

РУСЬКА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА

СЕРІЯ ДРУГА.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХІВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛСОФСЬКА СЕКЦІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. II.

ГРОМАДСЬКІ ШПІХЛІРИ В ГАЛИЧИНІ

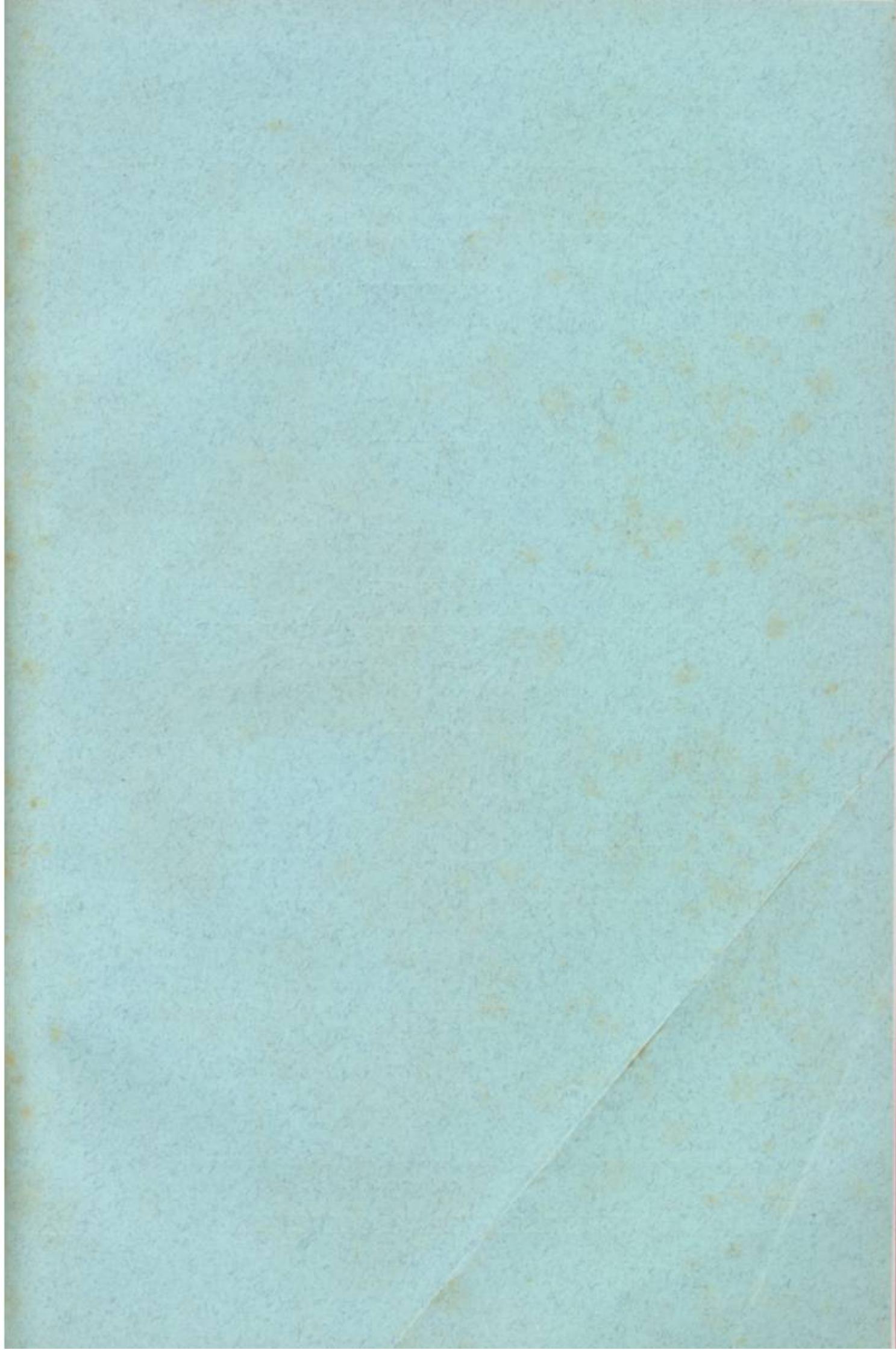
1784—1840 р.

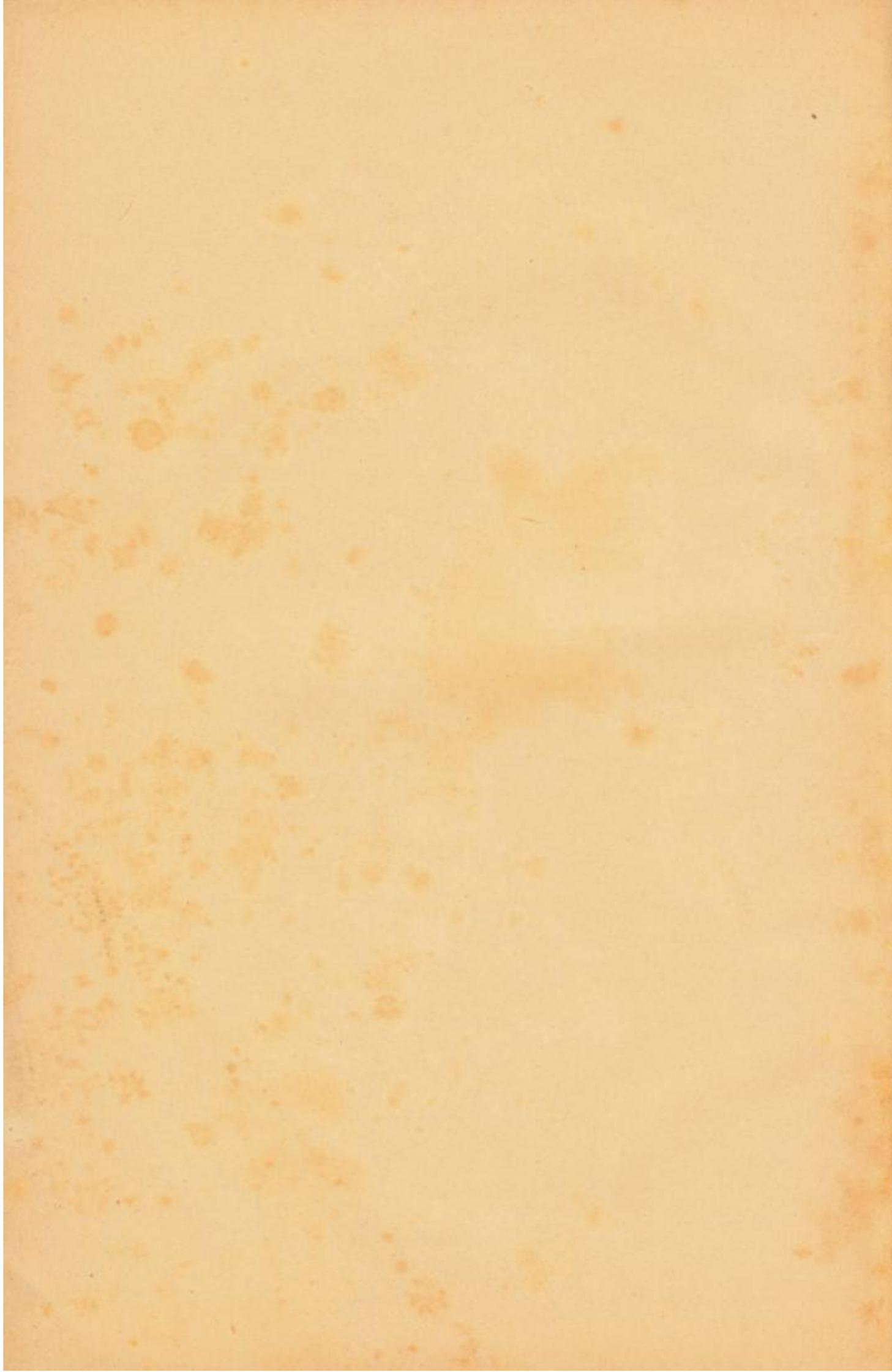
Gemeindespeicher in Galizien in den Jahren 1784—1840.

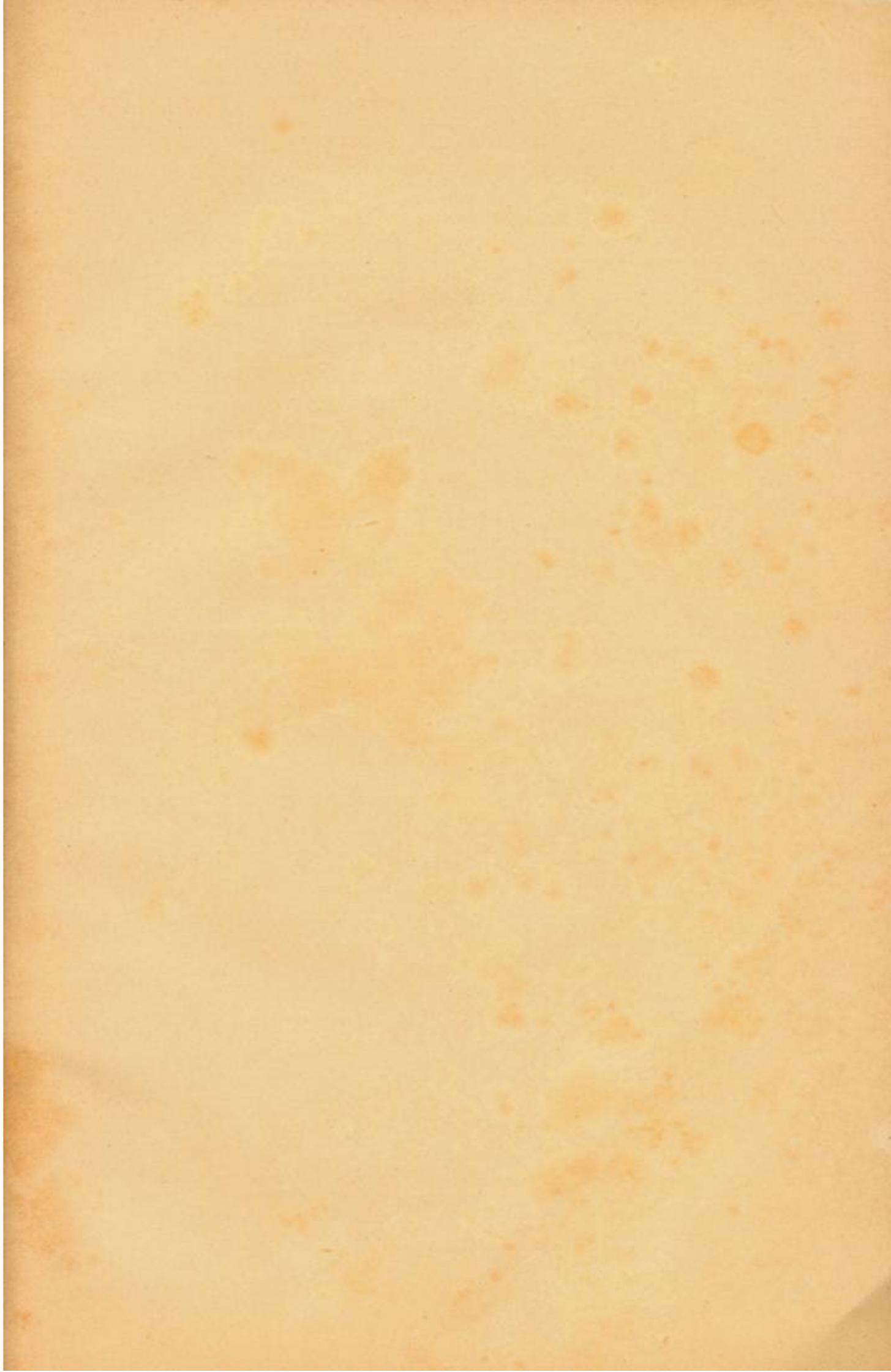
У ЛЬВОВІ, 1907.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарського.

Deutscher Inhalt der Abhandlung s. S. LXXVIII—LXXXIV.







УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХІВ.

ТОМ II.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХІВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛЬСОФІЧНА СЕКЦІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. II.

ГРОМАДСЬКІ ШПІХЛІРИ В ГАЛИЧИНІ

1784—1840 р.

У ЛЬВОВІ, 1907.

В ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
під надзором К. Беднарського.

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ
ЕКОНОМІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН ГАЛИЧИНИ
В XVIII—XIX В.

ВИПУСК I.

ГРОМАДСЬКІ ШІХЛІРІ В ГАЛИЧИНІ

1784—1840 р.

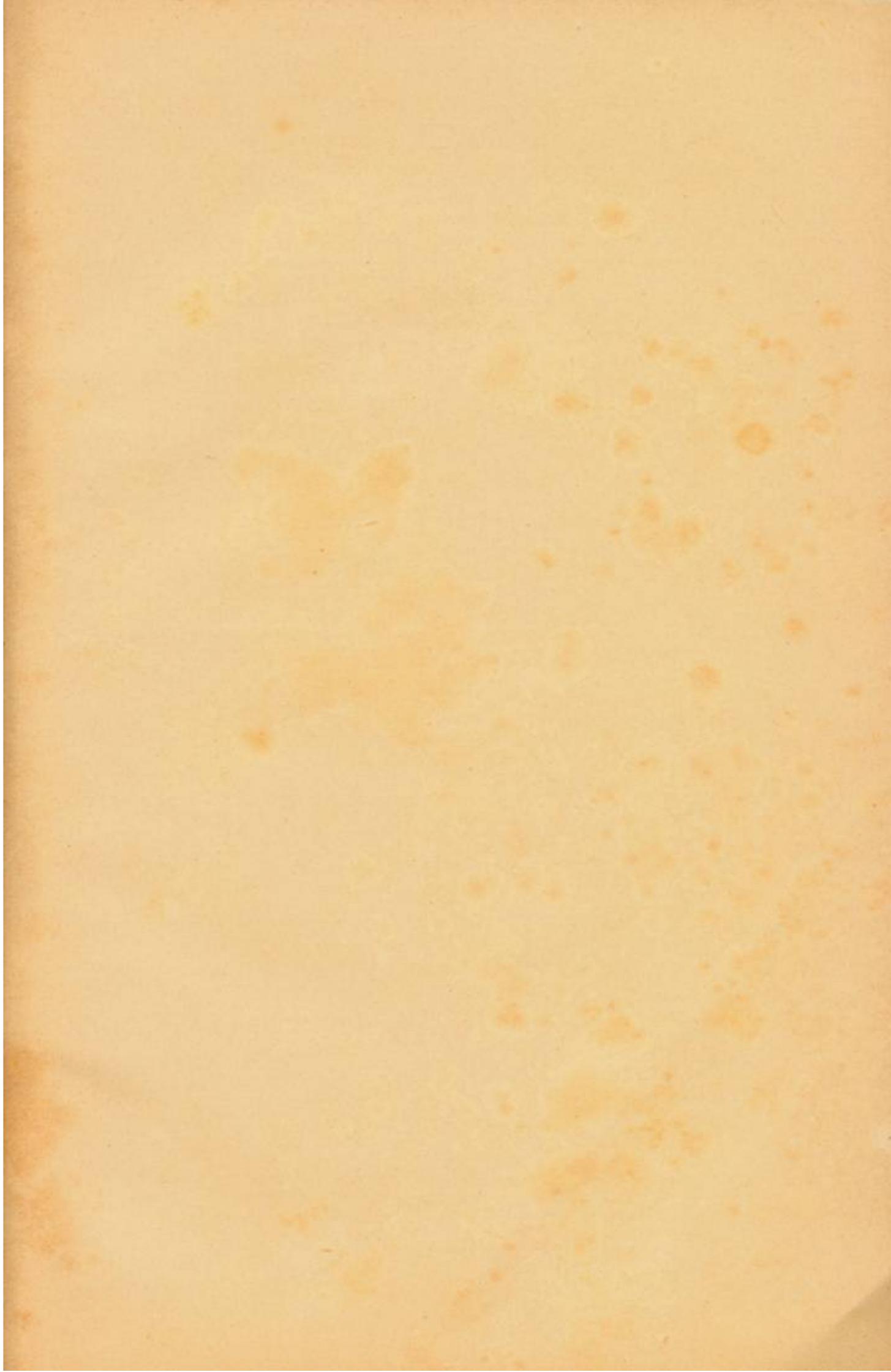
ЗБІРКА ДОКУМЕНТІВ І РОЗВІДКА

Д-ра Івана Франка.



У ЛЬВОВІ, 1907.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.



Зміст.

Громадські шпихлірі і шпихліровий фонд у Галичині 1784—1840 р.

	Стор.
I. Інтерес теми і жерела	I
II. Стан гал. селянства в часах Йосифа II.	IV
III. Галицький Становий Виділ і його соціяльна політика	XII
IV. Громадські шпихлірі в Австрії до смерти Йосифа II.	XX
V. Шпихлірі під Лвоцольдом II.	XXXII
VI. Перші роки Франца I.	XLIII
VII. Записка на чверть столітя	LI
VIII. Реорганізація і ліквідація гром. шпихлірового фонду	LVII
IX. Розв'язанє і поділ гал. шпихлірового фонду	LXVI
X. Закінченє	LXXIV
Inhaltsangabe der Abhandlung	LXXXIII

Документи:

	Стор.
1. Патент Йосифа II. про засновуванє гром. шпихлірів у Чехії та Моравії з д. 8. червня 1788 р.	1
2. Губерніяльний рескрипт до Виділу Станового про заведенє шпихлірів у Галичині з д. 7. серпня 1788	4
3. Проект відповіді Виділу Станового на запит губернії, уложений П. Забельским	5
4. Відповідь Виділу Станового на урядовий проект заведеня шпихлірів у Галичині	12
5. Summarischer Ausweis der von den galiz. Obrigkeiten für das Militärjahr 1789 abgelieferten Naturalien und derselben Vergütungsbeiträge	20

6. Рескрипт губернії до Станового Виділу з д. 30 грудня 1790	21
7. Проект прелімінара і діловодства громадських зєспів	22
8. Реферат радника губ. д'Еллево з поч. 1792 р. про стан зєспів і призначєних на них фондів . . .	32
9. Губерніяльний виказ збіжа, що мало бути зєспанє в осєни 1793 р.	55
10. Рескрипт губернії до Станового Виділу з д. 8 падол. 1793 р.	58
11. Виказ шпїхлїрових фондів із д. 25 червня 1794 р. .	60
12. Рескрипт губернії до Станового Виділу з д. 4 червня 1818 р.	64
13. Пригадка губернії до Станового Виділу з д. 14 червня 1818 р.	65
14. Рескрипт губернії до Станового Виділу з д. 15 липня 1818 р.	66
15. Виказ кар преграваційних із д. 15 липня 1818 р. .	67
16. Меморіял Виділу Станового про гром. шпїхлїрі з д. 26 верєсєня 1818 р.	68
17. Виказ маєтку шпїхлїрового фонду з д. 15 липня 1818	81
18. Karl Prociński, Geschichte und Instruktion über die Entstehung, Gebahrung und Auflösung des Gemeindespeicherfonds in Galizien	83
19. Verzeichniss der Akten des galiz Gemeindespeicherfonds	114
20. Поданє пароха о. Фалєнцкого до цїсаря в справі утєску підданих 1785 р.	117
21. Реферат Станового Виділу в справі прегравацій 1785	120
22. Жалоба громад Ступницї і Котованї на утєски з р. 1800	136
23. Жалоба громади Лубянок на утєски з р. 1818 . . .	153
24. Резолюція станїславїєвського ур. окружного на жалоби гром. Бабче в справі утєсків з 19 сїчня 1824	156
25. Жалоба громади Грималова на аграрні кривди з р. 1849	162

Громадські шпихлірі і шпихліровий фонд у Галичині 1784—1840 рр.

I. Інтерес теми і жерела.

Справа засновання, довголітнього існування і розвою; а нарешті розв'язання громадських шпихлірів, згідно шпихлірового фонду в Галичині досі не то що не оброблена, але майже навіть не порушена в науці. В давніших підручниках галицького панцизняного права, видаваних з офіційним характером, таких як тритомовий підручник Константина Слотвінського¹⁾, тритомовий підручник Людвіга Кюнкера²⁾ та нарешті також тритомова збірка патентів і розпоряджень Маврикія з Острова Дрдацького³⁾, не подають ніякої згадки, ніякого сліду тої інституції. Що правда, шпихлірі належали більше до адміністраційної, ніж до тзв. політичної системи, але всеж таки їх устрій полягав на цісарському патенті з р. 1788, що свого часу був опублікований у загальному зводі йосифіанських законів, таї пізніші постанови властей, хоч би така, як цісарський патент із 1821 р., яким закінчило ся існування шпихлірового фонду, повинні були знайти відгук у систематичних урядових під-

¹⁾ Konstantin Ritter von Slotwiński, Systematische Darstellung der Unterthansgesetze in Galizien. Ein Versuch. Brünn 1827, три томи.

²⁾ J. Ludwig Klunker, Die gesetzliche Unterthansverfassung in Galizien. Aus dem Wortlaute der bis auf die neueste Zeit erflossenen Verordnungen systematisch zusammengestellt. Lemberg, т. I. 1845, т. II, 1845, т. III. 1846.

³⁾ Moritz Drdaeki v. Ostrow, Lexicon der politischen Gesetze für Galizien und Bukowina. Wien 1842 р. 3 томи.

ручниках про піддавські права й обов'язки. Чому се не стало ся, не вмію пояснити. Та важне те, що й пізніші публікації про історію панщизняних відносин у Галичині так само промовчють довголітнє існування і долю сеї інституції. Слідячи досить пильно за сею частиною літератури я знайшов у ній лише дві принагідні згадки про гал. шпихлірі, одну в книжці пок. дра Владислава Острожинського пз. *Galicyskie Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, jego powstanie i półwiekowy rozwój. We Lwowie 1892*, а другу в статі Бр. Лозинського „*Z czasów i aktów dominikalnych. Przyczynek do historyi administracyi Galicyi*“, надрукованій минулого (1905) року в *Miscellaneous* львівського „*Kwartalnika Historycznego*“. Обі ті згадки будуть цитовані в відповідних місцях моєї розвідки, а тут додам ще лише, що мої розвідування у віденських спеціалістів про евенчуальні матеріяли до сеї теми в віденських архівах не довели ні до чого.

Зацікавлене громадськими шпихлірами в Галичині почало ся у мене, можна сказати, від найвчаснішого дитинства. Мій батько зазнав багато з тих часів і ще 1831 р. в часі холери був свідком памятного спаленя упирів у Нагуєвчях. Він і інші старші від нього господарі, що часто сходили ся на поговорки в батьковій кузні, згадували нерас і про громадські шпихлірі за панщизняних часів, але на мов диво знали про них звичайно лиш одно, що за недодержуване ріжних приписів при веденю тих шпихлірів мандатори цупко були мужиків по задах.

Прибувши до Львова на університет я від початку 80 их років почав займати ся давнішою історією Галичини, прочитуючи друковане а також рукописи нагромаджені в бібліотеці Осолівських. Одна з перших річей, які тут попали мені під руки, був рукопис ч. 2866, де сухо, канцелярійним стилем на основі урядових документів подано історію заснованя, веденя і скасування громадських шпихлірів у Галичині. Я зараз тодіж не лише прочитав, але й скопіював собі весь сей рукопис (із тої копії праця й надрукована в осььому виданю на стор. 83—117) і звернув на нього увагу пок. Юліяна Целевича та пок. Корнила Сушкевича, тоді голови Товариства ім. Шевченка. Довідавши ся від мене, що автор праці про шпихлірі — Кароль Процінський, він заявив, що знав особисто сего „найстаршого

живучого ше бухгалтериста^а, тоб то урядника бувшої державної бухгалтерії, скасованої ше 1856 р. К. Сушкевич обіцяв розвідати і розпитати у нього дещо ближе про се діло, додаючи при тім, що Проціньський навіть Русин з роду, хоч у бюрократичному ярмі його національне почутє не розвило ся тай тепер він хиба в чотири очі признаєть ся доброму приятелеви, що він Русин. Не знаю, який був результат розмови К. Сушкевича з Проціньським, та думаю, що результатом тої розмови була власне ота збірочка документів про галицькі шпіхлїрі, яка по смерти К. Сушкевича знайшла ся в бібліотеці Товариства ім. Шевченка. Документів, із яких заховали ся по части бруліони, по части канцелярійні ориґінали, а по части новїйші копїї або переклади, знайшло ся всього 17, не вчисляючи сюди самого сумарія зробленого К. Проціньським. Не маючи надїї знайти ще щось належне до сеї теми і вважаючи, що навіть те, що маємо, дав далеко повнїйший і богатший матеріал, ніж усе опубліковане доси про анальоґічні інституції прим. у Чехії та Моравії, я постановив за згодою історично-філософїчної секції Наук. Тов. ім. Шевченка опублікувати ті документи разом із сумарієм К. Проціньського. Вже в протязї друкованя, натикаючи ся часто в тих документах на рахунки з тзв. преґраваційних кар, що творили частину шпіхлїрового фонду, я постановив додати до збірки Проціньського ще пару документів про „преґравації“, що кидают ярке сьвітло не лише на справу шпіхлїрів, але й загалом на панщизняні відносини в Галичинї до 1848 р. Вихідною точкою тут був для мене другий том неоціненої рукописної збірки ч. 525 бібл. Оссол., власне том найважнїйший для історії панщизняних відносин у XVIII в., якого не знав і не використав у своїй праці про панщину пок. Остап Терлецький. Віден я взяв документи подані далї під числами XX і XXI. До тих двох документів із XVIII в. я додав іще чотири пізнїйші, часткового значїня, відгуки селянських жалоб на утиски, що тягли ся довгим рядом від кінця XVIII в. аж до 1848 р. і ще й геть-геть дальше.

Як вступ до тексту документів подаю розвідку про громадські шпіхлїрі і шпіхлїровий фонд у Галичинї в звязку з вищими питаннями панщизняного устрою, що вяжуть ся з сим головним. Отже в розд. II. подаю нарис юридичного стану му-

живків у Галичині в перших десятиліттях австрійського володіння, в третім короткій нарис діяльності галицьких тзв. Станів за часів Йосифа II. і їх становища в панщизняних справах, у четвертім оповідаю про засноване громадських шпіхлїрів у Чехії, Моравії та Галичині і про становище, яке заняв гал. Становий Виділ супроти сего почину цісаря Йосифа II. Далі йде нарис Львопольдової організації шпіхлїрів, характеристика пізнійшого часу застою та розстрою, історія проби ніби реорганізації шпіхлїрів, що кінчить ся їх скасуванням і ліквідацією шпіхлїрового фонду. Доля сего фонду і порівняне тої долі з тим, що стало ся з подібними фондами в інших краях, займають закінченє отсеї розвідки.

II. Стан гал. селянства в часах Йосифа II.

З під володіння Польщі галицьке селянство перейшло до Австрії в стані зовсім безправнім. Селянин не-шляхтич не мав права земельної власности, права свідчати в суді против пана, не говорячи вже про яку будь автономію громадську. Він ніколи не був певний своєї посїлости і своєї особистої свободи, про нетяканисть особи не було й мови. Певна річ, до таких монструальних вискоків, як торг селянами, допущений законодавством російським ще до половини XIX віку, особливо на правобережній Україні, в старій Польщі не доходило. Житє селян було тут освоене на sui generis звичаєвим праві, втворенім через розвій історичних обставин, хоча виконуванє того права було майже зовсім залежне від самоволі панів. Навіть там, прим. у добрах коронних, де були спеціальні закони для деякої охорони селян, самоволя старостів та їх підвладних дуже часто ставала против того закона і вмїла унеможливити селянам усякий опір¹⁾. Взагалї польські порядки не допускали серед нешляхти того, що в новочаснім законодавстві првнято називати легальною боротьбою за право; знаємо зрештою, що й серед шляхти аж надто часто сей шлях бував також неможливий, так що вже в XVI віці в Польщі до повного розцьвіту дійшла засада: gdzie nie można prawem, trzeba iść lewem²⁾. Селянська маса і того не могла: сьмі-

¹⁾ Пор. Житє і Слово 1894, т. I, ст. 70—74, стати о. Зубрицького „Панщина в Мшанци в XVIII. в.“

²⁾ Wł. Łozński, Prawem i lewem. Lwów 1994, wyd. 2.

лійші одиниці періодично ходили в опришки, а з далекої України десь-колись доносили ся відгуки більших масових рухів, гайдамаччини. Але вигляду на якусь законну зміну обставин не було ніякого.

Та ось 1772 р. Польщу обкровоно. За невеликими відділами австрійського війська, що dokonувало забору ніким не бороненого краю, потягли ся далеко довші ряди німецьких та чеських урядників, що протягом десятиліть напливали до краю для служби, для хліба і кар'єри. Вони вносили з собою до Галичини крім своїх природних апетитів ще одну річ, якої не було у Поляків: почуте формального права, законности і бюрократичну точність та формалістську, сьмішну в очах широких шляхетських натур, але безмірно важну для перемини тої безладної маси сил на цивілізовану суспільність. Поляки зразу сьміяли ся з тої окупації, вважали її чимось в роді типового польського „заязду“¹⁾, який швидко мусить минути ся, і кивли собі з „дурних Швабів“. Та швидко мусіли перекопати ся, що справа стоїть далеко поважнійше. Вони, непривичні до ніякої адміністрації та регламентації, швидко почули на собі її тягар і запалали глибокою ненавистю до чужих зайдів. Почала ся глуха війна в середині суспільности: шляхта усувала ся остентаційно від усяких державних і громадських функцій крім тих, що входили в обсяг її господарської системи, цурала ся урядницької кар'єри, виїздила за

¹⁾ Пор. початкові рядки поеми пз. *Zajazd*, виданої в 1809 р. в Кракові (цитую з рукописної копії в бібл. Осол. ч. 1283):

Zajazdy w Polsce bywały:
 Kto był bezbożny a śmiały,
 Kupił protest u prawników,
 Najął zgraję czynszowników
 I zajeżdżał spokojne wsi, miasta i klucze,
 A tymczasem na żebry szło pańskie prawnuczę.
 Tym nierządem ośmielony
 Pan jeden z zachodniej strony
 Gwałcą i świętość umów i prawa własności.
 Przemocą lepszym (?) wydarł wielkie majątności.
 Zawsze los był oplakany
 Każdej wioski zajechanej:
 Zajezdnic co dzień miarkował
 Bliskość swych zaborów straty,
 W roku wydrzeć usiłował
 Dziesięcioletnie intraty.

границю і на кождім кроці давала австрійським урядникам почувати свою погорду. Ті платили їй такюж нехітю і старали ся як мога утвердити своє становище в краю, дорабляти ся маєтків і протекцій у Відні і докучати де можна ненависним панам. Сама традиція австрійської бюрократії, вироблена в Чехії по катастрофі протестантизму 1620 р., та традиція тіснозорого реґляментованя, рубрикованя та стіснюваня всіх хоч би найневинніших проявів суспільного життя, отся традиція приложена в частині давньої Польщі, де шляхта привикла була до необмеженої свободи рухів, до вічних сеймиків, галабурд та бійок, де половина мужів ходила без вух і носів потрачених у бійках та оружних стичках, мусіла навіть без злобних намірів з якого будь боку викликати сердитість і опір. Але галицька шляхта на кождім кроці підозривала в австрійського уряду найгірші наміри і підносила депутат по виданю кожного нового цісарського патенту та розпорядженя, вбачаючи в нім новий замах на її національні та економічні інтереси. Скільки кривку та протестів з польського боку викликала прим. заборона шляхті самовільно виїздити за границю, про се дають нам деяке понятє документи обняті рукописом Оссол. 525, також не визискані дося польською історіографією. Щож говорети про ті проби аграрно-підданського австрійського законодавства, в яких шляхта, привикла до своїх традиційних патріархальних порядків, від першої хвилі мусіла бачити явні підкопи під самі основи тих порядків! Вже сама перша проба, поробити докладні інвентарі всіх дібр, натуральних повинностей і данин у Галичині, була шляхтою признана як нечуване надужитє австрійського уряду¹⁾. Ми нині

¹⁾ Поема „Zajazd“ ось як висловлюєть ся про се:

Zaczęli więc panu radzić
 Ludzie bez sumień i głowy,
 Że w te dobra trza wprowadzić
 Zupelnie inwentarz nowy.
 Mierzą więc role, zagrody,
 Straszliwe się zdzierstwa dzieją;
 Trzeba czeladzi swobody,
 Choć gospodarze zniszczają.
 Kto miał łańcuch i umiał prosto stawiać tyki,
 Choć nie znał pierwszych nawet praw arytmetyki,
 Skoro na geometra patent sobie kupił,
 Drwił głową, nic nie robił, gospodarze lupił

дуже добре розуміємо се незадоволенє: аджеж воно перший раз відкрило перед ширшим сьвігом увесь розгардіяш польської господарки! У многих панів не було ніяких інвентарів і відносини між панами і підданими порядкували ся по „старому звичаю“, якого зрештою пан не був обов'язаний держати ся; у вищих були старі інвентарі, що давно перестали бути основою фактичних відносин між двором і хатою¹⁾; інші просто списували те, що було вироблене практикою остатніх часів, і подавали се як старі інвентарі, а ще інші махали на все рукою і лишали урядникам до волі робити інвентарі, які їм самим хотіло ся²⁾. Те саме було з фасіями, що мали служити основою для виміру податків і були заведені патентом з д. 25 лютого 1774, і яких уряд ледво за рік і то при помочи погроз та острих кар міг добити ся від дідичів. Колиж у р. 1780 умерла Марія Тереса і панованє обняв її син Йосиф II. почала ся для всеї Австрії, а в тім числі й для Галичини, доба реформ, якої метою було повне перетворенє соціяльних відносин держави. Позволю собі тут навести відповідний уступ із моєї розвідки про панщину, цитованої низше:

„Йосиф II. ще від р. 1765 обік своєї матери завідував справами держави, об'їхав пару разів усеї краї і старав ся пізнати їх потреби. Він був перенятвий просьвітними, поступовими думками свого часу і сильно вірив у те, що самовладний, просьвічений монарх силою своєї волі і державної влади може підняти всю суспільність на вищий ступінь розвою. Відповідно до тодішньої соціяльно-політичної науки (т. зв. школи фізіократів) Йосиф II. уважав хліборобство головним богатством краю, а стан селянський найважнішим станом, тим, що своєю працею годує і збогачує всі виші. І він постановив собі зробити все можливе для піднесеня сего стану. Горячий і відважний, люблячи завсїгди йти просто до мети, він зараз на початку свого самостійного правління писемом до надворної канцелярії з д. 23 цьвітня 1781 р. заповів, що

¹⁾ Пор. прим. інвентар Севязького для Грималова, опублікований у моїй розвідці „Грималівський ключ у р. 1800“ стор. 1—5, із тим станом повинностей який застала Австрія, пор. тамже стор. 28—30.

²⁾ Про заведенє інвентарів див. жерела і уваги в моїй розвідці „Панщина і її скасованє в р. 1848“, стор. 28—30.

його мета — „знести в цілій державі підданське невільництво і запровадити умірковане підданство“¹⁾.

„Насамперед се мало стати ся в Чехії і Моравії, і хоча дідичі не дуже тому були раді, а навіть урядники надвornoї канцелярії не дуже тягли за сим, вийшов уже д. 1 падолиста 1781 р. цісарський патент, яким знесено в тих краях підданське невільництво. Користи, які давав сей патент селянам, були ось які:

1. Піддані повинні були й на далі слухати своїх дідичів, але від тепер могли женити ся без дозволу дідича, а тільки завідомивши його, а дідич повинен був безплатно засвідчити се карточкою.

2. Підданому вільно буде без дозволу дідича віддавати дітей до ремесла і до шкіл.

3. Підданий може шукати собі заробітку де хоче, а тільки мав мати відпустку від дідича, яку той повинен йому дати безплатно.

4. Дідич не може силою брати дітей свого підданого до своєї послуги; тільки такі сироти, що не мають ні батька ні матери, повинні за звичайну заплату служити в дворі що найбільше три роки²⁾.

„Сей патент видано також для Галичини д. 5 цвітня 1782 р., і се був перший важний крок по дорозі до тих основних реформ, які задумав перевести цісар Йосиф II. Ще перед тим, патентом з д. 20 падолиста 1781 р. він постановив тимчасово, що панщина не може виносити більше, як три дні на тиждень³⁾. Д. 16 червня 1796 р. вийшов пам'ятний Йосифів панщизнявий патент, яким сей тимчасовий стан перемінено на постійний, подано докладно довготу робучого дня (літом 12, зимою 8 годив), заборонено один день панщини ділити на два, два до пів вироблені дні складати на один, накладати на одну родину пішу і тяглу панщину, перемінювати пішу роботу на тяглу або тяглу на пішу з більшим числом осіб, ділити супряг тяглої панщини на двох, завдавати підданям якийсь пе-

¹⁾ Pop. Grünberg. Die Bauernbefreiung und die Auflösung des gutherrlich-bäuerlichen Verhältnisses in Böhmen, Mähren und Schlesien. Wien 1894 т. I, стор. 282—3.

²⁾ Grünberg. op. cit. I, 286. ³⁾ Klunker, op. cit. II, 129.

вний розмір роботи (прим. мавш стільки то зорати, скосити чи зжати). Від тяглої панщини мали бути піддані звільнені в часі зарази на худобу. Комірники мали робити 12 днів у рік, що місяця не більше як один день; комірники старші понад 60 літ, каліки та вислужені вояки мали бути вільні від панщини. Панщину треба було що тижня в неділю заповідати наперед на цілий тиждень, аби підданий знав, коли має час для свого господарства. Зимові панщизняні дні не сьміли лишати ся на весну або на літо; коли підданий з власної вини пропустив день роботи в тижні, мав його відробити в слідуючій тижні. Коли підданий має панщини не більше як 52 дні в році, то пан не сьміє жадати від нього більше як один день у тижні. При далеких фірманках пан повинен підданому всі потрачені дні відчислити від панщини, надто дати йому стравне для нього і для худоби і гроші на рогачки, пороми і т. в. Надто не повинен один підданий в році їздити більше як 40 миль дороги. Пан може жадати від підданих, аби переходили на роботу з одного фільварку на другий, але не надто далеко; та він не може визичувати своїх підданих, аби робили панщину кому иншому. Нічна варта при дворі має бути вчислювана до панщини. Пан не може силувати підданого, щоб окупував свою панщину грішми, але такий окуп за обошільною згодою і з завідомленем окружної власти був дозволений. Коли підданий мав подвійну панщину, дідичеві і попови, то обі разом не могли вносити більше, як три дні в тижні. Пан не сьміє силувати підданого до жадних вьнших робіт анї данин понад те, що приписано сьм патентом, хоч би вони стояли в давнійших інвентарях. Пан ні за що в сьвітї не міг ділити підданських (рустікальних) ґрунтів анї розпоряджати ся ними, не міг силувати підданого до жадної роботи понад те, що приписано в патенті, навіть за заплавою. Громадських шарварків, зібраних для направи доріг, мостів та гребель, пан не міг уживати до своєї полевой роботи; не міг силувати підданих до двірської служби анї за панщину, анї за самовільно уставлену плату, але мусів їм платити відповідно до добровільної згоди. Врешті патент остро заборонює всякі звичаєві, в інвентарях не записані роботи та датки, якими пани і їх служба гнобили підданих; тут же й вчислено їх довжезний ряд (§§ 46—48). Назвемо тут лиш деякі з тих за-

боронених старопольських звичаїв: комірне платив підданий за комірника, що жив у його хаті; сольове платило ся панови від кожної топки купленої соли; чопове платило ся від кожної бочки купленого пива чи горілки; міркове платив підданий гайдукови, що перемірював збіже, яке підданий привіз панови як чинш; вагове — підданий мусів у дворі важити свій тютюн і овочі і давати з того панови десятину, а гайдукови за вагу; торгове платив підданий від кожної фіри, що їхала на торг зі збіжем, овочами, сінном, горшками і склом; виборове платила громада панови за те, що вибирав для неї війта і присяжних; сьвяточне — дарунки для панських офіціалістів; гайдучне — датки для панської служб. Далі зніс патент примус горілчаній і тзв. кунци, себто дарунок для пана за дозвіл підданому взяти шлюб. Нарешті остро заборонено панам, аби розсуджуючи свару між підданими не сміли накладати на них грошевих кар. Переступлене тих наказів називало ся утиском або з латинська прегравацією, і огатній параграф патенту постановляв, що когрий пан допустить ся сего переступу, мусить повернути підданому його кривду подвійно або й потрійно¹⁾.

Сей патент окрім ниших многоважних наслідків був також вихідною точкою поступування уряду в тзв. преграваційних справах. Селяни мали тепер можливість жалувати ся на утиски своїх дідичів, чого не позволяли їм порядки старої Польщі, і ми маємо багато доказів на те, що з тої першої можности легального протесту наше селянство користало в повній мірі. Закон давав їм способи для сего; в справах, що дотикали всеї громади, отже поперед усього в справах панцизияних відносин громада мала право вибирати своїх „пленіпотентів“, які з писемним уповажненем громади заступали її інтереси перед властями. Урядникам було наказано пильно висліджувати всякі місцеві звичаї і надужитя як дідичів так і їх офіціалістів і про все давати реляції до губернії.

Варто зазначити, що з захожих до Галичини урядників деякі в своїх реляціях до губернії або й до цісаря говорили про кривди селян. Були й між Русинами деякі народолобці,

¹⁾ Див. Ostrow, Die Frohnpatente Galiziens, стр. 137—185, пор. також його-ж Lexicon der politischen Gesetze für Galizien und Bukowina. Wien 1842, I. 235—274.

як прим. о. Фаленцький, руський євѣщенник із Ширини коло Дуклі, який у маю 1785 р. писав на імя самого цїсаря до Відня (текст його подання див. далї під ч. XX, стор. 117—120), хвалячи його „гуманність, з якою він глядить і велить иншим поводити ся з бідним народом отсих королївста, що доси стогне мов під татарським ярмом“. Він зачувши про намірені монархом реформи поспішав внести його, що й у Галичинї знайдуть ся люди, що будуть спочувати його починам до піднесеня селянства. Іменем руського люду (*Russicae plebis*) він висловлює старий народній погляд, що в многих селах дїдич посїдає половину або й більшу половину всего ґрунту, себто стїлько, як усї його піддані разом, і всї вони надто мусять працювати на його полях та мучити ся, щоб він мав з чого розкішно жити. А про те велика часть тих ланів повстала з колишніх хлопських ґрунтів, забраних домініями, і о. Фаленцький ставив внесок, аби цїсар розслїдивши через своїх урядників на місці ті панські забори, при приготованім помірі велїв повидїлювати їх із панських дібр і віддати громадам, а пану чи його посесорови лишити на хозяйство не більше двох ланів. А ту панську землю, нарізану для громади, громада малаб обробляти, засївати, збирати і дїлити між собою, а кождий в міру ужитого поля платив би дїдичови чинші грїшми. „Бо доки домінії — пише дословно наш реформатор — будуть мати так багато ланів до оброблюваня, як мають доси, доки піддані будуть змушені весь рік відбувати панщиняні дні, то ніяк не можна буде захистити їх від утисків шляхти та панів, що здавен давна напоєні тою препоганою (*iniquissima*) думкою і часто звикли говорити, що душа підданого належить Богу, а тіло і все добро пану. Оттим то вони й гноблять їх ріжними, невимовними способами“: гонять на панщину і мучать працею їх і худобу аж до повного обезсилєня літом від сходу до заходу сонця, посилають з важким набором у далекі дороги і т. в.

Хоча радикальний проєкт о. Фаленцького в ті часи загального заслїпленя панщиняними порядками міг декому видати ся наївним, то всеж таки єсьогодні ми можемо сказати смїло, що сей проєкт не лише був подікгований любовю до простого, робучого народа, але євїдчив про глибоке розумінє річи у автора. О. Фаленцький не даром хвалить гуман-

ність цїсаря; він сам мусїв відчувати глибоко, що ідеї гуманности зовсїм не вяжуть ся з основною ідеєю панщини і ніякі гуманні реформи, не відкидаючи самих основ панщизняного ладу, не доведуть їх до пожаданої мети. Колиб Австрія була пішла вказаною ним дорогою, то певно не таку-б була відіграла ролю в історії ХІХ віку, як та непочесна, що випала їй на долю.

О. Фаленцкий, хоч сам родовитий шляхтич (*utpote de stirpe nobili natus*, як сам каже про себе), йдучи за поривом серця підіймає голос в обороні власне найбільшїх, тих тисячів селян „без шматочка землі, без знання якогось ремесла, що тулять ся по чужих кутах, а про те їх день у день гонять на панщину та мучать надсильною роботою, доводять жінок до пороненя плоду і змушують жити в повній непевности що до завтрашнього дня, а тимчасом один чоловік, що мало причиняєть ся до загального добра, живе собі розкішно, а довкола нього сотки нещасних ледво дихають або гинуть задля його добра“.

Імя чоловіка, що в тих часах відчув і так ясно висловив народні стражданя, варто пам'ятати і вдячності потомків.

III. Галицький Становий Виділ і його соціяльна політика.

Швидко по забраню Галичини, патентом із д. 13 червня 1775 р. признала Марія Тереса Галичинї таке саме право до тзв. Станової репрезентації, яке мали инші краї австрійської корони. Всї титуловані князі, графи і барони, о скільки платили зі своїх дібр титулом річного домінікального податку 75 р., далі всї архієпископи, єпископи і мітрати творили один стан — магнатів; другий стан звав ся рицарський і до нього входила вся кравва шляхта wraz із прелатами та катедральними канонїками; як третій стан фігурували два делегати від міста Львова, немов завдаток на будущу репрезентацію міщанського стану. Селянство було масою підданих і його не репрезентував ніхто. Вся та компанія мала по мысли наданого з Відня статута під проводом губернатора ухвалювати з „найнищим послухом і покорою“ все те, що предложить їй уряд чи то в формі „постулятів“ (вимогів) податкових, чи инших, мала свободу виявляти свої вірно-піддані чутя і по-дяки до трону за всяке дійсне і фіктивне добродїйство і на-

решті мала право як найскромнійше виявляти також потреби та вужди краю, складаючи їх евентуальне заспокоєня на ласку уряду¹⁾.

Одначе патент Марії Тереси за її життя лишив ся паперовим знаком волі цїсаревї. Аж Йосиф II. патентом із 20. сїчня 1782 відновив тересїянський патент з деякими незначними змінами і поручив галицькому губернаторови без проволоки ввести його в житє. І справді 11. вересня тогож року отворено у Львові з великою парадом перше засїданє галицького Станового Сейму, якому проводив губернатор гр. Бріїдо. Засїданя трївали пять день, але се були засїданя переважно для паради: на однім вислухано промови губернатора, на другім відчитано подяку Сейму для цїсаря, на третім вибрано Видїл Становий для веденя бїжучих справ, тай по всьому. Ще два рази за панованя цїсаря Йосифа II. збїрав ся той Сейм, у р. 1786 і 1788, та польський історик сеї інституції, др. Бронїслав Лозїнський, не знаходить нічого важного, що можна би було признати її заслугою. Зазначає лише, що цїсар „вислухав описї Станів при унормованю способу вибраня війтів і присяжних у сїльських громадах, а 12. вересня 1783 р. розпорядив дозволити Станам ужити площі старого замку, тзв. й доси площі Каструм, під будову театру і редутової залї“ (Вг. Łoziński, Stany galic. ст. 7).

Дїяльности Станового Видїлу в йосифїнських часах др. Бр. Лозїнський у своїх працях майже зовсїм не торкаєть ся, хоча рукописний матерїял, зібраний у згаданій уже збірці Оссол. ч. 525 (нагарбаній основателем бїбліотеки, графом Оссолїнським, із віденських урядових архівів) дав для характеристики сеї дїяльности дуже інтересний матерїял. Із зібраних там меморїялів та рефератів можемо на певно переконатися, що галицький Становий Видїл від разу станув на становищі польської сепаратистичної політики, що все і всюди старав ся підносити окремий характер, окремі інтереси і традиції Галичини, і не переставав як можна найрішучійше воювати з галицькою бюрократією та її централїзаційними тенденціями

¹⁾ Нарис заснованя, компетенції й дїяльности Станів галицьких у XVIII в. див. Dr. Bronisław Łoziński, Z historyi Stanów galicyjskich (Biblioteka Warszawska 1904, luty), йогож Galicyjski Sejm Stanowy 1817—1845, Lwów 1905, стор. 5—8 та мої рецензії на ті праці в Записках Н. Т. ім. III.

і зарядженнями¹⁾. Та головну увагу звернув Виділ Становий зовсім природно на аграрні справи, віби то інформуючи правительство про стан твх справ і про краєву практику в усіх деталях, а на правду накручуючи і практику і цісарські постанови на те, щоб і під Австрією заховати як мога нетикані польські традиції. Не маємо під руками спеціального архіва того Виділу і не знаємо, чи в віденських архівах заховали ся його еляборати, але вже з реферату Йосифа Братковського, надрукованого у нас під ч. XXI, можемо бачити, що від осені 1783 до кінця лютого 1785 Виділ Становий виїс до Відня чи то на запитаня центрального уряду, чи й з власної ініціативи вісім писемних подань у самих аграрних справах, а власне :

1. Д. 29 жовтня 1783 пропамятне письмо (орінію) Йосифа Братковського про право селян держати в своїх хатах ручні жорна і евентуальне вимаганє від них оплати за жорна на корветь дідичів.

2. Д. 8 цвітня 1784 р. пропамятне письмо тогож Йосифа Братковського про тзв. даремщини, толоки, поваби, загалом про обовязок селян у часї жнив ще й понад обовязкову панщину допомагати пану в полевій роботі.

3. Д. 3 мая 1784 збірне письмо від Станового Виділу в справі бесплатного виміру справедливости для селян.

4. Д. 10 падолиста 1784 р. пропамятне письмо Йосифа Братковського про шарварки.

5. Д. 12 січня 1784 збірне письмо Виділу Станового в справі відумерщини по селянах і з мотивованєм польського „права кадука“ на те, що по безпотомній смерті селянина все його рухоме добро переходить на пана.

6. Д. 9 лютого 1785 пропамятне письмо Йосифа Братковського про скасованє чиншів на ремесників і спеціально про управу льну і конопель у Галичині.

7. Д. 10 лютого 1785 пропамятне письмо Йосифа Братковського про наданє селянам ґрунтів на дідичну власність.

8. Д. 19 лютого 1785 реферат тогож Братковського в справі утисків дідичів на селян, який розберемо далі.

¹⁾ Ті акти з відповідною студією будуть опубліковані в однім із дальших томів нашого „Архіва“.

Ми маємо лиш оглядній із тих документів, але з його розбору доходимо до переконання, що й інші мали такий сам характер і таку саму тенденцію. Сю тенденцію можемо схарактеризувати коротко, як змаганє — вказати легальність і натуральність стану селянства в старій Польщі, натомієсь безтямність і неправність тих реформ, які почала в Галичині робити австрійська бюрократія. Панщизнявий лад у Польщі на думку п. Братковського основував ся на добровільній умові між паном і мужиком (див. стор. 128, увага до точки 9 урядової Конвотації). Виходить така соціологія: спершу були пани, властвителі пустих піль, а окремо від них, десь у невідомих пустинях, були вільні та безземельні люди, що мали вроджений нахил до хліборобської праці. Безхлөпий пан „вставляє коло дороги знак із дерева, в яке набито стілько цвяхів, скілько лїт будущий селянин має надїяти ся на тїм осїдлиці бути вільним від чиншу і панщини. Таких цвяхів бувало 6, 7 аж до 10. Коли знайшов ся такий мужик, що згодив ся на панські умови, то осїдав на панськїм ґрунтї і жив означене число лїт зовсїм свобідно: по упливї тих лїт заключувано угоду між кольтонїстом і паном ґрунту, кїлько котрий хоче працювати за таке й таке число пругів поля і які хоче давати даннини. Отсї угоди, чи то потвердженї довгими рядами лїт і публичною повагою, чи то взятї на себе добровільно і без примусу, чи то тому, що після загальної оцїнки всїм видавали ся справедливими, прийнятими від людий не ошуканих нїяким підступом, але по кїльколїтнім намислї, треба вважати зовсїм правосильними“.

Так поясняли собі в Польщі перед її розбором і по розборї початок панщини; такі погляди лежали в основі викладаного тоді на унїверситетах „права натури“, їх повтаряли навіть такі на свій час народолюбці та прихильники скасування панщини, як Тадей Василевський, приятель і опікун Маркіяна Шашкевича. Та йдїмо далї за ходом думок Йосифа Братковського!

На підставі таких умов між панами-автохтонами і приблудами-мужиками пороблено найстарші інвентарі. Хто їх робив, у якій цілі — невідомо. Але відома їх повага в історичнім розвою. В староствах, себто королївщинах, королївські люстратори вислїджували їх від мужицьких громад; у приват-

них добрах кожний новий дідич, обіймаючи своє дідицтво, також мусів знати, скільки землі має сам, скільки мають мужики, скільки роблять панщини і дають данин та чиншів, бо інакше не міг би оцінити вартости своїх дібр. „Ся ідея інвентарів, оперта на тисячолітній і майже всесвітній практиці“ (певне від потопа світа, коли Ной надав Семови й Афегови землі, а Хама призначив їм на службу!), і для того ані форма ані вік спеціальних польських інвентарів не мають рішучого значіння для означення їх привоєильности; всі вони однаково добрі, однаково справедливі і нетикальві. Отже коли пани вимагають від селян таких роботизи і данин, які не записані в тих інвентарях, то се не значить зовсім утискане підданих, се тільки продовжене усьвяченої віками традиції.

Мужикам у Польщі жило ся пречудово. Ніде на світі мужики не платили таких низьких чиншів, а вже що до королівщин, то ніде в давній Польщі не двигали такого легкого ярма, як власне в тих добрах, що колись звали ся добрами королівського стола, а тепер зовуть ся камеральними. Всі обовязки селян полягали на старих інвентарях, що мали й доси мають силу „мовчазливої згоди“ між посідачами земель і мужиками. Так само ніде не пильнували тих інвентарів скрупуляційше, як у королівщинах; котрий мужик у тих добрах почув себе покривдженим, мав і під польським панованем форум, суди королівського референдарія, перед яким міг жалувати ся на утиски панів, і завсїгди одержав справедливість. Отже коли-б який державець запровадив якусь новину не оперту на старім інвентарі або на результаті люстрацій, то певнісінько покривджені селяни були-б від компетентного форум зажадали справедливости й одержали її“ (уваги до точки 6, ст. 126).

Коли в Польщі діяла ся кому кривда, то вже ні в яким разі не мужикам, а дідичам і державцям великих дібр. Мужницька захланність простягав свої руки на пасовиска, покликаючи ся на те, що мужики з давен давна вживали їх. Що одначе ніякі пасовиска не були й не можуть бути власністю мужиків, се для речника галицького Станового Виділу не підлягає ніякому сумнівови. „Уживане селянами тих пасовиск хоч би від найдавнїйшого часу — говорить він на стор. 123 під точкою 3 — не може бути ніяким доказом на те, що се му-

жицька земля, бо ж юридичний аксіом говорить: *Malae fidei possessor nunquam praescribit*. Коли мужики вживають тепер і вживали за польських часів пасовиска, то або такі, що вразно були їм наділені дідичами, або при недбальстві домінії самими мужиками загарбані, особливо в селах недавно заснованих, де поля було багато, а людности мало. Колиж з часом чи то домінія хотіла взяти під управу такі пусті поля, чи то хотіла надати їх чужим кольоністам для збільшення своєї робочої сили, то старі селяни задуфані в свою численність тай без того похопливі до бунту зараз міркували, що їм кривда, бо доси привикли вважати ті ґрунти за свої⁴. Отсе на думку нашого автора найправдивіша і природна підстава тих претензій усіх сільських громад до пасовиск, які невідмінно треба вважати власністю домінії.

Сьогодні нам, опертим о наукові досліди над кольонізацією нашого й інших країв, легко було би збити всі теорії Братковського. Ми знаємо напевно, що ніякої тисячолітної ані всесвітної традиції в кольонізаційнім ході не було, а були різні форми, відмінні в різних краях і часах. Ми знаємо, що ославлена дошка з цвяхами як символ вольних літ, се більше анекдота, ніж історичний факт, і коли де й були явища зближені до неї, то хіба в придніпрянських степах, а не у нас. Ми знаємо, що в нашім краю не мужики приходили до панів, а пані були зайдами в нашім краю, руйнували ті порядки, які застали перед тим (дворища і побудований на них свобідний громадський устрій) і сотками літ добивали ся того, щоб із свобідних дворищ поробити компактні села заповнені підданим людом. Знаємо подрібно, як вони обдирали той люд із його прав і прикріпляли його до землі, знаємо й історію інвентарів, які в тій формі, як прийшли під Австрію, були не старші від XVIII віку. Знаємо й про суд референдарський, перед який, о скільки полишили ся писані свідощтва з XVII—XVIII в. (не старші), українські селянські справи ніколи не доходили, а галицькі хіба виемковз. Се знаємо про старостинських селян, але про тих, що були приватною власністю панів, не знаємо нічого докладного.

Опираючи ся на своїх теоріях Йосиф Братковський судить і рядить у селянських справах як за добрих давніх часів, і лише з тону, дуже скромного та ніби об'єктивного, пі-

знати, що він говорить пізнійше від р. 1772. Він відразу заявляє, що опертий на знайомості місцевих обставин рад би кривдливу для цілої польської нації опінію, мов би то Поляки були тиранами селян, перемінити на противну. Що таке надужити пана над підданими? Очевидно тільки те, що спротивляється старим інвентарям або — додає з тяжким серцем автор — новим цісарським патентам. Він тихенько жалув, що ті патенти зменшили роботизну на три дні і рад би (в відповіді до точки 6, стор. 127) уратувати стару польську п'ятидневу панщину хоч там, де по інвентарям з первісних 5 днів роботизни мужик мусїв відробляти 3, а 2 сплачувати грїшми. Отже Братковський обстоює за тим, що хоч цісарський патент зменшив час роботизни на 3 дні в тиждї, сей патент не може доткати тих днів, що вже в старих інвентарях були призначені до сплати грїшми.

Інтересне те, що говорить Братковський про плеканє конопель у Польщі (в відповіді на точку 12 і 24). Польща вела зисковну торгівлю полотном, яке вивожено до Німеччини й до Голляндії. Зисковна була ся торгівля лише доти, доки опирала ся на панщизняній системі, то значить, доки можна було продукувати лен та коноплі чужими руками і чужим коштом. Панама управа не оплачувала ся, а про те вони силували своїх підданих управляти лен і коноплі на домінікальних ґрунтах і то більшу скількість, ніж би мусїли для власної потреби, і наклали рівночасно в інвентарях данини повісмами. Ті повісма роздавано потім способом виложеним у Братковського під ч. 24, стор. 135 сїльським жінкам до пряденя, первісно за дармо, а пізнійше за умовленою заплаатою, і таким робом пан приходив у посїданє великої сили пряжі. В більших добрах, от прим. у Грималівськїм ключі, сей рід експлюатації селянської робучої сили давав дворови річно 275 штук полотна. „Пани — говорять пренаївно Братковський (стор. 130) — не мали би з засїву конопель такого зиску, як мають засїваючи инше насїне; сама управа не богато їх коштує, але з продажі сього продукта виходив значний зиск для держави, бо за нього плїли до краю значні гроші“. Австрійський уряд швидко наложив руку на сей ориґінальний домашній промисел галицької шляхти, та Становий Видїл уже в поданю з д. 28 червня 1784 р. звернув ся до цісаря з покїрною просьбою — скасувати заборону тзв. лїтнїх

помічних днів, яких значна часть, як сказано, йшла власне на управу льну і конопель. Д. 9 лютого 1785 Виділ поновив свою просьбу, предкладаючи записку Братковського „de cassandis censibus officialibus“, де була докладно виложена процедура з льном і коноплями. Та відкликання цісарської заборони пани мабуть так і не дочекали ся, але промисл дворів з повісмами тяг ся ще, хоч на меншу скалю, аж до знесеня панщини.

Ми не знаємо, як дивили ся керманичі австрійської бюрократії у Відні на теорії та докази Йосифа Братковського та галицького Станового Виділу, але се можемо сказати на певно, що найбільшу часть їх арґументів полишено без уваги.¹⁾ Фактично впроваджено преграваційний закон, який принаймні за часів Йосифа II. виконував ся досить остро і безоглядно. Із сумаричного виказу ріжнородних фондів, що війшли в склад фонду громадських шпіхлїрів (див. у нас табличку на стор. 62), довідуємо ся, що сума оплат за утиски підданих, наложених адміністрацією на галицьких дідичів, до кінця жовтня

¹⁾ Може не від річи тут буде подати свідощтво сучасного чоловіка, високого урядника при львівській губернії і доброго знавця польських відносин, автора брошури „Magna Charta von Galizien“, виданої у Львові 1790 р., який ось що пише про галицькі Стани та їх репрезентацію: „Осноза привілею тих ніби Станів, се право видавати опінію або підносити заміти в справах законів укладаних для цілого краю, а особливо для шляхти. Спосіб, як вони послуговували ся тим правом, зовсім не міг цісареві додати охоти до робленя їм уступок або допусканя їх до близьшої стичности з краєвим урядом та законодавством. При многих, може аж надто многих нагодах запитувано їх ради, заситано їх опінії в справах, про які можна було догадувати ся, що вони знають і добре зрозуміють їх (у нотці автор поясняє, що говорить власне про Становий Виділ, еліту галицької шляхти). Але кожного разу надія йшла марно. Їх відповіді були уложені в такім дусі, що ніяк не можна було прийняти їх у краю не належнім до Польщі. Nos sumus Poloni — се була вічна тема, становище, з якого все виходило, до якого все мусіло звертати ся. Тому всі ті Станові опінії мусіли бути марною працею, і їх представлення конець кінцем мандрували ad acta. Становий Виділ не вагав ся відкинути наміри законодавця як шкідливі тому, що вони опирали ся не на сарматсько-аристократичних підставах, але на гуманнійших понятях XVIII. віку. Самі не обізнані з освітою і філософією людськості домагали ся ті Стани, чи то тав. Становий Виділ, щоб законодавець чэрпав свої закони із звичаїв, із яких Европа давно вже справедливо сьміла ся або на які слушно обурювала ся“. Див. Statistische Aufklärungen über wichtige Theile und Gegenstände der oesterreichischen Monarchie. Erster Band. Göttingen 1795, стор. 95—96.

1791 р. виносила 148.246 р., до чого треба додати нарості від тої суми проценти в цифрі 31.538 р., разом без малого 180.000 р. Ті карі вимірені панам переважно не були сплачувані готівкою, але виноували ся, коли вносили більші суми, по правосильности засуду на гіпотечу панських дібр, із яких наростали й їх проценти. При кінці 1818 р., як бачимо з виказу поміщеного у нас під ч. XV (ст. 67), виносила сума тих кар разом із процентами 282.061 р. Детальний виказ по округам із р. 1791 показує, що найбільші карі склали власне східно-галицькі округи: жовківський (23.769), самбірський (24.736), стрийський (11.438), бережанський (10.585), станіславівський (11.746), заліщицький (14.752), тернопільський (11.776) і золочівський (9.558). Із західно-галицьких округів жаден не доходить до 7 тис., а бохенський дав лише 615 р.

IV. Громадські шпихлірі в Австрії до смерті Йосифа II.

Вісімнадцятий вік був віком періодичних голодівок, пошестий, дорожнет по селах, загалом віком тяжкого перелому в селянськiм життю західної і середньої Європи. Селянство скрізь жило ще безправне, занедбане і погорджене; сама агрікультурна техніка стояла на низькій ступні розвою, а тимчасом зріст великих міст та промислових центрів творив уже великі жерела консумції, яким місцева продукція далеко не вистарчала. Ся криза в західній Європі продовжила між иншим на якого шів століття істноване історичної Польщі, яка з початком XVIII в. зробила ся справжнім шпихлірем Європи, достарчаючи їй своїх агрікультурних продуктів. Та що стан агрікультури і в Польщі був не лїпший, а подекуди й гірший, як у инших краях, то не подивуємо, що й тут селянське жите XVIII в., се один довгий ряд хитань між деяким достатком і голодованем, ряд шалених скоків ціи то в низ, то в гору, ряд голодівок, пошестий, елементарних катастроф, не вчисляючи вже внутрішні політичні заколоти, конфедерації, походи Шведів, Москалів та німецьких наємних військ, що для діткнених ними околиць бували рівнозначними елементарним катастрофам. Досить буде вибрати дотичні нотатки зі „Сводної літописи“ о. Петрушевича за роки 1700—1772, щоб переконати

ся про се. Опіраючи ся лише на привагідних записках роблених переважно на українськїм, ще спеціяльнійше на східногалицькїм ґрунті, бачимо, що голоднечі зазначено під роками 1701, 1736, 1737, помори під рр. 1705, 1710—11, 1714, 1718—19, 1730, 1754 і 1770; помір на худобу 1711, 1745; саранча 1706, 1709—11, 1747—49; недороди і високі ціни хліба 1716, 1737, 1758; тяжкі, вчасні зими, люті морози, посухи та повені 1721, 1725, 1726, 1729, 1735, 1739—40, 1744, 1767.

Не краще діяло ся в Галичині також по її переході під Австрію. Зараз у 1773 р. нотують помір у Дрогобачі, звичайне явище при впливі чужого війська до краю. В р. 1774 повинь знищила поріче Сяну та Вігра і позабирала багато хат з людьми. В роках 1781—82 налетіла сарана і перезимувавши тут розмножила ся страшенно, а 1785—86 маємо перші в Галичині „тяжкі роки“. В записках Краснопуццанського монастиря читаємо під р. 1786: „Cały rok równie iak dawnieyszy t. i. 1785 był niepomyślny, przeto że słoty nieustanne tak przez wiosnę, iako też lato y iesień panujące ani zbożu rość, ani też ich iako też siana bez szkody zebrać nie dopuścily. Chybiły też y w tym roku ogrodziny. Pasięka wcale bezużyteczna była y z gruntu przez częste zimna y słoty niszczyła“. А в метриці з Дебеславець біля Коломиї занотовано: Roku 1786 pszenica była po zlot. 26, żyto po zlot. 17, jęczmień zlot. 18, hreczka zlot. 18, kukurudzy po zlot. 40, sumiszka po zlot. 20, pszono jagła po zlot. 50 (А. С. Петрушевичъ, Сводная лѣтопись съ 1772 до конца 1800 года. Часть II. Львовъ 1889). Цісар Йосиф II довідавши ся, що народова в Галичині грозить загибіль, велів отворити урядові маґазини і давати з них збіже селянам і навіть домініям у позичку, уділюючи їм по горцеві від кожного кірця запасного збіжа, з обовязком, при першій можности звернути ті запозики з надсипом по горцю від кожного кірця визиченого збіжа.

Супроти таких обставин не диво, що в краях благословених панщиною протягом XVIII в. виробила ся практика, що дідичі мусіли чи то в часі тяжкої зими, чи в часі весняних засівів, чи на переднівку, чи в часі інших елементарних нещасть спішити з матеріальною помічю своїм селянам, коли не хотіли допустити до їх голодної смерти або втеки та до занущення ґрунтів. Ся практика мусіла вже в початку XVIII в.

в деяких поступовійших краях бути досить загальною, коли на неї покликають ся й правительство, прим. у Австрії. Панщизняний патент для Моравії, виданий 27. січня 1738 р. говорить у §. 33: „Хочемо найласкавійше упімнути всіх наших вірних обивателїв і всі домінії, щоб поводили ся зі своїми підданими по християнськи, лагідно, сказатиб, по батьківськи, щоб вони також могли жити з жінками, дітьми і челядю, щоб удержували ся на добро загалу і щоб через се на всіх спливало боже благословенство та добрий побут краю“. А в моравськїм системальнім патентї з д. 26 липня 1748 р. в третій точці десятої глави сказано: „Зверхности не повинні оскорбляти підданих в супереч виданому панщизняному патентови з р. 1738, але мають удержувати їх у такім станї, щоб вони могли платити контрибуцію, мають по батьківськи помагати їм і йти за похвальним слїдом тих зверхностей, які своїм підданим дають задатком зерно за досипкою осьмої часті, а з тої осьмини ще осьмину віддають до контрибуційного фонду, через що не лише покривають ся дальше задатковане, але також відданому подають ся в разї нещастя поміч і змога до повоншення контрибуції“.¹⁾

Цісарю Йосифу II. ще в часї його співрегенції з Марією Тересою належить ся заслуга, що ся з разу чисто егоїстична, дїдичами в їх власнім інтересї роблена уступка на користь селян набрала законної підстави і зробила ся обовязком дїдичів. Коли се стало ся в інших австрійських провінціях, напевно не знаємо, але в Галичинї вже від самого її прилученя до Австрії ся практика держала ся, а циркулярами із 21 лютого 1788 і 22 червня 1789 та патентом із 19 цвїтня 1790 набрала обовязкової сили закона.²⁾

Не задовольючи ся збіжевими запомогами селянам у часах наглої потреби, деякі домінії в Чехії та Моравії вже коло половини XVIII в. почали для сеї потреби закладати по селах громадські зени збіжа. Зерна до них достарчали самі селяни

¹⁾ Edward Vodnařík, Geschichte und Statistik der mährischen Contributions-Vorschusskassen, dann: Die Errichtung, Organisation und Wirksamkeit der Hypotheken-Bank der Markgrafschaft Mähren. Brünn 1886, стор. 1.

²⁾ Ів. Заневич, Літературні спремїя Русинів у Галичинї від 1772 до 1872 р. (Житє і Слово 1895, т. IV, стор. 279) і окрема відбитка из Панщина в Галичинї.

в часах доброго врожаю, догляд і завідуване були правдоподібно в руках доміній. Похваливши ті починання цитованим уже патентом із 1748 р. цісар Йосиф II. під кінець свого життя вернув до сеї справи і видав д. 8 червня 1788 р. патент для всіх трьох судетських країв, тобто Чехії, Моравії і Шлеска, яким наказав скрізь по селах тих країв позаводити громадські зєппи збіжа. У вступі цісар признає, що до такої постанови склонила його практика деяких дїбр у Чехії й Моравії, що через засновуванє таких шпіхлїрів показала добродїйний вплив на маєтковий стан селянства. От тим то наказує цісар урядам краєвим, окружним та бухгалтерії дбати про удержанє, розширенє та дїловодство тих інституцій так само, як про державні податки. Зєппи збіжа повинні бути в кождім селї, хоч, як додано в пізнійшій поясненю, примусу для їх заснованя уживати не вільно. В шпіхлїрах має бути збіже лише чотирьох родів: жито, пшениця, ячмінь і овес. На заснованє шпіхлїра повинен кождий підданий із тих родів збіжа, які управляє, по відшибненю того, що потребує для себе на житє та на засїви озимі й ярї, дати третю частину з кожного рода добрим і незіпсованим зерном до громадського зєппу. Се має повтаряти ся до трьох років, так щоб у кождім селї і в кождім містї витворив ся запас збіжа, що міг би покрити цілорічний засїв. Як би протягом тих трьох лїт трафив ся недорід, град або повінь, і тяжко або й неможливо було би пошкодованому селянинові доставити визначену пайку збіжа, то його можна від неї звільнити, але з тим, що має донести свою пайку тоді, як у нього зародить. Цісар надїєть ся, що й громадські зверхности, яким ся інституція стане в пригодї, бо звільнять їх від конечности запомагати підданих у потребах власними засобами, причинять ся зі свого боку до заснованя та упосажєня тих громадських зєппів, у чім заряди камеральних дїбр будуть їм давати добрий приклад. В своїм запалї для громадських шпіхлїрів патент позволяє навіть уживати на їх засновуванє гроший податкових, які складали ся по домініях, поки їх не стягав уряд окружний, а також так званих капіталів контрїбуційних (про них див. в розд. X), які уряд розпозичував селянам. Отсе зміст перших сїмох параграфів того патенту.

Дальші параграфи говорять про способи перехованя, удержуванє, адміністрованє тих запасів, яких мета (§. 9) — запо-

мога підупалих селян і захищеня їх від потреби і недостатку. Засоби мають держати ся в окремім шпихлірі, окремо від домінікального збіжа. Для них повинні бути призначені або старі замки, скасовані костели та опорожнені монастирі, або нові, вмисно на се виставлені будинки, до яких будови мусять піддані причиняти ся своєю працею пішою і тяглою. Лише в крайнім разі, де нема таких окремих будинків, патент дозволяє держати те громадське збіже в домінікальних шпихлірах, але в окремій їх часті і під окремим замком. За цілість тих запасів відповідає домінія так само, як за цілість збараних нею сум податкових. Податковий поборець має дбати про удержуваня збіжа і про те, щоб воно не лежало пусто, а щоб що року було визичуване селянам, а потім з надсином вертало ся назад до шпихліра. Сей надсип має виносити два горці від кожного кірця випозиченого збіжа. Колиб засоби збіжа в шпихлірі зросли на стілько, що лишалось би його богато понад щорічну потребу селян, то за дозволом окружного уряду сю надвишку можна продати, а гроші чи то умістити в публичній льокації, чи розпозичати на процент під певну гіпотеку. Полишаємо на боці дальші детальні приписи патенту що до продаваня зерна, навіть що до його провітрюваня в складах, що до веденя рахунків і одвічальности підручних урядників, і додаємо ще лише зміст остатнього параграфу, по якому зверхній нагляд над розповсюдженням, удержуванем та добрим завідуванем шпихлірів поручено окружним урядам, які при обіжджуваню округів від часу до часу несподівано мали заглядати до шпихлірів, провірювати рахунки, перемірювати збіже і подавати звіти до бухгалтерії через губернію.

Як бачимо, цісар виступав тут як добрий господар, що дбає в своїм хозяйстві не лише про цілість, але й про кожду найменшу дрібницю. Се лежало в абсолютястичній системі, що залюбки дбала за найменші дрібницї, забуваючи нераз найбільші, найважнійші справи. Всі ті дрібницї шпихлірової техніки були мабуть ввроблені дотеперішньою чеською практикою і прийняли ся там і на далі, принаймні в доступних нам працях про сю тему не знаходимо сліду якихось сумнівів та критичних уваг з боку чи то підданих, чи шляхти та її репрезентації.

Зовсім не те було в Галичині. Думку про заведеня шпихлірів для запомогы бідних підданих порушено тут іще 1782 р.

Якись Юрій Крєвіц, мабуть урядник замандрований із Чехії або з Моравії, подав того року меморіал до цїсаря з приводу сьвіжо виданого розпорядження про прегравації, промовляючи за тим, аби преграваційні каря, стягнені з панів, не віддавати до рук покривдженим селянам, бо вони, мовляв, і так розтратять їх марно, але складати ті гроші на фонд призначений на будованє і піддержуванє громадських шпїхлїрів. Як звичайно, почала ся про сей меморіал урядова переписка між Львовом і Віднем: губернія висловила ся некорисно про проєкт Крєвіца, але надворна канцелярія декретом з д. 31 серпня 1782 признала негативну опінію губернії не досить умотивованою і поручила їй се діло до глибокої розваги.

Подібний проєкт вплинув і 1783 р. від якогось Ладимірьського, який домагав ся заложеня шпїхлїра при кожній домінії для ратованя підданых в часї недороду та голодівки. Про сей проєкт дискутовано в цвітні 1783 р. в Видїлі Становім (пор. у нас стор. 16) і видано, як сьвідчить сам Видїл Становий, опінію зовсім прихильну; реферат Проціньського на підставі актів губерніяльних потверджує се з невеличкою оговіркою, що губернія в порозуміню зі Станами признала, що сама собою інституція громадських шпїхлїрів дуже спасенна, але виконанє її треба відложити аж до повного переведеня урбаріяльної реформи, бо аж тоді можна буде оснувати її на тривкій підставі (стор. 83). Замість річевого залагодженя сеї справи надійшов із надв. канцелярії в Відні 11 марта 1784 р. декрет, яким признано нагороди тим селянам, що визначать ся порядним веденєм хлїборобства та плеканєм худоби.

Та видно, цїсар Йосиф II. занадто живо зацікавив ся справою громадських шпїхлїрів у Галичинї і відчував їх потребу в тїм занедбанім краю, бо не задовольючи ся тим декретом уже під д. 1 червня 1784 р. видав своє „найвисше рішенє“, що пожаданє йому в Галичинї закладанє громадських шпїхлїрів, хоч він і не вимагав, щоб се роблено під примусом. Одначе він зобовязує губернію зроби́ти початок у камеральних добрах і на разї бодай у одній маєтності заснувати такий шпїхлїр. І справді, заряди камеральних дібр у Самборі й Дрогобичі приступили до виконаня цїсарської волї; знайшли ся

якісь зайві фонди, знайшли ся мабуть (звісно, в містах) і будинки, які можна було опорожнити, і перші громадські шпіхлїрі в Галичинї вїйшли в тих містах у жите в осени 1784 року.

Та цїсар не думав обмежити ся на камеральних добрах, відчуваючи живо, що в приватних добрах така запомога підданим ще далеко потрібнїйша. І ось д. 30 мая 1786 р., з нагоди предложеного надворній канцелярїї першого реєстру преграваційних кар і відшкодовань, видала та канцелярїя пам'ятний декрет, яким велить стягати енергїчно преграваційні карі і повертати їх на заснування громадських шпіхлїрів та на закупування збіжєвих запасів, бо се — як кажесть ся в декретї мабуть зі слів самого цїсаря — „найцевнїйший спосіб до піддержаня підданого“. Ще раз того самого року, надворним декретом із 20 надолїста 1786 р., при нагодї предложеня йому нового реєстру преграваційних кар, наказує цїсар галицьким властям остро стягати ті карі, на тих, хто не заплатить їх у назначенім реченці, накладати подвійний (10%) карний процент, і повертати ті гроші на запомогу громадам для заснування шпіхлїрів.

В дусї тих цїсарських наказів мусїла галицька губернїя робити деякі відповідні кроки. З кінцем 1786 р. вона предкладає надворній канцелярїї ідеальний план такого шпіхлїра і надвр. канцелярїя одобрює його декретом із 24 лютого 1787 р. Д. 13 цвїтня 1787 р. видає губернїя своїм підвладним урядникам інструкцію та формулярї для рахунків громадських шпіхлїрів. Із сих заряджень можемо догадувати ся, що вже тодї закладанє громадських шпіхлїрів по камеральних добрах значно розповсюдило ся. Центральне правительство підпирало по зможї зусилля місцевих урядників. Надворним декретом із 3 лїпня 1787 р. велено від усїх підданих у камеральних добрах що року брати досип із усього зібраного ними збіжа по горцєви від кірця на користь громадських шпіхлїрів, а також повертати на ту саму цїль той досип, який обовязані були давати піддані за випозичене їм весною скарбове зерно (се був, як згадано ввєше, „голодний“ рік). А надв. декрет із 5 грудня 1787 р. призначив також проценти від грошевих позичок даваних урядом селянам у камеральних добрах (вони виносили аж 16%) на дохід шпіхлїрового фонду. Все те ро-

било ся з виразним наміром, заохотити також приватних дідичів у Галичині до наслідуваня цісарського прикладу в камеральних добрах. Та галицька шляхта, здаєть ся не дуже налила ся до сего прикладу, приваймні не маємо ніякого сліду про істнованє громадських шпіхлїрів у приватних добрах у Галичині перед 1789 роком. А цісар підходив до своєї ціли чим раз рішучійше. Надворним декретом із д. 5 лютого 1788 наказано по всіх камеральних добрах позаводити скрізь громадські шпіхлїрі і держати в них у запасі цілорічне запотребованє місцевих підданих. Для здвигненя будинків камера дає матеріал, піддані пішу й тяглу роботу. Приватних дідичів ще раз заохочуєть ся до наслідуваня і ще раз запевняєть ся їм, що цісар не хоче супроти них уживати примусу. Але се було остатнє упімненє.

Надворним декретом із д. 22 липня 1788 р. подає цісар згаданий уже свій патент із д. 9 червня 1788, виданий для Чехії, Моравії і Шлезка, до відомости галицької губернії з наказом — предложити мотивовану оціню на те, чи сей патент про обовязкове засновуванє громадських шпіхлїрів по всіх добрах дав ся б приложити і в Галичині в тій чи иншій формі і що евентуально стояло би на перешкодї виконаню того патенту. Губернія рескриптом із д. 7 серпня звернула ся до Виділу Станового і зажадала його оціни, а щоб ся оціня була по змозі основна, дала йому чотири тижні часу.

Виділ Становий одержав сей рескрипт при трудности тодішньої комунікації між двома сусідніми канцеляріями аж 11 серпня і зараз віддав сю справу до розсліду своїм членови графу П. Забельському, яквї справив ся з нею швидше, ніж жадала губернія, бо відповідь Виділу була готова і вислана до губернії вже 27 серпня тогож року.

В матеріалах Процівського заховав ся брулїон відповіди Забельського і та його перерібка, що була доручена губернії в чистописї. Розберемо той документ у тій формі, як його маємо в чистописї (N. IV), полишаючи на боці варіанти із первісного брулїону Забельського, хоч вони інтересні для слідженя ходу і вислову думок. Виділ Становий розпочинає свою відповідь компліментами для цісарського наміру. Засновуванє громадських шпіхлїрів буде великим добром для краю, запомогою для підданих притиснених нуждою, захистом від лихви

і від жебранини в дворах. Виділ Становий уважає пожаданим як найшвидше приступити до виконання сеї думки, де тільки знайдуть ся відповідні будинки. А де будинків нема, там треба як найшвидше приступити до їх здвигнення, коштом і працею підданих, бо тут же ходить виключно о їх добро. Шпіхлірі повинні стояти одаль від вільних будинків, бути деревляні або муровані і повинні за рік увійти в жите; домінії і окружні уряди повинні вести нагляд над будовою. Складати треба в них не чотири, а пять родів збіжа: пшеницю, жито, ячмінь, гречку і овес, але не всі разом, а тільки відповідно до того, де який рід засівають. Забельский у своїм бруліоні пригадує, що в горах родить ся лиш овес, значить, иншого збіжа там і складати не треба. А далі згідно з цісарським патентом: мужик зсепає що року третю часть збіжа потрібного для висіву, складає протягом трьох ліг; коли недорід, град або повінь зробить йому се неможливим, то може відложити довіз на пізнійше. Гроший у податкових касах ані на позичках у селян у Галичині нема; як Бог дасть, що будуть, то щож, можна повертати їх на збільшуванє засобів у шпіхлірах. А що й домініям із тої інституції буде користь, бо будуть звільнені від обовязку запомагати своїх підданих у часах нужди, то домінії готові зі свого боку докладати всяких старань до збільшування тих зсепів. Виділ Становий покликаєть ся на се, що цісар поручив властям, аби в сьому році недороду видано з цісарських магазинів від кожного кірця зложеного там збіжа по два горці для громад; Виділ надієть ся, що сеї наказ буде розширений і на камеральні громади та на нових поселенців і буде основою шпіхлірових зсепів.

Як бачимо, з боку гал. Станового Виділу взірцева готовість, взірцева пильність і дбайливість — сповнити як найшвидше цісарську волю. Але в дальших точках відновіди просекають уже вільні тони. І так у точках 10—11 все ще поважним стилем говорять ся, що громади будуть мусіли для діловодства в тих шпіхлірах наняти собі платного писаря чи урядника, який був би заприсяжений окружним урядом. Такий писар буде коштувати яких 50 р. річно — для підданих селян се дрібниця, тай то лише доти, доки сам шпіхліровий фонд не зросте на стілько, щоб міг оплатити з власних доходів удержанє свого адміністра-

тора. Відповідь просторо викладає функції того адміністратора. Він буде мати один ключ від громадського зерну, а другий будуть мати два виборні з громади, без яких він не сьміє входити до зерну. Він мусить під оком домінії 1) вести докладні викази зерпаного кожним господарем збіжа, 2) дописувати збіже досипане кожним довжником при звороті позички, 3) квітувати довжникам точно одержане визиченого зерна, 4) подавати що року дідичеві в присутности всеї громади виказ засобу збіжа в шпіхлїрі, виказ узятих позичок і зворотів, 5) нотувати окремо тих, що не віддали довгу і чому не віддали, 6) ті рахунки, потверджені паном і громадою, в витягах уділювати окружному урядови, 7) коли уряд викривє які браки чи то в рахунках, чи в зерпанім збіжу, річ писаря все те направити, 8) його річ також просити у домінії евентуально навіть екзекуції на довжника, що не хоче віддати випозиченого збіжа.

Читаючи се все посторонній чолокїк готов сказати: повна рація! Але знавець тодішніх галицьких відносин може сказати лиш одно: сеж очевидні кпини з цісарських намірів. Знайти кілька тисяч людїв з такими кваліфікаціями, які визначила „Відповідь“, і заставити їх за 50 р. річно жити, удержувати себе (евентуально з сімєю) та сповняти таку каторжну роботу, що вимагала крім маси писанини також не менше біганини до двора, до громади та до цїркулу, се чиста фізична неможливість.

Забивши сю здорову плішку в будову цісарського патенту гал. Видїл Становий спокійненько і з задоволенєм повтаряє живцем дальші приписи того патенту, скрізь висловляючи свою згоду, назираючи в остатній (14) точці на те, щоб окружні уряди як найшвидше старали ся ввести в жите сю „все-сьвітну установу“ (universalem ordinationem, як сказано в текстї) і пильно контролювали її зрієт і розвій. Та далі йдуть пункти, де Видїл Становий підносить погляди відмінні від тих, що висловлені в цісарськїм патентї. Поперед усього домінії ніяким сьвітом не згодять ся повосити всю одвічальність за зерпане в шпіхлїрах збіже; не можна також звалювати на них усі заходи коло вдержуваня та пильнованя тих шпіхлїрів. Вони не можуть зобовязати до сеї функції своїх приватних офіціалїстів, бо ті й без того вповні заняті працею при панських добрах. Сам

пан, що часто не живе в своїх добрах, не має змоги наглядати за шпіхлірем, а коли би сей обов'язок звалено на домінії, мусілиб вони наймати для сього окремих інспекторів або писарів і то таких, що моглиб узяти на себе одвічальність за цілість зібраного там громадського добра. Се наквнулоб на домінії „важкий і незносний тягар“, а кошти на таких урядників пожерлиб усї доходи з їх маєтностей і відібралиб їм змогу платити державні податки. Оттим то Становий Виділ пропонує, щоб уряд поручив підданським громадам вибрати собі по двох присяжних господарів, які б кожного разу були присутні при отвіраню й при замиканю гром. шпіхліра, далі щоб винайшли собі писаря, якого б уряд заприсяг і який мав би раз до року предкладати рахунок зі шпіхліра домінії, а окружним урядам аби було поручено при об'їздах по селах візитувати шпіхлірі, ревізувати рахунки і збирати відомости про все шпіхлірове діловодство.

Рівночасно Становий Виділ застерігаєть ся против 14-того параграфу цісарського шпіхлірового патенту для Чехії і Моравії, в яким догляд над шпіхлірами поручено цісарським поборцям податковим. Таких поборців у Галичині поки що нема, а хоч би й були заведені, то їх певно буде по одному на кілька домінії, так що такий поборець не міг би завідувати шпіхлірем у кождім селі і певно скинув би се на домінію. Так само ремонструє Виділ Становий проти § 15 йосифінського патенту з 8 червня 1788, по якому всі рахунки місцевих гром. шпіхлірів мали би що року предкладати ся державній бухгалтерії у Львові. Державна бухгалтерія — говорить Виділ Становий (ст. 18) — і без того завалена найріжнішими працями, а місцеві шпіхлірові рахунки вимагають місцевої і як найшвидшої контролі, особливо коли писар окажется ненадійним і його треба прогнати, а в центральній бухгалтерії у Львові такі рахунки мусілиб залежувати ся довгий час.

Та найліпший кінець сеї Станової відповіді. „Хоч які спасенні наслідки випливалиб із устави громадських шпіхлірів для загального добра і для добра підданих і звільнили би домінії від утяжливого запомагання підданих, та про те коли його цісарське Величество захоче завести у нас той закон, то

ми бачимо наперед неможливість його виконання. Знає загал, знає й губернія, скільки і піддані і навіть домінії в остатніх двох роках зтягли довгів у цїсарськїм скарбі, набравши збіжа із цїсарськїх маґазинів. Сї довги мусимо звернути. Колиж нам тепер доведеть ся і здвигати громадські шпїхлїрі і звертати визичене збіже цїсарському скарбови, тоді ані одного, ані другого обовязку не сповнимо^а. Супроти сего Становий Видїл радить і тепер, як радив ще 1783 р., стримати ся з тою інституцією аж до лїпших часів, а коли нї, то принаймні дати кравви кільколітню мораторію на зворот збіжа визиченого з цїсарськїх маґазинів.

Та й сим разом його рада не знайшла в Відні послуху. Ми не знаємо, яку резолюцію одержав Становий Видїл на свої уваги; що вона не мусїла бути дуже ласкава і прихильна, бачимо з рескрипту губернії до Станового Видїлу з д. 30 грудня 1790 р., де покликаючи ся на надворний декрет із д. 7. грудня тогож року губернія з натиском говорить про „важність справи гром. шпїхлїрів і можливість її переведеня, тим більшу в даній хвилї, що дотеперїшні перешкоди, такі як високі цїни збіжа і брак грошових фондів, швидко уступлять“. Що правда, зі зворотом збіжевих засобів, визичених підданям і домініям із цїсарськїх маґазинів у тяжких роках 1785 і 1786, не пішло так швидко, як може думало зразу центральне правительство; ще в початку 1792 р. губерніяльний радник д'Еллевó в своїм просторім рефератї про громадські шпїхлїрі в Галичинї говорить про „громади, що ще мають вирівняти скарбові задатки“ (ст. 39). Та центральне правительство не вважаючи на се не покидало раз розпочатого дїла. Йосифїнський патент із д. 8 червня 1788 р. був покладений в основу губерніяльної інструкції для веденя рахунковости, опублікованої в Пілєрївськїм зводї гал. законів з р. 1789 стор. 196, а правительство спішило надавати шпїхлїровому фондови що раз нові корвети. Галицькїй шляхтї довело ся і сим разом закусути свою сердитість і здаючи ся на всесильність відомого галицького шлєвдріану ждати лїпших часів.

V. Шпіхлірі під Леопольдом II.

Цісар Йосиф II. умер д. 20. лютого 1790 р. в хвилі безмірно важкій і, здавало ся, фатальній для Австрії. Дволітня війна з Турцією вичерпала сили і засоби Австрії і хоч богата на часткові побіди, не обіщувала в результаті нічого крім нових клопотів. При кінці 1789 р. Прусія в тайнім договорі з Турцією зобов'язала ся зараз на весну вступити війною против Австрії і здобути Галичину для польського королівства. В Бельгії вибухло повстанє против Австрії і австрійське військо виперто з Брабанції. В Угорщині всі маґнатські партії клекотіли обуренєм против цісаря і грозили явним бунтом. І в Галичині заносило ся також на повстанє. Тай у інших коронних краях Австрії бурили ся аристократичні та клерикальні елементи, домагаючи ся скасування радикальних реформ, особливо тзв. урбаріяльної та релігійної. Йосиф II. зневірений у власні сили, підкопаний важкою хворобою, безсонницею, самотою та сумним почутєм, що його найближше оточенє проклинає його та жеде його смерти, відкликав перед смертю найдрастичнійші свої реформи, почвинені в Угорщині, але не задовольив сим нікого і вмер опущений усіма, щоб аж столітєм пізнійше дождати ся признаня і оцінки з боку безпрвстрасної історії.

Його брат і наступник Леопольд II. держав ся значно відмінних поглядів, був побожний і любив шляхту. По деяких зусиллях йому удало ся заспокоїти бурі, заключити мир з Турцією та союз із Прусією, так що події, на які заносило ся в Австрії, а особливо в Галичині при кінці 1789 і початку 1790 р., минули ся як неважний епізод, полишивши дуже невеличкі сліди, з яких аж новійша історіоґрафія зуміла відтворити досить повну і живу картину. На жаль ся картина в представлень польських істориків Вл. Лозіньского (*Galiciana*, Lwów 1872), Калінки (*Sejm czteroletni*, t. II, Lwów 1881, стор. 80—113), Старжиньского (*Projekt galicyjskiej konstytucji 1790—91, Charta Leopoldina*, Lwów 1893) та Бр. Лозіньского (*Z historyi Stanów galicyjskich*, Biblioteka Warszawska 1904 за лютий та йогож книжка *Galicyjski Sejm Stanowy 1817—1845* Lwów 1905) терпить від односторонного забарвленя. Всі вони стоять на тіснім шляхотсько-католицькім становищі, видають каменем на Йосифа II. і його реформи і представляють зма-

ганя шляхти як річ зовсім натуральну та патріотичну, а натомість її конспірацію та постуляти старають ся представити в невиннім світлі і висловлюють жаль, що ті постуляти не були сповнені. Вони забувають прим. про такі факти, що простий люд у Галичині втавав Йосифові реформи дуже прихильно, ще в його переказах Йосиф II. живе ще й до нині як ідеал справедливого і народолюбного монарха, що наші селяни ще 1824 р. домагали ся, щоб їх поставлено на Йосифівську урбарію, розуміючи від тим переміну панщизняної роботи на чинші (пор. у нас документ ХХІІІ, стор. 158 і 162) і що, значить, усі ті ненависні для шляхти патенти й постанови допускають іще й вище толкованє. Зрештою в своїх представленнях польські історики старанно обминають ті жерела, що представляють гал. шляхту та її керманівців у некориснім світлі, а виловлюють і роздувають усе те, що хоч троха промовляє на її користь. Дальші публікації нових, або хоч і відомих досє, але недокладно використаних матеріялів внесуть важні поправки до тих представлень і допоможуть нам краще оцінити тодішніх людей, їх змаганя та діланя.

Ось скелет фактів. У січні 1790 повстав у Варшаві за ініціативою пруського посла Люккезіні тайний комітет, в якого склад входили маршалок сойму Малаховський, Гнат і Северин Потоцькі і як повновласник Галичини Гнат Морський. Сей комітет, про якого існуванє не знав ані король, ані сойм, мав між вишим приготувати відірванє Галичини від Австрії і прилученє її до Польщі. Прусія іварантувала, що добеть ся затвердження сего акту при заключеню мира. Комітет ухвалив, що скоро тільки почнеть ся війна Прусії з Австрією, в Галичині мусить вибухнути повстанє. Для приготованя сего повстаня мала над границею, в Холмщині завязати ся шляхетська конфедерація; Люккезіні зараз же написав меморіал до Берліна викладаючи її пляни і жадаючи для неї фондів та підмоги: 2—3 тисячі людей навербованих прим. у Литві, та пруського комісаря з кількома офіцерами; 25 тисяч дукатів вистарчать на три місяці. Надто зброї 2400 штук для сконфедерованих і 1600 для Галичан, амуніції, возів, хірургів, аптеки полевої і ще 25 тисяч дукатів на живність для відділу на перші тижні його побуту в Галичині. Рівночасно вислано до Галичини Казимира Ржевуского, який

тут також мав свої добра; він швидко обіхав значну часть Галичини від Тарнова до Бродів, звербував багато дідичів злиевняючи їм поміч. За його ініціативою завязав ся у Львові комітет із 13 осіб, серед яких наивизначнійші були перемиський біскуп Голашевський і львівські адвокати Незабітовський та Йосиф Дзержковський.

Саме в ту пору прийшла вість про смерть Йосифа II. і додала шляхтичам духа. Комітет постановив зараз вислати депутацію до Відня і виторгувати від нового цїсаря що тільки буде можна, а рівночасно вести зносини з Варшавою. В Галичині пішли горячкові приготовления до повстання. Комітет розширено до числа 30 названі у Калїнці Sejm czteroletni II, 90—91; вплив львівського архієпископа Кіцкого та перемиського Голашевського додавав їм поваги; також львівський руський єпископ Петро Білявський належав до того комітету. Закрило по всім краю і 5000 галицької шляхти підписало акт конфедерації. Надїли ся, що й розмова депутатів з Леопольдом піде „під натиском“ і буде успішна. До депутації вїшли князь Станїслав Яблоновський, Микола Потоцький, Йосиф Оссолінський і Ян Батовський. Депутація мала, не як каже Калїнка (op. cit. 89) „попитати нового монарха і предложити йому жалоби провінції“, але мала вручити йому документ, про який, як каже сучасний автор-Німець, хіба для необізнаного з галицькими відносинами могло бути сумнівним, „ob dieses Product eine Bittschrift, oder eine Vorschrift wäre“ (Statistische Aufklärungen I, 14). Без ніякого вступу, без вислову чи то жалю по поводу смерги попереднього цїсаря, чи радости з настання нового, списаний французькою мовою як у дипломатичних зносинах з чужою державою, отгакий документ мали репрезентанти галицько-польської шляхти предложити новому цїсареві. Було в нїм пунктів не менше як 53, а кождий сам для себе був як на ті часи що найменше арроганцією¹⁾. Ось найважнійші з них: поперед усього ненарушеність власности чв то здобутої власною працею, чи одївченої; скасування „жорсткого патенту про еміграцію“ і дозвіл кождому (розумій — шляхтичеві) „покинути свою вігчину і перенести ся зі своєю сім'єю і своїм

¹⁾ У тій первісній формі, без вступу, доробленого вже в Відні Оссолінським, надруковано той документ невідомо де, мабуть у Львові ще в лютім або марті і з того перводруку повторено в Statistische Aufklärungen I, ст. 149—173.

маєтком, кути захоче; запорука особистої безпечности „обивателя“ угорським законом, у яким сказано: nisi citati vel vocati ordineque judiciario condemnati fuerint, in eorum personis ad quorumvis instantiam vel clamores aut preces nusquam et per neminem detineri possunt; ре презентація шляхти в Станах, яких маршалок мав би бути найвищим достоїнником краю і головою тзв. „посередничої депутації“, що мала б ухвали Станів предкладати до затвердження цісарєви. Взагалі власть і компетенція Станів мала б бути розширена до розміру мало що не цісарської власти; жаден закон не міг би бути виданий без їх згоди, жаден губернатор, хоч би з цісарського уповажнення, не міг обняти власти в Галичині, доки Стани не надали б йому добровільно права індієнату. Заведений Австрією в Галичині податок контрїбуційний (тобто призначений на воєнні цілі) мав би бути заступлений старопольським *donum charitativum*, якого ухваленє або неухваленє залежало би від Станів. Цісарські монополї на сіль і тютюн мали б бути усунєні, а панам мали б із солотварень, як за давньої Польщі, давати рік річно за дармо певне означене число бочок соли. Військові постої не повинні б вїколи стояти в панських дворах. Під безпосередньою управою Станів мав би у Львові бути заснований національний банк і тимже Станам віддані в руки нерозродані ще камеральні добра, як також фонди релїгійний, шкільний і всякі інші фундації. Щоб члени Станів не могли підлягати ніякому судови окрім річних собі; щоб в урядованю на зверх полішена була лагінська, а у внутрішнім допущена була польська мова замість німецької; щоб інвентарі, якими унормовано обовязки підданих супротив панів, не смїли бути змінювані; щоб панів за утисканє підданих могли судити тільки шляхетські суди, а не жадні інші; щоб панам полишено судівництво над селянами; щоб військо було національне і в такій силі, скільки може оплатити сам край і щоб воно кватирувало лише в краю.

Та революційний комітет пішов іще далі. Він і прийнятий у його склад Становий Видїл уявив себе самовладним паном Галичини. Не скликаючи навіть повного збору Станів він десь при кінці лютого 1790 р. сфінгував ухвалу Станів, у якій між иншим сказано: „Вірні Стани Галичини, з причини своєї прихильности до своїх підданих і дбаючи про них, добровільно згодили ся свої облігації одержані за

доставу натуралій, які домінії зложили в р. 1789 і 1790 р. на воєнні потреби, віддати на користь підданих з тим, що належні за них суми мають бути ужиті на дотацію так пожиточних громадських шпіхлїрів. Так само Стани на будуще зрікають ся того горця надсину від кірця збіжа, який піддані мусїли д сї давати при зворотї одержаних від домінії збіжєвих запомог“.

Текст сеї ухвали, закомунїкованої польською депутацією в перших днях цьвітня цїсарєви Леопольдови у Відні, відомий нам лише з цїсарського патенту (недаготованого і не підписаного цїсарєм!), поміщеного в Цїллеріанах 1790 р. на стор. 28—32. Сей патент, яким цїсар рївночасно зніє для Галичини йосифїнську урбарію, і що до св'ятого мотивованя і що до висловів являєть ся унікатом між усіми патентами австрійських володарів і весь дїше шляхетсько-польським духом. Він виглядає немов витяг із якогось польського меморіялу про кривди, які поносить Галичина від Австрії. Думаю, що підсувати слова і звороти того патенту Леопольдови II, як се робить Бр. Лозїньєквї (Galicyjski Sejm Stanowy 44) нема ніякої підстави. Він мусїв не дуже уважно чтати його, коли підписував, а може й не без рації велїв надрукувати його без свого підпису: адже в другій частї того патенту цїсар Леопольд по просту робить ся жертвою польської містїфікації. Подаємо сю другу часть у дословнім текстї: „Ob zwar gleich den Unterthanen durch die Zurückführung auf die vorige ungleich mindere Steuergebühr (мб. по скасованю кривдливої для шляхти йосифїнської урбарії!) eine ohnedies beträchtliche Erleichterung zugeht, so haben sich dennoch die getreuen Stände Galiziens aus der gegen ihre Unterthanen hegenden Neigung und Sorgfalt von selbst herbeigelassen, denselben folgende beträchtliche Vorteile einzugestehen; und zwar:

1-tens werden die Grundherren, um ihren Unterthanen die Last der höhern Steuer auch für das erstere gegenwärtige halbe Jahr möglichst zu erleichtern, selben die Halbscheid von jener Erhöhung vergüten, so die Unterthanen nach Abschlag des schon vorhin bewilligten Nachlasses über den Betrag der vormals gewöhnlichen Steuer zu entrichten hatten, welche Vergütung die Grundobrigkeiten zur Berechtigung an die Unterthanen längstens bis letzten Oktober an die betreffenden Kreiskassen abzuführen nicht unterlassen werden.

2-tens die Naturlieferungsscheine für die von den Grundobrigkeiten in den Jahren 1789 und 1790 zu den Kriegsbedürfnissen geleisteten Naturlieferungen haben die Stände zum Besten der Unterthanen dergestalten zu widmen sich angebothen, dass der dafür ausfallende Betrag zur Dotirung der so nützlichen Gemeind-Speicher verwendet werde. Ausserdem machen sie

3-tens für die Zukunft auf jene sechszehnte Massel Verzicht, so die Unterthanen bis itzt bei Rückzahlung erhaltener Getreidvorschüsse zuzuschütten gehalten waren. Und endlich nehmen die Grundobrigkeiten

4-tens die Last der Einhebung der Steuer von den Unterthanen dergestalten auf sich, dass sie nicht nur allein für die richtige Abfuhr derselben haften, sondern auch die Unterthanen von allen damit verbundenen Einhebungs- und Abfuhrkosten entledigen werden; wobei Wir ihnen jedoch gegen jene, die mutwillig im Rückstande beharren, zur Erleichterung der Einhebung die gehörigen Mittel nicht versagen können.

So sehr Wir uns aus diesen freiwilligen Aufopferungen, so Unsere getreuen galizischen Stände zum Besten ihrer Unterthanen zu machen sich bereit gefunden haben, in ihre Billigkeit versehen, dass sie die letzteren weder in Absicht auf Frohn, noch auf andere Zinsen oder Nebenabgaben über die bis Ende Oktober vorigen Jahres rechtmässig bestandenen Schuldigkeiten verhalten werden, so erklären Wir gleichwohl, dass wenn hie und da wider besseres Vermuthen überspannte Forderungen und Missbräuche einschleichen sollten, die von Fall zu Fall vorkommenden Klagen genau untersucht, und wenn nach Massgabe des Unterthanspatents vom 1-ten September 1781 die Sache in der Güte nicht abgethan werden könnte, die den Umständen und der Billigkeit angemessene Entscheidung von Unseren politischen Behörden, denen das Erkenntnis darüber zusteht, geschöpft werden soll.

Я не можу собі інакше пояснити сего патенту, як лише тим, що Поляки наговорили цїсареви, зовсім несвїдущому галицьких справ, усяких нісенїтниць, наговорили про шкідливість йосифїнської урбарії та свої благородні наміри, так що він безкритично помістив їх заяви в своїм патентї. Адже збиранє податків, таке, як вони тут обіцяють Лвопольдови, було вже в Галиччинї заведене Йосифом! А як серіозно брали вони свою даровизну на користь селян, се побачимо зараз далї.

При тім промовляючи іменем Станів панове депутати допускали ся явної брехні, бо засідання Станів від 1788 р. не було у Львові, а Виділ Становий, зложений усього з чотирьох членів, не мав права промовляти іменем усіх Станів. Найправдоподібнійше являється припущення, що се був по просту шляхетський „віц“: обдурити нетямучого цесаря і склонити його гладкими словами до опублікування сего патенту *ad majorem gloriam* галицько-польської шляхти. В Галичині сей патент, оголошений по польськи, міг мати значіння шляхетського маніфесту з доказами шляхетської прихильности до селян.

Польська депутація прибула до Відня десь при кінці марту і була в перших днях цвітня на послужаню у цесаря Леопольда II. Цесар, що ще був під вражінем невилазних клопотів, серед яких обняв трон, прийняв депутацію чемно, радісно прийняв до відомости ухвалу „Станів“ про прихильність галицької шляхти до селянства та про даровизну на користь шпіхлірового фонду, обіцяв звести як стів Йосифінську урбарію, і справді додержав свого слова, видаючи д. 19 цвітня 1790 р. згаданий уже і цитований патент. Але пунктів на французькій мові, здається, не захотів прийняти задля їх зовсім уже не вірогідданської форми. Депутації прийшло ся взяти свій документ назад і переробити його в формі відповідній до вимогів двірської етикетки, і ся перерізка, доконана Оссолінським і датована д. 23. цвітня 1790, була при кінці того місяця вручена цесареві. В ній депутація запевнює цесаря про глибоку прихильність і влячність галицької людности за те, що виявив охоту зайняти ся її долею, підносить далі сумний економічний стан краю, пригнобленя польської національности, відчуженя „обивателів“ від адміністрації краю, безправність Станів, невідповідність видаваних законів для потреб краю, а особливо Йосифової урбарії¹⁾. Цесар у тій формі

¹⁾ S. Starzyński, Projekt galicyjskiej konstytucji 1790 I, стор. 3—4. Старжинський знає тільки про одну аудієнцію гал. депутації, яка, судячи по даті *exposé* д. 23. цвітня, моглаб відбутися десь в остатніх днях того місяця. Вл. Лозинський (*Galiciana*, стор. 61) знає лише меморіал поданий цесареві 19. серпня 1790, про який ще далі буде мова. Тимчасом Калаїка (*Sejta czteroletni I*, 89) виразно каже, що депутація у-перве явила ся перед цесарем „w pierwszych dniach kwietnia“, але не знає нічого про другу аудієнцію

приняв предложеній йому документ і вислав його до оцінки галицькому губернагорови. Нема сумніву, що зі Львова і з Відня компетентні круги звернули увагу цїсаря на те, що меморіал шляхти йде занадто далеко і в такій формі прийняти його не можна. При тїм же в меморіалї, особливо в експозе Осєолїньського, нарікало ся голословно на надужвтя уряду, але без наведеня доказів. От тим то уряд поручив членам депутації ще раз детально мотивувати свої жалї та домагання. Так повстала третя редакція меморіалу, звісна в науці під назвою *Charta Leopoldina*, або *Magna Charta* для Галичини.

Поки депутати працювали над нею у Відні, в цїсарьскім бургу стало ся дещо нового. Цїсар дістав звістки з Галичини і був докладно поінформований про містіфікацію, якої жертвою впав у цвітїні. Спеціалним рескриптом до галицької губернії, який губернагатор Бріїдо поспішив ся оголосити скрізь по краю циркуляром із д. 2 червня 1790 р., цїсар силкував ся затерти вражїне свого цвітневого патенту і показати галицьку шляхту в її властивім свїтлї. „Серед гнїючих турбот при вступї на престол Його Величества — читаємо в тїм циркулярї, про який анї словом не згадала дотеперїшня польська історїографія¹⁾, — з особливою увагою його на розвій Галичини, почувши, що галицькі Стани з довірем вислали чотирьох членів Станових і через них складають до престола свої бажання та зажаленя, Й. В. вважав достаточним, не дивлячи ся на формальности їх вибору (знач. тепер цїсар уже знав, що їх вибір не був формальний!), вислухати тих депутатів прихильно. Й. В. не лиш упередив їх бажання, зносючи тяжкий урбарїяльний податок, але зажадав від них представлення загальних і спеціальных хиб управи Галичини. Депутати предложили меморіал, та поки Й. В. рішив ся на щось, почув mit dem äussersten Missfallen, dass mehrere galizische Edelleute

з кінця цвітня. Тимчасом уже автор брошури „*Magna Charta von Galizien*“ знає, що стилізацію першої, поданої цїсареві на письмі воти самї Поляки признали нетактовною, що експозе до неї доробив хтось не ідентичний з автором 53 пунктів, а меморіал поданий депутатами д. 19. серпня був знов новою стилізацією проекту конституції, відмінною від обох попередніх. *Pop. Statistische Aufklärungen* I, ст. 15.

1) *Continuatio edictorum et mandatorum universalium in regnis Galiciae et Lodomeriae a die 1 Januarii ad ultimum Decembris 1790 emanantium*, стор. 42—44.

дурх einige übelgesinnte irreführt. Ihre zuvorkommende Güte so weit zu missbrauchen gewagt haben, dass sie sogar die ihren Deputierten widerfahrene gnädigste Aufnahme als Veranlassung und Berechtigungsgrund dargestellt haben, um ein Comitée eigenmächtig zu errichten, welches befugt sein soll den in Wien anwesenden Deputirten Vorschriften und Instruktionen in Beziehung auf die daselbst zu pflegende Unterhandlung zu ertheilen, sie an die Befolgung derselben zu binden und über die Bedingnisse ihrer Unterwürfigkeit gegen die höchste und oberste Gewalt gewissermassen zu traktieren, dass zu diesem Ende eigene Repräsentanten durch eine am 23 April d. J. ausgefertigte Akte gewählt, dem Haupt-Comitée andere Unter-Comitées in den Kreisen untergeordnet, bey dieser Gelegenheit Geldbeiträge erpresst, erschlichen und Unterschriften theils freywillig gesammelt, theils durch Drohungen abgedrungen, endlich dass selbst hie und da unter dem Vorwande einer bevorstehenden Regierungsänderung den Befehlen der landesfürstlichen Stellen und Aemter Unfolgsamkeit entgegengesetzt worden ist“.

Значить, у Галичинї доходило вже до розрухів; цїсар був про се докладно поінформований, хоч може й не знав прим. про належність депутатів до революційного комітету. Патент кінчить ся запевненєм, що цїсар не хоче метити ся на легкодушних і одурених шляхтичах, навіть на провідниках конспірації, але остро наказує зараз порозв'язувати всі комітети, не скликати ніяких зборів, не збирати підписів ані грошевих складок, бо інакше буде змушений до доткливих кар на винуватих, а ініціаторам руху грозить оскарженєм за головну зраду.

Польські депутати сидячи в Відні мабуть не знали про той циркуляр, бо 19 серпня преспокійно явили ся на авдієнцію. Авдієнція свм разом була досить непрвемна. „Монарх — пише один із членів польського комітету до Варшави — відібравши меморіал сказав: „Надію ся, що ваші жаданя будуть справедливі, згідні з бажаннями всеї провінції, і не пливуть із чужих інсинуацій“. На се депутати не відповіли нічого. Король ще пару разів повторив, що не хоче вірити, аби вони давали кермувати себе чужим підшептам та інсинуаціям. Депутати і на се не відповіли нічого, та коли виходили з кабінету, король закликав пана Батовського і лишивши ся з ним

сам на сам сказав до нього: „Те, що я говорив про чужі ін-
ситуації, відноситься особливо до Вас. Знаю, що удержуєте
післанців, ведете кореспонденцію, яка не має нічого спільного
з порученнями даними Вам вашою провінцією“. На се д. Ба-
товський відповів протестуючи, що не веде ніяких заграничних
кореспонденцій і не має нішого права крім добра краю.
Король закінчив словами: „Булоб мені дуже гірко, як би
я був змушений відділити Вас від інших депутатів“. Місяць
пізнійше князь Кьуніц остерігав депутатів, „що один із них
вселовлює часто принціпи, що підбурюють до бунту, а другий
піддержує кореспонденцію з ворогами монарха“ (Kalinka,
Sejm czteroletni II. стор. 95—95 нота).

Мемор'ял сеї депутації був написаний також по фран-
цуськи, але був ще 1790 р. опублікований по польськи пз.
Uwagi nad stanem Galicyi, przyczyny dla których do tego stopnia
nieczemności prowincya ta przyszła, a nakoniec sposoby, iakiemi
by los tego kraju poprawić można. Roku 1790, без мі-
сця друку, видано правдоподібно у Варшаві. Тогож року
один невідданий урядник львівський переклав його на ні-
мецьку мову і разом зі своїми критичними увагами та по-
лемічним вступом видав ніби то в Яссах пз. Magna Charta von
Galizien, oder Untersuchung der Beschwerden des Galizischen
Adels Polnischer Nation über die österreichische Regierung¹⁾.

¹⁾ Си брошура, як уже сказано, була 1795 р. передрукована в Геттін-
генським виданню „Statistische Aufklärungen“ т. I. ст. 1—228. Далі ввнешня її
вартість польські історики признають її автором Краттера, що написав пльот-
карський і маловартний памфлет пз. Briefe über den itzig n Zustand von Ga-
lizien. Ein Beitrag zur Statistik (sic!) und Menschenkenntniß. Leipzig 1785, два
невеличкі томки. Але досить раз переглянути сю мазачину і порівняти її
з основним знанням та глибиною критичної думки автора „Magna Charta von
Galizien“, щоб відкинути думку про ідентичність обох авторів. Зрештою ав-
торство „Magna Charta von Galizien“ давно вже не секрет; ще 1864 р. написав
др. К. Вурцбах у своїм біографічнм лексиконі (Dr. K. Wurzbach, Biogra-
phisches Lexikon des Kaiserthums O-sterreich, Zwölfter Teil, Wien 1864, стор.
472), що автором сеї „одинокі але змістом багатопраді“ був Ернст Траугот
Кортум, бувшій тайний секретар остатнього польського короля Станіслава
Понятовського, а від р. 1785 радник губернiальний у Львові, чоловік незви-
чайно здібний і характерний, від р. 1800 адміністратор галицьких дібр каме-
ральних та с.ловарень, а в 1809 році в часі побуту російської армії у Львові
шеф красної президії. Він умер 2 лютого 1811 р. Що й у Львові він лишив
по собі добру пам'ять, на се маємо доказ у тім, що одна частина Львова, де
колись був його дім, ще й доси називається Кортумівкою.

Комусь, видно дуже залежало на тім, щоб ся брошура вийшла як найшвидше; її передмова датована 26 вереснем 1790 р. і вона незабаром потім вийшла в світ.

Не будемо тут вдавати ся в розбір сего нового еляборату галицьких шляхтичів, лишаючи се до иншого разу, бо маємо деякі рукописні причинки до всеї тої історії, не визискані доси польськими вченими. Скажемо лише коротко, що львівська депутація у Відні не осягнула своїх ціли; клопоти, що висіли над головою цїсаря Леопольда, по троху минули ся; з Пруссією заключено мир і польська конституція в Галичині стала справою менше наглою. Цїсар одначе щиро бажав завести кращий лад у Галичині. Він поручив надвірній канцелярії устно вислухати делегатів. Канцелярія переслухала їх, але письмом із 21 вересня 1790 їм заборовено називати себе делегатами, бо пошукування галицьких властей не вияснили, хто й по що делегував їх. Для справи Галичини в грудні 1790 р. делегровано окрему комісію під проводом архикнязя Франца, пізнійшого цїсаря. Ся комісія відбувши два засідання в січні 1791 р., предложила цїсареві свій протокол¹⁾, який кінчив ся внесками наскрізь відмовними що до постулятів Галичини і саме їх поветане вважав впливом „шахрайського духа, (Schwindelgeist), що опанував часть галицької шляхти“. Так скінчив ся сей епізод, який свого часу наробив не мало шуму, та лишив по собі дуже невеличкі наслідки.

І на шпїхлїривій справі відбила ся та змінена атмосфера. Надвірним декретом із д. 7. жовтня 1790 р.²⁾ поручив цїсар Леопольд губернії і Становому Видїлову доложити всякої уваги до підпирання шпїхлїрів. „Близькві уже час — говорить губернія передаючи Становому Видїлову се порученє, — коли дотепершні верешкоди (окрім дїбр камеральних — додано іронїчно), такі як високі ціни збіжа і брак готівки, що сприяли їх сушенє, будуть усунені“. Рескрипт пригадує Становому Видїлову, що вже тепер в в краю значні фонди на закладанє та розширюванє шпїхлїрів, і з натиском підносить, що дальший їх розвій мусить іти тоюж дорогою, якою йшов

¹⁾ Його зміст див. St. Starzyński, Projekt galic. konstytucji 1790/1 стор. 29.

²⁾ Проціньський у своїм рефераті вгаде дату сього декрету на 7 грудня 1790 р., див. стор. 86, але се очевидна помилка.

доси, з узглядненям здобутків дотеперішної галицької практики. Пізніше надв. декретом із дня 7. грудня 1790 р. велено губернії поробити викази зібраних уже фондів, заснованих доси упосажених і неупосажених шпіхлїрів, застановити ся разом зі Становим Видїлом над способами заснування шпіхлїрів і над дальшими фондами для них. (Пор. у нас док. VIII, ст. 32). На основі того декрету поручила губернія радникови д'Еллево виготовити відповідний реферат і рівночасно делегувала мішану комісію, з членів губернії і зі Станового Видїлу, для перегляду і обсудження того реферату. Хоча реферат д'Еллево був готовий ще за життя цїсаря Леопольда, але комісія для його обсудження зібрала ся аж по смерти цїсаря (вмер д. 28 лютого 1792), і тому й огляд його належить уже до часів наступника й сина Леопольдового.

VI. Перші роки Франца I.

Під Леопольдовим сином і наступником Францом I. переходить Австрія рад великих кріз, які моглиб були до основи змінити її устрій, як би зусиллям цїсаря та його дорадників не було пощастило вдержати в Австрії ніби то status quo, а властиво переломати всі живі пориви народніх сил і довести державу майже до повного омертвіня. Се тяжко помістило ся на цїлій будущній Австрії та її народів і наслідки тих кріз та тої реакції почувавмо в значній часті ще й доси.

Справа громадських шпіхлїрів була, можна сказати, найліпшим показником вартости і успішности тої системи, якої держав ся цїсар Франц I. у внутрішній політиці і тому ми займемо ся від тепер виключно нею.

Зразу здавало ся, що цїсар у шпіхлїровій справі думає продовжати політику Йосифа II. і Леопольда II. Другого дня по смерти цїсаря, д. 29. лютого¹⁾ зібрала ся у львівській губернії комісія зложена з трьох членів губернії, радників д'Еллево, Леопольда Гайдлера та Карла Греллічки, і з чотирьох членів Станового Видїлу: Йосифа Миїшка, Петра Забельського, Льва Братковського та Луки Домбського, щоб вислухати реферату радника д'Еллево про стан громадських шпіхлїрів і роздвяти його проєкти що до дальшого веденя сего діла.

¹⁾ Первісно вона була назначена на 18. лютого, пор. у нас стор. 23.

Реферат радника д'Еллево надрукований у нашій збірці під ч. VIII (стор. 32 - 54). не лише просторий і цінний задля історичних деталей, по часті цитованих уже нами; він найцінніший власне тим, що дозволяє нам вглянути в саме ну-тро тодішньої бюрократичної машини і обсервувати, як чоло-вік не позбавлений таланту, життєвої практики і совісности мусить викручувати ся під тягаром зазачі, наложеної на нього з гори, а неможливої до сповнення задля браку відповідного матеріалу. „Ясна річ — говорить бідлашний радник предста-вивши (стор. 32) весь об'єм своєї задачі, — що підписаному референтови неможливо що до сего важного діла уложити до-кладний проєкт, доки не будуть висліджені всі дані, на яких той про-єкт мусить опери ся. А тим часом із шпіхлїрового фонду лише деякі причинки обраховані вповні, виші неповно, а ще виші й зовсім не обчислені тай не легко можна їх об-числити“. Та про те, числячи на поблагливість комісії, він предкладає їй результати своїх пошукувань.

Із фондів призначених на дохід гром. шпіхлїрів бухгал-терія на разі обчислила лише префрваційні суми. Домінікальні відшкодованя за причинені підданам шкоди виносять 135.724 р., нарослі на них проценти 25.135 р., разом 160.860 р. Се лише до кінця жовтня 1790 р., значять, до кінця року сума буде дещо більша. Для запевнення точности в силачуваню й адміні-строваню сего фонду треба уділити окружним урядам копії сего обрахунку і поручити їм, щоб що пів року робили звіти про дальші суми і дбали особливо за проценти від тих квот, що не записані в табулї дотичних дідичів, і з кінцем жовтня кожного року прислали вкази з тих рахунків до губернії з зазначенєм усіх ново прибулих відшкодовань і з увагою, від котрих доміній відшкодованя стягнуто в повні, від котрих не стягнуто зовсім або лише в часті і чому, а також із яких причини довжні суми не заінтабульовано на добрах дотичних панів.

Із надсєнів по горцеві від кірця збіжа, визченого під-данам із скарбових магазинів у часі дорожнети, зібрано пше-ниці 296 кірців 11½ горців, жита 4401 к. 3¾ г., ячменю 4639 к. 3¼ г. і вівса 4960 к. 22¾ г. Що до запасів, які мали камеральні домінії держати в поготові для заснованя шпіхлїрів (на основі йосифінського наказу з марта 1788 р.),

доси нема ніяких рахунків. Так само нема ще виказу тих доходів із подвійних кар, що найвищою постановою Йосифа II. з 16. січня 1790 були призначені для громадських шпіхлїрів; сей фонд одначе по обчисленням д'Еллево буде дуже невеличкий (стор. 35). Нарешті переходить д'Еллево до інтересної часті фонду, а власне до згаданої в попереднім розділі даровизни Станового Виділу. Дохід із неї за р. 1789 обчислила бухгалтерія на 107.619 р. Рахунки за 1790 рік ще не предложені і не швидко будуть готові, і я прошу кожного, хто бажав ближше заглянути в психологію тодішнього бюрократа, прочитати уважно цілий уступ під f. (стор. 35—37), щоб мати понятя про ту формальну манію розріжнюваня, категоризованя та специфікованя у теорії, наперед, з тим, щоб нікому не зробити кривди, хоч саме діловодство через се заплутуєть ся до границь неможливости.

На друге головне питанє: скільки упосажених і неупосажених шпіхлїрів існує в Галичині, радник д'Еллево не вмів дати категоричної відповіді. „Всі окружні уряди — пише він — з висемком Ряшова, Замостя, Золочева та Станіслава, предложили викази шпіхлїрів, але ті викази містять мало дат і не надають ся для вжитку“, і тому референт без ніякої дальшої дискусії складає їх до актів і предкладає від себе формуляр виказу, який треба розіслати окружним урядам, щоб відповідно до їх рубрик зібрали і найдалі до 6 тижнів надіслали достовірні табельярські викази стану громадських шпіхлїрів, які були в приватних маєтностях до кінця жовтня 1791 р.

Далі йде інтересний екскурс про річи, про які доси розібрані документи не давали нам ніякого натяку. Показуєть ся, що Становий Виділ у початку 1790 р. (з приводу смерті Йосифа II.), показавши свою великодушність супроти „своїх підданих“, даруючи їм свої облігації на провіанти достарчені для війська, рівночасно висловив жаданє, аби й від селянських облігацій на ті самі доставки проценти йшли на шпіхлїровий фонд. Центральний уряд, що правда, не опублікував сего внеску в своїм патенті, так як опублікував панську даровизну, але переслав той внесок до губернії з тим, щоб вона запитала опінії окружних урядів. Як бачимо, перша свого роду урядова анкета в Галичині! Д'Еллево коротко здає справу з її результатами. „Окружні уряди з Мислениць, Бохні, Санча, Ся-

нока, Ряшова, Замостя, Самбора, Стрия, Золочева, Бережан, Тернополя, Станіславова та Заїщик згоджують ся з внеском Станового Виділу о стільки, що облигацій не слід продавати, але на думку одних округів треба їх повернути в цілости на закладанє громадських шпихлїрів, а на думку інших слїд би капітал заховати в урядових касах, а тїлько проценти обертати на дохїд шпихлїрів. На думку стрийського окр. уряду тї облигації лїверункові повинні бути повернені на покритє тих збіжєвих позичок, які дав уряд селянам у часї дорожнєти, а решту можна би взяти титулом рустикального податку. Замойський окр. уряд радить із тих облигацій утворити публичний „громадський капітал“, а уряди львівської і жовківської радять позволити громадам продавати їх облигації з тим, аби за виручену суму заспокоїти довги зятягнені задля лїверунку чи то в своїх доміціях, чи в інших громадах. Нарешті уряди тарнівський та перемьський не видали ніякої опінії, тарнівський тому, бо, як заявив, сам нічого не може сказати, а перемьський надіслав аж занадто ріжних концептів, про які не варто й балакати“.

Так виглядала та перша урядова анкета в Галичинї в справі шпихлїрового фонду. Сам д'Еллево годив ся б на внесок Станового Виділу, „бо справді слухна річ, щоб і громади вложили відповідний даток на діло, що має метою їх добро“; але з другого боку бачучи задвєженє громад, радить ужити половину фонду з селянських лїверункових облигацій на покритє довгів у державнім скарбі, а хїба другу половину повєднути на шпихлїровий фонд.

Стїлько про фактичний стан шпихлїрової справи з реферату радника д'Еллево. Як бачимо, сего не багато, та все таки й се дав нам інтересний образ тих часів. Сеж була перша урядова проба противділання важній болящі народнього житя — періодичному голодуваню та недостатковї. Експерїмент зі шпихлїрами робив ся емпірично, на підставі досвїдів пороблєних у Чехії та Моравії, робив ся зразу як чистого гуманїтарна річ для запомоги бідним, незаможним селянам. Йосиф II. бажав вітхнути в той експерїмент нового духа; переймаючи на державу обовязок закладаня і удержуваня гром. шпихлїрів він робив із них один із способів піднесеня селянського стану. Спеціально в Галичинї шляхта вітчула се як один із урядових замахів на її привілеї і хоч несьміло, але з глухим інстинк-

том ненависти виступила против нього; побачимо далі, яких тонів дібрала ся ненависть пізнійше, коли руки у галицької шляхти стали довші. Центральний уряд почувши опір шляхти (кепсько маскований фарисейською даровизною з початку 1790 р.) звертавть ся до свого головного агента, до галицької бюрократії, засягаючи її опії. Можемо уявити собі, що скрізь по урядових канцеляріях пішли розмови про урядові запити, люди почали глибоше задумувати ся над справами, що доси переходили через їх руки як сухі паперові „кавалки“, і се було до ре. Певна річ, на щось однодушного, ясного та широкого галицька бюрократія сим разом не здобула ся, бо не була (і опісля ніколи не стала) свобідна від тої тіснозорости та малодушности, яку виплекала в ній вікова традиція. Але нема сумніву, що колиб метода розпочата Лвопольдом II, метода таких анкет і дискусій про загальні справи, була б прийнята ся та розповсюдила ся, то з галицької бюрократії булоб вирросло щось далеко не те, як бачимо сьогодні.

Не будемо розбирати дальшої часті реферату радника д'Еллева, сеїто його пляну будови шніхлїрів. І тут він виявляє ту саму бюрократичну точність і совісність, дар комбінації та методичного думання, та всі ті його пляни в переважній частині, як побачимо далі, лишили ся чистою Zukunftsmusik. Важнійше для нас ореченє комісії. Властиво, здавть ся, не було в ній ніякої дискусії, лише члени Станового Виділу подиктували до протоколу чотири свої „тригадки“, всі обчислені на те, щоб при будові шніхлїрів та їх уносажуваню як найбільше тягарів скинути на підданих, а як найменше лишити на дідачах. Отже при будові шніхлїрів піддані мають бути обовязані не лише до безплатної пішої і тяглої роботи, але повинні так само безплатно звозити матеріал і з поза границь маєтности свого пана. Щоб прискорити наповненє шніхлїра збіжем, повинні піддані що року давати не один горнець від кірця свого врожаю, але два. Облігації селянські за доставки з р. 1790 всі, капітал і проценти, мають припасти на шніхлїровий фонд, отже з уряду повинно бути заборонено громадам продавати ті облігації. Домінія не потребує мішати ся в те, як піддані поділять між собою те збіже, що мають що року зсипати до шніхлїра; домінія лише в міру врожаю подає їм загальну суму того збіжа і допильновує, аби воно було зведено.

Із справ порушених у рефераті д'Еллево і в комісії 29 лютого найцікавіша справа облігацій домінікальних і селянських за доставлені для армії продукти в рр. 1789 - 90. Свої облігації, як відомо, панів (властиво Виділ Становий) дарували разом із процентами на шпіхлоровий фонд; що до селянських облігацій вони висловили бажань, щоб і ті були віддані на сю ціль, та комісія на внесок референта ухвалила часть суми, яку репрезентували селянські облігації за 1789 р., пошити громадам на сплату затягнених ними довгів, а тільки облігації з 1790 р. з процентами повернути на шпіхлорі. Та ось показало ся, що дідичі, забувши про свою даровизну з початку 1790 р., почали притьмом продавати свої облігації або платити ними податки в урядових касах. Сей факт благородної „забудькованості“ доніс ся зараз до Відня, і надворним декретом із 13. цвѣтня 1792 р., який губернія зараз уділила всім домініям і всім окружним урядам друкованим обіжником (ч. 13845), зажадано від доміній звороту їх облігацій, бож наслідком заяви Станів вони стали власністю шпіхлорового фонду і тому повинні бути зложені в окружних касах. Рівночасно спинено видаванє за них процентів, а від тих панів, що вже попродали свої облігації, зажадано звороту їх вартости готівкою або збіжем. Се було дуже дошкульне здемаскованє панської фанфаронади та їх фарисейської заяви про „прихильність до своїх підданих“.

Реферат радника д'Еллево і ухвалу комісії вислано в марті тогож року до Відня. Тут він полежав майже цілий рік, поки його надв. декретом із 19. січня 1793 року не відіслано назад до губернії для дальших нарад. Завадо рішенє лише в пункті підданських облігацій за військові доставки, — їх рішено в переважній части обернути на шпіхлоровий фонд, — чи зовсім в дусі внесень д'Еллево, чи ні, сего докладно не знаємо. Се цісарське рішенє обовязувало аж до 1821 р., в якім було знесене разом із розвязаньм цілого шпіхлорового фонду.

Тільки з початком 1793 р. почали надходити ті рахунки та звіти про шпіхлорі, на яких брак нарікав у своїм рефераті радник д'Еллево; та минув іще рік, поки центральна бухгалтерія у Львові довела їх до такої форми, що з них можна було поукладати статистичні таблиці. Маємо ті таблиці в на-

шим матеріалі (ч. IX, стор. 55—58 і ч. X, стр. 59—63) і по-пробуємо вибрати з них з них те, що може дати нам краще поняття про тодішній стан громадських шпихлїрів у Галичині.

Найменше інтересний для нас „Головний виказ“, поміщений на стор. 56—57, у яким виказано скількості збіжа, яке відповідно до сконстатованого урядово врожаю мало бути, по 2 горці від кірця кожного рода збіжа, зсипане в р. 1793 до громадських шпихлїрів. Виказані в табельці дуже детально цифри для кожного округа не мають ніякої фактичної вартости, бож се не був дійсний стан шпихлїрів, а тільки бюрократична програма, оперта невідомо на яких калькуляціях. Інтересні для нас хиба уваги поміщені в тім виказі. Вони найкраще показують зайвість і безпредметовість усіх бюрократичних плянів та спекуляцій. У цісарським патенті з 1788 р. і в пізнійших урядових розпорядженнях про громадські шпихлїрі говорило ся як про річ зрозумілу само-собою, що раз шпихлїрі будуть готові, то їх наповненє збіжем буде доконанє в двох, найдалі в трьох роках. Докладнійше обчисленє врожаїв по ріжних округах від разу опрокинуло сю комбінацію: показало ся, що наповненє гром. шпихлїрів підданським збіжем в міру місцевих урожаїв без перетяженя селян можливе буде пересічно аж у 6—8 літах; лише ввємково врожайні місцевости дійдуть до сего за 4 роки, натомісь маса місцевостей спроможеть ся на се за яких 10, 12 або й більше літ. І так у жовківським, ряшівським, тарнівським, бохенським та бережанським окр. зазначено багато громад, що зі своїх засобів можуть дійти до наповненя гром. шпихлїрів хиба за 10, 11 або 12 літ; мисленицький округ увесь може се осягнути пересічно за 10 літ з ввємком хиба деяких богатших громад, що зложать ті засоби швидше; сандецквий округ заповнить свої шпихлїрі аж за 12 літ, сяніцквий за 10, але скрізь у гірських повітах (мисленицьким, сандецьким, ясельським, сяніцким, самбірським, стрийським, станіславівським) зазначено ряди сел, що можуть наповнити свої шпихлїрі до приписаної міри ледви за 18, 20, 24, 30 або й більше літ.

Далеко важнійші для нас як історичні документи оба викази, поміщені у нас під ч. XI, уложені бухгалтерією в червні 1794 і уділені губернією д. 22 липня 1794 р. Становому Виділови. Маємо в них цифрово представлений фактичний

стан — що правда, не всього шпихлїрового маєтку, але тільки його грошевих фондів, так як вони представляли ся в половинї 1794 р., коли вже можна було замкнути рахунки йосвфїнських та леопольдівських часів. З цифер поданих у виказї А на стор. 60—61 бачимо ось які факти:

1) Достави підданих для військових потреб у р. 1789, обчислені на гроші, виносили 310.861 р., а в р. 1790 1,027.868 р. До сегоросло процентів 41.122 р., так що разом ся рубрика виносила 1,379.852 р. Селянські громади, що одержали сей капітал у облігаціях, продали їх частину в вартості 30.861 р., так що за цісарським скарбом лишив ся на користь селян довг у сумі 1,348.991. Натомісь за селянами стояв на користь скарбу довг запомог, даних їм у часах дорожнети, а власне натуралїями в вартості 697.798 р. і грїшми в квотї 88.160 р., разом 685.958 р. Відповідно до ухвали мішаної комісії з 29 лютого 1792, затвердженої надв. декретом із 19 січня 1793 р., всю суму тих селянських достав за 1789 р. повернено на вирівнанє громадських довгів за урядову запомогу і на се взято 266.635 р., так що з усеї суми селянських ліверункових облігацій прийшло до шпихлїрового фонду 700.271 р. Три округи, а власне ряшівський, самбірський і стрийський не мали з тої суми мати ніякої користі, навпаки, всі їх ліверункові облігації не покривали ще їх довгів зятягнених у скарбі, і вони фігурують у виказї ще з довгом у квотї 303.974 р.

2. Достави доміній для військових потреб у р. 1789 разом із процентами нарослими від них виносили 118.470 р., а достави з р. 1790 разом з процентами по конець жовтня 1792 р. винесли 393.717 р. Надто домінії мають за безправно продані облігації звернути готівкою 36.792 р., так що вся сума їх даровизни, якою вони в початку 1790 р. заявили свою прихильність до підданих, виносила 547.979 р.

3. До сего додати що вартість достав на ту саму воєнну потребу, зложених у 1790 р. духовенством, яка разом із процентами до кінця вересня 1792 р. вчинила квоту 23.107 р. Значить, уся сума доходів, які з тих достав 1789 і 1790 років припали на користь шпихлїрового фонду, виносила в половинї 1794 р. 1,271.360 р. 27 кр.

4. До сього треба додати ще детально вичислені в виказї Б. (стор. 62) преграваційні відшкодованя, на які були за-

суджені дідичі за утисканє своїх підданих до кінця жовтня 1791 р. Сума тих відшкодовань виносєла 148.246 р. 40 кр., а сума нарєслих від них процентів 31.538 р. 50 кр., разом 179.785 р. 31 кр. Дивна річ одначе, чому в тїм виказі фігурує тільки відшкодованє за прегравації (Prägravations-Ersatzposten), а зовсїм нема виказаних кар преграваційних, накладаних на дідичів, що по думці цісарських розпоряджень цитованих нами висше також мусїли впливати до шпїхлїрового фонду.

Як бачимо, шпїхлїровий фонд у Галичинї завдяки енергії цісаря Йосєфа II. та заподливости галицького уряду виносив у половинї 1794 р. 1,451.145 р. 59 кр., не вчисляючи в се вартости дійсно заснованих уже шпїхлїрів і зложенєх у них збіжевєх засобів. Сума без сумнїву поважна. І як би сей фонд був полишений хоч би лише натуральному ростови та не відчужений від свого первісного призначеня — бути допомогою для галицького селянства, — то те селянство не було би нинї зразком бідности, темноти та занедбаня серед усїх народів Австрії, а стояло би на рівнї з селянством Чехії та Моравії. Змарнованє сего фонду і поверненє його на инші ціли, зовсїм суперечнї з його первісним призначенєм, мусимо признати одним із фатальних прогріхів неfortunного правлїня цісаря Франца I.

VII. Запинка на чверть столїтя.

Цїсар Франц I. ще перед своєю коронацією, перед вибором на угорського короля одержав важку спадщину — виповїдженє війни з боку революційної Франції, датованє д. 20 цвїтєня 1792 р. „Не нація против нації йде війною, — говорило ся в французькій декларації, — але справедлива оборона свободного народа против несправедливих напастей короля“¹⁾. Війна, відома між иншим із записок Гете під назвою „Кампанії против Франції“, закінчила ся нужденно і була нещасливим початком цілого ряду нещасливих війн, що мали виссати найживїйші соки Австрії, довести її до безпримїрного в історії банкрутєтва 1811 р. і опізнити на пів столїтя її внутрїшній розвій.

¹⁾ Dr. Franz Krones, Geschichte der Neuzeit Oesterreichs vom achtzehnten Jahrhundert bis auf die Gegenwart. Berlin 1879, стр. 489—490.

Одним із перших симптомів тої похилої дороги, на яку ступила тепер Австрія, був надворний декрет із д. 6 липня 1793 з заявою, що „задля теперішньої війни і вичерпаних фінансів не можна сплачувати ліверункові облігації, отже засновуванє шпіхлїрів відкладаєть ся на пізнійші часи“. Стан фондів — додає Процінський нотуючи сю звістку, — вносив тоді з долученєм процентів до 1 падолиста 1792 р. 1,505.555 р. 40 кр. Хоча засновуванє шпіхлїрів, себ то те, що уряд мусїв би на се платити зі своїх кас, було спинене, але збиранє дальших фондів на ту цїль мало вести ся далї. Надв. декретом із 23 серпня 1794 р. велено всі квоти, які вливали від домінії (*nota bene*, на шпіхлїровий фонд), опроцентовувати, скоро лише дійдуть до 50 р., а проценти від фондів зложених уже в урядових касах дописувати до капіталу. Від преграваційних капіталів табулярно забезпечених велено побирати 5⁰/₀, а від капіталів не забезпечених, тобто не вписаних на гіпотечнім виказї маєтности дїдича, 10⁰/₀, ще й з назвою „карні проценти“; сю назву тай саме подвійне опроцентованє преграваційних кар скасовано аж 17 марта 1814 р.

По тим іде в наших матеріялах велика порожнеча, якій відповідав у Галичинї і занепад тих шпіхлїрів, що вже були позасновувані. Тільки реферат Процінського дав нам деякі натяки на те, що робило ся з сею справою підчас бурливих воєнних часів. З надворного декрету з 9 серпня 1806 р. довідуємо ся, що значно перед тим роком правительство позасновувало було збіжєві зєяпи по Галичинї спеціально для потреб війська, але ті зєяпи чомусь показали ся невідповідними для свого призначеня і правительство запитує львівську губернію, чи не добре бв було злучити ті військові маґазини з підданськими громадськими шпіхлїрами (значить, вони фактично були ще в ту пору!), щоб мати і провіянт для війська і запомогу для селян; кожного разу моглоб у таким разї правительство в хвилї за-потребованя брати з тих шпіхлїрів збіжє для війська, платячи готівкою по біжучій торговій цїні (ст. 85).

Про військові маґазини в часї наполеонських війн стрічаємо ще одну інтересну згадку в опінії президента Станового Видїлу, вставленій живцем у так званий „*Remissorialschreiben*“ Станового Видїлу з д. 26 вересня 1818 р. Говорячи про намір уряду — завести в Галичинї громадські шпіхлїрі під при-

мусом, президент твердить, що „се накинulo би на край ще гірше лихоліття, ніж коли будь міг би причинити йому зустріт найфатальніших причин“. Президент уважав загалом великим щастем, що військові маґазини в Галичині загирили ся („aufgehört haben“, отже не конче були скасовані урядом!) і не бажав собі, „щоб се лихо вертало до нас іще в збільшенім обвмі через заснованє так многих тисяч краєвих маґазинів, і вдержувало ся на завше“ (див. док. XVI, стор. 71). Що було таке лихе в устрою тих воєнних маґазинів і чому президент Станового Виділу бачив у них таке лихоліття Галичини, сего не можемо відгадати.

Галицька губернія не сміла лишити без відповіді декрет надвornoї канцелярії, тим більше, що сама губернія, здаєть ся, викликала сю діскусію. В рефераті Процінського згадуєть ся губерніяльний звіт із 21 грудня 1804 р. і другий звіт із 9. мая 1806 р., в яких губернія промовляла за закладанєм громадських шпіхлїрів. Але її думки не знайшли прихильности в Відні і ось д. 9 серпня 1806 р. прийшов новий надв. декрет, у яким говорять ся, що тепер, коли заключено мир¹⁾, вертає спокій, губернія повинна взяти назад свої внески що до закладаня шпіхлїрів. Тепер скарб державний буде в силі по трохи сплачувати шпіхлїрові капітали, отже нехай губернія вислїдить увесь масток шпіхлїрів, зарядить відновленє тих шпіхлїрів, що ще лишили ся, і між иншим застановить ся над тим, чи селяни в браку банкнотів не могли би доставляти свої паї до шпіхлїрів — соломою²⁾). Нарешті гуморист із надв. канцелярії поручає губернії поміркувати, чи не можнаб винайти такі „віридостойні“ домїні, яким би з шпіхлїрового фонду можна було дати гроші, за якіб вони накупили збіжа і держали його все на поготові, або чи не знайшлись би такі охочі і між галицькими мужиками? Як бачимо, дурні виростали тоді без посіву навіть на сухім ґрунті надвornoї канцелярії.

¹⁾ Натяк на ганебний прешбурський мир із 27 грудня 1805 р., в яким Австрію обкровоно на 1000 квадратних миль простору і 3 мільони людности. Krones, op. cit. 508.

²⁾ Очевидно писав якийсь гуморист не без сатиричної жилки, коли обік цїсарських, тоді майже безвартїсних банкнотів поклав навіть не зерно, але тільки селянську солому.

Здасть ся, що десь у половині вересня 1808 р. відбулася в Відні та конференція губернаторів усіх країв під проводом самого цїсаря, про яку довідуємо ся з цїсарського надв. декрету з д. 26 вересня 1808 р. На тій конференції, скликаній спеціально для якоїсь вищої справи, обговорювано справу примусового заведеня збіжєвих маґазинів при кожній домінії для забезпеченя військових потреб. Цїсар рішучо спротивив ся всім таким проєктам і стояв за тим, щоб з одної лише Галичини зажадати ще вясненя, чи не було би порадно і можливо склонити громади, щоб вони складали 16-ту часть усього зібраного ними що року жита і вівса в снопах, з яких укладено би стоги, що моглиб творити основу для збіжєвих маґазинів, а се тому, бо тодішні фінансові відносини держави все ще не допускали можливости сплати паперів шпїхлїрового фонду. Отсе запитанє вислано було до Львова надворним декретом із 26 вересня 1808, а його автором був певно той сам дивовижний любитель соломи, який ще в серпні 1806 р. пропонував творити в Галичині громадські шпїхлїрі з самої соломи. Не диво, що сего було занадто багато навіть для галицької бюрократії: вислухавши опинії найбільшої части окружних урядів відписала д. 8 січня 1809 р. до Відня, що галицькі власти уважають такий спосіб збираня і зберіганя збіжа зовсім недопустимим (unzulässig). Рад не рад мусїв і цїсар відступити від нього і надв. декретом із 29 марта 1809 заявлено, що наслідком вяснень губернії цїсар зволив відступити від проєкту заведеня примусовим способом громадських шпїхлїрів у формі снопів та стогів. Справді голу солону молочено тоді, в той трагічний для Австрії час, у її надворній канцелярії.

Прийшла нова війна, нові кризи для Австрії, записані на картах всесвітної історії; перед очима здивованої Європи перекотила ся кольосальна епопея війни 1809, 1812—13 року. Про шпїхлїрову справу в тих роках анї слуху нї духу. Аж у р. 1814 губернія львівська скликала спеціальну комісію, що мала сконстатувати, як бути з шпїхлїровими фондами, що все ще значили ся в рахункових книгах бухгалтерії, супроти фінансового патенту з д. 26 лютого 1811 р., яким, як відомо, було оголошене банкрутство Австрії.¹⁾ На жаль ми не знаємо,

¹⁾ Про сей патент та взагалі про всю фінансову і грошеву кризу Австрії в 1811 р. і попередніх див. книгу Адольфа Бера (Adolf Beer, Die

що ухвалила ся комісія, та з пізніших обрахунків шпіхлї-
рового фонду мусимо догадувати ся, що й вартість його облї-
гацій обчислювано по тому банкрутському ключу, який патен-
том із 26 лютого 1811 р. усталено для всеї державної валюти.

І знов починаєть ся жованє соломи. Немов би все зро-
блене доси було забуте і змазане з карт історії, підносєть на-
дворний декрет із 16 лютого 1815 р. думку, що заводженє
громадських шпіхлїрів було би дуже корисне для домїній.
Його Величєство наказують властям звернути на єю справу
як найцїльнїйшу увагу, а поки обставини позволять на якийсь
більше рїшучий крок, при відповідній нагодї звертати увагу
дїдичїв, що основуючи та підпираючи в своїх селах громад-
ські шпіхлїрі вони з часом довели би до того, що не мусїли
би ратувати своїх підданих у часах недороду, тай само пра-
вительство почислило би їм се за заслугу. Розумїєть ся, що таке
балаканє було би на місцї десь у початку XVIII в. (Йосиф
II. говорив далеко смїлїйше і рїшучїйше), а не в роцї битви
під Ватерльо, а галицькі дїдичї були аж надто загартованї на
такї наївнї спокуси.

А надворна канцелярїя не переставала жовати солону.
Надв. декретом із 26 падолиста 1717 р. прислано від Його
Величєства до львівської губернії велику новину, що в Чехїї
і в Моравїї вже існують зєрни збіжа для потреб контрїбуцїї.
Декрет запитує (не тямлячи очевидно, що в Галичинї ще від
1788 р. обовязує йосифїнський шпіхлїровий патент!), чи не
було би добре завести такі шпіхлїрі і в Галичинї та в інших
провінцїях і додає забавне поученє, що при добрім доглядї
з підданських надєспїв по горцю від кїрця врожаю і з напли-
ваючої готївки можнаб утворити грошевий контрїбуцїйний
фонд, із якого громади з часом могли би надїяти ся навіть
облекшеня своїх податкових тягарїв.

Та ось цїсарським патентом із д. 13 цвїтня 1817 покли-
кано знов до жєтє галицькі Стани¹⁾, і вже зараз у маю слї-
дуючого року виходить вїв нового Видїлу Станового пер-

Finanzen Oesterreichs im XIX Jahrh. Prag 1877, розд. 2 „Das Staatsbankerott“,
стор. 44—85). Коротке резюме сєго роздїлу дав я в своїй брошурї „Панщина
і її скасованє в 1848 р.“ виданїй коштом „Просвїта“ у Львові 1898 р.

¹⁾ Див. про їх дїяльнїсть Br. Loziński, Galicyjski Sejm Stanowy
1817—1845. Lwów, 1903.

ший акт у справі шпіхлїрів. Видїл Становий удає наївного і запитує д. 2 мая 1818 р. губернію, що властиво чувати про закладанє та упосажуванє підданських громадських шпіхлїрів, чи є в сьому дїлі якийсь фонд, а коли є, то чи не можна би дістати його до рук? Губернія відповіла рескриптом із д. 4 червня 1818 (див. у нас ч. XII, ст. 64—65), у яким пише дословно, що „йосифїнський патент у сїй справі був Становому Видїлови свого часу доручений рескриптом губернії з д. 7 сердня 1788 р. і що колиб у Станах не могли знайти того примірника, то нехай заглянуть до XV-го тому збірки „Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph II. erflossenen Gesetze“ і там на стор. 26 знайдуть сей цікавий для них патент. А інструкція для веденя рахунків була надрукована в Піллеровій збірці гал. законів із р. 1779, стор. 196. Що до рахунків фонду, то поручено вже бухгалтерії зробити їх сумаричний виказ і він за чотири тижві буде доставлений Становому Видїлови. Щож до евентуальної видачі тих капіталів депонованих у державній касї, то тут треба що до способу поступуваня заглянути до закона, а власне до патенту з 21 марта 6. р. та до окружного письма з 12 мая 6. р.“

В Становім Видїлі запанувала якась дивна нетерпливість. Не дожидавши обіцяного рахунку він ще раз запитує губернію про ті шпіхлїрі і ще раз д. 14 червня одержує запевненє, що рахунки будуть йому прислані протягом чотирох недїль. І справді рескриптом із д. 14 липня 1818 р. губернія предложила Видїлови Становому короткий, сумаричний рахунок шпіхлїрових фондів (у нас ч. XV, ст. 67). В своїм рескрипті, долученім до рахунка, губернія в досить темних висловах упереджає Видїл Становий, що се властиво не весь шпіхлїровий фонд, але тільки „pozostała reszta od dawniej utworzonego rzeczywistego dochodu, któren aż do wzmiankowanej reszty na umorzenie w czasie ciężkich lat przez Skarb poczynionych poddanym awansów tak w pieniądzach iako i w ziarnie obróconym został“. Виходило би, що головна часть шпіхлїрового фонду пішла на запомаганє підданих у часї наполеонівських війн, та се очевидна неправда. Мабуть барон Кріґ, автор сего рескрипту, не придивив ся добре тому виказови, який йому предложила бухгалтерія, і прийняв його за виказ усього шпіхлїрового фонду, коли натомісь се був виказ лиш

одної його частини, преграваційних кар накладаних на панів аж до кінця цвітня 1818 р.¹⁾

Порівнюючи сей виказ із тим, що був уложений д. 25 червня 1794 р. (у нас стор. 62), бачимо не дуже великий як на 25-літній протяг часу зріст капіталу з 179.785 р. 31 кр. на 282.061 р. 56 кр. Се значить, що в йосифінеських часах пересічна сума преграваційних кар у році виносила 19.976 р., а в часах по смерті Леопольда II. льше 4091 р. Щоб дідичі за той час так сильно уцівілізували ся, годі припустити; ближшою до правди буде думка, що виконуванє дотичного закона в тім часі було лагіднійше, а властиво, що в часі вічного воєнного розгардіяшу, трівог та безладдя нікому було дбати про кривдженє підданих. Тай загальна політика цісаря Франца і його урядників супроти Поляків, як побачимо далі, значно змінила ся.

VIII. Реорганізація і ліквідація шпіхлїрового фонду.

Предкладаючи рескриптом із д. 15. липня 1818 р. Виділови Становому рахунки шпіхлїрового фонду губернія сповнила порученє центрального уряду, який іще надворним декретом із 22. мая велїв уділити Станам ті рахунки і візвати їх, щоб роздививши ся в них видали свою опінію про справу громадських шпіхлїрів. Як би правительство було тямиле опінію Виділу Станового з д. 27 серпня 1788, дану цісарю Йосифови II., то було-б певно знало, чого має від них надіяти ся тепер. Але правительство знало тепер щось више. Поучений кровавим досвідом наполеонівських війн цісар Франц I. почав шукати опори в нутрі своєї держави, силкуючи ся привязати до своєї особи, мов велику сімью, все що в ній було консервативне і католицько-правовірне, вороже всякій революції і всякому вільнодумству. Розумієть ся, що се завязало також вузол його симпатії до галицької шляхти, яка в часі його відвідни у Галичині 1817 р. добувала всіх сил і вишпортувала решти старих дукатів, щоб заімпонувати цісареви своїм блиском, багатством, щедрістю та огладою. Цісар був очарований своїми немов сьвіжо відкритими підданими, відновив їх стару, йоси-

¹⁾ Можливо зрештою, що рескрипт бар. Кріга (у нас ч. XIV) належить до якихось інших двох обрахунків, бо згадує виразно про „2 выказы“, які не дійшли до нас.

фінську Станову репрезентацію і хоч не розширив ні в чому їх права та привілеї, то все таки адміністраційними способами, номінаціями людей прихильних Полякам на найвищі уряди в краю (таким був губернатор Гауер) старався осолодити їм життя під австрійським правлінням. Цісарський двір у Відні чим раз більше робить ся центром притягання для галицької шляхти; прикладом для інших присьвічують граф Оссолінський, перший переконаний Австріяк польської нації, основатель львівського Оссолінеум, та княгиня Констанція з Чарторийських Ржевуска, що по кількох роках нечувано пишного та марнотратного життя в наддунайській столиці довела 1821 р. до першого в Галичині економічного краху — ліцитаційної продажі чи радше безцеремонного роздрання дібр Грималівського ключа.

Галицький Становий Виділ дохопивши ся шпихлривої справи почував добре, що се вже не йосифінські часи і що тепер можна свої задушевні погляди висловити далеко свободнійше, як тоді. І ось д. 26 вересня 1818 із його канцелярії виходить незрівняний по своїй двочности меморіал, якому сам Виділ дає кумедний титул „Remissorialschreiben“, себ то „писане відпекання“ (див. у нас ч. XVI, ст. 68–80) і якому варто придивити ся ближше.

„Розум і досвід — читаємо в тім документі — навчили нас, що уставлене зєвпуване збіжа в громадських зєспах, із яких піддані в роках недороду можуть одержувати запомоги, має свої великі користи. Щоб одначе сей намір не лишив ся безуспішним, як се бувало доси в Галичині, треба сповнити дві важні умови, а власне: 1. щоб кошти сеї інституції були як мога найменші, і 2. щоб заведена при ній маніпуляція була як найпростійша, без зайвої писанини. В Галичині се потрібнійше, ніж де інде, бо селяни, що самі лише мають із сего користь і самі мусять поносити всі її кошти, не в силі платити великі пенсії, а домінії, які мусять вести надзир над тими інституціями, не люблять скомплікованвх рахунків і почувують відразу від усякої докладної маніпуляції, писанини та накопиченя актів.

„В Галичині маємо (без Буковини) 3598 доміній і 59 сіл. Та зваживши, що деякі домінії складають ся з кількох сіл, на які одного шпихлра за мало, і що з огляду на вигоду та над-

зір лише найблизше себе положені села можуть мати один спільний шпихлір. Становий Виділ думає, що число громадських шпихлірів у Галичині досягне цифри 4500 або ще й пережене її. А коли до кожного шпихліра приставити писаря чи рахмістра з пенсією 300 р., то самі ті кошти вносити муть річно 1,350.000 р. Дочисливши до того на канцелярійні реквізити 20, на направу шпихліра 30 р., набіжить знов річний видаток у квоті 250.000 р. Помешканє писаря, отопленє канцелярій, плата присяжним і вїттови, що мусять бути все готові до контролі і нагляду над шпихлірами, кореспонденція з окружними урядами і бухгалтерією, якій що року мають предкладати ся рахунки, все те ще значно побільшить видатки, яких навіть не можна докладно подати наперед. А тимчасом уже й те, що зараховано доси, в четверо більше від рустікального податку — величезна сума, якої галицьквій хлоп не понесе ніяким сьвітом. Додайте до тих позитивних видатків ще й негативний: адже через сипанє зерна до спільних шпихлірів дохід кожного підданого робить ся меншим!⁴

Чи потрібно критикувати сю софістику? Автор її очевидно не знає ріжниць між непродуктивним видатком, яким для селянського господарства поки що являєть ся всякий податок, і видатком продуктивним, із якого для його хозяйства йде безпосередна або посередна користь. Страхаючи нетямучих великими цифрами він промовчує, що ті цифри розложені на мільйони людности і на тисячі осель зовсім не такі страшні і при тім ніхто не думав видавати їх разом із одної каси. Шляхетська фантазія жахаєть ся тих великих цифер продуктивного вкладу в селянське господарство, а не жахаєть ся тих у десятеро більших страт, яким сї вклади могли б запобігти.

З того самого круга ідей чи властиво тупої безідейности пливають і дальші арґументи против громадських шпихлірів. Автор висилує свою фантазію, щоб обчислити, кілько мільонів кірців збіжа будуть змушені селяни зсипати до шпихлірів на ріжні свої сподівані потреби (ті цифри й обрахунки як фантастичні комбінації пропускаємо, пор. стор. 69—70) на те тільки, щоб знов налякати фантазію нетямучого читача великими цифрами: бійте ся Бога! 2,664.592 кірців на засіви,

1,776.394 кірців на ратованє не так незаможних, як радше лїнивих і недбалих, а 2,796.633 кірців на час загального голоду! Бійте ся Бога, 7,237.619 кірців буде марно лежати в шпїхлїрах! А ще 108.564 кірці пропадуть через усиханє та стيرانє зерна, -- нї! Зерно зєпанє до шпїхлїрів не можна вважати нї за що инше, як за безплідний, змарнований капїтал!

Та й сього ще мало! Адже поки марнувати в громадських шпїхлїрах мїлїони кірців збіжа, треба вперед побудувати ті шпїхлїрі, з яких кождий пересїчно мусить мїстити 1600 кірців. Почисливши будову кожного шпїхлїра на 4000 р., випаде за 4500 шпїхлїрів 18 мїлїонів. „А сеж не пустий собі капїтал, — сентиментально додав автор реферату, — і зібрати його від галицьких пїдданих буде неможливо“.

Тут він перериває ланцюх своїх розумовань і цитує дословно думку президента Станового Видїлу, який очевидно написав її на маргінесї брулїону, а пан секретар не важив ся подати тих цїнних уваг за свої, а подав їх у текстї виразно як уваги пана президента. „Пан президент завважує, що вже з сього поверхового обчисленя коштїв такого запровіянтованя краю аж в очи бє неможливість і нерозмїрність між засобами і метою, яку хочемо осягнути ними“. Що до самого укладу і методу сего рахунка пан президент не має нїякого закиду, видно він дуже заїмпонував йому! За те він робить иньшу премудру увагу, в якій властиво лежить сук і розгадка всїх отих нападів на громадські шпїхлїрі. „Мїсцеві відносини Галичини, — говорить пан президент, — і обовязкові закони забезпечують мужика навіть у тїсних роках від голоду. Як він колись добеть ся власности і маєтку, то буде сам своїм маґазинвером, або громада добровільно, поучена і підперта своїм „панством“, позаводить ассекурації на випадок часткового або й загального недороду“. А заводити примусово отї шпїхлїрі, се значило би на думку пана президента наводити на край „нешастє гірше татарської орди“ (стор. 71). І далї йде в додатку оповіданє пана президента про недавні військові маґазини, з якого про ті самі маґазини не довідуємо ся нічого конкретного, але довідуємо ся, що пан президент боїть ся їх і брїдуть ся ними, як Жид солонною.

І тут пережовуванє старої, заплїсїлої шляхетської тра-

диції. Хлоп наші лише в наших руках йому добре. Він повинен бути наш, поки не нарозумить ся, а нарозумить ся лише тоді, коли ми навчимо і напутьмо його. А ніякі закони, ніякі патенти ані організації не допоможуть йому.

Автор сеї „реміссоріяльної“ хрїї по перерві зробленій паном президентом торочить далі свої уваги. Властиво він не має що й сказати, але президентова згадка про воєнні магазини викликає у нього згадку про йосифінські шпїхлїрі, і він не може пропустити нагоди, щоб не плюнути на них. „Вже за часів цїсаря Йосифа II. пробувано в Галичинї заводити громадські шпїхлїрі. Та що взято на увагу трудности звязанї з сям підприємством, а також стан провінції, в якій нема зайвих капїталів (ніби вони десь бувають зайві!), то й нема що дивувати ся, що нічого з того не вийшло. Часткові проби роблено майже скрізь, але зусилля лишили ся без успіха, власне з браку принципів або з хибного їх прикладаня. Бо 1) скоро цїни збіжа в краю підскочили, то підданий зведений торговою спекуляцією продавав увесь який мав засіб плодів, які-б могли йому вистарчити на власну потребу і на засїв, і покладав усею надїю на те, що чого потребуватиме, йому дадуть із публичного шпїхлїра. 2) Плоди без ріжниці, чи рік був урожайний чи неврожайний, на весну роздїлювано підданим. Звідси йшло те, що в часї недороду ніхто не міг віддати збіже визичене з публичного шпїхлїра. Таким робом те, що заощаджено може протягом кількох лїт, пропадало відразу і заповнюване шпїхлїра треба було починати на ново. Се твердженє справджують заляжні довги, якими з сеї причини обтяжені майже всі громади“.

Брехливість того оповіданя сама бє в очи, бо воно суперечить само собі, копичачи один закид на другий. Йосифінські шпїхлїрі з огляду на неможливість їх заведеня зовсїм не прийняли ся в Галичинї — і зараз показуєть ся, що вони були майже в кождім селї; вони були кепсько адміністровані — і зараз показуєть ся, що були не зле адміністровані, коли вистарчало збіжа для всїх у тїсні роки; вони марнували збіже і мусїли на ново починати зсипуванє, — і тутже кажеть ся, що громади мають збіже на довгах і лише через періодичні недороди не можуть сплатити, значить, не пропало ніщо. Ну, але що би то був за шляхтич, щоб своєї хоч і як пустої ба-

лаки не закінчив патріотичною фразою! І наш референт, гордий своїм дотепом, як то він легко „викивав Шваба“, додає: „Отсеї уваги подають ся високій губернії з тою метою, щоб вяснити їй, чому не повело ся закладанє шпіхлїрів у Галичинї, і що се діло в краю позбавленім зайвих капіталів а про те обтяженім високими податками мусить і повинно вестися дуже помалу, з відповідною до нашого стану обережністю!“ Батько вітчизни тай годі!

Ми не будемо детально розбирати всего того, що він далі (стор. 72—80) говорить про деталі будови шпіхлїрів. Стоячи принципіально на тім, що громадські шпіхлїрі в Галичинї непотрібні й неможливі, він очевидно й тут буде старати ся підпускати скрізь такі деталі, які-б усю річ зводили *ad absurdum*. Отже плянів на шпіхлїрі повинні достарчити „артисти“ (*die Kunstverständigen*) кілька типів, найменші на 1000, найбільші на 8—9 тисяч кірців, і посередні, а кождий плян має бути такий, щоб його можна виконати і з дерева і з цегли. (Що то скажуть инші теперішні „артисти“ від будівель на такий проєкт?). Скількість і якість матеріялу мусить бути подана так докладно, щоб і чоловік зовсім нетямущий у будівництві міг усе зрозуміти. (По що — сьвятий знає). Шпіхлїрі мають стояти поблизу панських для лішшої безпеки. Грунт під шпіхлїр дає домінія безплатно, дає також сирий матеріял: дерево, камінь, глину, пісок, вапно, коли їх має на місці; але коли громада має власний ліс, або коли домінія має матеріялів мало і потребує їх для себе або має лише на продаж, то громада мусить старати ся сама. Вся праця при будові паде на громади, а домінія має дбати лише за те, аби нікому не роблено кривди (дословно і дуже характерно для галицького шляхтича: щоб не була нарушена рівність між зобовязаними до роботи!). Контракти на доставку матеріялів мають бути роблені в присутности дідича і мають бути вільні від стемпля. Камеральні добра повинні і приватним підданам в разі потреби продавати матеріяли на будову шпіхлїрів і то по ціні низшій як звичайно і т. д.

Важна для нас точка 16 (ст. 74), де знаходимо згадку про старий шпіхлїровий фонд. „Із виказу уложеного ц. бухгалтерією під д. 15 липня 6. р. (той виказ надрукований у нас під ч. XVII. на стор. 81—82) і уділеного Становому Виділови

видно, що фонд призначений на упosaженє громадських шпiхлiрiв виносить 2,601.216 р. 43 кр. Найбiльша його часть разом iз нарослими процентами лежить у державнiм скарбi; менша часть, зложена з кар за прегравацiї, ульокowana у приватних осiб. Щоб громади з того фонду дiстали бодай часткову заповому, зволить губернiя вiеднати у Й. Ц. Величества, щоб громадам без проволоки виплачено проценти, щоб їм дозволено продавати на цiли будови шпiхлiрiв скарбовi облiгацiї, а особливо щоб в разi заключеня контракту з камерою при закупнi будiвельних матерiялiв камеральнi каси були зобовязанi приймати при виплатi тi облiгацiї по номiнальнiй цiнi, а також щоб приватним людям (дiдичам), у яких лежать прегравацiйнi грошi, виповiдано їх на шiсть мiсяцiв наперед". Чи були тi жаданя в ту пору виконанi, чи нi, в усякiм разi вони важнi для нас як показ того, в якiм станi i в якiй формi удержував ся тодi шпiхлiровий фонд.

iз дальших точок сего проекту варто пiднести те, що говорить ся про нагляд над шпiхлiрами; воно характеризує дуже низький ступiнь публичної моралi в тих часах. Громадський шпiхлiр мусить бути замкнений на три ключi (в йосифiнських часах ще вистарчали два), з яких один має мати в руках доминiя, другий вiйт, а третiй громада, яка сама, без дозволу доминiї, вручає його що року вибраному своєму мужови довiря. Вiйт i той муж довiря мусять у церквi зложити прилюдну присягу, що будуть вiрно завiдувати повiреним їм добром. Громада дає до шпiхлiра звичайну чергову варту. Хто би з громади завважив, що в шпiхлiрi дiється щось невідповiдне, має зараз донести про се доминiї або окружному урядови. Коли донос окажется ся оправданим, донощик дiстає 20 р. надгороди з мастку винуватого. Характерне жаданє Станового Видiлу, щоб доминiї зовсiм не вiдповiдали за безпеку i удержанє шпiхлiрiв, бо се, мовляв, булоб несправедливо потягати їх до одвiчальности за те, що не стоїть пiд їх виключним доглядом, але залежить зовсiм вiд дбайливости самих селян". Що доминiї одначе жадали для себе хоч часткового надзору i одного ключа до шпiхлiра — *to, chłopic, so innego*.

З того самого погляду публичної моралi iнтереснi також точки проекту про органiзацiю, веденє та обчислюванє гром. шпiхлiрiв. Заповоги зi шпiхлiрiв видають ся лише в часi за-

гального неврожаю і дорожнети; при звичайних цінах збіжа підданий лекше може заробити на хліб, „бо в Галичині — додає референт — ціни праці не падають так, як ціни збіжа“. Шпіхлїр може бути відчинений лише від 9 год. рано до 3 по полудни і то лише в присутности всіх тих, що мають ключі, а надто в присутности двох присяжних або інших членів громади. Коли-б показало ся, що хтось відмикав його о иншій годні, то такий поносить кару за спроневіренє. Мірки, якими міряють ся збіже, мають бути докладні і не повинні ніколи виходити зі шпіхлїра. Видаванє збіжа має доконувати ся в присутности тих самих трьох, що мають ключі. Над стяганєм збіжа призначеного для шпіхлїра — чи то з репартиції, чи взятого весною в позичку — має нагляд домінія і їй повинна бути дана змога уживати навіть примусових способів. Та сама домінія має право що року рішати, котрому підданому треба дати запомогу зі шпіхлїра, а котрому ні; для сього рішеня вона повинна засягнути думки вїйта і присяжних, а в разї потреби може зробити ревізію в помешканю дотичного підданого, щоб переконатися, чи є у нього засоби, чи нема.

Але найцікавіші для нас уступи 5, 10 і 14 сего розділу (стор. 78 — 79). Треба пригадати, що ще П. Забальський, а за ним і наш Становий референт (пор. стор. 17 і 69 нашого виданя) головним доказом неможливости засновуваня і вдержуваня гром. шпіхлїрів у Галичині вважали брак на стілько письменних і осьвічених людей, щоб було можна поставити їх з відповідною їм особистою гарантією писарями та завідателями при гром. шпіхлїрах. Не хто инший, як сам наш референт вирахував на тих писарів більше як пів мільона коштів. А тут показуєть ся, що на практиці ся річ була любісїнько можлива і дешева. Отже сю функцію сповняє домінікальний урядник (економ). Він провадить три викази: виказ підданих, обовязаних давати досип до шпіхлїра і виказ родів збіжа, яке мають доставити; виказ збіжа, що протягом року прибуває до шпіхлїра або виймаєть ся з нього, і третій виказ позичок та запомог, що кождий підданий дістає зі шпіхлїра і що з досипом звертає. От тобі й уся недовга! Той сам економ обовязаний відчитати ті записки всім підданим у присутности вїйта і присяжних. Самі викази мусять зберегати ся у присяжного в скринї з двома замками; один ключ має в ру-

ках війт, а другий домінія. Економ записує в них у присутності репрезентанта домінії, війта і присяжного, і не сьміє по за те мати їх у руках. З кінцем року підводить суми, делегати від громади й домінії перемірюють запас збіжа в шпіхлїрі, а результати обрахунку в копії передають ся окружному урядови. А кошти тої манїпуляції? Сота часть збіжа зєпаного в шпіхлїрі має покривати ті кошти: половина з неї йде для економа, друга ділить ся між війта і присяжного приставленого до шпіхлїра.

Нема сумніву, що всі єї деталї побутового характеру референт Станового Видїлу не виссав із пальця, але що се були результати довголітньої практики — знов один і то найкрасшій доказ того, що його й пана президента критичні уваги та пессімістичні внески висловлені на початку реферату, були виключно впливом шляхетської неприхильности до якої будь організованої діяльности самих підданих, а не плели з дійсної обсервації фактів. Коли й були де занедбаня та надужитя, то супроти виложених тут деталїв вони найшвидше могли йти від домінії та її прислужників, а вже ніяк від самих підданих та їх мужів довіря.

Для сего реферату, як уже було згадано, служив субстратом між вищими документами також загальний виказ маєтку шпіхлїрового фонду, доведений до кінця цьвітня 1818 р. Із нього видно, що державна бухгалтерія вела рахунки точно і в дочислюваню процентів була дуже скрупулятна. Бачимо, що з самих ліверунків домінікальних, духовних та підданських за р. 1789—1790 наросло 1,789.563 р. 46 кр., із процентів від того капіталу 529.590 р. 59 кр., із преграваційних кар 282.061 р. 56½ кр. Разом увесь маєток шпіхлїрового фонду з кінцем цьвітня 1818 р. виносив 2,601.216 р. 43 кр.

Як подивили ся в Відні на реферат Станового Видїлу, про се маємо лише загальну звістку в рефератї Процінського (ст. 89). Довідуємо ся з нього, що той реферат аж д. 7 грудня 1818 р. був губернією пересланий до Відня, а тут вийшов д. 14 сїчня 1819 р. надворний декрет, яким плян Станового Видїлу признано занадто скомплікованим, звернено увагу на проету процедуру в чеських шпіхлїрах, уставлену ще йосифінським патентом з р. 1788, і звернено їм його для dokonання

відповідних поправок. Здавало ся, що все йде й на тім полі до якоїсь більшої, краввої акції, що мала б на меті піддвигнене економічного стану селянства. Львівська губернія на засіданню 24 жовтня 1819 р. ухвалила виділити шпихліровий фонд із загального державного скарбу і з днем 1 падолиста розпочати окреме його веденє; се мало на меті упростити заплутане доси діловодство сего фонду. Та діло показало ся не легким; ріжні каси і ріжні галузи адміністрації мали у себе ріжні частини того фонду і треба було довгої переписки, щоб звести все те до купи. Зацікавила ся сим ділом і надворна канцелярія; декретом із 12 лютого 1820 р. уповажиено губернію до зліквідованя всіх залеглих процентів від шпихлірових капіталів, а рік пізнійше декретом із д. 8 марта 1821 р. звелено ще раз повне вислідженє і виділенє шпихлірового фонду.

Здавало ся, що діло піде на лад. Рівночасно з ліквідацією фондів працювала в губернії, знов таки з порученя надворного декрету з д. 14 січня 1819 року, спеціальна комісія над остаточним укладом плянів, кошторисів та як найпростійшого і найпрактичнійшого діловодства шпихлірів. Із надворної канцелярії напирали на поспіх і два рази муїла губернія писати звіти про поступи праць комісії, поки внарешті за третім разом, з рескриптом до ч. 37727 із 1821 р. не предложила надворній канцелярії готового пляну, спростованого по вказівкам тоїж канцелярії.

Та тут стало ся якесь чудо. Під датою д. 23 серпня 1821 р. надійшов із Відня декрет надворної канцелярії, яким повідомлено губернію, що Його Величество цїсар власними своїми рішеннями з д. 23 і 24 липня 1821 р. постановив — розвязати галицький шпихліровий фонд.

IX. Ліквідація і розділ гал. шпихлірового фонду.

Що стало ся? Відкіля ся напасть? Послухаймо слів надворного декрету!

„1. Основуване громадських шпихлірів треба полишити виключно свободній згоді доміній з громадами.

„2. Складові частини дотеперішнього фонду гром. шпихлірів призначив Його Величество по частини на сплату збільшених ви-

датків за підводи в р. 1818 і 1819, по частині на зворот їх властителям, а по частині застеріг собі про них дальшу постанову“ (стор. 91).

Як бачимо, декрет відразу, без ніякого мотивованя стає на становищі діаметрально протиним тому, яке займало доси австрійське законодавство. Зі становища державного переходить на становище приватно-правне і признаючи всі дотеперішні постанови, патенти, розпорядження і навіть приватні даровизни (такою можна назвати даровизну Станового Виділу з р. 1790 на користь шпихлірів) неважними, не обовязковими, в супереч усяким правним нормам не привертає ідеально ad integrum того стану, який був перед виданем тих постанов та перед оголошенем даровизни, але сам, без мотивів розпоряджається добром, яке по скасованю всіх давнійших законів та оречень у шпихліровій справі eo ipso перестало бути публичним, державним добром, а зробилося приватним добром тих властителів, доміній, духовних та селян, що складали ся на нього або для яких його виразно даровано. В який спосіб розпоряджається надв. декрет тим добром, бачимо з дальших його уступів:

„3. З огляду, що з Буковини нема ніяких ліверункових облігацій з літ 1789 і 1790, то ту часть збільшених видатків на підводи¹⁾ з р. 1818 і 1819, яка припадає на Буковину, треба покрити з преграваційних капіталів“. Чи були які преграваційні капітали буковинські, не знаємо, та судячи з тих виказів і рахунків, які дійшли до нас, їх там не було зовсім; значить, цісарський декрет велить покрити кошти скарбових фірманок, не виплачені скарбом у Буковині, грішми з галицького шпихлірового фонду.

„4. Що лишиться з преграваційних капіталів, ужити на зменшене недобору в згаданих уже підводових видатках у Галичині. Решту збільшеного видатку на підводи, яка лишиться ще не покрити, треба покрити з процентів тих капіталів громадського шпихлірового фонду, що повстали з неоплачених ліверунків громадських із р. 1789 і 1790. Його Величество

¹⁾ Що се були за збільшені видатки на підводи в рр. 1818 і 1819, можу хіба догадувати ся. В р. 1818 Австрія вплутала ся в Італію в невеличку війну, яка скінчила ся 1819 р. Можливо отже, що се були кошти мобілізації і повороту тої армії.

одначе признали і пригадують, що се мав стати ся лише в таких випадках, коли ті капітали належать до громад, а не до поодиноких їх членів, бо ті поодинокі члени мусять лише в обчисленій для них пропорції причиняти ся до покриття підводних видатків, а решта тих видатків мав бути покрита з капіталів преграваційних, бо ті капітали, як згадано, призначені і для Галичини і для Буковини на покриття тих збільшених підводних видатків" (ст. 91). І знов, беручи юридично, стоїмо без ґрунту під ногами. Надв. декрет розріжнює добро підданських громад — і се без вїякої підстави присвоює державному скарбови на полатане (і то, як побачимо далі, дуже невелике полатане) скарбового недобору, але виключає від тої участі ті облігації, що були виставлені на одиниці; одиниці в очах сего декрету мають більше право вїж громади. Але се ще не все! Уступ 7 сего декрету постановляє, що решта капіталу з тих громадських облігацій, яка лишиться ся по сплаченю видатків на підводи, буде признана власністю дотичних підданських громад і — розуміть ся, — не буде їм звернена до рук, але буде трактована й адміністрована по обовязковим законам як громадській маєток. Котріж решти окажуть ся не маєтком цілх громад, а лише деяких членів, що 1789 і 1790 доставляли ліверунки для війська, то тим звернути їх гроші (розуміть ся, по обчисленю відповідно до банкротського ключа з 1811 р.), хиба що вони самі зречуть ся їх на користь громади.

„8. Щож до капіталів і готівки, що повстали з ліверунків домінії у р. 1789 і 1790, то Його Вел. зволили наказати: запитати про се Стани, чи стоять доси за таким ужитєм сего капіталу, яке ухвалили 1790 р., чи може бажають їм дати яке инше призначене для добра підданих громад?“ Отже ще одна юридична безтолковість: панські ліверунки, в р. 1790 для ефекту вїби то даровані Становим Виділом шпіхліровому фондови, мають лишити ся нетиканими; цісар не хоче розпоряджати ся ними, так як розпорядив ся підданськими капіталами, і запитує Станів, що вони захочуть зробити з тими грішми?

Розум каламутить ся від такого декрету. Адже се не звичайний акт самоволї. Цісар в тих часах міг був без нарушення своєї поваги сказати: конфіскую галицький шпіхліровий

фонд на потреби держави, або конфіскую половину фонду — тай годі. Решта лишається по старому. Ніхто б сему не противився і потомність не осудила б такого указу. Але що сказати про декрет, що виступав як акт державний з цісарською санкцією і так очевидно перекручує і топче всяку льогіку, всяке почуття права? Адже тут само собою насувається питання: чому ж цісар розпорядився хлопською, громадською частиною шніхлїрового фонду як своєю власністю, а панського не рушив? Чому не дозволив собі на щось подібного в Чехії та Моравії? І чому раптово мусів розв'язати галицький фонд, не рушаючи чеського й моравського?

Все те для нас зовсім темне. Найблизша буде хіба догадка, що цісар сим разом, так як Лвопольд II у р. 1790, упав жертвою якоїсь містіфікації, якоїсь чортівської інтриги. Ми знаємо, що цісар Франц I. був людина хоч обмежена духово, але наскрізь чесна. Його девізою було: *Iustitia fundamentum regnorum*. Ми знаємо, що він у р. 1792 відкинув проєкт французьких емігрантів — довести французький республіканський уряд до банкрутства при помочі кольосального фальшивництва французької монети, відкинув рішучими словами: „So ein infames Projekt ist nicht anzunehmen!“¹⁾ Він довго вагався з підписанням банкрутського фінансового патенту 1811 р. Ні, ми вважаємо цісаря Франца I. нездібним з власної ініціативи зробити такий неполітичний і шкідливий крок. Він мусів улягти чимсь намовам і впливам і не тямив докладно, що підписує. Які се були впливи, се легко догадати ся прочитавши зетупну частину станового *Remissorialschreiben* та вставлену в нього увагу пана президента Станового Виділу. Вони не самі були такі в Галичині, вся шляхта дихала тим самим духом, усій шніхлїровий фонд був сілю в оці. Щоб сама фінансова потреба з тими „*Vorspannmehrauslagen*“ склонила цісаря до такого кроку, сему ніколи не повіримо; ще в р. 1828, разом з нарослими процентами, сей скарбовий довг виносив усього 470.218 р. 46 кр. (див. у нас стор. 103) — для такої суми не було найменшої потреби руйнувати і розсипувати звиш двоміліоновий фонд, який дотривавши до ліпших часів міг стати ся основою для справді успішного піддвиження галицького селянства.

¹⁾ Fr. Krones, *Geschichte der Neuzeit Oesterreichs*, стор. 490.

Стара латинська юридична приказка каже: *Is fecit, cui prodest*. Із розв'язання шпихлірового фонду в Галичині не скористала Австрія, не скористав її скарб (крім хіба зацитьканих моментальних клопоту), не скористала Галичина, а вже найменше галицьке селянство. Скористала тільки галицька шляхта і то двоєким способом. Одно те, що з під панцизняного ярма в 1848 р. наш народ вийшов убогий, темний, безрадний, з невпорядкованими ґрунтами, без кредиту і можливості фінансового розвою, а друге — про друге ще поговоримо далі.

Против сего акту законного беззаконства не підняв ся в Галичині, себто в тих кругах, що вважали ся її репрезентацією, ані один найменший голос протесту. Навпаки, коли справу в осени 1821 р. предложено Становому Виділові, сей заявив, що решта давнього шпихлірового фонду, яка лишиться по покриттю *Vorspannmehrauslagen*, разом з новими преграваційними карами, які-б іще трафили ся, повинна утворити новий фонд, що мав би служити на роздаванє запомог тим підданам, які потерплять — від граду. Що правда, надворна канцелярія не зовсім згодила ся з сям проєктом, але й не подала від себе нічого вишого. Справа волокла ся ще кілька літ, поки тимчасом урядова ліквідаційна комісія при ґубернії працювала над стягненєм у купу всего шпихлірового фонду з ріжних жерел і поділом того капіталу на ріжні категорії, що цісарським патентом з 1821 р. дістали ріжне призначенє.

Нам не цікаво слідити за дальшою, вже чисто канцелярійною історією шпихлірового фонду; хто цікавий, може прочитати її собі по актам у рефераті К. Процівського (у нас стор. 92—114). Весь сей опис довголітної ліквідації сего фонду, спинюваної ріжними, щораз то новими проєктами, може бути цікавий для якого аматора бухгалтерії; історик може спокійно поминути його і обернути ся до його остаточних результатів. Ті результати ми й оглянемо тут коротко.

Ухвалою ґубернії з 30. грудня 1822 р. постановлено з решти шпихлірового фонду утворити фонд для запомоги підданих ґрунтових посідачів ось на яких основах: фонд мав би складати ся з домінікальних і духовних ліверункових капіталів і з решти кар преграваційних та нарослих від них процентів, яка-б лишила ся по покриттю коштів підвод 1818—19 р.

До одержання заповоги з того фонду були б управнені всі піддані посідачі ґрунтів (отже сільські комірники та пролетарії ні!) з Галичини і Буковини (хоч Буковина на сей фонд зовсім не складала ся!), з тим обмеженем, що галицькі громади, які мають свої громадські шпихлірі, до того фонду не мають участи, а буковинські громади можуть діставати з нього заповогу лиш тоді, коли будуть заповожені всі галицькі компетенти. Заповога даєть ся не в формі дарунку, але як позичка, даєть ся не з уряду, а на просьбу, і має бути протягом 5 літ сплачена з додатком 4⁰/₀. Підставою до уділення заповоги признано такі нещастя, що значно ушкоджують дохід або й капітал господарства, отже пожежі, повені, пошесть на худобу, градобить і недорід. За позичку уділену поодинокому господарю ручить уся громада.

Декретом із 1825 р. цісар додав до сих жерел заповогого фонду ще „всі грошеві карі, на які засуджувати муть політичні власти в спорах між домініями й підданими“, отже значить, карі накладані не лише на дідичів, але евентуально також на підданих. На внесок губернії 1823 р. зніс цісар окремим декретом обовязок громад ручити за довжників заповогого фонду (стор. 100), а на внесок Станів допустив до участи в тім фондї також ті громади, що мали свої шпихлірі, давши рівночасно дідичам власть оцінювати, котрий господар і кілько варт заповоги, стягати від них той довг і віддавати до каси, але без гарантії за його точну сплату (стор. 101).

Аж у вересні 1828 р. вичислила бухгалтерія суму довгу за збільшені підводові видатки з р. 1818 і 1819 в квоті 470.218 р. 46 к. віденської валюти, яку зараз покрито з шпихлірового фонду. В р. 1830 предложила бухгалтерія три части ліквідаційного операту шпихлірового фонду, а власне:

1) ліквідацію всіх громадських облігацій за військові достави з р. 1789 і 1790; вартість їх у гроших дала 1,211.546 р. 26 кр., а нарослі проценти винесли суму 650.586 р. 20 кр.

2) В р. 1832 була докінчена ліквідація преграваційних кар і відшкодовань разом із нарослими процентами та новими впливами до кінця жовтня 1829 року; сей капітал наріс на 264.073 р. Сума домінікальних і духовних ліверунків до того самого часу виносила 239.587 р. 55 кр., надто ще була спорна часть старого шпихлірового фонду в квоті 10.703 р. 4 кр.

Як уже було згадано, всі преграваційні кари з процентами пішли на покриття підводових коштів. Та їх було мало, тож решту того скарбового довгу покрито з суми селянських облігацій виказаної висше під 1). Решту тої суми, чи всю, чи ні — невідомо, розділено між громади. Др. Бр. Лозіньський (*Kwartalnik historyczny* 1905, zesz. 1—2, *Miscellanea*, стор. 206) оповідає, як то збіднілим наслідком холери і неврожаю 1831 р. селянам роздавано запомоги з давнього шпіхлірового фонду. „Уряд не відписував податків, залеглости податкові наростали не вважаючи на острі езекуції. Аж ось циркуляром із 13. серпня 1835 р. (!) оголошено розділ між громади шпіхлірового фонду — в облігаціях, по думці губ. розпорядження з р. 1829. На громади золочівського округу випало з того розділу 96.101 р. 43 кр., а до того титулом відсоток 11.533 р. 41 кр. Всю ту квоту тутже привзначено на уморенє податкових залеглостей, чи краще, як каже циркуляр, „значної часті залеглостей“. Запоможені селяни очевидно навіть не поноухали тих грошей.

Друга звістка про долю иншої часті шпіхлірового фонду містить ся в книзі дра Влад. Острожинського, бувшого синдика галицького *Towarzystwa kredytowego ziemskiego* і доцента львівського університету, що написав історію того товариства для вшанованя 50-лїтя його істнованя. Думка про краєвий банк була улюбленою мрією галицької шляхти. Ми вже згадували, що заснованє краєвого банку під завідуванєм Станового Видїлу було одним із головних постулятів тої ноти, яку в цьвітні 1790 р. предложено Леопольдови II., як також одним із важних пунктів переробленого „Меморіялу“, врученого в тімже році Леопольдови польською депутацією. Від тоді одначе минуло ще 30 лїт, поки галицька шляхта, користаючи з прихильних для неї відносин, зважила ся другий раз підняти голос із домаганєм до цісаря, щоб позволив заснувати в Галичині шляхетський банк для достарчуваня шляхті гіпотечного кредиту. На Становім Соймі з 17. жовтня 1822 р. відчитано адрес Станів до цісаря, в яким найчорнійшими барвами змальовано стан „рільництва“ в Галичині. „Ми обивателї кинули в землю ощаджені в минулих лїтах капїтали, а та земля тепер для нас невжиточна, а инших капїталів на піднесенє промислу (вони до промислу!) не маємо і не надїємо ся мати... Високість податків і їх

непостійність наразили земельну власність на таку непевність, що дбанє про зріст земельних дібр зробило ся байдужним; ніхто не сьміє купувати дібр, ані доводита закуплені до ліпшого стану, ані взагалі мріяти про будуще“.

Автори сего адресу дуже добре знали, чого їм хочеть ся: адже як раз рік перед тим цісар розвязав звиш 2-мільоновий шпіхлїровий фонд! Що за чудова нагода загарбати ту gem nullius у свої руки! А коли не всю, то бодай добру пайку з неї. Що се не пуста догадка, що таквй плян понасти ся „хлопським“ фондом носив ся в головах галицької шляхти від самого розвязаня фонду, а правдоподібно він же й породив те розвязанє, на се маємо інтересний доказ: уже в 1825 р. Видїл Становий уложив і надрукував проєкт статутів Інституту кредитового, і вже тут „що до помічних засобів Інституту, з яких мало бути утворене ядро його резервового фонду, вказував проєкт поперед усього на тзв. фонд четвертого полку уланів імени цісаря, зложеный дідичами в р. 1813, і на часть фонду шпіхлїрового, що була власністю Станів“.

Тоб то не була власністю Станів, а їх даровизною на користь шпіхлїрового фонду, зробленою в розпалї патріотичної горячки в початку 1790 року, а потім поцупленою урядом у його заряд. Вона не стала ся власністю Станів і по розвязаню шпіхлїрового фонду, бо цісар вразно велїв запитати їх, чи стоять при тім, аби їх даровизна лишила ся при шпіхлїровім фондї, чи волять надати їй якесь инше, але все таки для селян корисне призначенє. Ще й тоді, 1825 р., Видїл Становий, хоч називав ту часть шпіхлїрового фонду „własnością Stanów“, все таки не мав відваги домагати ся явно тої своєї власности, але хитро просить, щоб ті капітали „jesli nie na własność, to przynajmniej quoad usum Instytutowi odstapione być miały“.

Справа тягла ся австрійським звичаєм ще 12 літ, аж у р. 1837 уряд згодив ся позволити на заснованє кредитової інституції, але зажадав, аби вся шляхта своїм фондом домогати ся ручила за солідність його діловодства та за випущені ним папери. Шляхта жахала ся, та нарешті 1839 р. пристала на гарантію, коли устами віцепрезидента Станів, барона Кріґа, д. 13. вересня дана була заява, що цісар дає новому Інституту на власність фонд четвертого полку уланів із р. 1813 і заразом полишає Станам можлиість передати сему

Інститутові також капітали шпіхлірового фонду. Шляхта, досе неохітна проєктові, почувши се 94 голосами на 96 присутних прийняла його. Оба фонди рішено передати на фонд резервний Інституту, — особливо горячо промовляв за тим віцемаршалок Сойму Тадей Василевскій. Фонд четвертого полку уланів виносив по тодішньому обчисленю 130.000 р. мон. конв., а шпіхліровий фонд у капіталї і процентах суму 604.410 р. 38 кр. мон. конв. Патентом із д. 3 падолиста 1841 р. цїсар затвердив статут нової кредитової інституції¹⁾, що за гроші первісно призначені на запомаганє підданих мала від тепер запомагати їх дїдичів і запевнювати їм ще й по знесеню панщини панованє над галицьким селянством.

Х. Закінченє.

Свій огляд історії галицьких громадських шпіхлїрів закінчимо невеличким оглядом того, що в інших краях Австрії, особливо в Чехії і Моравії, було зроблено на тїм полї. Ми вже згадували, що вихідною точкою організації громадських шпіхлїрів і шпіхлірових фондів був той сам йосифїнскій патент із 9. червня 1788 р., що й у нас. Уже перед тим були одначе в Чехії грошеві фонди, що послужили основою для шпіхлїрів. Се були так звані контрибуційні фонди, зложені дивовижною як на наш погляд процедурою, що одначе тїсно вязала ся з „батьківським“ характером тодішнього державного абсолютизму. Ще в першій половинї XVIII в. виробила ся була в Чехії і Моравії така практика, що збираючи від підданих податки (контрибуцію), зверхности побирали троха більші квоти, ніж стояли в репартиціях, і ті надвишки відкладали на бік, творячи таким способом резерву, з якої можна було черпати в „тїсних“ роках, коли селяни не мали змоги платити податків. Системальним патентом для Моравії з р. 1748 і надворним рескриптом з д. 31 липня 1750 р. для Чехії правительство признало сю процедуру дозволеною, „бо сим способом улекшуєть ся підданям сплата контрибуції в тїсних роках“. Шпіхліровим патентом із 9. червня 1788 наказано надто, що

¹⁾ Dr. Wł. Ostrożyński, Galic. Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, jego powstanie i półwiekowy rozwój We Lwowie 1892, стр. 2—20.

надвишка збіжа зсипаного до шпіхліра має бути продавана, а виручка має йти до каси контрибуційного фонду. Отак повстав грошовий фонд, що зразу, як бачимо, мав служити виключно для цілий фіскальних, як резерва для виплати контрибуції в тісних роках, але з часом набрав значіння громадського запасного фонду, анальоґічного до шпіхліра, і служив ріжним громадським потребам. З часом заборонено при побіраню податків накладати квоти понад репартицію, але призначено домініям 2% від зібраних податків, поперед усього на кошти збирання податків. Надто впливали до громадського фонду дари від доміній, посмертні записи, кари за неточну виплату податків і т. н. Про преуравації не чуємо нічого¹⁾. Адміністровано сим фондом таким способом, що часть відповідна 2- або 3-місячній раті податковій лежала в домінікальній касі, а решту або складано в публичних фондах, або розпозичувано підданам за відповідною безпекою. Від підданих побірано 4%, а в разі бідности й менше. Частина доходів сего фонду повертала ся також на инші адміністраційні видатки, особливо на удержаня санітарної послуги.

На жаль не знаємо суми, до якої дійшов той фонд у р. 1848, коли були розвязані підданські відносини. По довголітній провізорії доконано в Чехії соймовою ухвалою з д. 9 липня 1863 р. реорґанізації старого контрибуційного фонду: в усіх громадах, яких датки були в тім фондї, зорґанізовано каси задаткові для уділюваня селянам дешевого кредиту. Ті каси поставлено відразу на зовсім автономічній підставі. Ось як висловлює др. Шмід ріжницю між старим фондом і новою вирослою з нього інституцією: „Ті старі натуральні фонди, се була інституція, в якій права учасника звичайно виступали лише тоді, коли через елементарні нещастя або инші випадки він опиняв ся в неспроможности засіяти своє поле. Нові каси мають ширші цілі, мають піднести кредит рільних господарів

¹⁾ Див. гарну статю Dr. Ferdinand Schmid, Materialien zur Kenntnis des Personalkredites in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern mit besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses der Kleingrundbesitzer und Kleingewerbetreibenden, помещену в Statistische Monatsschrift, herausgegeben von der k. k. Statistischen Central-Commission. Neue Folge, III Jahrgang. Wien 1898. стр. 164—165.

і то спеціально кредит дрібних власників ґрунту. Учасники одержали від тепер також заряд нових грошових фондів у свої руки, а надто уділ у чистім зиску. Та вони не були зорганізовані як свобідні спілки, але творили свого рода примусові звязки, яких підставою було посіданє певних рустікальних ґрунтів" (Dr. F. Schmid, op. cit. 167).

Про давнійший стан і розвій тих контрибуційних кас задаткових у Чехії нема докладних звісток. Аж із 1872 р. маємо відомість, що в тім році було ще в Чехії 861 контрибуційно-шпихлїрових фондів, із яких 834 вже перетворили ся на рільничі задаткові каси. Число учасників виносило 153.801, що жили в 8.845 місцевостях. Основний капітал перемінених уже фондів (виключаючи ще існуючі запаси збіжа) виносив 8,332.713 р. Поодинокі фонди мали неоднаковий маєток; 15 із них мало звиш по над 50.000, 241 мали по 10—50 тисяч, 185 по 5—10 тисяч, а 371 мали по 500—5000 р. Були нарешті 34 фонди зовсім убогі, що мали по менше як по 500 р. В р. 1878 число кас виносило 864, їх члени жили в 9.727 місцевостях, число учасників виносило 175.293, а основний капітал обчислено на 8,976.302 р. (Dr. F. Schmid, op. cit. 171).

Дещо докладнійші відомости маємо про шпихлїровий фонд у Моравії; беремо з цитованої вже книги Едварда Воднаржіка лише деякі цифри для порівняня, бо юридичні норми, як уже згадано, були такі самі тут, як у Чехії. В р. 1849 по знесеню панщизняного тзв. патрімонїяльного судівництва заведено в Моравії зараз же „ц. к. власти податкові“, які між иншим обняли заряд контрибуційно-шпихлїрових фондів. Ця операція потрївала несповна рік, і з кінцем 1849 р. власти податкові виказали одержанє державних облїгацій та „памяток“ на 854.683 р. мон. конв. і 3.999.820 р. від. вал., приватних капіталів 1,402.709 р. конв. мон. і 1,546.634 р. від. вал., а нарешті готівкою 225.040 конв. мон. і 374.725 р. від. вал., разом у номінальній вартости 8,400.611 р. (Vodnařík, op. cit. 14). Послухаймо, як говорить той сам Воднаржік про адміністрованє того фонду моравськими податковими властями: „Вони завідували контрибуційним фондом аж до р. 1864, тоб то аж до передачі його в руки автономних органів, завідували надзвичайно старанно і совісно і довели до дуже значного зросту маєтку. Адміністрацію контрибуційного фонду вели ц.

к. уряди податкові в Моравії побіч своїх властивих аґенд, і то без окремих коштів, звичайними силами, без ніякої спеціальної доплати тим орґанам за їх роботу, справді зовсім безкористовно. Ся обставина варта тут вразного зазначеня в тій ціли, щоб визначна заслуга ц. к. податкових властей у Моравії коло інституції контрибуційного фонду на все полишила ся памятною“ (Vodnařík, op. cit. 2). В р. 1864 передали ті власти в руки автономних орґанів 11,170.510 р. сего старого фонду.

Я хотів висловити ще деякі свої уваги та рефлексії в сій справі, але — вони зайві.

Львів д. 5 січня 1907.

Іван Франко.

Inhaltsangabe der Abhandlung.

I. Interesse des Thema's und die Quellen.

Es wird hervorgehoben, dass in offiziellen Zusammenstellungen der galizischen Unterthansgesetze von Slotwiński, Klunker und Drdacki die Existenz der Gemeindespeicher in Galizien nicht einmal erwähnt wird. Ebenso wird diese Angelegenheit von der neueren polnischen Historiographie bis auf einige zufällige Notizen vollkommen ignoriert. Persönliches Interesse des Verfassers an den Gemeindespeichern. Fund einer handschriftlichen Zusammenstellung der kaiserlichen Patente und amtlicher Verfügungen in der Sache der galizischen Gemeindespeicher in der Handschriftensammlung der Ossoliński-Bibliothek in Lemberg. Der Verfasser dieser Zusammenstellung war Karl Prociński. Die kleine Dokumentensammlung zur Sache der galiz. Gemeindespeicher, welche sich gegenwärtig in der Handschriftenabteilung der Bibliothek der Ševčenkogesellschaft der Wissenschaften befindet und hier publiziert wird, ist vermutlich sein Geschenk. Die Frage über die herrschaftlichen Prägravationen; Dokumente darüber, welche in der gegenwärtigen Sammlung stehen, wurden teils aus den Handschriften der Ossoliński-Bibliothek (N. XX und XXI), teils aus der Privatbibliothek des Verfassers genommen.

II. Zustand der galizischen Bauernschaft unter Joseph II.

Die Bauernschaft kam von der polnischen Herrschaft unter die oesterreichische fast ganz rechtlos; ihre Verhältnisse zu den Dominien basierten lediglich auf einem Gewohnheitsrechte, welches

von den Dominien in der Regel **übertreten** wurde. Sie hatte faktisch kein **Rechtsmittel** gegen die Dominien und wurde förmlich auf **illegale** Wege gedrängt. Das oesterreichische Régime **schafft** vom ersten Augenblicke an eine legale Lebensbasis der Bauernschaft (Abschaffung der Leibeigenschaft, Reduktion der Rother, Einführung der Inventarien, Beschränkung der herrschaftlichen Patrimonialgewalt durch die Zulassung der Bauern als Kläger vor die Staatsgewalt). Charakteristik der josephinischen Reformen und ihre Beliebtheit bei der galizischen Bauernschaft. Die Erbitterung des galizischen Adels gegen diese Reformen, welche lediglich als Eingriffe in die heiligsten Privateigentumsrechte betrachtet werden. Josephs Prägravationspatent vom 16 Juni 1786. Die Stimme eines ruthenischen Dorfpfarrers vom J. 1785 über die herrschaftlichen Missbräuche und die Frohnverhältnisse in Galizien.

III. Der galizische Ständeausschuss und seine Socialpolitik.

Die Einführung der ständischen Verfassung in Galizien durch Maria Theresia im J. 1775 und ihre Aktivierung durch Joseph II. im J. 1782. Die Wirksamkeit des ständischen Ausschusses, bis jetzt von der polnischen Historiographie ganz ignoriert. Seine Eingaben an die wiener Hofkanzlei über galizische socialen Verhältnisse und sein ausschliesslich altpolnisch-adeliger Standpunkt. Dies wird durch die Analyse der Eingabe dieses Ausschusses vom 15 Februar 1785 über die galizischen Prägravationsbeschwerden illustriert. Historische Fiktion über den ursprünglichen Kolonisationsprocess als Grundlage des polnischen Unterthansystems und die juridische Fiktion über das Recht der Bauer in polnischen Krongütern an das Referendarius-Gericht zu appellieren — werden für die ruthenischen Territorien als grundlos zurückgewiesen. Die Ansicht eines competenten Zeitgenossen, des Verfassers der Broschüre „Magna Charta von Galizien“ über die altpolnische Politik des Ständeausschusses wird citirt. Die ziffermässigen Ausweise der Prägravations-Strafposten werden angeführt und nachgewiesen, dass speciell Ostgalizien der Schauplatz der grössten und häufigsten Prägravationen war und die hiesigen Herrschaften den grössten Theil der Prägravationsstrafen tragen mussten.

IV. Gemeindespeicher in Oesterreich bis zum Tode Joseph II.

Das XVIII Jahrh. war ein Zeitalter der Krisen in der Agrikultur: in Galizien und überhaupt in Oesterreich führten die periodischen Hungersnöthe der Landbevölkerung dazu, dass die Herrschaften sich gezwungen sahen in Fällen der Hungersnoth unbemittelten Bauern zu helfen und ihnen Samen zur Aussaat zu geben. Diese Gewohnheit wurde mit der Zeit zur gesetzlichen Pflicht, und um derselben zu entsprechen, gründeten viele Herrschaften in Böhmen und Mähren specielle Speicher, wo sie ihre Bauern in fruchtbaren Jahren etwas vom überflüssigen Getreide für den Nothbedarf aufbewahren liessen. So entstanden aus privater Initiative der Gutsherren die ersten unterthänigen Gemeindespeicher. Joseph II. sah in ihnen etwas mehr, als sie ursprünglich waren, und machte sie mit dem Patente vom 8 Juni 1788 zu einer offiziellen, allgemein verpflichtenden und vom Staate beaufsichtigten Institution. Schon früher, bald nach der Einführung der Prägravationsstrafen in Galizien wurden aus Anlass einiger privaten Vorschläge die Angelegenheit der Einführung ähnlicher Institution auch in Galizien diskutiert. Kraft Josephs allerh. Entschliessung vom 1 Juni 1784 wurden auch in galizischen Kameralgütern Drohobyč und Sambor in dem Herbst desselben Jahres die ersten Gemeindespeicher begründet, und diesem Beispiel folgten auch andere Kameralgüter. Der Kaiser wollte auch den galizischen Adel dazu bringen, auf seinen Gütern ähnliche Institutionen zu gründen, doch da dies nicht gelang, befahl er dem galizischen Ständeausschusse sein für Böhmen und Mähren erlassenes Patent vom 8 Juni 1788 zur Begutachtung vorzulegen. Dies Gutachten, von einem Mitglied des Ständeausschusses, dem Grafen Peter Zabielski verfasst, wird analysiert und gezeigt, wie sein Verfasser das kaiserliche Patent zwar lobt, seine Nützlichkeit für Galizien betont, und zugleich mit sophistischen Argumenten seine Unmöglichkeit und Unausführbarkeit zu beweisen sucht. Der Kaiser schob dieses Gutachten bei Seite und das Gemeindespeicherpatent wurde auch für Galizien proklamiert. Zugleich wurde aus den Prägravationsersätzen und aus verschiedenen anderen Quellen ein Gemeindespeicherfond geschaffen.

V. Die Gemeindespeicher unter Leopold II.

Gleich zu Anfang der Regierung Leopold II. kam die Gelegenheit der galizischen Gemeindespeicher in eine ziemlich unverhoffte Verbindung mit einer Unternehmung, welche weltgeschichtlich werden sollte, doch kläglich im Sande verlief. Diese Unternehmung war der von galizischen Polen geplante Aufstand mit dem Zweck, Galizien von Oesterreich loszureißen. Der Impuls dazu kam aus Warschau, wo auf Betreiben des preussischen Gesandten Lucchesini ein geheimes Comité zu diesem Zwecke gegründet wurde, welches seine Aktion gleich nach Galizien übertrug, hier in kurzer Zeit 5000 zum Aufstand bereite Adelige warb und in Lemberg ein Comité von 30 Mitgliedern gründete, zu welchem auch die Mitglieder des Ständeausschusses gehörten. Um auch auf die Volksmassen zu wirken, beschloss dieses Comité im Namen der galizischen Stände eine Schenkung von den in den J. 1789 und 1790 von der Regierung erhaltenen Obligationen für Lieferungen zu militärischen Zwecken für den galizischen Gemeindespeicherfond zu machen. Gleichzeitig wurde beschlossen eine Deputation nach Wien zu entsenden und dem neuen Kaiser eine aus 53 Punkten bestehende Wunschliste vorzulegen, in welcher eine vollständige Autonomie des Landes Galizien und in dem Lande selbst eine vollständige Alleinherrschaft des Adels über die übrige Bevölkerung ausgesprochen war. Der Kaiser nahm die Deputation gütig auf, beseitigte auf ihren Wunsch sogleich das josephinische Urbarialpatent, welches im betreffenden kaiserlichen Schreiben scharf und durchaus im Geiste des polnischen Adels verurteilt wurde, nahm auch die ständische Schenkung an den Gemeindespeicherfond mit Anerkennung auf und betahl dieselbe mit der ebenfalls polnischen Formel in sein Patent aufzunehmen. Nur die Note von 53 Punkten wurde wegen ihres kategorischen und gar nicht unterthänigen Tons von der kaiserlichen Kanzlei nicht angenommen und die Deputierten blieben in Wien, um dieselbe umzuarbeiten, was auch zu Ende April 1790 geschehen war. Noch einmal forderte die Kanzlei von den Deputierten eine nähere Motivierung der gegen die Regierungsorgane in Galizien vorgebrachten Klagen, und noch einmal wurde das polnische Memorial umgearbeitet, bis es Ende Juli dem Kaiser in einer noch-

maligen Audienz eingereicht wurde. Diese Audienz verlief aber gar nicht so freundlich für die Deputation. Der Kaiser hatte bereits über die Umtriebe des polnischen Comitées und über Vorbereitungen zum Aufstand erfahren; durch ein ungemein scharfes Kreisschreiben liess er in Galizien die gnädigen Worte seines Aprilpatents dementieren, warf dem galizischen Adel Undankbarkeit und Zweizüngigkeit vor und gebot unter schärfsten Strafen alle Comitées aufzulösen, alle Geld- und Unterschriftensammlungen zu unterlassen. Auch der polnischen Deputation machte er Vorwürfe und liess durchblicken, dass er von ihren Machenschaften mit Warschau und Berlin wol unterrichtet war. Dies war auch das Ende des polnischen Unternehmens. Der von den Polen erhoffte Krieg Preussens gegen Oesterreich kam nicht zu Stande, und an administrative Reformen in Galizien wurde nicht mehr gedacht.

Was nun die Schenkung der galiz. Stände zu Gunsten des Gemeindespeicherfonds betrifft, so hat der galizische Adel dieselbe nie ernst genommen und viele Dominien begannen sogleich die betreffenden Obligationen zu verkaufen. Desto ernster nahm die Regierung die Sache in die Hand, liess allen Dominien ihre Obligationen, als nunmehriges Eigentum eines öffentlichen Fonds, abfordern, für die bereits verkauften ihren Nominalwert baar ersetzen und deponierte diesen Fond in den Kreiskassen. Nichtsdestoweniger kam dieser Fond den Gemeindespeichern nicht zugute, im Gegenteil, er wurde später die vermutliche Ursache der Auflösung des Gemeindespeicherfonds und kehrte aus dessen Ruin in die Hände des galizischen Adels zurück.

VI. Die ersten Jahre Franz I.

Die ersten Regierungsjahre Franz I. erweckten den Anschein, als] werde das Régime Josephs II. und Leopold II. fortgesetzt. Auch der galizische Gemeindespeicherfond erfreute sich anfangs einer besonderen Gunst der Hofkanzlei. Beim Lemberger Gubernium tritt eine gemischte Kommission aus 3 Gubernialrätthen und den Mitgliedern des Ständeausschusses zusammen. Das Referat des Gubernialrats d' Ellevaux, welches in dieser Sitzung vorgetragen wurde, wird ausführlich analysiert und alles historisch Bemerkenswerte daraus hervorgehoben. Auch die von den Repräsentanten

der Stände vorgebrachten Bemerkungen werden erläutert. Die Centralregierung bekundet reges Interesse für die Sache, lässt die von den Ständen dem Gemeindespeicherfond geschenkten Lieferungsscheine aus den JJ. 1789—90 den Dominien abfordern und in den Kreiskassen deponieren als Eigentum des Fonds, und jene Dominien, welche ihre Scheine bereits verkauft hatten, müssen ihren nominellen Wert baar ersetzen.

VII. Ein Vierteljahrhundert Sistierung.

Da erfolgt das Hofkanzleidekret vom 6 Juli 1793, womit „wegen Kriegszeiten und erschöpften Finanzen“ die weitere Wirksamkeit des Gemeindespeicherfonds sistiert und für spätere Zeiten verschoben wird. Hiemit werden aber weder die früheren Vorschriften, noch die Ahndung der herrschaftlichen Prägravationen aufgehoben, und so finden wir in den Akten auch aus späteren Jahren 1806, 1808 amtliche Korrespondenzen über die Gemeindespeicher in Galizien,⁵ finden Erwähnungen von amtlichen Magazinen für die Bedürfnisse des Militärs in Galizien, doch lässt die Ungunst der Zeiten es zu keiner positiven Aktion kommen. Erst die Anregung der im J. 1817 wieder erneuerten ständischen Repräsentation bringt die Sache der Gemeindespeicher wieder in Fluss; wahrscheinlich auf Betreiben der Stände wird dem Gubernium geboten, alle diversen Theile des daliz. Gemeindespeicherfonds zu verrechnen, besondere Rechnungsbücher dafür anzulegen und die betreffenden Summen zu liquidieren.

VIII. Reorganisation und Liquidation des Gemeindespeicherfonds.

In den Jahren 1817—1820 hatte es allen Anschein, dass die Regierung mit vollem Ernst an die Reorganisation der Gemeindespeicher in Galizien schreiten wolle. Die Rechnungen wurden zusammengestellt, Pläne und Kostenvoranschläge gemacht. Auch diesmal liess die Regierung den Ständeausschuss über seine Ansichten befragen, und auch diesmal setzt der Ständeausschuss, jetzt aber weit offener, als zur Zeit Joseph II, seine der Gemeindespeichergründung und jeglicher staatlicher Bevormundung der Bauernschaft feindlichen Ansichten auseinander. Dieses Dokument der adeligen Socialpolitik wird analysiert und seine ganze Haltlosigkeit dargethan.

IX. Auflösung und Verteilung des galiz. Gemeindespeicherfonds.

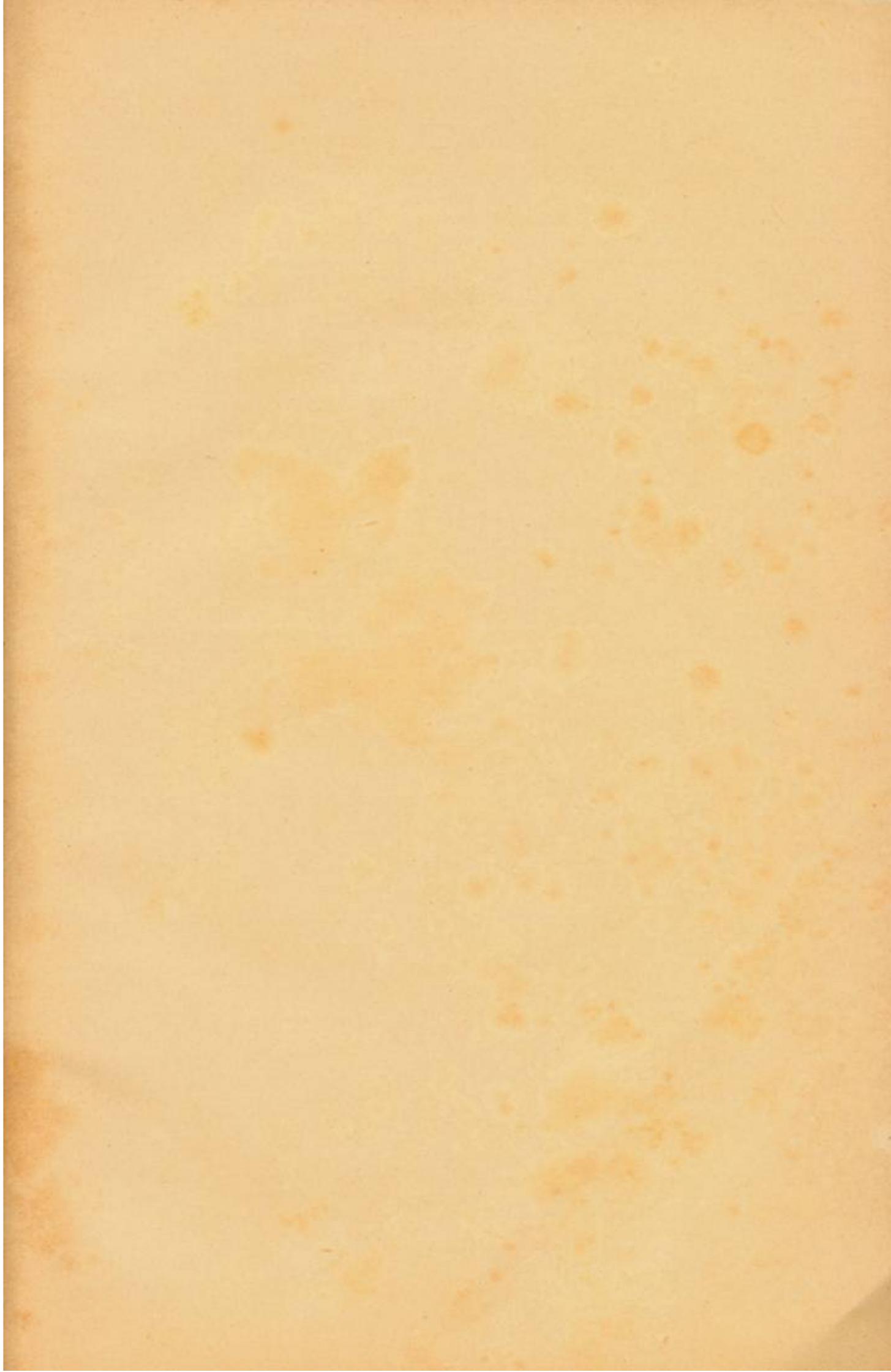
Vermutlich liessen die galizischen Stände es bei diesem „Remissorialschreiben“ nicht bewenden, sondern wussten durch andere, uns unbekannte Mittel und Wege den Kaiser zu bestimmen, mit allerhöchster Entschliessung vom 23 und 24 Juli 1821 den galizischen Gemeindespeicherfond aufzulösen und seine Bestandteile teils zur Deckung der Vorspannmehrauslagen aus den Jahren 1818 und 1819 in Galizien und Bukowina zu verwenden, teils zur Rückzahlung an Private zu bestimmen, teils für einen neu zu schaffenden Fond zu reservieren. Die juridischen Prinzipien dieser kaiserlichen Entschliessung werden analysiert und ihre volle Inconsistenz dargelegt. Die Verschleuderung der Ueberreste dieses Fonds wird geschildert, wobei ein ansehnlicher Teil, nämlich die einstige Schenkung der Stände an den Gemeindespeicherfond, den Ständen zurückgestellt und als Gründungskapital der bis jetzt fungierenden adeligen Bodenkreditgesellschaft verwendet wurde.

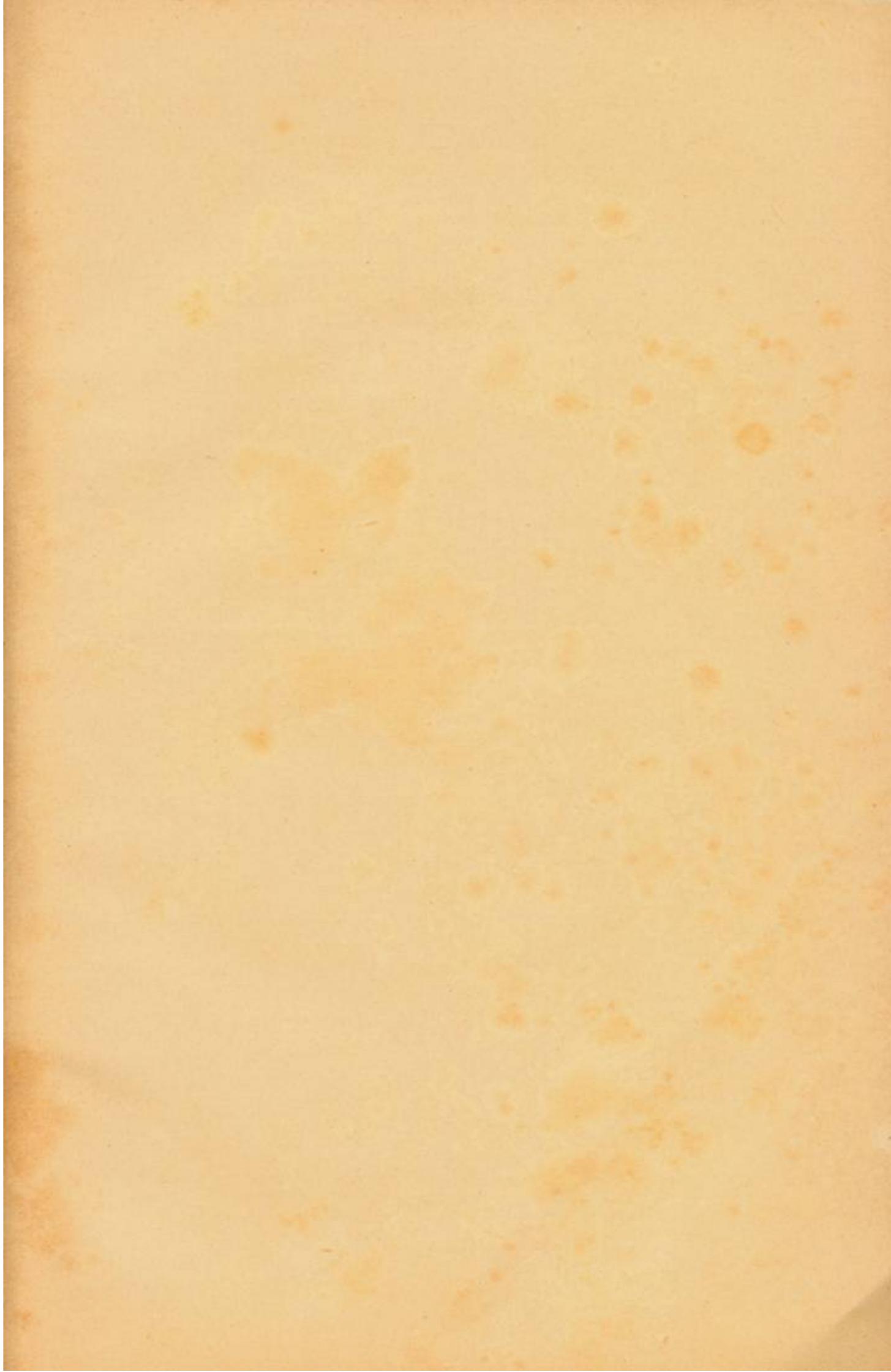
X. Schlussbemerkungen.

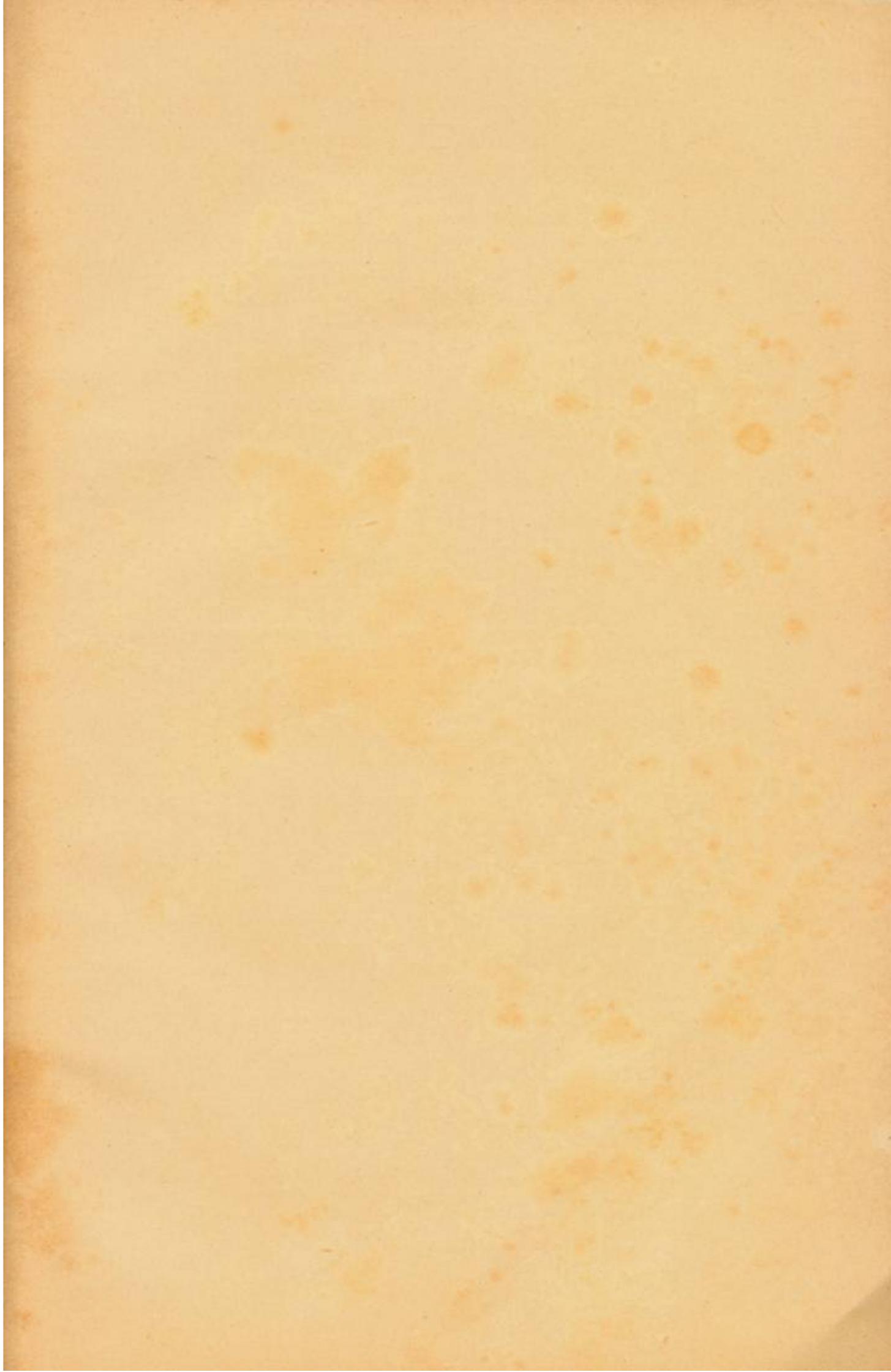
Auf Grund der Abhandlungen von Dr. Ferdinand Schmid und Vodnařík wird die Entwicklung der analogen Fonde in Böhmen und Mähren und ihre Reorganisation auf moderner Grundlage sowie ihre für die Bauernschaft segensreiche Wirksamkeit in Kürze dargestellt.

ДОКУМЕНТИ.









I.

Патент цїсарський про засновуванє громадських шпїхлїрів у Чехїї та Моравїї з д. 8. червня 1788 р.

Мы Јózef wtory.

W niektórych Państwach i Dobrach Królewstwa Czech i Margrafstwa Morawii z zaprowadzonego zwyczaju zsypywania do szpichlerzów zboża dla poddanych tak zbawienne skutki na pomyślność włóścian okazały się, iż postanowiliśmy instytut ten powszechnie w Czechach, Morawii i Szląsku zaprowadzić, z tego powodu rozkazujemy:

§. 1. Ażeby tam, gdzie gromady zapas zbożowy założyły, i gdzie takowy na przyszłość założą, Rząd krajowy, Cyrkuły i Buchhalterya na utrzymanie, pomnożenie i pewne wyrachowanie tegoż tę samę uwagę zwracali, do iakiey obowiązani są z mocy urzędu swego w dopilnowaniu podatków monarchicznych.

§. 2. Gdzie takowych zapasów ieszcze niema, tam należy zacząć zsypywać od 1. Listopada roku tego.

§. 3. Zapasy gromadzkie mają się składać tylko z tych czterech gatunków zboża: pszenicy, żyta, ięczmienia i owsa.

§. 4. Na pierwsze założenie zapasów każdy poddany, posiadający grunt, powinien każdego z tych 4 gatunków, które zasiewa, odtrąciwszy i zabezpieczywszy sobie wysiew, trzecią część ilości zwykle na zasiewy zimowe i iare potrzebney w ziarnie z każdego gatunku dobrem i niezepsutem do gromadzkiego szpichlerza odstawić, która odstawa przez lat trzy trwać ma, ażeby w tém czasie w każdym państwie, w każdej wsi i w każdym mieście monarchicznym taki zapas był zebrany, iaki iest potrzebny na całoroczny ozimy i iary wysiew.

§. 5. Jeżeliby w przeciagu tych 3 lat nieurodzay, gradobicie lub wylewy odstawę utrudniały, alboliteż zupełnie niepodobną czyniły, nie należy w roku tym od poddanego, który szkodę poniósł,

żądać odstawy wypadającej na niego ilości: w następnych jednak szczęśliwszych latach takową odstawić jest obowiązany.

§. 6. Gdzie w kassach podatków poddańczych gotowe pieniądze zbywające znajdują się, pozwalamy użyć tychże za wiedzą Urzędów Cyrkułowych na kupno tanie pomienionych 4 gatunków zboża, i tym sposobem ułatwić poddanym zsypywanie zapasów. Podobnie mogą do tego być użyte tak zwane kapitały kontrybucyjne poddanym pożyczone, jeżeli od tychże zwrócone zostały, nie mniej kapitały z kass podatkowych w publicznym funduszu umieszczone, iak tylko ich wypowiedzenie znowu pozwoloném będzie, na ten koniec obrócone być mogą.

§. 7. Gdy dla Zwierzchności z tego institutu ta korzyść wypływa, iż potrzebnych swoich poddanych nie zawsze własnym zbożem i własnymi pieniędzmi zapomagać muszą, spodziewamy się przeto, że takowe tam, gdzie zapasów gromadzkich wcale niema, lub gdzie są niedostateczne, ze swojej strony wszystkiego podług możliwości do założenia i pomnożenia takowych przyłożą, a nasza Administracya dóbr krajowych i kameralnych dając dobry przykład, zaprowadzi zbawienny ten instytut także dla nowych kolonistów.

§. 8. Do zachowania tych zapasów powinien być w każdym państwie, w każdej wsi własny szpichlerz, oddzielny od dominikalnego zboża. W dobrach kameralnych i innych krajowych obrócić do tego należy, sporządziwszy bez wielkich wydatków, próżne, niepotrzebne zchowy na zboże; w prywatnych zaś oddzielną całkiem część dominikalnego szpichlerza, pod własnym zamknięciem, alboliteż stare zamki, pokasowane kościoły i kaplice i próżne klasztory, gdzie się takowe znajdują. Lecz gdzie takowych budynków niema, należy umyślne szpichlerze w miejscach suchych i od ognia bezpiecznych stawiać, do czego poddani, ponieważ ta ustawa szczególnie ku dobru ich zmierza, pieszo i ciąglem przyczyniać się mają. Drzewo budownicze do tego ma być wzięte z lasów gromadzkich, gdzie takowe istnieją.

§. 9. Zapasy według poprzedniczych przepisów zebrane są przeznaczone na zapomogę dla włościan podupadłych, zasłaniając tychże od potrzeby i niedostatku.

§. 10. Równie przeto zwierzchności iak gromadzie i każdemu wieśniakowi na tém zależeć powinno, ażeby te zapasy zabezpieczyć, w dobrym stanie utrzymywać i pomnażać.

§. 11. Za bezpieczeństwo tych zapasów każda zwierzchność w tym samym sposobie jest odpowiedzialną, iak za pieniężne podatki monarchiczne do kassy jey wpływające.

§. 12. Utrzymywanie ziarna należy w ogólności do poborcy podatków, ustanowionego w każdym mieyscu, szczególniej zaś o to starać się potrzeba, ażeby w szpichlerzach znajdujące się zapasy co rok pewnym poddanym były wypożyczone, a co rok razem z nadsypem (Zinsaufgabe) po żniwach były oddane.

§. 13. Dla pomnożenia funduszu od każdej wypożyczoney n. a. macy (n. ö. Metzen) rocznie dwie n. a. miarki ($\frac{2}{16}$ macy) tego samego gatunku zboża, które było wypożyczone, iako nadsyp, iednak aż przy oddawaniu odstawić i w rachunek wciągnąć należy.

§. 14. Gdyby za czasem przez te pożyczki zapasy tyle się pomnożyły, iżby po zaspokoionych rocznych potrzebach znaczna ilość pozostawała, tę można za pozwoleniem Urzędu Cyrkułowego za cenę targową sprzedać, a pieniądze z tąd pochodzące w funduszu publicznym lub też u poddanych przez ręce kassy podatkowej na pewną hypothekę na procent umieścić. Kapitał z procentami ma być co rok do rachunków wciągnionym. Przedaż ma być przedsięwzięta przez poborce podatków (Steuereinnehmer) w przytomności dwóch przełożonych gromady, to jest wóytów lub przysięgłych, którzy ilość i cenę sprzedanego ziarna na piśmie stwierdzić mają. Stwierdzenie to w originale do rachunków załączyć potrzeba.

§. 15. Poborca podatków powinien porządną książkę gromadzkich zapasów prowadzić, wypożyczenie oraz z nadsypem pożyczającemu poddanemu do książeczki podatkowej iako powinność wpisać; jeżeli pożyczone zboże z nadsypem odda, kwit na odebrane wydać, i z całego tego dzieła rachunek allegatami opatrzony przez Cyrkuł w tymże samym czasie, kiedy rachunki pieniędzy podatkowych składają się, do rewizyi buchhalteryczney odesłać. Do rachunku przyłączyć także należy indywidualny wykaz remanentów na pożyczce pozostałych, podpisany przez wóyta i przysięgłych.

§. 16. Przy tym rachunku pozwala się poborcy podatków od każdego sta mac owsa, dwie; a od każdego sta mac pszenicy, żyta i ięczmienia iedną macę iako deficit (Kastenschwendung) w expens co roku wciągnąć. Pozwala się także składającemu rachunki od każdej zapłaconey lub sprzedaney macy zboża, bez różnicy gatunku, odciągać sobie po iednym kreycarze — lecz nie

naprzód, tylko przy zapłacie; tudzież nie od procentu, tylko od pożyczonych a potem zapłaconych mac ilości, i takowe do rachunku wpisać.

§. 17. Jeżeliby z pozwołonego deficit, lub pieniężnego kwantum więcej iak iest przepisano, albo też z ostatniego zaraz przy wypożyczaniu odbierano, zwierzchność, która za swoich urzędników odpowiedzialną iest, powinna dwóynasób wynagrodzić, zachowując sobie prawo żądania dla siebie od urzędnika, który się przeniawierzył, wynagrodzenia; składający zaś rachunki powinien podług okoliczności cieleśnie byż karanym.

§. 18. Na przeniawierzenie się co do zapasów zboża gromadzkiego te same kary ustanawiają się, iakie istnieją w wypadkach przeniawierzenia się i złego zawiadywania monarchicznych pieniędzy podatkowych.

§. 19. Urzędy cyrkulowe mają troskliwie czuwać, ażeby ten pożyteczny institut wkrótce powszechnie był zaprowadzony, ciągle utrzymywany, i żeby z zapasami dobrze gospodarowano; tem celem przy obieżdżaniu cyrkulów od czasu do czasu niespodzianie likwidacye przedsiębrać, wykazy przezierać, pozostałe zboże przemierzyć kazać, i takowe likwidacye Buchhalteryi przez Gubernium do ostatniej rewizyi oddawać należy. W Wiedniu d. 9. Czerwca 1788.

Польський переклад латинського оригіналу, 2 картки fol., над текстом ч. 199 і дописка: Traductio Patentalis.

II.

Губерніяльний рескрипт до Виділу станового про заведенє шпіхлірів у Галичині, з д. 7. серпня 1788.

Mittelst Hofdekrets vom 22. v. M. wird eröffnet, das nach der vorgeschriebenen Art des mitfolgenden Patentsabdruckes schon seit langen Jahren in Mähren und Böhmen bei mehreren Herrschaften und Gütern gemeinschaftliche Getreidevorräthe der Unterthanen bestehen. Die Gemeinnützigkeit der Gemeindespeicher, wodurch der Unterthan in Nothfällen immer auf sichere Hilfe rechnen kann, und nicht nöthig hat, zum grösseren Nachtheil seiner Wirthschaft entfernten und kostbaren Kredit zu suchen, oder um Vorschüsse der Obrigkeit, oder auch wohl dem höchsten Aerarium

selbst beschwerlich zu fallen, hat Se. Majestät zu befehlen bewogen, dass diese heilsame Anstalt auch in Galizien und den übrigen Provinzen, wo sie bisher noch mangelt, nach Thunlichkeit eingeführt, zugleich aber auch vorläufig noch das gründliche Gutachten erstattet werden soll: ob und inwieferne die in dem mitgehenden Patente enthaltene, oder eine ähnliche gemeinnützige Anstalt hierlands einzuführen thunlich sey? oder was für wesentliche Umstände derselben im Wege stehen? Dem landständischen Kollegio wird daher, um dessen Gutachen über diesen so wichtigen Gegenstand gründlich abstaten zu können, ein vierwöchentlicher Zeitraum hiemit eingestanden, sodann aber dessen Aeusserung unfehlbar gewärtiget. Lemberg den 7. August 1788.

Рукоп. 2 картки fol., писано на одній стор. На стор. 4 адрес: Vom galizisch. Landesgubernium, 17983. An das galizische ständische Kollegium. Є також латинський переклад цього рескрипту з допискою: Traductum die 9 Augusti 1788. de Kozaryn.

III.

Проект відповіді Виділу Станового на запит ґубернії, уложеній П. Забельским.

N. 199, de praes. 11. Aug. 1788.

Inclitum Gubernium immittit in sequelam altissimi Mandati huic Collegio Statuum Patentales in Bohemia et Moravia et Silesia publicatas puncto introducendi his in regnis eius ordinis circa extructionem pro communi subditorum commodo granariorum et suppeditanda provisione frumentorum pro inseminatione subditis quolibet casu necessitatis ¹⁾ evenienti necessariorum, eo cum singulari mandato, ut praesens Statuum Collegium suam fundatam exhibeat opinionem, utrum et in quantum possibile esset, ordinem in annexis literis patentibus expressum aut qualicumque alio modo comunitati proficuum introducere posse aut quaenam reales circumstantiae huic obiecto obstarent.

¹⁾ В рукоп. necessitatibus.

Votum.

Hic in Moravia et Bohemia introductus depositiorum ordo his etiam in regnis utilis et proficuus esset, ut tandem semel commune depositum pro necessario subditorum iuvamine fiat et per id dominia, quae hucusque ad suppeditandas subditis inseminationes adigebantur, per id liberentur.

Cum autem nonnulla in hisce huic Statuum Collegio Patentibus communis puncta ad haec regna applicari non valeant, hinc separatam quoad quodlibet obiectum et respective punctum opinionem meam depromendam esse censeo, et quidem ita, ut si contra quoddam legis huius punctum nihil in contrarium habeam, tale in toto permanet, in contrarium vero alium methodum praescribendum fore censerem.

Proiectum quoque est sequens:

In consequentiam comunicatarum huic Statuum Collegio Patentium in Moravia et Bohemia vim suam habentium pro danda opinione, utrum ordo introducendorum depositiorum frumenti pro subditorum inseminationibus in casu necessitatis his in regnis ad easdem Patentales applicari aut vero qualiscumque alius comunitati proficuus introduci possit, praesens Statuum Collegium recensendo omnium harum Patentium puncta suam exhibet opinionem — et quidem:

ad primum. Cum his in regnis comunitates frumentorum depositoria nedum introducta habeant, iam vero bonum illud publicum eo magis proficuas post se sequelas habet, quo et subditi ex hocce generali seu comuni depositorio iuvamen in casu necessitatis obtinebunt, et dominia, quae subditis suis inseminationes subministrare obligantur, ab hoc onere liberabuntur.

Proinde 1-mo determinandum esset, ut loci pro depositoriis frumentorum subditalium in quolibet dominio tam camerali quam privato destinentur, et quidem ibi, ubi aedificia quaeque pro hocce depositorio applicari poterunt, in huncce effectum destinentur; in his autem locis et dominiis, ubi nullum tale pro conservatione frumentorum aptum reperiretur aedificium, de novo iuxta proportionem quantitatis locandi frumenti, concurrente etiam ad proportionem existentem ne fors in pago quodam cohaerere, in loco separato et ab igne securo extruatur, et quidem ope subditorum propria, cum hoc

potissimum pro ipsorum bono valet, erga solam tantum suppeditionem silvae dominicalis in quantum reperiretur, cum his in regnis silvae omnes sint dominicales, communes autem non reperiantur, eiusmodi quoque aedificia juxta possibilitatem et circumstantias loci sit ex muro, aut ligno, aut denique ex argilla extruantur.

2-do. Aedificia haec intra annum a die publicandae legis huius extruantur. Dominiis quoque et officiis circularibus disponendum esset, ut in effectum huius invigilent.

3-tio. Depositoria frumentorum ex 5 ad summum speciebus grani componenda essent, scilicet ex tritico, siligine, hordeao, saraceno et avena. Depositio haec 5 specierum grani intelligi et regulari debeat ad eos circulos, ubi eiusmodi frumentum inseminatur, et sic in quolibet circulo seu dominio eae tantum species frumenti deponantur, quibus ad inseminationem utitur. Sunt enim tales loci (nempe montanici), ubi tantum avena inseminatur, adeoque depositio alterius frumenti quam illius, quo ad inseminationem utitur, ad eos extendi non debeat.

4-to. Ut quilibet subditus, qui aratiles fundos possidet, ex recensitis speciebus grani, quas inseminat, detracta inseminatione tertiam partem eiusdem grani pro sufficientia necessariae hiemalis et vernalis inseminationis ex qualibet specie, bonae proprietatis et non destructae ad comune depositorium pro prima erectione huius granarii comportet, et hanc comportationem per tres annos consecutivos continuet, ut intra hoc tempus in quolibet dominio circum quodvis bonum tam camerale quam privatum in tali quantitate hoc provisorium comportetur, quae quantitas pro vernali et hiemali inseminatione requiritur.

5-to. Si intra consecutivos 3 annos sterilescentia, grandinatio aut aquorum diluvia eandem comportationem difficilem redderent vel prorsus impossibilem, pro hoc anno a subdito tales casus passo eadem comportatio non exigatur — nihilominus idem subditus aliis consecutivis annis pro superioribus eandem comportationem supplere debeat.

6-to. Quamvis quidem his in regnis cassae subditalium contributionum non existant, in quantum autem suo tempore tales cassae dictarum contributionum rusticalium ad ordinem pervenirent, et quantitas pecuniae minus necessariae praesto existeret, permittendum esset, ut cum praescientia circularis officii eiusmodi pecuniae ad coemendas recensitas species frumentorum, tempore quo levi praetio coemi possint, converti valeant, et hoc modo comportatio illa per

subditos fieri debita facilitetur, sic etiam elocata ita dicta contributionis capitalia dum retro solventur, ad eum finem applicari possint; capitalia itidem in fundo publico elocata eiusdem speciei possunt eo applicari, quam primum illorum denunciatio porro permissa fuerit.

7-mo. Cum dominiis per hanc ordinationem commodum acrescat, et ipsa egenti suo subdito neququam semper ex proprio frumento et propria pecunia anticipationes facere debeant, hinc eisdem incumbet, ut circa extructionem depositoriorum omnem curam impendant, et juxta possibilitatem eadem depositoria eo magis adaugeant, quo sacratissima Majestas proveniens duorum garnetorum ab uno coretho frumenti ex magasinis per hos annos accepti, quantum in finem aduagendi depositorii subditorum applicandum fore disposuerit, quod etiam ad dominia cameralia applicandum esset, hoc adjecto, quod lex haec etiam ad novos inquilinos extendi debeat.

8-vo. Haec frumenta ita deposita ac pro casu egestatis subditi provisa, huic tantum pro inseminatione aut necessitate sublevanda dabuntur, qui tali ompino necessitate premitur.

9-no. Ad augmentandum hunc in specie fundum a quolibet coretho huiati 32 garnetos in se continentis octava pars eiusdem respective 4 garneti ex eadem ipsissima specie grani, in qua specie granum accommodatur, qua census competens attamen circa ipsam restitutionem accomodati grani reddi et inter perceptionem computari debet.

10-o. Ut autem omne dubium circa conservatione huius depositi, quod ex parte comunitatis oriri posset, amoveatur, discernendum esset, ut unus officialis respective scriba a comunitate constituatur, atque ab eadem solvatur, idem coram officio circulari de fidelitate circa conservationem depositi frumenti, eius perceptionem et extraditionem adiuret, facile autem eiusmodi officialis inveniri poterit, cui si solutio 50 fl. Rhi destinabitur, nullum ferme agravium comunitati causabitur, si quilibet subditus exiguam quantitatem ad proportionem suae substantiae contribuet. Illa quoque solutio multo levior esse videtur, quod si a coretho deposito 2 cruciferos solvere debetur, cum subditi hunc scribam eousquam solvere obligabuntur, donec fundus ex deposito frumento accressat, quo dein accrescente ex eodem solvi poterit. Eiusmodi quoque officialis accuratius suo officio non tam oneroso satisfacere posset, et ita

11-mo, a tali depositorio clavis unus apud eundem officialem alter vero apud binos ex comunitate qualibet pagi selectos reperiri

deberet, et uni sine altero depositarium illud accedere non liceat, huius quoque officialis semper tamen sub oculo domini existens officii esset registra accurata in libro compacto tenere, perceptionem frumenti una cum censu grani ac eius extraditionem accurate inscribere, receptionem quoque accomodati grani erga quietantiam subito dandam adnotare, computus quolibet anno dominio in praesentia comunitatis exhibere, in margine rationum restantias et rationes earum attestantibus id iudice et juratis pagi adnotare et absolutorio tam a dominio quam a comunitate sibi dato ad approbationem officio circulari submittere, quod revisis his rationibus absolutorium illud confirmabit, aut vero defectum detegat, et illum supplendum ordinabit; domini autem curae comittendum esset, ut debitum a subdito granum exigat, assistente in casu necessitatis officio circulari.

12-mo. Cum ex effectu id edoctum sit, quod granum extrahitum, si per longius tempus, ex. gr. per annum detineatur, pro inseminatione inutile reddatur, per consequens liceat comunitati cum consensu domini annuenteque officio circulari granum iuxta taxam foralium cariori tempore vendere, ac tempore eo, quo leviori praetio acquiri posset, recentius frumentum emere, aut in tale commutare, aut denique illud in finem restituendi de recentiori frumento mutuo dare atque in necessarium finem convertere ¹⁾.

13. Si vero sic procedendo deposita haec provisorialia adeo accrescerent, ut praeter annuas necessitates insigne quantum adhuc superrestaret, in tali casu cum consensu circularis officii superrestans illud quantum iuxta pretium forale vendi posset, pecunia autem inde collecta ad fundum publicum vel erga sufficientem securitatem apud quemcumque, vel etiam apud subditos ad censum elocetur, capitalia quoque et inde accrescentes census quotannis rite registrentur, disvenditio haec superflui grani per altius dictum scribam in praesentia binorum ex comunitatibus seniorum atque iudicis ac jurati villae subsequatur, qui duo quantum venditionis praetiumque venditi grani scriptotenus vendenti contestentur, quae contestatio rationibus in originali adnectatur ²⁾.

14. Cum alioquin indubitatum sit illud, quod granum tam per exsiccationem, quam etiam motum frequentem, qui omnino pro conser-

¹⁾ Перед сим пунктом під ч. 12 перечеркнено текст, поміщений далі як пункт 15.

²⁾ Перед пунктом 12 під ч. 13 покладено пункт уміщений далі під ч. 16, і під тимже числом початок пункту 17 до слова ord. — Усі три ті уступи перечеркнено і написано далі пункт 12, як вище.

vatione frumenti requiritur, in sua quantitate decessum habeat, hinc ad 100 corethos avenae quatuor ad minimum corethi nomine decessus avenae, ad 100 autem siliginis, saraceni et tritici duo corethi liquidari atque in anno detruncari poterunt.

15. Circa depositorium illud comunitatis vigiliae ¹⁾ per turnum noctu adhibeantur.

16. Eadem ipsa poena contra defraudatorem magasinorum subditalium statuenda esset, quae est statuta contra defraudatores et malos administratores contributionum Caes. Regiarum.

17. Officiis circularibus comittendum esset, ut universalis haec et proficua ordinatio in effectum deducatur et ideo eadem circularia officia attentionem circa visitationes circuli assumant eademque depositoria insperate perlustrent et registra revideant. His igitur stantibus praesens Statuum Collegium propositam his in regnis legem introduci posse atque ut talis intra annum a die publicatae effectum suum sortiatur, opinatur. Quod autem in nonnullis comunicatarum Patentium punctis difformem suam exhibeat opinionem, sequentibus commotum fuit rationibus. Et quidem contra 11-mum dictarum patentium punctum id pugnare videtur:

1-mo. Dominia neutiquam ad respondendum pro deposito grane adstringi possunt, quia difficile, imo impossibile esset, ut illa totam curam impendant pro attencione et vigilancia circa totalitatem depositorii; officialibus suis oeconomicis illud praecommittere non possunt, quia iidem oeconomia occupati distrahi non valerent, et per id si ipsis tamen committeretur, nec uni nec alteri accurate satisfacerent.

Et 2-do. Si illud dominiis onus responsionis imponeretur, tunc cogentur ad separatos tenendos inspectores, et quidem tales, qui de totalitate depositorii respondere in statu essent. Quia utique clarum est, quod dominus ipse partim in bonis absens semper depositorium accedere non valeret, sin autem respondere pro totalitate eius obligaretur, tunc aut ipsemet curam depositorii gerere, aut homini securitate sufficienti proviso committere deberet. Quantum exinde eveniret insupportabile onus, deberent enim tales exquirere et ex proprio solvere. Iam porro tot officiales a dominiis soluti abriperent omnes redditus, ita ut in fine dominia solvendae fassionis incapaces redderentur. Sufficiens itaque provisum securitati videtur, dum dominia attendenciam ex parte sua adhibebunt, dum a) Jurati ex pagis selecti

¹⁾ У перечеркненім під 12 тексті сего параграфу додано: ex comunitate.

semper apertioni magasinum, extraditioni et perceptioni frumenti praesentes erunt, dum b) scriba propositus juramento obstrictus semper in praesentia a comitate selectorum magasinum illud intrabit, dum c) domini curae id relinquatur, ut in praesentia eiusdem rationes annuales reddat, dum ad extraemum d) officii circularis invigilantiae praecomittatur, ut de tempore depositoria accedat, computus revideat. Omne itaque periculum tolli videtur, et ex eo sequatur, quod dominia responsabilitate liberari deberent.

Quod vero circa punctum 14-tum Patentium non perceptoribus contributionum, sed separatis officialibus regimen depositi frumenti conferendum esse, Statuum praesens Collegium opinetur, ratio haec est, quod 1-mo perceptores contributionum his in regnis necdum noti sint, et etiamsi tales suo tempore existerent, tunc 2-do certum est, quod talis perceptor in quolibet indistinctum dominio separatus non erit, cum extra dubium licebit dominio huic, quod suum perceptorem non habeat, cum alterius domini perceptore convenire ipsi quoque contributiones ex suo dominio colligendas permittere; hoc adeoque stante impossibile est, ut idem perceptor de dominio ad dominium magasinorum revidendorum gratia excurrat et eorundem registra accurate perspiciat, extraditioni frumenti praesens sit.

Jam vero 3-tio, eiusmodi depositoria continua praesentia unius indigeant, qui ad omnes evenientes necessitates praesto sit. Cum 4-to ventilatio frumenti praecipue tempore aestivo bis de septimano repeti debeat, his igitur accedentibus omnino separatus officialis, uti propositum habetur, necessarius omnino esse credatur.

Quod ad extraemum, ad punctum Patentium 15-tum, quod praesens Collegium Statuum non credat Buchalteriae computus tales submittendos esse, ea ratio accedit, 1-mo, quod Regia Buchalteria alioquin obruta sit; quod 2-do, approbationes rationum officialis depositorii aliquando quanto celerrima poterit indigere revisione, in casu, si talis officialis ex servitio exmitti et alter ad tale servitium suscipi deberet. Jam porro rationes Buchalteristicae revisioni submissae longius detinerentur. Ex his igitur rationibus si calculus per dominium revideatur, et per officium circulare approbetur, sufficere fore praesens Collegium Statuum credat.

Et quamvis illa pro bono subditorum et bono publico saluberima proponantur media, quibus egestati subditorum obveniatur, et etiam dominiis beneficium ex eo accedat, quod a tam oneroso subditorum suorum iuvamine liberentur, tamen in quantum sua Sacratissima

Majestas legem hanc illico statuere vellet, impossibilis huius effectus praevidetur, nam enim publico constat, quanta tam subditi quam dominia his elapsis duobus annis apud summum aerarium in frumentis ex depositoryis caesareis contraxerint debita, quorum relutio his annis praecomissa habetur.

Si itaque et depositorya comunia subditorum erigi, et debita frumenta summo aerario resarciri debebunt, tunc nec unum nec alterum ad effectum deduci poterit. Ut igitur huic impossibilitati remedium feratur, praesens Collegium Statuum opinatur, ut cum dotatione comunium magasinorum subditalium eousque expectetur, donec summum aerarium quoad benignissime elocata frumenta pacificabitur, secus autem si haec saluberrima introductio depositoryi comunis subditorum statim introduci deberet, tunc relutio frumentorum ex magasinis caesareis acceptorum his annis disposita protrahi deberet, usque dum optata ac his in regnis maxime necessaria depositio frumentorum comunium effectum suum sortiatur. Hanc igitur nostram humillimam opinionem Suae Majestati exhibendam esse credimus.

P. Zabielski.

Бруїон з власноручним підписом Забєльського, 14 стор. fol., писано на переламці, з поправками на другій, чистій половині.

IV.

Відповідь Виділу Станового на урядовий проєкт заведеня шпихлїрів у Галичині.

Inclytum Gubernium! Sub 7-ma et recepto 11-ma mensis et anni currentium, Inclytum Gubernium in fundamento supremi Aulici Decreti communicavit huic Statuum Collegio exemplar literarum Patentium, modum jam in Bohemia, Moravia et Silesia introductorum publicorum communitatum granariorum practicum praescribentium, eo fine, ut Collegium praesens, in quantum possibile, ordinem in adnexis literis Patentibus expressum, vel alium similem, semper tamen communitatibus proficuum, et scopum altissimae intentionis attingentem his in regnis etiam introducere et applicari posse curet, aut quaenam reales circumstantiae huic obiecto obstant, suam desuper opinionem fundate dismetiendam apperiat.

In consequentiam itaque huius Inclyti Gubernii requisitionis Collegium Statuum omnia puncta memorati Patentis percurrendo,

si aliquod inapplicabile his regnis advenit, contra illud motiva et rationes separatim exponit; ante omne tamen zelo publici boni ductum, methodum circa introductionem publicorum granariorum observandum sequentibus proponit.

1-mo. Notum est praesenti Statuum Collegio, communes fructus introducendorum publicorum communitatum granariorum his regnis vel maxime proficuos fore; cum in iisdem subditus quolibet evenienti casu necessitatis juvamen suum omnino ponere possit, et neque cogeretur pretiosum creditum cum maiori iactura rei familiaris quaerere, aut a jurisdictione dominicali opem implorare, vel denique supremo aerario onerosum esse; hinc itaque hocce Collegium Statuum praeprimis determinandum credit, ut pro constructione publicorum granariorum subditalium in quolibet dominio seu maiori pago, camerali vel privato, aptus locus destinetur, ita quidem, ut ibi, ubi aliqua publica aedificia pro hocce depositoryo applicari poterint, in hunc finem recipiantur. Si autem

2-do nullum tale publicum aedificium adinveniat, de nova radice in loco separato, per dominium destinato, ab igne securo, mutua subditorum ope et sumptu (cum hoc potissimum pro ipsorum bono vergat) observata proportione quantitatis deponendi frumenti, ex muro vel ligno (quod dominia, ubi habent proprias sylvas, subpeditare obligantur) et quidem intra annum a die publicandae huius legis extruantur; quorum publicorum granariorum constructioni tam dominia quam officia circularia invigilare tenebuntur.

3-tio. Mox fata depositorya frumentorum ex quinque ad summum speciebus grani componenda essent, scilicet ex tritico, siligine, hordeo, saraceno et avena. Depositio haec quinque specierum grani intelligi et regulari debeat ad eos circulos, ubi eiusmodi frumentum insemnatur. Et sic in quolibet circulo seu eorum dominiis respectivis eae tantum species frumenti deponantur, quibus ad insemnationem utitur.

4-to. Ut quilibet subditus, qui aratiles fundos possidet, ex recensitis speciebus grani, quas insemnatur, detracta quantitate insemnationis tertiam partem eiusdem grani pro sufficientia necessaria hiemalis et vernalis insemnationis ex qualibet specie, bonae proprietatis ad commune depositoryum pro prima erectione huius granarii comportet, et hanc comportationem per 3 annos consecutivos quodvis tam camerale quam privatum dominium continuet.

5-to. Si intra consecutivos hos 3 annos sterilescentia, grandinatio aut aquarum dilluvia mox fatam comportationem difficilem redderent, vel prorsus impossibilem, pro hoc anno a subdito tales casus passo eadem comportatio ne exigatur, nihilominus in aliis consecutivis annis pro praeterlapsis, quod eandem supplere debeat, Collegium Statuum credit.

6-to. Quamvis quidem his in regnis cassae subditalium contributionum non existant, in quantum vero tales suo tempore ad ordinem pervenirent, et quantitas pecuniaria minus necessaria praesto existeret, permittendum esset, ut cum praescitu circularis officii eiusmodi pecuniae ad coëmendas recensitas species frumentorum tempore, quo levi praetio venduntur, converti valeant, et hoc modo comportatio illa per subditos fieri debita facilitetur, sic etiam elocata ita dicta contributionis capitalia dum retro solventur, ad eundem finem applicari possunt, quam primum illorum denuntiatio permissa fuerit.

7-mo. Cum dominiis per hanc ordinationem commodum accrescat, ut illa egenti suo subdito neququam semper ex proprio frumento et propria pecunia anticipationes facere debebunt, hinc iisdem incumbet, ut circa extructionem depositoriorum omnem curam impendant, et iuxta possibilitatem eadem eo magis adaugere curent, quo certius est, Sacratissimam Majestatem proveniens quantum duorum garnetorum ab uno coretho frumenti ex magasinis concrediti fine adaugendi depository subditorum applicandum fore, per circularia benignissime declarare velle, quod etiam ad dominia cameraria applicandum Collegium Statuum credit, hoc adiecto, ut haecce ordinatio ad novos inquilinos etiam extendatur.

8-vo. Haec frumenta, ita deposita, huic tantum pro inseminatione aut necessitate egentis subditi sublevanda administrabuntur, qui tali omnino necessitate praemitur.

9-no. Ad augendum hunc in specie fundum a quolibet coretho hujati 32 garnetos in se continenti octava pars eiusdem, respective 4 garneti ex eadem ipsissima specie grani, in quo granum mutuo datur, qua census competens, attamen circa ipsam restitutionem grani reddi et inter perceptionem computari debeat.

10-mo. Ut autem omne dubium circa conservationem huius depositi, quod ex parte communitatis oriri posset, amoveatur, decernendum esset, ut unus officialis respective scriba a communitate eligatur, atque ab eadem solvatur, idem coram officio circulari

de fidelitate circa conservationem depositi frumenti, eius perceptionem et extraditionem praestanda iuramentum expleat. Talis officialis solutio nec quidquam subditis onerosa videtur, si quivis illorum exiguam partem suorum proventuum ad componendum quantum 50 fl. Rhens annualis salarii deponat, et talis solutio ex proprio eoque fieri debet, donec fundus ex deposito frumento accrescens eandem subpeditare possit. Eiusmodi separatus officialis accuratius suo officio non tam oneroso satisfacere curabit; et ita

11-mo a tali depositario clavis una apud eundem officialem seu scribam communitatis, altera vero apud binos ex communitate cuiuslibet pagi selectos reperiri debet, et ideo depositarium illud uni sine altero accedere haud licebit. Huius tamen officialis semper sub oculo domini existens officii erit: a) registra accurata perceptionis grani in libro accurate conscripta tenere;

b) censum ex grano concedito accrescentem ibidem adscribere;

c) receptionem accomodati grani erga quietantiam subdito dandam adnotare;

d) computus seu rationes extraditi et existentis in depositario cuiuscunque generis grani quolibet anno dominio in praesentia communitatis exhibere;

e) in margine rationum restantias et eorum causas attestantibus id iudice et juratis pagi adnotare;

f) has rationes grani absolutorio tam a communitate quam a dominio obtento firmatas, ad approbationem et confirmationem officio circulari exhibere;

g) idem si id aliquem defectum in comportatis rationibus casu quo detegat, illud supplendum eidem scribae ordinabit, qui

h) etiam apud dominium instabit, cui omnino ordinandum sit, ut debitum a subdito granum in casu necessitatis assistente etiam officio circulari accurate exigat.

12-mo. Cum experientia id edoctum sit, quod granum extrahitum si per longius tempus, ex. gr. per annum detineatur, inseminationis inutile reddatur, ideo liceat communitati cum consensu domini annuenteque officio circulari tale depositum granum iuxta taxam foralium cariori tempore vendere, ac tempore eo, quo leviori pretio acquiri posset, recentius frumentum emere, aut in tale commutare, seu in finem restituendi de recentiori frumento mutuo dare.

13-tio. Si vero ita procedendo deposita haec provisoria adeo accrescerent, ut praeter annuas necessitates communitatum insigne

quantum adhuc superrestaret, in tali casu cum consensu domini, et circularis officii superrestans illud quantum iuxta pretium forale disvendi, pecunia autem inde collecta ad fundum publicum vel erga sufficientem securitatem apud quemcunque vel etiam apud subditos divitiores ad censum elocare, — capitalia quoque et inde accrescentes census quotannis rite registrari, et mox fata disvenditio superflui grani per altius dictum scribam in praesentia binorum ex communitatibus seniorum atque iudicis vel iurati subsequi debebit; qui duo quantum venditionis pretiumque venditi grani scriptotenus revident contestentur, et haec contestatio rationibus in originali adnectatur.

14-to. Cum alioquin indubitatum sit, granum quodvis tam per exsiccationem, quam etiam motum frequentem (qui omnino pro conservatione frumenti requiritur) in sua quantitate decessum habere, hinc ad 100 avenae 4 ad minimum corethi nomine decessus, ad 100 autem siliginis, saraceni et tritici duo corethi liquidari atque in anno detruncari Collegium praesens posse credit; atque

15-to. Si toties dictum publicum granarium, remoto in alioque constructum sit loco, communitates custodes per turnum subministrare debebunt, qui diu noctuque granariis invigilent; si autem illud in aliquo resinitorio domini extruetur, eotunc sufficet nocturnus custos.

16-to. Eadem ipsa poena contra defraudatores magasinorum subditalium statuenda foret, quae est statuta contra defraudatores et malos administratores supremi aerarii, et ideo

17-mo. Officiis circularibus praecommittendum foret, ut universalis haec et proficua ordinatio in effectum deducatur, et ut haecce inspectionem officiosam circuli assumentes eadem depositoria perlustrare et registra tam remanentium quam perceptarum et expensorum grani revidere non negligent.

His igitur stabiliendis sumptisque in considerationem etiam his modis, quae Collegium praesens in simili obiecto introducendorum granariorum inclyto gubernio in sua opinione sub 9-no aprilis 1783 anni submitte proposuit, hocce Statuum Collegium persvasum sit, hanc conformem summae intentioni legem introducendorum toties dictorum granariorum his in regnis statui posse, atque ut talis intra annum a die publicatae legis effectum suum sortiatur, credit.

Quod autem in nonnullis communicatarum Patentium punctis difformem exhibeat opinionem, sequentibus hocce Collegium commotum fuit rationibus, et quidem contra primum dictarum Patentium punctum id pugnare videtur.

1-mo. Dominia neququam ad respondendum pro deposito grano adstringi possunt, quia difficile, imo impossibile esset, ut illo totam curam impendant, pro attentione et vigilantia circa totalitatem granariorum conservandam, — neque hocce onus officialibus suis oeconomicis praecommittere possunt, quia iidem munere sui servitii et oeconomicis rebus occupati, nec primum nec alterum accurate exequi valerent, et

2-do. Si illud responsionis onus dominiis imponeretur, tunc haec cogentur ad tenendos separatos inspectores seu scribas, et quidem tales, qui de integritate et totalitate depositarii respondere in statu essent, quia uti clarum est, quod dominus ipse, partim in bonis absens, semper depositarium accedere non valeret, sin autem respondere pro totalitate obligaretur, eotunc aut ipsimet curam depositarii gerere, aut homini sufficienti securitate proviso eandem committere consentaneum et necessarium esset.

Clarum igitur est, quam difficile et insubportabile exinde dominiis eveniret onus; tales officiales quaerere, de proprio solvere, cum indubitatum habetur, quod tot officiales, a dominiis soluti et solvendi, abriperent omnes redditus ita, ut in fine dominia solvendae fassionis incapaces redderentur.

Creditur itaque ex parte Collegii Statuum sufficienter securitati publicorum granariorum provisum fore, dum dominia superiorem tantum vigilantiam ex parte sui adhibere curent, dum

a) jurati ex respectivis pagis selecti, semper apertioni granariorum, extraditioni et perceptioni frumenti praesentes erunt;

b) dum scriba a communitate propositus, juramento etiam obstrictus, semper in praesentia electorum a communitatibus juratorum illud granarium intraret; dum

c) domini curae id relinquatur, ut in praesentia eiusdem annuales rationes per scribam reddantur, et dum

d) officiis circularibus praecommittatur, ut circa solitas commissiones suarum sectionum depositaria accedant, computus revideant, et de omnibus circumstantiis, illud depositarium tangentibus, informentur.

His omnibus, et supra expositis statutis, Collegium Statuum credit omne periculum esse sublatum, circa conservationem granariorum oriundum, atque ipso facto dominia a responsabilitate liberari posse existimat; non est tamen contrarium, si consentiente communitate spontanea, et permissione dominicali, scriba eiusdem, ve

oeconomus ad vigilantiam et ordinem granariorum, de quibus agitur, adsciscatur, semper modo praescripto et non coactiva dominii obligatione aut responsione.

Quod vero contra punctum 14 patentalium communicatarum, non perceptoribus contributionum, sed separatis officialibus regimen granariorum et depositi frumenti conferendum esse, Statuum praesens Collegium opinabatur, ratio haec est:

1-mo. Perceptores contributionum his in regnis nec dum noti sunt, et etiam si tales suo tempore darentur, tunc

2-do certum est, quod talis perceptor in quolibet distinctim dominio separatus non erit; cum extra dubium licebit dominio huic, quod suum perceptorem non habebit, cum alterius dominii perceptore convenire, ipsi quoque contributiones ex suo dominio colligendas permittere; hoc adeoque stante impossibile esse videtur, ut idem perceptor de dominio ad dominium depositiorum revidendorum gratia excurrat, eorundem registra accurate perficiat, receptioni et extraditioni frumenti praesens sit; iam vero, prouti dictum habetur,

3-tio. Eiusmodi depositoria continua praesentia unius indigent, qui ad omnes evenientes necessitates praesto sit, cum

4-to. Ventilatio frumenti praecipue tempore aestivo bis de septimana repeti debeat, his igitur accedentibus omnino separatus officialis, uti propositum habetur, necessarius esse credatur.

Quod ad extremum contra punctum Patentalium recensitarum 15-tum praesens Collegium credat, haud necessarium computus granariorum officio rationum submittendos fore, sequentibus motivis ductum:

1-mo. Quod regium rationum officium multis negotiis et laboribus semper obrutum sit, quod

2-do. Approbationes rationum publici depositorii, per scribam deponendorum, aliquando quam celerrima indigent revisione, in casu, si talis officialis ex servitio exmitti et alius ipsius locum occupare debeat, iam vero tales rationes revisioni Buchalteriae submissae longius detinerentur.

Et quamvis ex hac institutione introducendorum granariorum pro bono publico et bono subditorum saluberrima effluunt media, quibus egestati subditorum obviatur, et dominia ab oneroso juvamine suorum subditorum liberantur, tamen in quantum sua Sacratissima Majestas legem hanc illuc statuere vellet, impossibilis huius effectus praevideatur. Etenim tam publico, quam ipso Inelyto Gubernio perbene constat, quanta tam subditi, quam dominia his

elapsis duobus annis apud summum aerarium in frumentis ex depositoryis Caesareis levatis contraxerint debita, quorum relutio his annis praecommissa habetur. — Si itaque et depositorya communia subditorum erigi et debita frumenta summo aerario resarciri debentur, tunc nec primum, nec alterum optatum effectum assequi valebit. Ut igitur huic demonstratae impossibilitati remedium feratur, praesens Statuum Collegium opinatur, ut cum praeposita erectione communium subditalium granariorum, seu potius depositione et provisione frumentorum eousque expectetur, donec summum aerarium quoad benignissime elocata et concredita frumenta pacificatum non invenietur, secus autem si haec saluberima introductio communium depositoryorum subditalium statim introduci deberet, eotunc relutio frumentorum, ex magasinis Caesareis acceptorum, his annis disposita, ad longius tempus protrahi, usque dum optata ac his regnis maxime necessaria depositio frumentorum communium effectum propositum sortiatur.

Hanc igitur opinionem Collegium praesens, in conformitate factae sibi requisitionis, et zelo boni publici ductum exarando, permanet omni, qua par est, veneratione Incltyti Gubernii.

Leopoli die 27-ma Augusti 1788 anno.

Рукопис 23 стор. fol., писано на переламуї. На стор. 1 читаємо урядовий формуляр: Ad Nr. 199. De praesentato 11-ma Augusti 1788. Fiant litterae ad Regium Gubernium, quoad opinionem publicorum granariorum. Expediantur ex offio. Accipi 2-da 7-bris et expediri Iosephus Comes Brigido. Vidi die 1-a 7-bris 1788. P. Zabielski. Mundavi die 8-va 7-bris 1788 Cajetanus Leszczyński. Coll. Expeditt. 10 Septembr. 1788 Joannes Dydyński loco Arch. m. p. factum p. Dąbski die 30 Aug. 1790. (до чого належить сей остатній підпис і дата, не відомо. Підписи Бриґіда, Забвльського і інших власноручні. Під кінцем тексту на стор. 23 ще раз підписано: Fecit 30. Aug. 1788, Dąbski. Сторона 24 порожня.

Summarischer Ausweis

der von den galizischen Obrigkeiten für das Militärjahr 1789 abgelieferten Naturalien und derselben Vergütungsbeträge.

Kreise	Haben geliefert		Die Forderung beträgt im Gelde		Diese ist vergütet worden				Zusammen	
	Haaber				Assekurations-Scheine		Baar			
	Mezen	s-u	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
Myslenice .	5060	4	3795	22 ⁴	3651	—	144	22 ⁴	3795	22 ⁴
Bochnia . .	6411	1	4808	20 ⁵	4633	58 ¹	174	22 ⁴	4808	20 ⁵
Sandec . . .	2184	4	1638	22 ⁴	1393	52 ⁴	244	30	1638	22 ⁴
Dukla	5453	—	4089	45	4018	30	71	15	4089	45
Tarnow . .	8615	2	6461	26 ²	6317	27 ³	143	58 ⁷	6461	26 ²
Rzeszow . .	5672	6	4254	33 ⁶	4170	33 ⁶	84	—	4254	33 ⁶
Sanok	5922	2	4441	41 ²	4332	22 ⁴	109	18 ⁶	4441	41 ²
Sambor . .	6585	5	4939	13 ¹	4722	20 ⁷	216	52 ²	4939	13 ¹
Przemijsl .	11047	5	8285	43 ¹	8184	39 ⁵	101	3 ⁴	8285	43 ¹
Zamosze . .	14579	2	10934	26 ²	10910	26 ²	24	—	10934	26 ²
Zolkiew . .	8696	3	6522	16 ⁷	6389	50 ³	132	26 ⁴	6522	16 ⁷
Lemberg . .	5307	4	3980	37 ⁴	3907	52 ⁴	72	45	3980	37 ⁴
Zloczow . .	9668	1	7251	5 ⁵	7160	32 ²	90	33 ³	7251	5 ⁵
Brzeżan . .	16762	4	12571	52 ⁴	12480	38 ⁶	91	13 ⁶	12571	52 ⁴
Tarnopol . .	13418	6	10064	3 ⁶	10035	56 ²	28	7 ⁴	10064	3 ⁶
Zaleszczijk .	9440	—	7080	—	7017	—	63	—	7080	—
Stanislawow	4824	5	3618	28 ¹	3509	17	109	11 ¹	3618	28 ¹
Strij	3842	2	2881	41 ²	2726	32 ⁴	155	8 ⁶	2881	41 ²
Summa . .	143492	—	107619	—	105562	50 ⁵	2056	9 ³	107719	—

Von der k. k. Procr. u. Kaal. Buchhalterey.

Lemberg den 20. Juny 1791.

Karl August Eytelberger,
Buchhalter.

Joh. Georg Dräxinger,
Buchhalter.

Картка записана на одній стороні, з написом на горі: Copia.

VI.

Рескрипт губернії до станового Виділу з д. 30. грудня 1790.

Da der Willensmeinung Seiner Majestät gemäss der Errichtung und Dotirung der Gemeinspeicher, wodurch allein die Unterthanen in Nothfällen unterstützt, die Obrigkeiten aber von der Verbindlichkeit lästiger Naturalvorschüsse enthoben werden können, in Folge eingelangten Hofdekrets vom 7-ten Dezember d. J. nunmehr jene Aufmerksamkeit zu widmen ist, welche die Wichtigkeit und die nahe Ausführbarkeit der Sache verdienet, und dormalen um so leichter erzielet werden kann, als sich nun allmählig der Zeitpunkt nähert, wo die bisherigen Hindernisse, dass nämlich ausser den Kameralgütern sowohl der hohe Preis der Früchte, als der Mangel an bereits flüssigen Fonds bisher im Wege gestanden sind, gehoben seyn werden, und hierlandes bereits zur Gründung und Erweiterung dieser heilsamen Anstalt nicht unbeträchtliche Mittel vorhanden: nämlich

- a) die obrigkeitlichen Bedrückungsersätze und Strafbeträge;
- b) die von den noch unberichtigten Summen dieser Gattung eingegangenen, oder noch ausständigen Zinsen;
- c) das $\frac{1}{16}$ -tel Aufgabe von den den Unterthanen zur Zeit der Theurung gemachten so beträchtlichen Aerial-Vorschüssen;
- d) der Vorrath, den die Kameraldominien zu Folge Hofentschliessung vom 5-ten Hornung 1788 zu Errichtung der benöthigten Schüttkästen aufzubewahren hätten, insoferne diesem Auftrage bei den inzwischen vorgefallenen Aenderungen Genügen geleistet worden;
- e) die doppelte Steuer zu Folge höchster Entschliessung vom 16-ten Jänner d. J. für die Zeit nemlich, als sie diese Bestimmung hatte und entrichtet wurde;
- f) der ganze zweyjährige Betrag der obrigkeitlichen Lieferungsscheine in Gemässheit der unterm 5-ten May d. J. bekannt gemachten, und höchst genehmigten ständischen Antrags; daher die allgemeine Verbreitung dieser erwünschten Anstalt nichts als die Festsetzung der Grundsätze, nach welchen dabei vorzugehen ist, erfordern wird. So wurde, um das Geschäft in das Geleiss der Ordnung zurückzuführen, der Kameralbuchhalterey aufgetragen, über den Betrag, auf welchen nach den ad *a*, *b*, *c*, *e*, und *f* angezeigten Fonds

Rechnung zu machen ist, einen kreisweis verfassten Entwurf zu verschaffen und seiner Zeit einen genauen Hauptausweis nachzutragen. Sobald nun dieser eingelangt, und auch die zuverlässliche Auskunft wird eingezogen seyn, inwiefern dem höchsten Befehl vom 5-ten Hornung 1788 auf den Kameralgütern Genügen geleistet worden, in Folge der Hofentschliessung vom 22-ten Julius 1788 die Grundsätze bestimmt seyn werden, nach welchen diese Anstalt in Galizien gesetzmässig eingeführet, ob die diessfalls in Böhmen und Mähren bestehende Verfassung zur Grundlage genommen werden könne, oder ob in Rücksicht der Lokalumstände davon abgewichen werden müssen, und in welcher Art die Leitung und Aufsicht den Ständen zu überlassen sey, dann zu diesem Vorschlage zugleich ein Patentsaufsatz würde entworfen seyn, so wird solcher zuförderst dem ständischen Kollegium zu dem Ende mitgetheilt werden, damit es bei der mit dieser Landstelle unter Zuziehung der Staatsgüteradministration und der Buchhalterey abzuhaltenden Berathschlagung sein Gutachten darüber zu äussern, und das gemeinschaftliche Protokoll zur höchsten Entschliessung einbefördert werden könne.

Endlich da auch ein Ausweis über die schon errichteten und dotirten, oder noch undotirten Gemeindepfeiler eben verfasst wird, so wird dasselbe von der höchsten Entschliessung mit dem Beisatz verständigt, dass der Vorschlag, wie diese Errichtung erzielet werden könnte, demselben seiner Zeit wird mitgetheilt werden.

Lemberg den 30-ten Dezember 1790.

In Abwesenheit Sr. des k. k. Herrn Landesscheffs Exzellenz.

Gallenberg.

Рукоп. оригінал, 2 картки fol., на остатній стор. печатка і адрес: praes. 12. Januar 1791. N. 14. Vom galizischen Gubernium, 30.282. An das galizische Ständische Kollegium.

VII.

Проект прелімінара і діловодства громадських зсипів.

Anliegend erhält das ständisch verordnete Kollegium eine Abschrift des bearbeiteten Präliminarvorschlags zur Errichtung der Gemeindepfeiler nebst den dazu gehörigen Mustertabellen in der

Absicht, die diesfalls in Vorschlag gebrachten Grundsätze einstweilen in reife Ueberlegung zu nehmen, alle jene Bemerkungen und Anstände, welche das ständische Kollegium dagegen anzuführen und an Handen zu geben erachtet, sich gehörig vorzumerken und bereit zu halten, damit sodann zur genaueren Erwägung derselben eine eigene Zusammentretung am 18-ten künftigen Monats Hornung gehalten werde, zu welcher gesammelte anwesende Herren Mitglieder zu erscheinen, und am besagten Tage früh um 10 Uhr in dem Gubernialrathszimmer sich einzufinden haben werden.

Lemberg den 19-ten Jänner 1792.

In Abwesenheit Sr. des k. k. Herrn Landeschefs Exzellenz.

Gallenberg.

Рукон. оригінал, 1 картка fol. тексту і 6 карток формулярів. На остатній стороні адрес: praes. 1. Februarii 1792. N. 50. Vom k. k. Landesgubernium, 2881. An das verordnete ständische Kollegium.

A. Ausweis

über die dofirten und undotirten Gemeindespeicher auf den Staats- oder Religionsfondsgütern, sowie solche bis Ende Oktober 1791 bestanden haben.

Positions-Nr.	Namen des		haben bereits einen Körner-Vorrath an					Dieser ist aufbewahrt			Anmerkungen		
	Staats- oder Religionsfondsgutes	der dazu gehörigen Orten	Kor. gar.	Korn	Gersten	Haber	Haidekorn	auf Koretz	Stein	Holz		halb Stein halb Holz	

NB. Der Ort, wo sich der Gemeindespeicher auf einer oder der anderen Herrschaft befindet, ist zur Unterscheidung zu unterstreichen, und in dessen Linie der aufbewahrte Getraide-Vorrath einzutragen.
 In der Anmerkungs-Rubrik ist zu erklären, aus welchem Fund der bestehende Gemeindepeicher errichtet wurde? Ob er noch von guter Beschaffenheit sey? Ob die Gemeinde die Körner alljährlich, und nach welchem Maasstabe beigetragen, oder woher sonst erhalten habe.
 So wie ein Gut, oder Herrschaft von der Andern mit einer scharfen Linie absondern ist, so ist auch ein Kreis vom Andern mit dergleichen doppelten Linien zu unterscheiden.

B. Ausweis

über die dotirten und undotirten Gemeindespeicher auf den Privatherrschaften, sowie solche bis Ende Oktober 1791 bestanden haben.

Positions-Zahl	Namen der Herrschaften		haben bereits einen Körner-Vorrath an						Dieser ist aufbewahrt			Anmerkungen		
			Witzen	Korn	Gersten	Haber	Haidekorn	in einem der Gemeinde gehörigen Speicher		in dem herrschaftlichen Speicher				
			Kor. gar.	Kor. gar.	Kor. gar.	Kor. gar.	Kor. gar.	Kor. gar.	Stein	Holz	halb Stein halb Holz			

NB. Der Ort, wo sich der Gemeindespeicher auf einer oder der andern Herrschaft befindet, ist zur Unterscheidung zu unterstreichen, und in dessen Linie der aufbewahrte Getraide-Vorrath einzutragen.

In der Anmerkungs- Rubrik ist zu erklären, aus welchem Fond der bestehende Gemeindespeicher errichtet wurde? Ob er noch von guter Beschaffenheit sey? Ob die Gemeinde die Körner alljährlich, und nach welchem Maasstabe beizutragen, oder woher sonst erhalten habe.

D. Ausweis

des in jedem Dorfe zur Bedeckung der Aussaat nöthigen Getreide-Vorrathes aus den Urbarial-Tabellen erhoben.

Kreis	Namen der		Erforderniß zur Bedeckung der Aussaat an						Anmerkungen
	Herrschaften	Ortschaften	Waizen	Korn	Gerste	Haber	Haidekorn	Summa	

D. Summarischer Ausweis

über den Baukosten-Ueberschlag für die verschiedentlich zu errichtenden Gemeindespeicher.

Grösse eines Gemeinde- speichers auf	Baukosten-Betrag von einem Gemeindespeicher						Anmerkungen
	von Stein		von Holz		halb gemauert halb Holz		
	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	
Korez							
500							
1000							
1500							
2000							
2500							
3000							
Kreis Mislenize							
und so hat ein Kreis nach dem andern zu folgen.							

Es versteht sich, dass die Oberbaudirektion über diese von jedem Kreise einzuholende Ueberschlagssummarien, solche sodann von allen Kreisen dem Gubernium vorzulegen haben.

E. Ausweis

über die Getreidemenge, so von der Fehsung vom Jahre 1791 zur Döhrung der Gemeindespeicher von den Gemeinden zurückgelegt worden.

Kreis	Namen der		haben gefeuset im Jahre 1791 an					mithin einen Garnez vom Korn zurückgelegt			Anmerkungen		
	Herr-schaften	Ort-schaften	Waizen	Korn	Gerste	Haber	Haidekorn	vom Waizen und Korn zusammen an Korn	von der Gerste	von Haber		vom Haidekorn	

weis

Gattung von Gemeindespeicher sie zu errichten gedenken.

1		2			3				4		An- mer- kungen
Nun erklärt sich die Herrschaft entweder											
zur Er- richtung eines oder mehrer neuer Speicher nach dem Musterplan von		Oder zur Abtretung eines herrschaftlichen Gebäudes			Oder zur Einlösung eines den Domänen, oder dem Religionsfond gehörigen Gebäudes				Oder zur Ver- eini- gung mit der Herr- schaft		
		Dieses dient zur Aus- schüt- tung auf	Wovon die Ab- lösung laut Schät- zung, und die Errich- tung laut Ueber- schlag kostet	Die Ab- schät- zung und der Ueber- schlag liegt bei sub	Dieses liegt im Orte, und ist eine Kir- che, Klos- ter etc.	Dient zur Aus- schüt- tung auf	Wovon die Ein- lösung laut Ab- schät- zung und die Errich- tung laut Ueber- schlag kostet	Die Ab- schät- zung und der Ueber- schlag liegt bei sub			
Stein	Holz	Gemischt									
auf Korez	Korez	fl.	kr.	Nr.	Korez	fl.	kr.	Nr.			

Die zur Erklärung der Herrschaften bestimmten Rubriken hat laut dieser Erklärungen das Kreisamt einzutragen; daher es jedem Dominium sammt einem dergleichen gedruckten Erklärungsausweis, auch zugleich das von dem Kreisingenieur verfasste Ueberschlags-summarium zu dem Ende mitzutheilen hat, damit sich die Herrschaften eine dieser Arten von Gemeindespeichern wählen können.

Zur mehrern Erleichterung haben die Kreisämter in Ansehung der 3-ten Rubrik noch vorläufig wegen der adaptabeln Domänen, oder Religionsfondsgebäude (wenn einige in einem Privatgute vorhanden wären) solche auszuzeichnen und dem betreffenden Dominio zugleich zu benennen.

Викази А, В, С, D, E, F кождий на окремих картці fol. писаний на одній стороні; виказ G писаний на одній стороні цілого простертого аркуша. На горі скрізь дописка: Сoria.

VIII.

Реферат радника губерніального д'Елєво з початку р. 1792 про стан зсипів і призначених на них фондів.

Präliminar-Vorschlag

über die Errichtung der Gemeindespeicher vom Gubernialrath d'Ellevaux.

Wegen Errichtung der Gemeindespeicher wurde laut Hofdekrets vom 7-ten Christmonats 1790 befohlen:

- 1-tens. Die verschiedenen hiezu gewidmeten Fonds auszuweisen;
- 2-tens. Ebenso über die bereits dotirten und noch undotirten Gemeindespeicher einen Ausweis höchsten Orts einzubefördern;
- 3-tens. Mit Zuziehung des Landständischen Kollegiums und der Staatsgüterverwaltung einen Vorschlag über die Grundsätze zu machen, wie die Gemeindespeicher zu errichten sein? dann wurde
- 4-tens. Vermöge Hofdekrets vom 23-ten April v. J. angeordnet, das Gutachten über den Vorschlag des Landständischen Kollegiums, dass nämlich die Zinsen von den Lieferscheinen der Unterthanen ebenfalls zum Fond für die Gemeindespeicher gezogen werden, zu erstatten.

Es ist einleuchtend, dass es dem unterzeichneten Referenten nicht möglich sei, über diesen wichtigen Gegenstand eher einen ausführlichen Vorschlag zu entwerfen, bevor nicht gesammte Daten, worauf sich der Vorschlag zu gründen hat, erhoben werden; und bevor nicht der Ausweis über gesammte Beiträge vorgelegt werden wird, die zu dieser öffentlichen Veranstaltung gewidmet wurden. Da nun aber

Fürs 1-te.

Von diesem Fond nur erst einige Beiträge ganz, einige unvollständig, und einige noch gar nicht ausgewiesen sind, auch nicht leicht ausgewiesen werden konnten, so schmeichlet sich der Referent, dass er wegen des diesfalls noch nicht verfassten Vorschlages nicht sowohl Nachsicht, als vielmehr die volle Entschuldigung verdiene.

Damit nun aber einmal dieser Gegenstand zur Ausführung gehörig vorbereitet werde, so ist es nothwendig jeden der hiezu gewidmeten Beiträge hier besonders aufzuführen, um das, was an

dem Ausweise des einen oder andren noch ermangelt, zweckmässig ergänzen lassen zu können.

In Folge des Eingangs berührten Hofdekrets wurden zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmet:

- a) Die obrigkeitlichen Bedrückungsersätze; und
- b) die von den noch unberichtigten Summen dieser Gattung eingegangenen, oder noch ausständigen Zinsen.

Nr. 1. Beide diese Posten hat die Buchhalterei in einem mit den nöthigen Anmerkungen versehenen Ausweis gehörig auseinandergesetzt, und solchen mit dem hier beigeschlossenen Bericht vom 6-ten May v. J. vorgelegt.

Vermöge dieses Ausweises betragen die obrigkeitlichen Bedrückungsersätze 135724 fl. $\frac{5}{49}$ kr.
 und die hievon ausfallenden Zinsen 25135 fl. $\frac{3}{22}$ kr.
 so zwar, dass sich beide Posten auf 160860 fl. 12 kr.
 belaufen.

Da nun aber dieser Ausweis nicht weiter, als bis Ende 8-br. 1790 reicht, und seit dem vielleicht noch manche neue dergleichen Ersatzbeträge, und eine grössere Summe an Zinsen zugewachsen sein dürfte: so ist der Buchhalterei die Erinnerung zu machen, dass sie einen ähnlichen Ausweis über die vom ersten November 1790 bis letzten Oktober 1791 verhängten Ersatzbeträge, und die für diesen Zeitraum von den gesammten Ersätzen ausfallenden Zinsen nachtrage.

Damit jedoch auch zugleich wegen Berichtigung der noch ausständigen, oder nicht hinlänglich versicherten Summen gehörig gesorget, und einerseits bei den Kreisämtern eine grössere Aufmerksamkeit erregt, sowie andererseits eine verlässlichere Kontrolle eingeführet werde, ist den Kreiskassen, sowie auch den Kreisämtern von dem durch die Buchhalterey vorgelegten Ausweise ein Auszug mit dem Auftrage zuzufertigen, dass erstere den Kreisämtern über die Rückstände halbjährig nach dem Militärjahr ein Verzeichniss zu dem Ende vorlegen, damit sich diese die Beitreibung besonders der Interessen und der nicht landtäflich vorgemerkten Ersatzposten sorgsamst angelegen sein lassen, und mit Ende Oktober jeden Jahres einen gleichen Ausweis, wie der mitgetheilte Auszug, jedoch mit Hinzusetzung der während dem letztern Jahre neuerlich zugewachsenen Ersatzposten, und mit der beigefügten Anmerkung „wieviel von den Rückständen

beigetrieben wurde, oder warum selbe nicht beigetrieben werden können, und warum eine oder die andere Summe bis nun zu nicht landtäflich vorge-merkt wurde?“ zu dem weitem Ende einzubefördern, damit das hierüber durch die Buchhalterei zu verfassende Totale der höchsten Vorschrift gemäss alljährlich vorgelegt werden könne; und da die diesfällige Erledigung aus dem Departement des Unterzeichneten Referenten künftig zu geschehen hat, so ist dem Einreichungsprotokoll aufzutragen, dass es (в протокол) diese Ausweise auch seinem, und nicht dem Departement des Herrn Gubernial-Rathes v. Dornfeld ferner zutheile.

c) *Das $\frac{1}{16}$ -tel Aufgabe von den den Unterthanen zur Zeit der Theurung gemachten so beträchtlichen Aerarialvorschüssen.*

Nr. 2. Nach dem von der Buchhalterey unterm 18-ten Juny v. J. verfassten hier beigeschlossenen Ausweise beträgt dieses $\frac{1}{16}$ -tel Aufgabe mit Ausschluss der Bukowina:

	Korez	Garnez
An Weizen	296	11 $\frac{8}{16}$
„ Korn	4401	3 $\frac{12}{16}$
„ Gerste	4639	3 $\frac{4}{16}$
und an Haber	4960	22 $\frac{12}{16}$

Hierauf ist zwar schon etwas, aber sehr wenig rückersetzet, mithin ist den Kreisämtern unter Anschliessung eines Auszuges aus diesem Ausweise die Beitreibung der diesfälligen Rückstände unsomehr anzuempfehlen, je weniger schwer es den Unterthanen bei der letzten reichen Aerndte sein kann, sich ihrer Schuld zu entledigen.

d) *Der Vorrath, den die Kameral-Dominien, zu Folge Hofentschliessung vom 5-ten Hornung 1788 in Errichtung der benöthigten Schuttkästen aufzubewahren hatten.*

Nr. 3. Obgleich in Folge des Eingangs erwähnter Hofverordnung der Buchhalterey unterm 30-ten Christmonats 1790 aufgetragen wurde, aus den kreisämtlichen Eingaben das Totale zu verfassen, so ist doch keines in Vorschein gekommen, und daher ist theils zur Erzielung einer grösseren Verlässlichkeit, und theils zur Gewinnung der Zeit der Staatsgüterverwaltung aufzutragen, den diesfälligen Vorrath nach dem beifolgenden Muster unter Anführung gesammter Staats- und eingezogenen Religionsfondsgüter kreisweise binnen 6 Wochen anher auszuweisen.

e) *Die doppelte Steuer zu Folge höchster Entschliessung vom 16-ten Jänner 1790 für die Zeit nämlich, als sie diese Bestimmung hatte und entrichtet wurde.*

[Nr. 3.] Dieser zum Behuf der Gemeindespeicher gewidmete Fond ist ebenfalls noch nicht ausgewiesen.

Er wird freilich nicht allzu beträchtlich ausfallen, weil laut Hofdekret vom 5-ten May 1790 aus eben diesem Fond

a) jener Betrag ergänzt werden muss, welcher nach Abschlag der von den Ständen bewilligten 110000 fl. zur Ausgleichung der nach dem Urbarial-Anschlage erhöhten Rustikalsteuer für das erste halbe Jahr 1790 abgängig war; und weil

b) aus diesem Fond auch die Abfertigungen der Steuereinnehmer bestritten werden mussten.

Der Ueberrest der doppelten Steuer mag nun aber beträchtlich oder unbedeutend ausfallen, so bleibt es gleichwohl nothwendig, dass solcher gehörig ausgewiesen werde, weil ohne genau zu wissen, worauf eigentlich gerechnet werden darf, es allerdings schwer ist, einen anpassenden Vorschlag zu machen.

Es ist daher der Buchhalterey unter Zurückführung auf die erwähnte Hofverordnung vom 5-ten May, und die hierüber erfolgte Gubernial-Verordnung vom 27-ten May 1790 aufzutragen, den von der doppelten Steuer zur Errichtung der Gemeindespeicher übrigen Rest längstens binnen 6 Wochen auszuweisen.

f) *Der ganze zweijährige Betrag der obrigkeitlichen Lieferscheine.*

Nr. 4. Nach einem unterm 20-ten Juny v. J. von der Buchhalterei verfassten summarischen Ausweise, der hier beigefügt wird, erstrecken sich die Vergütungs-Beträge für die im Jahre 1789 von den galizischen Obrigkeiten gelieferten Naturalien auf 107619 fl.

Der Ausweis über die im Jahre 1790 geschehene Lieferung wird noch gänzlich vermisst, so zwar, dass der eigentliche zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmete Fond zur Verfassung eines vollständigen Vorschlages nicht eher, und umso minder für bekannt angenommen werden kann, bevor nicht der ganze diesfällige Betrag in einen verlässlichen Entwurf gebracht ist, weil dieses von den Ständen hiezu gemachte Opfer unfehlbar den beträchtlichsten Theil des bestimmten Fonds ausmachen wird.

Der Buchhalterei dürfte es zwar freilich noch schwer sein, den Vergütungsbetrag für die Naturalieferscheine vom Jahre 1790 gehörig auszuweisen, weil dies die förmliche Abrechnung mit dem

Militär-Verpflegsamte voraussetzet, auf welche auch die theils vom Skrokowski, und theils vom Kriegshaber auf Abschlag der Landeslieferung kontraktmässig übernommenen und geleisteten Lieferungen — sowie auch jene Beträge Bezug nehmen, die nicht weiter mehr eingeliefert werden dürften.

Da nun aber von den Ständen die volle Lieferungsgebühr für die Jahre 1789 und 1790 zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmet wurde, mithin jene Obrigkeiten,

a) die entweder durch die kontrahirten Lieferungen des Skrokowski und Kriegshaber die sie betreffende Gebühr nicht abgeführt haben; oder

b) jene, die wegen der in der Folge gänzlich eingestellten Lieferung ihre Gebühr nicht weiter abführen dürften; oder endlich

c) jene, welche ihre für die wirklich geleistete Lieferung erhaltenen Scheine entweder an Zahlungsstatt geistlicher Kapitalien abgegeben, oder sonst auf eine Art veräussert haben, die sie betreffende Gebühr zum Fond der Gemeindespeicher immerhin beitragen müssen; so ist es nicht genug an dem, dass die Buchhalterey den Vergütungs-Betrag für die im Jahre 1790 von den Obrigkeiten bewirkte — sondern auch jene für die ausgeschriebene, mithin schuldige Lieferung gehörig ausweise, welches ihr dann auch mit dem Beisatze aufzutragen ist, dass sie dabei auf die zu den obigen Kathegorien gehörigen Partheyen die gehörige Rücksicht nehme.

In Ansehung der in der 3-ten Kathegorie befindlichen Obrigkeiten wurde laut Hofdekret vom 5-ten May 1790 befohlen, dass sie den Betrag entweder baar oder durch ein Aequivalent an Körnern seiner Zeit ersetzen.

Hiebei muss nothwendig vorläufig die Frage erörtert werden, welch' ein Masstab bei diesem Aequivalent anzunehmen sei? Denn ihnen zu erlauben, dass sie bloss die ausgeschriebene Gebühr in Natur in die Gemeindespeicher abgeben, würde für sie gegen die übrigen ein um so grösserer Vortheil sein, als sie bei den jetzt wohlfeilen Marktpreisen ihre zu leistende Lieferung in eben jenem hohen Anschlage anbrächten, in welchem sie ihnen bei den theuren Kriegszeiten mittelst der Lieferscheine vergütet wurde.

Es scheint daher nichts billiger, als dass ihnen der baare in den durch sie veräusserten Lieferscheinen enthaltene Betrag als Abstattungsschuldigkeit vorgeschrieben bleibe, statt welcher ihnen

sodann, wann es zur wirklichen Schüttung in die Gemeindespeicher kommt, nach dem damals bestehenden Marktpreis ihr Aequivalent in Körnern abzugeben erlaubt sein wird.

Eine andere Beschaffenheit hat es hingegen mit jenen, die entweder durch die kontrahirten Lieferungen ihre Gebühr nicht abgeführt haben, oder durch die in der Folge eingestellte Lieferung ihre Gebühr nicht weiter mehr abführen dürften, weil sie hieran nicht durch ihre Schuld gehindert wurden, und es also unbillig wäre, die abzuliefernde Naturalgebühr bei dem inzwischen gefallenen Körnerpreise in jenem hohen Anschlage zu fordern, in welchem solche mittelst der Lieferscheine vergütet wurde; daher diese zu nichts mehr, als zur Abreichung jener Gebühr in Natur verhalten werden können, die sie, wenn während des Krieges die Lieferung wirklich vor sich gegangen wäre, abzuführen gehabt hätten.

Aus diesen Gründen ist die Buchhalterei auch auf beide diese Unterschiede mit dem Auftrage aufmerksam zu machen, damit sie die einen mit dem in den Lieferscheinen enthaltenen baaren Betrage, die andren aber mit der Lieferungsgebühr in Natura ausweise.

Endlich ist der Buchhalterei die Erinnerung beizurücken, dass sie auch die Zinsen mit in Anschlag bringe, die laut dem gedachten Hofdekret vom 5-ten May 1790 — vom 1-ten May des nämlichen Jahres anzufangen — dem Fond zur Errichtung der Gemeindespeicher zugute kommen, mithin bis Ende Oktober 1791 gleichfalls ausgewiesen werden müssen.

Fürs 2-te.

Befahl Eine Hohe Hofstelle ein Verzeichniss über die bereits bestehenden dotirten und undotirten Gemeindespeicher höchsten Orts einzubefördern.

Diese Verzeichnisse haben zwar gesammte Kreisämter mit Ausnahme Rzeszow-Zamość-Złoczow und Stanislawow vorgelegt; allein da solche viel zu wenige Daten enthalten, so dienen sie auch zu keinem Gebrauche, und sind daher insgesamt unter der Zahl 29.154, 20.266, 30.470 und 30.619 lediglich den Akten beizulegen.

Nr. 5 $\frac{1}{2}$. Dagegen ist den Kreisämtern mit Ausschluss der Bukowina aufzutragen, dass sie nach dem mitfolgenden Muster einen verlässlich tabellarischen Ausweis über die auf den Privatherrschaften bis Ende Oktober 1791 bestandenen

Gemeindespeicher längstens binnen 6 Wochen ein-senden, wovon auch die Buchhalterei zu dem Ende zu ver-ständigigen ist, damit sie über die diesfälligen ihr zuzustellenden Ein-gaben das Totale verfasse, und davon zwei Exemplarien in der Absicht vorlege, um eines dem Hofdekret gemäss sammt jenem Ausweise, der über die bestehenden Gemeindespeicher auf den Staats-gütern einzulangen hat, an die Hofstelle einbefördern zu können,

Fürs 3-te.

Hier muss die Eingangs angeführte Folge der Gegenstände unterbrochen und des deutlicern Zusammenhanges wegen der 4-te statt dem 3-ten eingeschoben werden.

Nr. 6. (accludatur N-rus 29.153 vom Jahre 1790). Unterm 23-ten April v. J. ward auf den Antrag des ständischen Kollegiums (womit die Zinsen von den unterthänigen Lieferscheinen zu den Gemeindespeichern gewidmet werden möchten) anbefohlen, hierüber die Kreisämter einzuvernehmen und das Gutachten zu erstatten.

Die diesfalls von den Kreisämtern eingelangten Berichte, die hier beigeschlossen werden, enthalten verschiedene Meinungen, die im Wesentlichen im Folgenden bestehen.

Das Myślenicer, Bochnier, Sandecer, Sanoker, Rzeszower, Zamoścer, Samborer, Stryer, Złoczower, Brzeźaner, Tarnopoler, Stanisławower und Zaleszczyker Kreisamt sind mit dem Antrage des ständischen Kollegiums dahin einverstanden, dass die Asser-kurationsscheine zwar nicht veräussert, sondern vielmehr nach der Meinung des Myślenicer, Sanoker, Rzeszower, Samborer, Złoczower und Brzeźaner Kreisamtes im Ganzen zur Errichtung der Gemeinde-speicher verwendet, nach Aeusserung des Sandecer, Bochnier und Stanisławower Kreisamtes hingegen das Kapital in den öffentlichen Kassen zurückbehalten, und die davon abfallenden Interessen zum Behuf der Gemeindespeicher verwendet werden sollen.

Wider diese Verwendung, es sey nun bloss in Ansehung der Zinsen, oder des Kapitals, machet das Stryer Kreisamt einen ganz andren Vorschlag, und wünschet vielmehr mittelst der Lieferscheine die in den Nothjahren den Unterthanen geleisteten Aerarial-Vor-schüsse zu tilgen, und den Rest auf Abschlag der Rustikalsteuer anzunehmen.

Dagegen findet das Zamoścer Kreisamt am Zutrüglichsten, dass der ganze Betrag der Lieferscheine in öffentlichen Fond zur

Gründung eines Gemeindegapitals angelegt werden möchte. Endlich glaubt das Zolkiewer und Lemberger die Veräusserung der Lieferscheine gestatten zu müssen, wobei das erstere vorzüglich darauf zu sehen gedenket, dass die Gemeinden mit dem diesfälligen Betrage jene Darlehen entweder an ihre Grundherrschaften oder andere Gemeinden tilgen, die sie zur Bestreitung der Landeslieferung aufzunehmen bemüssiget waren.

Von dem Tarnower und Przemysler Kreisamte kann hingegen umso minder eine Meinung angeführet werden, als das erstere noch keine geben zu können sich geäussert, das letztere aber allzuvieler, jedoch durchaus unannehmbare Meinungen gegeben hat.

Der Referent kann den Werth des von dem ständischen Collegium gemachten Antrages nicht verkennen, weil es allerdings billig ist, dass auch die Gemeinden zu einer bloss auf ihr Bestes abzielenden Einrichtung den gehörigen Beitrag leisten; allein er kann auch nicht umhin gestehen zu müssen, dass es

a) auch zugleich allerdings eine den Gemeinden obliegende Schuldigkeit ist, die in den Nothjahren erhaltenen Aerarialvorschüsse einmal abzutragen, und eben so billig ist es auch

b) dass jene Gemeinden, welche entweder noch in den Jahren der Theuerung, oder aus Ursache der Landeslieferung Schulden zu machen genöthiget waren, durch den baaren Betrag der Lieferscheine in den Stand gesetzt werden, solche zu berichtigen.

Daher wäre von Seite der Buchhalterey ein Ausgleichungsausweis zwischen den Gemeinden, so noch Aerarialvorschüsse zu tilgen haben, und dem Aerarium, so ihnen den Betrag für die Lieferung zu zahlen hat, dergestalten zu verfassen, dass hiezu lediglich die Lieferscheine vom Jahre 1789 zu Hilfe genommen würden; und da eine solche Ausgleichung vermuthlich nur im Stryer, Samborer und Stanislawower Kreise eintreten wird, so blieben den übrigen mit dergleichen Aerarialvorschüssen nicht beladenen Gemeinden diese Lieferscheine vom Jahre 1789 zur Tilgung ihrer Privatschulden über, worauf die Kreisämter, dass sie auch solchergestalt verwendet werden, zu sehen hätten.

Jene Lieferscheine vom Jahre 1790 dürften hingegen gänzlich zum Besten der Gemeindepespeicher gewidmet werden; da aber nicht alle Gemeinden wegen der kontrahirten, oder in der Folge eingestellten Lieferung ihre Gebühr leisten durften, so fragt

es sich, ob diese nicht etwa solche gleich den Obrigkeiten in Natur nachtragen müssten.

Immerhin war es ihre Schuldigkeit zur allgemeinen Landeslieferung das ihre beizutragen, von welcher Befolgung sie nur durch zufällige Umstände, nicht aber von der diesfälligen Pflicht befreiet wurden; daher glaubt der Unterzeichnete dann auch, dass, wenn die Lieferscheine von jenen Gemeinden, die wirklich geliefert haben, zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmet werden, aus dem Grunde der Gleichheit auch jene, so nicht liefern durften, zum Beitrag ihrer Gebühr in Natur verhalten werden sollen.

Hierüber würden, sobald dieser Antrag auch höchsten Orts genehmiget werden sollte, mittelst der Buchhalterey alsogleich die nöthigen Ausweise zu verfassen sein; indessen den Kreisämtern auf alle Fälle wiederholt und unter eigener Dafürhaftung einzubinden wäre, die Veräusserung der Lieferscheine vom 1790 Jahre gar nicht, vom 1789-ten aber nur in den äussersten und wirklich erwiesenen Nothfällen zuzulassen.

Fürs 4-te.

Handelt es sich um die Hauptsache selbst, nämlich um den mit Zuziehung des landständischen Kollegiums und der Staatsgüterverwaltung zu verfassenden Vorschlag, nach welchen Grundsätzen die Gemeindespeicher zu errichten, zu dotiren, zu vermehren und zu verwalten sind.

Bei jeder dergleichen Verwaltung treten gleich Anfangs zwei Hauptfragen ein: nämlich

1-mo. Wie gross ist das Erforderniss:

a) an baarem Gelde, und

b) an den Getreidegattungen zur Dotirung der Gemeindespeicher; und

2-do. Was ist

a) an baarem Gelde, und

b) an Getreidegattungen bereits vorhanden?

Errichtung der Gemeindespeicher.

Was 1-mo das Gelderforderniss betrifft, kann solches dermal umso weniger bestimmt werden, als es noch auf die vorläufige Entscheidung ankömmt:

1-mo. Sollen grössere Gemeindespeicher entweder
 a) nach den regulirten und nicht leicht abzuändernden Pfarrbezirken, oder

b) nach einer in dieser Absicht zu bewirkenden Abtheilung des Kreises in mehrere Vierteln errichtet werden? — oder

2-do, soll man nach dem wandelbaren Bestand der Herrschaften kleinere, mithin mehrere Gemeindespeicher auführen lassen?

Die grösseren vor den kleineren Gemeindespeichern haben in Bezug auf den dazu gewidmeten Fond den Vortheil, dass wenigere Gebäude errichtet, folglich auf Baukosten weniger verwendet werden dürfte. In Bezug auf die öffentliche Verwaltung und Kontrolirung scheinen sie den Vortheil zu verschaffen, dass bei der Visitation weniger dergleichen Speicher besucht, und so ebenfalls bei der Zensurirung ungleich wenigere Rechnungen durchgesehen und berichtigt werden dürfen.

Dagegen haben die grössern Gemeindespeicher vor den kleinern den Nachtheil, und zwar in Ansehung der Sicherheit, dass bei einer Feuersgefahr, oder bei Entstehung der Wippen auf einmal eine zu grosse Menge dem Verderben ausgesetzt ist; in Ansehung der Bequemlichkeit, dass die nöthige, von den betreffenden Gemeinden unentgeltlich zu leistende Umschauflung für die mehr entfernten Gemeinden eben so lästig als die Zuschüttung, Ausleihung und Wiedererstattung der Getreidegattungen fallen wird; und endlich in Ansehung der Regiekosten, dass die Verwaltung der pfarrbezirksweise errichteten Gemeindespeicher nicht leicht jemand unentgeltlich über sich nehmen würde; bei grössern Kreisabtheilungen aber zur Verwaltung eigene Leute mit einem angemessenen Gehalte angestellt werden müssten.

Alles genau erwogen, scheint es doch immer am rätlichsten zu sein, die herrschaftsweise Errichtung der Gemeindespeicher jeder andren Eintheilung vorzuziehen; um jedoch einerseits bei der Menge von einzelnen Gütern die allzu grosse Menge der Gebäude möglichst zu vermeiden; und andererseits bei zu grossen Schüttkästen die damit verbundene grössere Gefahr zu beseitigen, wäre folgender Mittelweg einzuschlagen, dass

Grösse der Gemeindespeicher

a) kein Schüttboden auf mehr als 3000, und

b) auf nicht weniger als 500 Kores angetragen werde.

Um nun vorläufig zu wissen, wie viele dergleichen grössere oder kleinere Speicher in einem Kreise errichtet werden müssen, ist es zugleich nothwendig vorläufig zu erheben, wie gross der an Körnern erforderliche Dotirungsbedarf sei.

Dotirungserforderniss an Getreide.

Solchen weiter als über die Erforderniss der Aussaat erstrecken zu wollen würde allzu ungeheure Vorräthe, und mit diesen allzu viele Gebäude, und folglich auch einen weit grössern Fond an baarem Gelde, als nicht wirklich vorhanden ist, voraussetzen.

Man glaubet also den ganzen Dotirungsbedarf lediglich auf die Erforderniss der Aussaat für die 5 Körnergattungen: Weizen, Korn, Gerste, Haber und Haidekorn beschränken zu müssen.

Vor allem wird es also nothwendig, dass der diesfällige Bedarf erhoben werde; ein Geschäft, welches der Buchhalterey umso mehr überlassen werden muss, als sie sowohl die Urbarial-Aussaatstabelle, als auch die Fehschungstabelle bei Handen hat.

Diese beiden Quellen, woraus die Aussaat einer jeden Gemeinde geschöpft werden soll, sind freilich gegen einander unendlich unterschieden, indem die eine zu viel, und die andere zu wenig enthält, und daher auf keine von beiden mit einer allzugrossen Zuversicht gerechnet werden darf; indessen wenn von den Urbarialaussaatstabelle ein Drittheil abgeschlagen wird (weil in solche die Aussaat von allen Gründen ohne Rücksicht auf Brachfelder eingetragen wurde), so dürfte der wirkliche Bedarf der Aussaat so ziemlich erreicht, und immer eher eine grössere als kleinere Menge zur Grundlage angenommen werden.

Nr. 7./₃. Der Buchhalterei wäre daher aufzutragen nach dem beifolgenden Muster die Aussaat von den obigen 5 Körnern bis Ende März nach der Anzahl der Dorfschaften summarisch auszuweisen.

Anzahl der nöthigen Gemeindespeicher.

Bauart der Gemeindespeicher.

Da es jedoch nach dieser vorläufigen Erhebung des Bedarfes an Körnern mehrere Dominien geben wird, die zur Dotirung ihrer Gemeinden mehr als eines Gemeindespeichers auf 3000 Korbz benöthigen werden, so sind bei solchen auch eben so viele anzutragen, und da sich nicht jedes Dominium in der Lage

befindet, von Stein bauen zu können, so ist solches der Auswahl und dem eigenen Vortheile einer jeden Herrschaft und ihrer Gemeinden zu überlassen, ob sie ihre Gemeindespeicher

- a) von Mauer oder Stein,
- b) von Holz, oder
- c) bloss die Pfeiler von Mauer, die Zwischenwände aber von Holz erbauen wollen.

Bei der Grösse eines Gemeindespeichers hat es zwar immer bei dem einmal angenommenen Masstabe zwischen 500 und 3000 Koro im Allgemeinen zu verbleiben, ohne sich jedoch so ängstlich daran zu halten, dass nach Umständen nicht auch ein etwas kleinerer, oder etwas grösserer statthaben sollte.

Freie Auswahl der Bauart.

Baukosten-Aufwand, woher selber zu bestreiten.

Nach diesen vorausgegangenen Grundsätzen ist den Kreisämtern aufzutragen, von den Herrschaften, denen sie diese Grundsätze begreiflich zu machen haben, die Erklärung einzuholen, ob sie die zur Aufschüttung der Körnervorräthe nöthigen Schüttkästen von Stein, Holz, oder halb von Stein und halb von Holz aufzuführen gedenken? Wobei sie ihnen in Ansehung des Kostenaufwandes zu eröffnen haben, dass die an den zu errichtenden Gemeindespeichern theilnehmenden Gemeinden die Zug- und Handarbeit unentgeltlich zu leisten verbunden sein; die baaren Auslagen aber aus dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten, und für jede Herrschaft verhältnissmässig ausfallenden Fond zu bestreiten kommen; so wie man sich in die Willfährigkeit der Herrschaften versehe, dass sie den dazu schicklichen Platz ohne aller Entschädigung der Gemeinde als eigenthümlich einräumen werden.

Da Orten hingegen, wo bereits ein oder der andere Gemeindespeicher vorhanden sein sollte, versteht es sich von selbst, dass solcher noch ferner dazu bestimmt bliebe, und ein neuer nur jenen Falls und nur in jenem Masse dazu zu bauen wäre, wenn der bereits bestehende zur Aufbewahrung des Dotirungs-Vorrathes nicht zu reichen sollte.

Auch bleibt es den Herrschaften unbenommen, wenn selbe mit einem oder dem andren überflüssigen Speicher versehen wären,

solchen ihren Gemeinden entweder zu ihrem grössern Verdienste unentgeltlich, oder gegen einen durch den Kreisingenieur mit Zuziehung der betreffenden Meister zu bestimmenden Abschätzungspreis zu überlassen.

Endlich bleiben zur Aushilfe und zur Ersparung neu zu errichtender Gebäude noch jene aufgelösten Kirchen, Klöster und andern Wirtschaftsgebäude, die entweder dem Religionsfond oder zu den Staatsgütern gehörig und bisher noch keine Bestimmung haben, über dies, wenn sie sich in einer schicklichen Lage befinden, nicht zu ungeheuer gross sind, und mit Innbegriff des Abschätzungspreises und der Zurichtungskosten nicht etwa den Aufwand eines ganz neuen Gemeindespeichers übersteigen, hiezu am Vortheilhaftesten verwendet werden können.

Mittel mehrere Gemeindespeicher aufzubringen.

Hieraus ergibt sich also eine vierfache Art, die Gemeinden nach Mass ihres Dotirungs-Bedarfes mit Schüttkästen zu versehen: nämlich

1-tens. Entweder neue in der Grösse von 500 bis 3000 Korez, und dies zwar entweder

- a) von Stein oder Mauer,
- b) von Holz, oder
- c) halb von Mauer und halb von Holz zu erbauen; oder

2-tens. Hiezu bereits vorhandene, der Gemeinde eigenthümlich zugehörige Schüttkästen beizubehalten, und solchen nur noch in jenem Masse neue zuzubauen, als zur Bedeckung der Dotirung nöthig wird, oder

3-tens. Hiezu bereits ebenfalls vorhandene, jedoch der Herrschaft gehörige, ihr aber entbehrliche, mithin der Gemeinde, entweder

- a) unentgeltlich, oder
- b) gegen den Abschätzungspreis einzuräumende Speicher, oder andern zu diesem Ende schicklich umzustaltende Gebäude zu überlassen; oder endlich

4-tens. Bereits vorhandene aufgelöste Kirchenklöster, oder andere entbehrliche, dem Religionsfond oder zu den Staatsgütern gehörige Gebäude einzulösen und zweckmässig zuzurichten.

Zergliederter Ausweis über den baaren Fond für jedes Dominium.

Erklärungen der Dominien über die Bauart.

Da nun zur Erreichung dieses Endzwecks es einerseits zu wissen nothwendig ist, was jedes Dominium an dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond für einen Antheil haben, um andererseits hieraus bestimmen zu können, ob der diesfällige Antheil zur Errichtung der auf eine oder die andere Art zu erzielenden Gemeindespeicher erklärlich sei; so ist

a) der Buchhalterei aufzutragen, dass sie den zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond dominienweise nach dem beigeschlossenen Muster zergliedert ausweise; und

b) den Kreisämtern mitzugeben, dass sie in Folge der obigen vier Arten von Gemeindespeichern nach Einvernehmung der Dominien eine vollständige Tabelle nach dem gleichfalls mitfolgenden Muster einsenden, welche sie jedoch nicht eher auszufüllen haben, bevor ihnen nicht nach eben diesem Muster der Ausweis über den Dotirungsbedarf an Körnern, den die Buchhalterei zu verfassen und einzutragen hat, sammt dem Ausweise über die jeder Herrschaft aus dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond zufallende Gebühr zugefertigt werden wird, weil diese Daten nur allein zur Grundlage der Anzahl und Grösse der in jeder Herrschaft nöthigen Gemeindespeicher dienen kann, zu welchem Ende dann auch diese Ausweistabelle in Druck zu legen und der Buchhaltereiy mitzutheilen ist, damit diese einerseits für die Kreisämter die sie betreffenden Rubriken längstens bis halben April ausfüllen und dem Gubernio vorlegen; andererseits aber die Kreisämter ein Exemplar jedem Dominio zustellen, und dessen Erklärung hiernach einholen, mithin das Totale hierüber bis Ende July einsenden können.

Vorschrift, wie der baare Fond unter die Dominien zu vertheilen sei.

Der Buchhaltereiy ist jedoch in Ansehung des durch sie zu verfassenden Ausweises zu erinnern,

a) dass die obrigkeitlichen Bedrückungsersätze, und

b) die davon abfallenden Zinsen nur den Gemeinden von jenen Herrschaften zu Guten kommen, die diese Ersätze zu leisten haben;

c) dass das $\frac{1}{16}$ -Aufgabe, da es ohne dies keinen beträchtlichen Gegenstand ausmachtet, und in Natur, nicht aber in Geld in Anschlag gebracht werden kann, ganz hinwegzulassen sei, weil man

damit vorzüglich jenen Gemeinden, bei welchen ein allzu unzulänglicher Antheil an dem allgemeinen Fond ausfällt, zu Hilfe kommen will;

d) dass der Vorrath bei den Kameral-Dominien nach Einlangung des von der Staatsgüterverwaltung abgeforderten Ausweises auch nur diesen wieder zugeschrieben werden müsse;

e) dass die zur Widmung für die Gemeindespeicher erübrigende doppelte Steuer verhältnissmässig unter alle Gemeinden nach Mass der Rustikalsteuer dominienweise zu vertheilen komme;

f) dass der zweijährige Betrag der obrigkeitlichen Lieferscheine sammt den betreffenden Interessen mit der von jeder Herrschaft ausfallenden Gebühr, sie mag nach dem obbemerkten Unterschiede im baaren oder in Natur erstattet werden, jeder Herrschaft, und respektive den dazu gehörigen Gemeinden, und endlich auf gleiche Art

g) der Betrag der unterthänigen Lieferscheine vom Jahre 1790 ebenfalls mit den betreffenden Interessen zuzuschreiben sei. Und da in der diesfalls entworfenen Tabelle auch die Rubriken für die bei manchen Gemeinden bereits vorrätigen, zum Gemeindespeicher gewidmeten Körnergattungen zur vollständigen Uebersicht des ganzen Fonds enthalten sind, so versteht es sich von selbst, dass die Buchhalterei diesen Ausweis nicht eher, als nach Einlangung des von den Kreisämtern abgeforderten Verzeichnisses über die bereits dotirten und undotirten Gemeindespeicher einreichen könne.

Wie ganz kleine Güterbesitzer oder Theilhaber eines Gutes die Gemeindespeicher zu errichten haben.

Da es jedoch im Lande mehrere Dominien giebt, die nur aus einem Dorfe bestehen, mithin eines Gemeindespeichers nur auf etliche hundert Korez bedürfen, auch in manchen Orten blosser Theilhaber eines Dorfes angetroffen werden, so ist den Kreisämtern zu erinnern:

a) dass es den erstern freistehe, sich zur Errichtung eines der obigen vier Arten Gemeindespeicher zu erklären, oder den Dotirungsbedart in ihre eigenen Speicher zurückzulegen; im Falle ihnen aber weder das eine noch das andere Mittel anständig wäre, sich an ein nächstangrenzendes Dominium gegen Abtretung des aus dem Fond für sie ausfallenden Betrages dergestalten anzuschliessen, dass das grössere Dominium bei seinen Speichern auch zugleich auf die Unterbringung des Dotirungsbedarfes dieser einzelnen Gemeinde mit Rücksicht nehme; welches jedoch nur auf den Fall

allein erlaubt ist, wenn der aus dem Fond für eine dergleichen kleinere Gemeinde ausfallende baare Betrag zur Errichtung eines eigenen Gemeindespeichers nicht zureichen sollte;

b) dass die letztern sich dem fügen müssen, wozu sich das Hauptdominium erklärt hat.

Bilanz zwischen dem baaren Fond und den Baukosten.

Sobald nun einmal einerseits durch die Buchhalterey der für jedes Dominium aus dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond ausfallende Betrag — und anderseits durch die Kreisämter die Anzahl und Art der entweder neu zu errichtenden, oder aus andren Gebäuden anwendbaren Gemeindespeicher ausgewiesen werden wird, — so wird es sodann auch ein leichtes sein, durch die Buchhalterei den Ueberschlag verfassen zu lassen:

a) auf wie viel von dem gewidmeten Fond nach Abschlag der Baukosten noch zur Anschaffung der Körner gerechnet werden könne; oder

b) wie viel von dem baaren aus dem Fond ausfallenden Betrage zur Bestreitung der Baukosten auf so viele Speicher, als zur Unterbringung des ganzen Dotirungsbedarfes erforderlich wären, abgängig sei? welchen falls auch nur auf so viele Speicher, als der baare Betrag erlaubt, anzutragen sein würde. Diese Berechnung setzt jedoch das sichere Datum voraus, was die Baukosten betragen werden?

Anschlag der Baukosten sammt Muster-Plan zu einem neuen Speicher.

Um dieses eines Theils zuverlässig bestimmen zu können, und andren Theils alle Baurechnungszensuren zu vermeiden, ist der Oberbaudirektion aufzutragen, dass sie für gesammte Kreisämter, die Bukowina ausgenommen, dreierlei Plane auf einen Gemeindespeicher von 3000 Kórez, nämlich wenn er von Stein oder Mauer, von Holz oder von zusammengesetztem Materiale, mithin die Pfeiler von Stein und die Zwischenwände von Holz erbauet würden, verfasse, und sie den Kreisingenieuren mit dem Auftrage mittheile, dass sie für jede Gattung dieser Gemeindespeicher, und zwar nach Mass ihrer Grösse von 500 zu 500 und so bis zu 3000 Kórez den Kostenüberschlag, jedoch mit Rücksicht auf die von den Gemeinden unentgeltlich zu leistende Zug- und Handarbeit einsenden, den die Oberbaudirektion sodann zu rektifiziren, und das Summarium

darüber seiner Zeit, jedoch längstens bis Ende März, nach dem mitfolgenden Muster anher vorzulegen hat.

Baukosten-Verrechnung

Nr. 10./₃. Dieses Summarium wird zum verlässlichen Spiegel des nöthigen Kostenaufwandes bei den neu zu errichtenden Gemeindespeichern dienen, und der hiernach ausfallende Betrag wird den Dominien über Pausch auf jeden neu zu errichtenden Gemeindespeicher bei der Kreiskasse gegen dem anzuweisen sein, dass es nach dem Musterplan den Bau ohne aller Rechnungslage, jedoch auch ohne Anspruch auf eine mehrere Entschädigung, zu bewirken habe.

Bauzeit.

Auf diese Art werden die Gemeindespeicher gleich bei der angehenden Bauzeit des 1793-sten Jahres in Bau genommen, und noch vor der Aerndte hergestellt werden können; wo es sodann lediglich die Pflicht des Kreisengineurs und Kreiskommissärs sein wird, gesammte diese Gemeindespeicher von Zeit zu Zeit zu bereisen und genau darauf zu sehen.

Bauvorsichten.

- a) Dass sie auf einem schicklichen, von aller Feuchtigkeit befreitem, mithin trockenem Orte aufgeführt;
- b) die breite Seite nicht dem Nordwestwinde ausgesetzt; und
- c) so viel möglich nach dem betreffenden Musterplane, oder wenigstens zur guten und sichern Aufbewahrung der Früchte nach den verschiedenen Getreide-Gattungen zweckmässig und von dem gewählten Materiale errichtet werden. Welches auch den Kreisämtern schon vorhin einzuerinnern ist, um auf diese 3 Vorsichtsregeln die Herrschaften sowohl als auch die Kreisengineurs aufmerksam zu machen.

Was nun jene 3 Gattungen Gemeindespeicher betrifft, die aus bereits bestehenden Gebäuden dazu umgestaltet werden müssen, so wird der diesfällige Kostenaufwand schon aus jenem Ausweise ersichtlich, den die Kreisämter überhaupt über die nöthige Anzahl der Gemeindespeicher einzusenden haben; und aus diesem sowohl als aus dem vorgehenden über die neu zu errichtenden Speicher wird sich sodann die ganze baare Gelderforderniss, und mit dieser

auch die Bilanz ergeben; inwieweit die Erforderniss durch den wirklich bestehenden Fond gedeckert sei.

Ueberschuss nach Abschlag der Baukosten.

Bei manchen, besonders aber bei jenen Dominien, denen zugleich die Unterthansprägravationsersatzposten zu Statten kommen, wird immerhin noch etwas im baaren erübrigen, wovon sodann zur baldern Dotirung des Gemeindespeichers gleich nach der Aerndte des 1793-sten Jahres die mehr nöthigen Körnergattungen angeschaffet werden können; so wie bei jenen, wo der baare aus dem Fond ausfallende Betrag nicht einmal zu den Baukosten der nöthigen Anzahl der Speicher reichert, auch auf nicht mehrere Speicher, als nach dem baaren Betrage zu bestreiten möglich ist, angetragen werden muss.

Beitrag von Seite der Gemeinden zur Körneraufschüttung.

Die Dotirungserforderniss an Körnern hat ohne dies die Buchhalterei nach Maass der Aussaat bereits vorgeschriebenermassen auszuweisen; es kommt also nun darauf an, dass auch noch vorläufig die Grundsätze bestimmt werden, wie die diesfällige Dotirung zu geschehen habe?

Fürs 1-te. Obgleich zum Dotirungs-Bedarf die Aussaat der obbenannten 5 Körnergattungen angenommen wurde, so dürften dennoch die beiden Rubriken Waizen und Korn zusammengefasst und der ganze Betrag bloss an Korn aufgeschüttet werden, weil der Waizen besonders bei dem Unterthan mehr entbehrlich ist, und durch die Beibehaltung bloss der 4 Gattungen Getreides die Verrechnung mehr vereinfacht wird.

Fürs 2-te. Da der von dem Fond für jedes Dominium ausfallende baare Betrag zu den Baukosten und zur Anschaffung der ganzen Körnererforderniss nicht erklecken wird, so erübriget nichts anders, als die Gemeinden selbst insolange zu einem verhältnissmässigen Beitrage zu verhalten, bis nicht die ganze Bedeckung der Dotirungserforderniss zusammengebracht sein wird.

Fürs 3-te. Beträchtliche Beiträge zur geschwindern Erreichung der Erforderniss wären den Gemeinden zulässig, und machten sie zu einer Einrichtung abgeneigt, die doch an und für sich von dem grössten Vortheile ist; es scheint daher genug an dem zu sein wenn jeder Unterthan alljährlich von jedem gefechsten Koretz der

obbenannten 5 Getreidegattungen einen Garnetz, mithin den 32. Theil seiner Fechsung mit dem Unterschiede in den Gemeindespeichern zurücklegte, dass er die Gebühr von Waizen bloss an Korn ablieferte; und da

4-tens die letzte Aerndte über die mittelmässige Ergiebigkeit reichhaltig war, so ist gleich dermalen gesammten Kreisämtern anzubefehlen, dass sie die Gemeinden, mit Ausnahme derjenigen, die beträchtliche Feuer-, Wasser- oder Wetterschäden erlitten haben, zur Zurücklegung eines Garnetzes vom Koretz verhalten; den Herrschaften unter eigener Dafürhaftung sowohl die Einsammlung als einstweilige Aufbewahrung in ihren Speichern (wenn die Gemeinden noch mit keinen versehen wären) auftragen; und sich von der Befolgung mit einem von den Herrschaften vorzulegenden individuellen Ausweise versichern, worüber sie mit Ende Junius einen gemeindeweise verfassten summarischen Ausweis nach dem beifolgenden Muster anher zu befördern haben.

Nr. 11./7. Dies ist die vorläufige Einleitung, die in Ansehung der Gebäude und in Ansehung der Dotirungserforderniss an Körnern zu treffen wäre, und worüber die vorgeschlagenen Grundsätze zur deutlichen Uebersicht hier im Kurzen zusammen gefasset werden:

1-mo. Während der Zeit, als es der Staatsgüterverwaltung und den Kreisämtern obliegt, über die bereits bestehenden Gemeindespeicher und Getreidevorräthe binnen 6 Wochen nach den Mustern Nr. 3 und 5 einen Ausweis zu entwerfen und einzubefördern, wovon die Buchhalterei zur Einsendung an die Hofstelle das Totale zu verfassen hat, hat

2-do, eben die Buchhalterei bis Ende März nach dem Muster Nr. 7 den Ausweis über die Aussaatserforderniss nach den fünf Getreidegattungen Waizen, Korn, Gerste, Haber und Haidekorn zu verfertigen; weil

3-tens, die Aussaatserforderniss zum Massstabe des Dotirungsbedarfes in Körnern der Gemeindespeicher angenommen wird, wobei

4-tens, lediglich zu beobachten kommt, dass statt der Menge des Waizens eben soviel an Korn aufzuschüttén sei.

5-tens. Ebenso hat die Buchhalterei bis Ende März den baaren zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond nach dem Muster Nr. 8 dominienweise zu zergliedern, und dabei die vorgeschriebenen Vertheilungsarten in Acht zu nehmen.

6-tens. Die Errichtung der Gemeindespeicher hat herrschaftsweise zu geschehen.

7-tens. Die Grösse eines neu zu errichtenden Gemeindespeichers ist nach Mass des Dotirungserfordernisses in Körnern zwischen 500 und 3000 Koretz zu bestimmen, deren

8-tens so viele, als zur Aufschüttung des ganzen Körnererfordernisses nöthig sind, zu erbauen kommen, wenn anders der auf jedes Dominium aus dem baaren Fond ausfallende Betrag dazu erkleklich ist; im entgegengesetzten Falle sind

9-tens nur so viele Speicher zu errichten, als sich an Baukosten aus dem baaren Betrage bestreiten lassen.

10-tens. Ausser den neu zu errichtenden können auch andere entbehrlich und leicht umzustaltende theils herrschaftliche, theils Religionfondsgebäude gegen den Abschätzungspreis zu Gemeindespeichern, verwendet werden.

11-tens. Bei den neu zu errichtenden hängt es von der Auswahl der Dominien ab, ob sie solche von Stein, Holz oder gemischten Materiale erbauen lassen wollen.

12-tens. Die Baukosten werden aus dem für die Gemeindespeicher gewidmeten Fond, die Zug- und Handarbeit von den betreffenden Gemeinden unentgeltlich bestritten. Den Plaz giebt die Herrschaft ebenfalls unentgeltlich.

13-tens. Den Ueberschlag hiezu hat die Oberbaudirektion nach dem Muster Nr. 10 bis Ende März einzureichen.

14-tens. Je nachdem sich nun die Herrschaften zu einer oder der andren Bauart erklären, wird ihnen bei den betreffenden Kreis-kassen der nach dem Kostenüberschlage ausfallende Betrag angewiesen.

15-tens. Daher wird die Bauführung den Herrschaften, jedoch ohne aller Verrechnung, aber auch ohne aller Entschädigung einer Einbusse überlassen.

16-tens. Kleine Güter-Besitzer, wenn der auf sie ausfallende baare Betrag zur Errichtung eines eigenen Gemeindespeichers nicht zureichen sollte, können sich gegen Abtretung des Betrages zur Anschliessung an nächstgrenzende grössere Dominien erklären;

17-tens, blosser Theilhaber eines Gutes hingegen müssen sich der Erklärung des grösseren Dominiums fügen.

18-tens. Damit also die Kreisämter diese Erklärungen einzuholen im Stande sein, sind ihnen

a) gesammte diese Grundsätze voraus bekannt zu machen, und
 b) sind ihnen längstens bis halben April die Ausweise: 1-mo über das Aussaatserforderniss, — 2-do über den dominienweise zergliederten Betrag, welcher aus dem zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten Fond fließt, — und 3-tio über die Baukosten-Ueberschläge laut Ausweis Nr. 9 zuzustellen.

19-tens. Die hiernach eingeholten Erklärungen von den Herrschaften haben sodann die Kreisämter längstens bis Ende July ebenfalls nach dem Muster Nr. 9 einzusenden.

20-tens. Die Herrschaften gewinnen sodann im folgenden weiter die schicklichste Zeit zur Fällung des Bauholzes und zur Sammlung der Baumaterialien.

21-tens. Im Frühjahr 1793 kann der Bau angefangen und noch vor der Erndte-Zeit beendigt werden.

22-tens. Den Kreisämtern und vorzüglich den Kreis-ingenieuren wird sodann lediglich die fleissige Bereisung und Untersuchung obliegen: ob die Gemeindespeicher zweckmässig, und thunlichst nach dem Musterplan errichtet wurden? Wobei sie

23-tens vorzüglich auf die Beobachtung der vorgeschriebenen Vorsichtsregeln zu sehen haben.

24-tens. Der aus dem Fond nach Abschlag der Baukosten erübrigende baare Betrag ist zur Anschaffung der Körnergattungen zu bestimmen.

25-tens. Der Abgang an dem Dotirungserfordernisse wird durch Beiträge der Unterthanen von ihrer Fechsung und zwar ein Garnetz von jedem Koretz zu ersetzen sein.

26-tens. Mit diesem Beitrage ist gleich heuer noch vor der letzten Fechsung der Anfang zu machen, worüber

27-tens die Kreisämter bis Ende Junius nach dem Muster Nr. 11 den Ausweis einzusenden haben.

28-tens. Diese indessen gesammelten Vorräthe müssen die Dominien in ihren Speichern aufbewahren.

Da nun nach diesen Grundsätzen alles entschieden ist, was unmittelbar zur Errichtung und Dotirung der Gemeindespeicher gehört, so wird der Unterzeichnete bei Einlangung gesammter Ausweise es sich zur Pflicht machen, über die Einrichtung, Benutzung und Verwaltung der Gemeindespeicher die¹ Vorschriften in einen systematischen Entwurf zu bringen, und darüber zugleich den Patentsaufsatz zu verfassen, woraus den Herrschaften und Gemeinden

alle wechselseitigen Beziehungen und Vortheile im Detail einleuchtend werden dargestellt werden.

Nr. 12. Zum Beschluss muss der Unterzeichnete noch eines Vorschlages erwähnen, den der Przemisler Kreisamtsprotokollist Petrovitsch in der folgenden Beilage an das Gubernium gelangen liess.

Seine Sätze bestehen im Folgenden:

1-tens. Das von den herrschaftlichen sowohl als unterthänigen Lieferscheinen ausfallende Kapital zum Ankaufe eines Gemeindegrundes in jedem Dorfe anzukaufen.

2-tens. Die Grösse des anzukaufenden Grundes nach der Anzahl der Familien zu bestimmen, und dabei auf 100 Familien einen Grund von 30 Koretz Aussaat anzunehmen.

3-tens. Diesen Grund gemeinschaftlich durch die Gemeinde bearbeiten, besäen, schneiden und fechseln zu lassen.

4-tens. Die ersten 2-jährigen Fechselungen ganz ohne Abschlag des nöthigen Saamens in den Gemeindespeicher zurückzulegen und daher durch die erstern 2 Jahre den Saamen von der Gemeinde beitragen zu lassen.

5-tens. Nach Verfluss dieser 2 Jahre den Saamen fürs Künftige von der Fechselung zu nehmen.

6-tens. Die Verwaltung über das erzeugte Getreide (welches der Projektant das Gemeindevermögen nennt) dem Richter und Geschwornen — die Kontrolle aber der ganzen Gemeinde zu überlassen. Der Projektant glaubt andurch eine nie zu versiegende Quelle zur Gründung eines alle Jahre zunehmenden Gemeindevermögens, und mit diesem zugleich das Mittel, die Gemeinde zu ihrem eigenen Vortheile fleissig zu machen, an die Hand gegeben zu haben, er glaubt bei dem stets zunehmenden Gemeindevermögen in der Folge die Steuer und alle Gemeindelasten decken zu können, und schliesst endlich mit der poetischen Vorhersagung, dass diese Einrichtung den Unterthan Oestreichs vor allen Unterthanen einer freien und gemässigten Regierungsform erheben, Enkels Enkel den Acker ihrer Ahnen preisen, und sorgenlos unter dem Schatten der alten bemosten Linden, von ihren Vätern gepflanzt — den Ruhetag wegschlummern würden.

Hier scheint der Verfasser in der Entzückung seines arkadischen Ideals vergessen zu haben, dass der Fond kaum zu den Baukosten, minder zum Ankaufe der Grundstücke (die nicht einmal aller Orten vorhanden sind) zureiche; und dass dieser Vorschlag

bei einer gemeinschaftlichen Kultur des Grundes viel zu verwickelt sei, um durch solchen sobald den dichterischen Traum in die Wirklichkeit bringen zu können.

P r o t o k o l l

der Zusammentretung über den Präliminarentwurf zur Errichtung
der Gemeindespeicher. Lemberg den 29. Hornung 1792.

A n w e s e n d e :

<p style="text-align: center;">V o n S e i t e d e r L a n d e s - s t e l l e .</p> <p style="text-align: center;">Der Herr Gubernialrath: <i>Joseph d'Ellevaux.</i></p> <p style="text-align: center;">V o n S e i t e d e r S t a a t s g ü t e r - V e r w a l t u n g .</p> <p style="text-align: center;">Der Herr Assessor: <i>Häusler.</i></p> <p style="text-align: center;">Der Herr Assessor: <i>Hrliczka.</i></p>	<p style="text-align: center;">V o n S e i t e d e s L a n d s t ä n - d i s c h e n K o l l e g i u m s .</p> <p style="text-align: center;">Der Herr Landesmarchal: <i>Joseph Graf Muiszech.</i></p> <p style="text-align: center;">Der Herr Landesrepräsentand: <i>Peter v. Zabielski.</i></p> <p style="text-align: center;">Der Herr Landesrepräsentand: <i>Leo v. Bratkowski.</i></p> <p style="text-align: center;">Der Herr Archivarius: <i>Lukas v. Dąmbiski.</i></p>
---	--

Nach geschehener Vorlesung des Präliminarentwurfes wurden von Seite des Landständischen Kollegiums folgende Erinnerungen gemacht:

Erstens. Dass bei dem Punkte, wo es sich um den Kostenaufwand, und woher solcher bestritten werden soll, handelt, ausdrücklich beigesetzt werde: dass die Unterthanen, welche dabei zur Leistung der unentgeltlichen Hand- und Zugarbeit verbunden sind, zur Herbeiführung des Materials auch ausser ihrer Herrschaft gehalten sein sollen.

Zweitens. Dass in dem Präliminarentwurf der von den Gemeinden zur Dotirung der Getreidevorräthe jährlich zu leistende Beitrag von einem Garnetz vielmehr auf zween erhöht werden soll, um andurch die Dotirung der Gemeindespeicher desto eher zu bewirken.

Drittens. Dass, da in dem Präliminarsystem der ganz heilsame Antrag enthalten ist, die den Unterthanen gehörigen Lieferscheine vom Jahre 1790 sowohl in Ansehung des Kapitals als auch der

davon abfallenden Zinsen zur Errichtung der Gemeindespeicher zu widmen:

a) den Kreisämtern aufgetragen werde, alle Veräußerung dieser Lieferscheine zu verbiethen; und

b) den Kreiskassen mitgegeben werde, die von den unterthänigen Lieferscheinen vom Jahre 1790 abfallenden Zinsen an die Gemeinden vom 1. 9-ber v. J. anzurechnen, nicht mehr verabfolgen zu lassen, die von den grundobrigkeitlichen Lieferscheinen abfallenden Zinsen aber ohne Unterschied der Jahre zurückzuhalten.

Viertens endlich. Dass die Untertheilung der Beiträge, so die Gemeinden nach Mass ihrer Fechsung zur Dotirung der Speicher an Körnern zu leisten haben, den Gemeinden selbst überlassen werde; zu welchem Ende die Herrschaften die nach Mass der Fechsung ausfallende Beitragsgebühr nach den Getreidegattungen den Gemeinden bloss summarisch hinauszugeben hätten, wobei ihnen lediglich die Sorge der wirklichen Einbringung obliegen würde.

Nachdem von keiner Seite mehr was zu erinnern war, so wurde das Protokoll abgeschlossen und allseitig gefertigt:

Joseph d'Ellevaux,
Gubernial-Rath.

Leopold Haysler.

Karl Hrelliczka.

Josephus Comes Mniszech.

Petrus de Zabielski.

Leo Bratkowski.

Lukas de Lubraniec Dąbbski.

Реферат обіймає 25 карток fol., остатня стор. порожня, писано на переламці, з титулами на чистій половині. Протокол займає 2 картки fol., остатня стор. порожня.

IX.

Губерніяльний виказ збіжа, що мало бути зсипане в осени 1793 р.

In Folge seines Ansuchens vom 13-ten März d. J. unter der Zahl 56. wird dem Ständischen Kollegium in der Nebenlage der von der Staatsbuchhalterey verfasste Hauptausweis, über die zur Gründung der Gemeindespeicher jährlich zurückzulegenden Getreidegattungen mit der Bemerkung mitgetheilt, dass die ebenfalls von der Staatsbuchhalterey kreisweis verfassten diesfälligen Ausweise

(Далі див. стор. 58.)

Königreich

Haupt-

über jene Getreidemenge, welche von dem aus den Urbarial-
à 2 Garnetz gerechnet, bis zur gänzlichen Dotirung jeden

N ^o rus	Namen der Kreise	Hat von jedem Koretz des Grundertrags pr. Jährlichen à 2 Garnetz zurückzulegen an									
		Waizen und Korn Zusammen		der Gerste		Haber		Haidekorn		Zusammen	
		Koretz	Gar.	Koretz	Gar.	Koretz	Gar.	Koretz	Gar.	Koretz	Gar.
1	Lemberg . . .	4118	21	4754	15	4962	23	4843	5	18679	—
2	Zolkiew . . .	10032	4	5475	14	6879	14	9204	8	31591	8
3	Zamość . . .	16653	3	8597	24	8815	10	11787	16	45853	21
4	Przemysl . .	11780	20	7359	14	8607	31	8077	4	35825	5
5	Rzeszow . . .	19510	13	5516	3	9285	19	2460	2	29772	5
6	Tarnow . . .	10485	10	5185	6	7472	4	1768	22	24908	10
7	Bochnia . . .	7757	24	5740	15	6754	1	375	20	20627	28
8	Myslenic . . .	4798	29	2642	2	13181	2	153	16	20775	17
9	Sandec	2344	9	2122	15	11234	21	—	16	15701	29
10	Jaslo	7968	15	5290	30	10004	23	2172	18	25436	22
11	Sanok	3335	11	3836	9	12188	—	370	28	19730	16
12	Sanbor	8325	30	6477	8	15734	29	957	24	31495	27
13	Stry	1829	14	1666	24	7542	26	106	6	11145	6
14	Brzeżan	11712	26	12629	23	11433	8	11561	23	47337	16
15	Stanislawow .	3350	24	3319	6	6923	26	1469	11	15063	3
16	Zaleszczik . .	9411	26	10310	30	12993	2	7991	26	40707	20
17	Tarnopol . . .	13830	18	10814	30	13321	19	11917	24	49884	27
18	Zloczow	10358	12	7314	21	8132	3	10816	13	36621	17
	Zusammen	150601	21	109054	1	175467	5	86034	26	521157	21

Galizien.

ausweis

Acten erhobenen einjährigen Grundertrage jeden Koretz desselben, Gemeindespeichers jährlichen aufzuschütten kommt.

A n m e r k u n g e n

Dieser Kreis dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, die einzelne Gemeinde aber von 4 bis 9 Jahren.

detto	detto	- 8 .	detto	detto	- 4 - 14 .
detto	detto	- 6 .	detto	detto	- 4 - 8 .
detto	detto	" 6 .	detto	detto	- 3 - 9 .
detto	detto	- 7 .	detto	detto	- 4 - 12 .
detto	detto	" 8 .	detto	detto	- 5 - 11 .
detto	detto	" 7 .	detto	detto	" 4 - 13 .

Dotirt sich im Durchschnitt in 10 Jahren, im einzelnen hingegen von 5 bis 6 Jahren mit Ausschluss jedoch einiger Ortschaften, welche sich erst bis 20 und 23 Jahren gänzlich dotiren.

Dotirt sich im Durchschnitt in 13 Jahren, im einzelnen aber von 6 bis 19 Jahren.

detto	detto	- 8 .	detto	- 4 - 26 .
detto	detto	- 1 .	detto	- 5 - 20 .
detto	detto	- 7 .	detto	- 4 - 18 .

Dieser Kreis dotirt sich im Durchschnitt in 10 Jahren, im einzelnen hingegen von 6 bis 20 auch 24 Jahre, jene Ortschaften aber des höchsten Gebirges bis 30 und 32 Jahren.

Dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, im einzelnen aber von 4 bis 10 Jahren

Dieser Kreis dotirt sich nach dem gemachten Durchschnitt in 7 Jahren, die einzelnen Ortschaften hingegen, (exclusive einiger im Gebirge liegender, die sich erst bis 39 und 33 dotiren) von 5 bis 7 Jahren

Dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, die einzelnen aber von 4 bis 9 Jahren.

Dieser Kreis dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, die einzelnen Ortschaften hingegen von 4 bis 8 Jahren, mit Ausnahme jedoch weniger Gemeinden, welche sich erst in 10 und 11 Jahren dotiren.

Dieser Kreis dotirt sich im Durchschnitt in 6 Jahren, einzelne hingegen von 4 bis 9 Jahren.

Von der kaiserl. königl. Provincial-Staats-Buchhaltung.

Lemberg den 20. August 1793.

Karl August Eytelberger,
Buchhalter.

Joh. Georg Dräxinger,
Buchhalter.

den Kreisämtern zugestellt, und denselben dabey aufgetragen worden, den Dominien die ausfallende Betragsgebühr bekannt zu machen, damit von diesen selbst die Subrepartition verfasst werden könne.

Da nun aber die dermalige Getreideaufschüttung, die nach dem Sinne des unterm 19-ten Jänner d. J. eingelangten Hofdekrets nach der Aussaat und dem Ertrage des Bodens ausgemittelt worden, gegen jene, welche vorhin nach der Fechsung zu geschehen hatte, bey ein und andern Gemeinden mehr, und bey ein und anderen wieder weniger ausmacht, — so hat man der Staatsbuchhalterey erinnert, dass solchergestalt das von den Gemeinden für das Jahr 1792 nach der Fechsung zurückgelegte Getreidequantum denselben bey der Schüttung für das Jahr 1793 zu Guten geschrieben, sowie das weniger abgeführte von den betreffenden Gemeinden nachträglich beygetrieben werden müsse.

Bey dem Umstande jedoch, wo diese Veranlassung eine weit-schichtige Abrechnung verursachen wird, ist den Kreisämtern zur weiteren Verständigung der Dominien mitgegeben worden, dass man mit dem Jahre 1792 in Ansehung des von den Unterthanen zu viel oder zu wenig abgelieferten Getreides einen Abschnitt, mit dem Jahre 1793 aber den Anfang machen werde, nach den von der Staatsbuchhalterey verfassten und den Kreisämtern zugestellten Ausweisen die Gebühren abliefern zu lassen; wo sich sodann mit dem letzten Jahre ohnehin ausgleichen wird, was jeder Gemeinde zu Guten kommt, oder aber was dieselbe noch zu ersetzen haben wird.

Lemb^erg den 30-ten August 1793.

Joseph Graf Brigido.

Три картки fol., оригінал, на стор. 1 сам титул, стор 4 і 5 порожні, на стор. 6 адрес: praes. 7-та Octobris 1793, N. 400. Vom gal. Landes-Gubernium 23.067. An das k. k. galizische Ständische Kollegium.

X.

Рескрипт губернії з д. 8. падолиста 1793 р., яким відповідає виділови становому на його уваги що до браку відповідних шпіхлїрів по селах на зсипи збіжа.

In Folge seines Berichts vom 9. v. M. Zahl 400, ist der Provinzial-Staatsbuchhalterey aufgetragen worden, sowohl über die den Gemeinden ausgestellten Assekurationsscheine, als auch die zur Errichtung der Gemeindespeicher gewidmeten und bey dem Aerarium haftenden Unterthansprägravations-Ersatzposten einen Ausweis zu verfassen, und anher zu überreichen, um solchen sohin dem ständischen Kollegium auf dessen Anlangen mittheilen zu können.

Soviel übrigens dessen weiteren Antrag, in Ansehung der einstweilen provisorisch zu erbauenden Gemeindespeicher betrifft, da kann schon von diesem einmal angenommenen Grundsatz der Getreideaufschüttung eigentlich nicht mehr abgegangen werden.

Da es jedoch seine Richtigkeit hat, dass nicht alle Dominien mit solchen Behältnissen versehen sind, um ihr eigenes und das Getreide der Unterthanen aufzubewahren, überhaupt aber nicht überall die nöthigen Behältnisse hiezu vorhanden sind, so ist in dieser Betrachtung sämtlichen Kreisämtern erinnert worden, dass es an jenen Orten, wo die zurückzulegende Getreidemenge aufbewahret werden kann, fernerhin sein unabänderliches Verbleiben haben müsse; dahingegen wolle man dort, wo sich der Mangel an Behältnissen ergibt, für dieses Jahr gestatten, dass die Getreidegattungen nach dem Maasse der dermal festgesetzten Aufschüttung nach dem Probedrusch in den Garben eingesammelt, und unter der Aufsicht und Dafürhaftung der Dominien aufbewahret werden können; wozu eigene Plätze anzuweisen wären, und dabey die Vorsicht zu tragen sey, dasselbe mit Gräben umzogen, und diese Getreideschober hernach mit einem Obdache von Stroh versehen würden, damit selbe von allen Schaden sicher seyn mögen.

Lemberg den 8-ten Növenber 1793.

Joseph Graf Brigido.

Рукон. оригінал, з підписом 5р. Бриґідо, 2 картки fol., писано на двох сторонах, а на четвертій стор. рубрум: praesent 12 X-bris 1793. N. 494. Vom k. gal. Gubernium. 29.897. An das galizische ständische Kollegium.

über die den galizischen Unterthanen für ihre in den Jahren 1789 und 1790 zum Behufe der nach Abzug der Assekurationsscheine pro 1789 die sie bereits veräußert haben, dann die geleisteten Vorschüsse, und was endlich nach Abzug der ärarischen Forderung den Unter-Speicherfond von der Lieferung pro 1790 übrig bleibt,

Namen der Kreise	Die unterthänige Lieferung beträgt									
	pro 1789		pro 1790				Zusammen		Hievon die Summe der ver- kauften Assekura- tion schein	
	An Kapital		An Kapital		An 4-percen- tigen Interes- sen vom 1-ten 9-mbr 17 1 bi- Ende Oc- tober 1792					
	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
Lemberg	10.261	52 ⁴ _{..}	37.847	39 ² _{..}	1.513	53 ⁵ _{..}	49.623	25	515	37 ⁴ _{..}
Zolkiew	19.062	—	74.138	25 ² _{..}	2.965	31 ² _{..}	96.165	56 ⁴ _{..}	4.702	8 ⁷ _{..}
Zamość	19.871	3 ⁶ _{..}	53.004	44 ⁵ _{..}	2.120	11 ³ _{..}	74.995	59 ⁶ _{..}	1.577	37 ⁴ _{..}
Przemisl	19.933	7 ⁴ _{..}	71.218	2 ⁶ _{..}	2.848	43 ³ _{..}	93.999	53 ⁵ _{..}	1.785	11 ³ _{..}
Rzeszow	15.197	37 ⁴ _{..}	50.837	50	2.033	30 ⁶ _{..}	68.068	58 ² _{..}	—	—
Tarnow	14.737	40 ⁴ _{..}	60.598	50	2.423	58 ² _{..}	77.760	29 ¹ _{..}	93	9 ⁵ _{..}
Bochnia	11.456	54 ³ _{..}	44.281	48 ⁶ _{..}	1.771	16 ⁵ _{..}	57.509	59 ⁶ _{..}	—	—
Mislenice	14.783	15	48.895	23 ⁶ _{..}	1.955	48 ⁷ _{..}	65.634	27 ⁵ _{..}	—	—
Sandec	9.753	—	31.125	35 ³ _{..}	1.245	— ⁶ ₈	42.123	36 ¹ _{..}	—	—
Jaslo	15.678	—	53.023	1 ⁷ _{..}	2.120	55 ⁵ _{..}	70.821	57	—	—
Sanok	14.642	20 ⁵ _{..}	44.214	43	1.768	34 ⁵ _{..}	60.625	38 ³ _{..}	1.020	8 ³ _{..}
Sambor	19.478	6 ⁶ _{..}	63.764	57 ² _{..}	2.538	28 ⁵ _{..}	85.781	32	6.349	59 ² _{..}
Stry	9.550	27 ¹ _{..}	24.754	45 ³ _{..}	990	11	35.295	23 ⁷ _{..}	574	18 ⁶ _{..}
Brzeżan	29.777	48 ⁶ _{..}	80.577	23 ⁷ _{..}	3.223	5 ^{..}	113.578	18 ³ _{..}	4.829	24 ⁴ _{..}
Stanislawow	11.994	36 ⁵ _{..}	37.250	4	1.490	— ⁴ _{..}	50.734	4 ¹ _{..}	1.336	16
Zaleszczik	24.624	39 ³ _{..}	82.731	15	3.309	15	110.665	9 ⁵ _{..}	—	—
Tarnopol	29.457	56 ² _{..}	94.853	52 ⁶ _{..}	3.814	9 ¹ _{..}	128.125	58 ¹ _{..}	7.060	22 ⁴ _{..}
Zloczow	20.601	28 ¹ _{..}	74.749	59 ⁵ _{..}	2.989	59 ⁷ _{..}	98.341	27 ⁵ _{..}	1.017	3 ¹ _{..}
Summe	310.861	54 ⁴ _{..}	1,027.868	22 ⁷ _{..}	41.122	35 ⁴ _{..}	1,379.852	53 ¹ _{..}	30.861	17 ³ _{..}

Hiezu:

Die obrigkeitliche Lieferung pro 1789	nebst den unter 5 fl. ausgefallenen Kapitalien.
Interessen von 1-ten May 1790 bis letzten 8-ber 1792	
Die obrigkeitliche Lieferung pro 1790	
Interessen a dato des Lieferungsscheins bis Ende 8-ber 1792	
Die Obrigkeiten haben anstatt der Lieferungs-Rückstände pro 1790 baar zu ersetzen	
Die Lieferung der Geistlichkeit pro 1790	
Interessen vom 1-ten 9-mbr 1791 bis letzten 8-br 1792	
Summa der aus der 2-jährigen Lieferung dem Speicherfond zufallenden Beträge	
Werden die Prägravations-Ersatzposten sammt den hievon abfallenden Zinsen laut summarischen Summa aller Beiträge	

weis

Armeen geleistete Naturallieferung, sowohl an Kapital, als Interessen gebührende Vergütung ärarischen Forderungen, für die denselben in den Nothjahren an Naturalien und baaren Gelden von der Natural-Vergütung pro 1789 zur Abtossung ihrer Privatschulden und den oder welche Kreise dem Aerarium noch in Rückstand hatten.

So wäre den Unterthanen annoch baar zu vergüten		Die ärarische Forderung						Die ärarische Forderung von der Lieferung abgezogen, so bleibt:				Oder dem Aerarium von den Unterthanen annoch an Rückständen zu ersetzen	
		An den in Nothjahren vorgestreckten Naturalien		An baaren Gelde		Zusammen		Den Unterthanen von der Lieferung pro 1789 zur Abtossung ihrer Privatschulden		Und dem Speicherfond von der Lieferung pro 1790 übrig			
fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
49.107	47 ⁷ / ₁₀₀	14.295	2 ⁴ / ₁₀₀	1.088	25	15.383	27 ⁴ / ₁₀₀	10.261	52 ⁴ / ₁₀₀	23.462	27 ⁷ / ₁₀₀	—	—
91.463	47 ⁵ / ₁₀₀	21.930	8 ⁷ / ₁₀₀	809	—	22.739	8 ⁷ / ₁₀₀	19.062	—	49.662	38 ⁶ / ₁₀₀	—	—
73.418	22 ¹¹ / ₁₀₀	10.384	6 ⁷ / ₁₀₀	394	30	10.778	36 ¹ / ₁₀₀	19.871	3 ⁶ / ₁₀₀	42.768	41 ⁵ / ₁₀₀	—	—
92.214	42 ¹¹ / ₁₀₀	11.064	3 ⁴ / ₁₀₀	3.064	25 ³ / ₁₀₀	14.128	29 ¹ / ₁₀₀	19.933	7 ⁴ / ₁₀₀	58.153	5 ⁵ / ₁₀₀	—	—
68.068	58 ¹¹ / ₁₀₀	71.641	16 ⁴ / ₁₀₀	—	—	71.641	16 ⁴ / ₁₀₀	—	—	—	—	3.572	18 ² / ₁₀₀
77.667	19 ⁴ / ₁₀₀	—	—	—	—	—	—	14.737	40 ⁴ / ₁₀₀	62.929	39	—	—
57.509	59 ⁶ / ₁₀₀	596	10 ⁶ / ₁₀₀	50	—	646	10 ⁶ / ₁₀₀	11.456	54 ³ / ₁₀₀	45.406	54 ⁵ / ₁₀₀	—	—
65.634	27 ⁵ / ₁₀₀	—	—	1.162	30	1.162	30	14.783	15	49.688	42 ⁵ / ₁₀₀	—	—
42.123	36 ¹ / ₁₀₀	26.265	31 ² / ₁₀₀	117	50	26.383	21 ² / ₁₀₀	9.753	—	5.987	14 ⁷ / ₁₀₀	—	—
70.821	57 ⁴ / ₁₀₀	—	—	—	—	—	—	15.678	—	55.143	57 ⁴ / ₁₀₀	—	—
59.605	30	17.433	21 ⁷ / ₁₀₀	—	—	17.433	21 ⁷ / ₁₀₀	14.642	20 ⁵ / ₁₀₀	27.529	47 ⁴ / ₁₀₀	—	—
79.431	33 ³ / ₁₀₀	193.972	47 ² / ₁₀₀	17.772	44	211.745	31 ² / ₁₀₀	—	—	—	—	132.313	57 ⁷ / ₁₀₀
34.721	5 ¹ / ₁₀₀	186.153	13 ² / ₁₀₀	16.555	55 ⁵ / ₁₀₀	202.709	8 ⁷ / ₁₀₀	—	—	—	—	167.988	3 ⁶ / ₁₀₀
108.748	53 ⁷ / ₁₀₀	14.413	54 ⁴ / ₁₀₀	11.199	51	25.613	45 ⁴ / ₁₀₀	29.777	48 ⁶ / ₁₀₀	53.357	19 ⁵ / ₁₀₀	—	—
49.398	25 ¹ / ₁₀₀	26.932	30	1.619	30	28.552	—	11.994	36 ⁵ / ₁₀₀	8.851	48 ⁴ / ₁₀₀	—	—
110.665	9 ⁵ / ₁₀₀	2.716	28 ⁶ / ₁₀₀	2.577	39	5.294	7 ⁶ / ₁₀₀	24.624	39 ³ / ₁₀₀	80.746	22 ² / ₁₀₀	—	—
121.065	35 ⁵ / ₁₀₀	—	—	19.885	45	19.885	45	29.457	56 ² / ₁₀₀	71.721	54 ³ / ₁₀₀	—	—
97.324	24 ⁴ / ₁₀₀	—	—	11.862	3 ⁴ / ₁₀₀	11.862	3 ⁴ / ₁₀₀	20.601	28 ¹ / ₁₀₀	64.860	52 ⁷ / ₁₀₀	—	—
1,348.991	35 ⁶ / ₁₀₀	597.798	35 ⁷ / ₁₀₀	88.160	8 ⁸ / ₁₀₀	685.958	44 ⁵ / ₁₀₀	266.635	43 ³ / ₁₀₀	700.271	27 ⁵ / ₁₀₀	303.974	19 ⁷ / ₁₀₀
										107.708	13 ⁵ / ₁₀₀		
										10.761	52 ⁴ / ₁₀₀		
										360.075	5 ¹ / ₁₀₀		
										33.642	19 ³ / ₁₀₀		
										35.792	55 ⁴ / ₁₀₀		
										22.245	12 ⁵ / ₁₀₀		
										863	21 ² / ₁₀₀		
										1,271.360	27 ⁶ / ₁₀₀		
Ausweis Litt. B zugeschlagen mit										179.785	31 ² / ₁₀₀		
										1,451.145	59		

Von der kais. königl. Provinzial-Staats-Buchhalterei.

Lemberg den 25-ten Juny 1794.

Karl August Eytelberger,
Buchhalter.

Johann Georg Drüzinger,
Buchhalter.

Summarischer

aller zu dem Speicherdotirungsfond von den galizischen Obrigkeiten,

K r e i s e	An Prägrava- tions-Ersatz- posten bis Ende Oktober 1791		An davon abfallenden Zinsen		Für das Jahr 1789			
					vom Aerarium		von den Obrigkeiten	
					Die zu ver- gütenden obrig- keitlichen Asse- kurations- scheine sammt Interessen vom 1-ten May 1790 bis letzten 8-br 1792 nebst den unter 5 fl. aus- gefallenen Lie- ferungs- Betragen		Die Beträge der veräußerten Assekurations- scheine sammt Interessen vom 1-ten May 1790 bis letzten Oktober 1792	
	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.
Lemberg	—	—	—	—	4.372	1	—	—
Zolkiew	23.769	54 ¹ / _{..}	6.859	32 ⁷ / _{..}	7.020	20	198	9 ⁴ / _{..}
Zamość	3.430	—	1.359	19 ² / _{..}	11.513	38 ⁵ / _{..}	511	30
Przemisl	3.549	33	616	19 ⁶ / _{..}	8.491	48	613	57 ³ / _{..}
Rzeszow	5.094	9 ³ / _{..}	838	35	4.889	48 ⁵ / _{..}	—	—
Tarnow	1.078	40 ⁴ / _{..}	68	34 ⁷ / _{..}	6.989	47 ¹ / _{..}	102	28 ⁵ / _{..}
Bochnia	615	30	47	15 ¹ / _{..}	5.271	44 ² / _{..}	—	—
Myslenice	6.862	11 ⁴ / _{..}	1.070	33	4.106	28 ⁶ / _{..}	—	—
Sandec	1.475	15	2	— ² / _{..}	1.777	45 ⁶ / _{..}	—	—
Jaslo	5.085	21 ⁴ / _{..}	1.171	33 ³ / _{..}	4.490	46 ⁴ / _{..}	—	—
Sanok	2.691	9 ⁴ / _{..}	536	21 ³ / _{..}	4.874	30 ⁶ / _{..}	—	—
Sambor	24.736	— ⁶ / _{..}	2.990	49 ¹ / _{..}	5.622	10 ³ / _{..}	13	10 ⁴ / _{..}
Stry	11.438	30 ⁴ / _{..}	1.014	15 ⁴ / _{..}	3.139	10 ⁵ / _{..}	—	—
Brzeżan	10.585	33	2.420	33 ¹ / _{..}	13.670	46 ⁶ / _{..}	208	18 ⁶ / _{..}
Stanislawow	11.746	15 ³ / _{..}	3.499	33 ² / _{..}	3.963	53 ⁵ / _{..}	—	—
Zaleszczik	14.753	49	2.469	59 ¹ / _{..}	7.781	24	—	—
Tarnopol	11.776	11 ⁴ / _{..}	2.621	53 ⁵ / _{..}	10.847	44 ¹ / _{..}	—	—
Zloczow	9.558	35 ⁶ / _{..}	3.951	41 ⁷ / _{..}	7.998	42 ¹ / _{..}	—	—
Zusammen . .	148.246	40 ⁶ / _{..}	31.538	50 ⁴ / _{..}	116.822	31 ³ / _{..}	1.647	34 ⁶ / _{..}

Ausweis

der Geistlichkeit und der Unterthanen gewidmeten Beiträge.

Für das Jahr 1790						Zu- sammen	Hiezu		Summe aller zum Speicherfond gewidmeten Beiträge		
vom Aerarium		von den Obrigkeiten		vom Aerarium			vom Aerarium				
Die zu vergütenden obrigkeitlichen Assekurations- scheine samt Inter- essen a dato der ausgestellten Lieferscheine bis Ende 8-br 1792		Die rück- ständige Natural- Lieferung nach den fixirten Ver- gütungs- Preisen sammt Interessen vom 1-ten May 1790 bis letzten 8-br 1792		Die zu ver- gütende Lieferung der Geist- lichkeit sammt Interessen von 1-ten 9-mbr 1791 bis letzten Oktober 1792			Die in der Beilage A aus- gewiesene, von der unterthänigen Lieferung pro 1790 dem Speicherfond übrig bleibenden Beträge				
fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.		
14.237	59 $\frac{5}{100}$	—	—	1.664	33 $\frac{2}{100}$	20.274	33 $\frac{7}{100}$	23.462	27 $\frac{7}{100}$	43.737	1 $\frac{6}{100}$
28.318	59 $\frac{5}{100}$	—	—	2.486	24 $\frac{3}{100}$	68.653	20 $\frac{4}{100}$	49.662	38 $\frac{6}{100}$	118.315	59 $\frac{2}{100}$
22.937	40 $\frac{3}{100}$	21.976	37 $\frac{4}{100}$	1.309	3 $\frac{6}{100}$	63.037	49 $\frac{4}{100}$	42.768	41 $\frac{5}{100}$	105.806	31 $\frac{1}{100}$
35.466	57 $\frac{3}{100}$	2.021	7 $\frac{7}{100}$	2.553	4 $\frac{3}{100}$	53.312	47 $\frac{6}{100}$	58.153	5 $\frac{5}{100}$	111.465	53 $\frac{3}{100}$
15.206	21 $\frac{4}{100}$	—	—	1.167	26 $\frac{3}{100}$	27.196	20 $\frac{7}{100}$	—	—	27.196	20 $\frac{7}{100}$
26.960	26 $\frac{4}{100}$	—	—	1.291	47	36.491	44 $\frac{5}{100}$	62.929	39	99.421	23 $\frac{5}{100}$
20.123	35 $\frac{6}{100}$	—	—	765	13 $\frac{7}{100}$	26.823	19	45.406	54 $\frac{5}{100}$	72.230	13 $\frac{5}{100}$
12.815	38 $\frac{1}{100}$	—	—	889	42 $\frac{4}{100}$	25.744	33 $\frac{7}{100}$	49.688	42 $\frac{5}{100}$	75.433	16 $\frac{4}{100}$
7.551	39 $\frac{2}{100}$	—	—	495	24 $\frac{7}{100}$	11.302	5 $\frac{1}{100}$	5.987	14 $\frac{7}{100}$	17.289	20
17.673	16 $\frac{3}{100}$	—	—	458	58 $\frac{6}{100}$	28.879	56 $\frac{4}{100}$	55.143	57 $\frac{4}{100}$	84.023	54
16.624	29	—	—	1.447	5 $\frac{2}{100}$	26.173	35 $\frac{7}{100}$	27.529	47 $\frac{4}{100}$	53.703	23 $\frac{3}{100}$
17.497	37 $\frac{6}{100}$	1.776	49 $\frac{2}{100}$	2.475	48 $\frac{5}{100}$	55.112	26 $\frac{3}{100}$	—	—	55.112	26 $\frac{3}{100}$
9.906	28 $\frac{2}{100}$	—	—	988	43	26.487	7 $\frac{7}{100}$	—	—	26.487	7 $\frac{7}{100}$
40.894	24 $\frac{5}{100}$	5.604	48 $\frac{5}{100}$	1.974	31	75.358	55 $\frac{7}{100}$	53.357	19 $\frac{5}{100}$	128.716	15 $\frac{4}{100}$
13.048	9 $\frac{3}{100}$	—	—	1.280	21 $\frac{6}{100}$	33.538	13 $\frac{3}{100}$	8.851	48 $\frac{4}{100}$	42.390	1 $\frac{7}{100}$
25.874	7 $\frac{6}{100}$	—	—	78	41 $\frac{5}{100}$	50.958	1 $\frac{4}{100}$	80.746	22 $\frac{2}{100}$	131.704	23 $\frac{6}{100}$
39.789	54 $\frac{4}{100}$	4.413	32 $\frac{2}{100}$	1.713	59 $\frac{7}{100}$	71.163	16 $\frac{5}{100}$	71.721	54 $\frac{3}{100}$	142.885	11
28.789	38 $\frac{6}{100}$	—	—	67	43 $\frac{6}{100}$	50.366	22 $\frac{5}{100}$	64.860	52 $\frac{7}{100}$	115.227	15 $\frac{1}{100}$
393.717	24 $\frac{4}{100}$	35.792	55 $\frac{4}{100}$	23.108	34	750.874	31 $\frac{3}{100}$	700.271	27 $\frac{5}{100}$	1.451.145	59

Von der kais. königl. Provinzial-Staats-Buchhalterei.

Lemberg den 25. Juny 1794.

Karl August Eytelberger,
Buchhalter.Johann Georg Drüxinger,
Buchhalter.

Повідомленє ґубернії до виділу станового з д. 22. липня 1794 р., при яким ґубернія на жаданє виділу пересилає йому два викази, а власне виказ збіжа зсипаного селянами до гром. шпихлїрів у р. 1789 і 1790, як також виказ сум преґраваційних, які впливали до зсипового фонду.

Ständisches Kollegium, 17667. Denselben werden auf das unterm 9-ten 8-ber v. J. Zahl 400 hierortig gemachte Ansuchen zwey Ausweise über die Naturallieferungsbeträge pro 1789 und 1790 nebst den Prägravations-Ersatzposten, die nach Abzug der ärarischen Forderung zum Speicherfond bestimmt sind, im Anschlusse übermacht.

Lemberg den 22-ten Julii 1794.

Dr. Ellevau.

Fallmburg.

Акт ориґінальний, з підписами Фальмбурґа і дра Еллево, 6 карток fol., на першій стор. текст, стор. 4—5 і 8—9 викази, стор. 12 рубрум: praes. 5 Augusti 1794. N. 301. Vom galizischen Gubernium 17.667. An das galizische Landständische Kollegium.

XII.

Рескрипт ґубернії до станового виділу з дня 4. червня 1818 р., дає на запитанє виділу поученє про йосифінський патент що до шпихлїрів та про інструкцію для їх адміністрованя.

Nr. 25.453. Auf die Zuschrift vom 2-ten des v. M. Zahl 530 wird dem landesständischen Kollegium in Betreff der Errichtung und Dotirung der unterthänigen Gemeindespeicher erwiedert, dass das diesfalls für Böhmen und Mähren erlassene Patent dem ständischen Kollegium am 7-ten August 1788 zur Gub.-Zahl 17.983 mitgetheilt worden sey.

Sollte dies Exemplar nicht aufgefunden werden, so ist der 15-te Band der Gesetzsammlung unter dem Titel: Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph II. erflossenen Gesetze nachzuschlagen, allwo dasselbe Seite 26 seinem ganzen Inhalte nach aufgeführt ist. Die Instruktion über die Verrechnungsart ist in der Pillerischen Gesetzsammlung vom Jahre 1789 Seite 196 enthalten. Zugleich wird der k. k. Staatsbuchhaltung verordnet, dass sie dem

landständischen Kollegium einen summarischen Ausweis über das dem Gemeinspeicherfond gehörige Vermögen, wozu die obrigkeitlichen Lieferscheine von den Jahren 1789 und 1790, dann die Strafbeträge für obrigkeitliche Bedrückungen sammt den von beiden Kathegorien entfallenen Zinsen gehören, binnen vier Wochen mittheile.

Hiebei findet man zu bemerken, dass die Auszahlung der in dem öffentlichen Fond anliegenden Kapitalien nur nach den in dem Patente vom 21-ten März und dem Kreisschreiben vom 12-ten May festgesetzten Grundsätzen zu erwarten sey.

Lemberg am 4-ten Juny 1818.

In Abwesenheit Sr. des Herrn Landes-Gouverneurs Excellenz.

Krieg.

Документ оригінальний з підписом бар. Крига, без рубрум, 1 картка fol. Адрес у низу verso: An den landesständischen Ausschuss in Lemberg. Є також старий польський переклад цього документу з підписом: traduxit Rzepiński.

XIII.

Пригадка губернії до станового виділу з дня 14. червня 1818 р., якою жадаєть ся його опинії в справі реактивованя гром. шпіхлірів.

Praes. 16. Juny 1818, Nr. 869.

Nr. 29753. Mocą Kancellaryi Nadwornego Dekretu pod dniem 22. Maja r. b. rozporządzono zostało: Na zapytanie, czyliby, tak iak teraz w Czechach y Morawii existuiący Skład zbożowy, na ten sposób w tuteyszym kraju w gromadzkich kontrybucyinych zsypkach, zaprowadzone bydz niemogły; do 30. Juny b. r. dać opinię. — Ażeby temu rozporządzeniu zadosyćczynić, zleca się Panu Prowincjonalnemu Buchalterowi tego dopilnować, ażeby Stanowemu Kollegio Sumaryczny Wykaz należącego majątku do funduszu gromadzkich Spiklerzy, tak kapitałów iako 7 procentów w 4 niedzielach niezawodnie był odesłany. — Stanowe Kollegium stosownie do Insynuaty pod 4. Juny b. r. Nr. 25.453 uwiadamia, żeby swoją opinię

zaraz po odebraniu tych wykazów dało — w Lwowie dnia 14. Juny 1818.

W niebytności Jego Excellencyi JWGubernatora.

Krieg.

Kopія польського перекладу, 1 картка fol. без рубрум.

XIV.

Рескрипт львівської губернії до станового віділу з 15. липня 1818 р., з яким губернія предкладає віділови виказ усього стану шпіхлірового фонду, пояснюючи спосіб його дотеперішньої адміністрації.

Nr. Buchalt. 10856/818. Stosownie do gubernialnego zlecenia do 4. Juny r. b. Nr. 25.453, załączaią się 2 wykazy całkowitego majątku na uposażenie funduszu do budowy Szpiechlerzy gromadzkich z tą uwagą: że gdy takowy po naywiększey części z publicznych i prywatnych procentowych obligacyi składa się, od których prowizye ciągiem płyną — a zatym takowy za determinowaną summę uważanym bydź niemoże, pomnaża się on bowiem codziennie tak przez wzrastaiące prowizye iakoteż i przez poenalia za praecagrawacye poddanych od czasu do czasu wpływaiące, dla tego co się tycze należących prowizyi termin z ostatnim kwietnia r. b., iak wykazy wyiaśniaia, wziętym iest. Zresztą czyni się uwaga względem wyrachowania procentów, że do kwietnia 1793 wykazane summy w tym sposobie rozumieć się maią, to iest, nie stanowią one od dnia wydanego rewersu assekuracyinego do ostatniego kwietnia 1793 należące summę procentową, tylko te wykazane summy są dotąd pozostałą resztą od dawniey utworzonego rzeczywistego dochodu, któren aż do wzmiankowaney reszty na umorzenie w czasie ciężkich lat przez Skarb poczynionych poddanym awansów tak w pieniądzech iako i w ziarnie obróconym został. Względem wynagrodzenia pozostałych liwerunków dominikalnych za rok 1790 i sprzedanych rewersów assekuracyinych za rok 1789 kładzie się tymczasowie należytość, iaka weyść ma; gdy porachunki Cyrkułu Tarnopolskiego i Czortkowskiego — okazuiące, wiele dotąd wpłynęło — chybiaia, a zatym takowa dla powzięcia wyobrażenia

całkowitego majątku na uposażenie budowy Szpichlerzy gromadzkich przeznaczanego — wykazuje się.

W Lwowie dnia 15. Lipca 1818.

Ettmayer,
Buchalter.

Kraus,
Wice-Buchalter.

Köhler,
Radca rachunkowy.

Lowak,
Oficjał rachunkowy.

Kopія польського перекладу з допискою: traduxit Błażowski, 1 kartka fol. pisano no oboch bokach, z adreсою w niżu: Do Wysokiego Wyboru Stanow Szlach. Galicyjskich.

XV.

Виказ із дати 15. липня 1818 р. кар за прегравації панів над підданими, разом з процентами тих сум, уложений з кінцем цьвітня 1818 р.

Wykaz

co wynoszą penalia za preagrawacyą poddanych, przeznaczone na uposażenie funduszu do budowy szpichlerzy gromadzkich, w kapitałach y procentach, z końcem kwietnia 1818.

Krai	Kapitały lokowane				Kapitały lokowane u dominiów, tabularnie zabezpieczone		Kapitały pozostaące w gotowiznie zwrócić się mające		Należytość procentów z końcem kwietnia 1818		Razem		Uwagi
	w funduszach publicznych		w prywatnych										
	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	R.	kr.	
Galicya	163919	29 ² / _{..}	30251	15 ¹ / _{..}	37332	18 ¹ / _{..}	12536	7	38022	46 ³ / _{..}	282061	56 ³ / _{..}	

Ces. król. Buchalterya.

W Lwowie dnia 15. Lipca 1818.

Ettmayer m. p.,
Buchalter.

Kraus m. p.,
Wice-Buchalter.

Köhler m. p.,
Radca rachunkowy.

Lowak m. p.,
Oficjał rachunkowy.

Kopія польського перекладу, з підписом: Пшумасzył Stupnicki.

XVI.

Меморіал станового виділу (Remissorialschreiben) із дня 26. вересня 1818 р., в яким виділ представляє свої заходи і погляди в справі підданських гром. шпіхлірів у Галичині.

Die Vernunft und die Erfahrung hat uns gelehret, dass die eingeführte Getreidehinterlegung in den Gemeinde-Schüttböden, wodurch die Unterthanen in den Missjahren Unterstützung erhalten können, grosse Vortheile gewähre. Damit aber dieses Vorhaben in Galizien nicht, wie bis jetzt, ohne Erfolg bleibe, werden zwey wesentliche Bedingnisse erfordert, und zwar:

1. dass die Auslage dieser Anstalt so gering als möglich bemessen, und

2. dass die dabei zu bestehende, der Natur der Anstalt nach wohl unentbehrliche Manipulation ganz einfach und von weitläufigen Schreibereien frey sey. Beides muss in Galizien mehr als anderwärts wo berücksichtigt werden, da die Unterthanen (welche ausschliesslich aus dieser Einrichtung Nutzen ziehen, und daher allein die Lasten derselben zu tragen hätten) ausser Stand sind die Unkosten zu bestreiten, die Dominien aber, denen die Aufsicht, wie es scheint, anzuvertrauen wäre, mit stetten Wirthschaftssorgen belastet, nicht gerne die Mühe weitschichtiger Verrechnungen übernehmen, und gegen alles, was eine genaue Manipulationsart, viele Schreibereyen und Anhäufung der Akten nach sich zieht, einen Widerwillen empfinden.

Bevor wir zur Erstattung des Gutachtens und zum Entwurfe der gedachten Anstalt schreiten, müssen wichtige Ansichten vorausgeschickt werden, wodurch der in der Frage stehende Gegenstand sowohl, als auch die das Gutachten des Landständischen Ausschusses unterstützenden Beweggründe mehr ins Klare kommen.

1. In Galizien giebt es (nach Abschlag von Bukowina) 3598 Dominien und 59 Dörfer. Allein, wenn man in Erwägung ziehet, dass einige Dominien aus mehreren Dörfern bestehen, denen ein Schüttboden zu wenig ist, und dass nach Massgabe der Bequemlichkeit und der zu habenden Aufsicht nur die nächsten Dörfer einen gemeinschaftlichen Schüttkasten haben können, so glaubt der Landständische Ausschuss, dass die Zahl der Gemeindespeicher in Galizien 4500 erreichen, oder dieselbe vielleicht übersteigen werde.

Wenn nun bei jedem Schüttkasten ein mit 300 fl. zu besoldender Schreiber oder Rechnungsführer angestellt wird, so belaufen sich die diesfälligen Unkosten des Jahres auf 1,350.000 fl.

Berechnet man die Kanzlei-Requisiten mit 20 fl., die Reparatur eines Speichers mit 30 fl., so entfällt neuerdings eine jährliche Ausgabe mit 225.000 fl.

Die Wohnung des Schreibers, die Beheizung der Kanzlei, die Remuneration der Geschworenen und des Dorfrichters, welche zur Kontrolle und Aufsicht der Schüttböden gezogen werden müssen, die Korrespondenz mit den k. Kreisämtern und der k. Staatsbuchhaltung — wenn die Rechnungen jährlich gelegt werden sollten — dies alles wird die Ausgaben um ein Bedeutendes vergrössern, welches man aber genau anzugeben nicht im Stande ist. Indessen übersteigt schon das in der Rubrik Ausstehende viermahl die Rustikalsteuer: eine ungeheuere Summe, welche die galizischen Bauer auf keine Weise zu tragen vermögen.

2. Ausser diesen positiven Auslagen giebt es noch andere, die man negative nennen kann: weil dadurch das Einkommen der Unterthanen durch den Beitrag der Getreidekörner in die gemeinschaftlichen Schüttböden vermindert wird.

In Gemässheit dessen, was weiter unten auseinander gesetzt wird, sollen die zu hinterlegenden Fruchtgattungen in drey Klassen eingetheilt werden:

a) in diejenigen, welche zur Verpflegung der Unterthanen in den Missjahren zu verwenden wären;

b) in die Aussaat für ausserordentliche Fälle — insofern nämlich die Hoffnung des Landmannes durch die Wetterschäden vereitelt worden;

c) in jene Aussaat, welche wenigstens von denjenigen Unterthanen jährlich im Herbste zu fordern wäre, die für die Zukunft unbesorgt, selbst in fruchtbaren Jahren ihr Getreide in der Voraussetzung verschleudern, dass sie beim eintretenden Frühjahre die ihnen, und zwar aus eigener Schuld fehlende Sommersaat entweder aus dem Gemeindespeicher oder vom Dominium erhalten werden.

Die zur ersten Klasse gehörigen Körner machen 2,796.633 Koretz oder 5,593.266 Metzen aus.

Wir berechneten diesen Betrag als einen viermonatlichen Vorrath an Lebensmitteln — auf folgende Art: die Zahl der Bauer und Häusler in Galizien erreicht 335.596, und jene der in den

Dörfern befindlichen Seelen beträgt 1,677.980, indem es wahrscheinlich ist, dass jedes Bauernhaus fünf Seelen zähle. Wenn demnach für jedes Individuum 5 Koretz oder 10 Metzen jährlich angenommen werden, so entfällt auf eine viermonatliche Verpflegung die oben angesetzte Summe; und wenn man dabei noch erwäget, dass die Nahrung des galizischen Landvolkes mehr aus dem Pflanzen- als Thierreiche vorbereitet werde, so scheint diese Berechnung nicht übertrieben zu seyn.

Für die Wintersaat kann kein Vorrath gemacht werden, weil die nicht in Garben oder Hülsen aufbewahrten Körner die Kraft des Aufkeimens verlieren. In die fragleidenden Speicher können daher nur die Sommeraussaaten hinterlegt werden, und diese werden — unserer Meinung nach — des Jahres 2,664.592 Koretz oder 5,329.184 Metzen ausmachen.

Diese Berechnung stützten wir auf nachstehender Grundlage: Die unterthänigen Ackergründe betragen in Galizien 3,875.774 Joch, und obwohl nach Abschlag eines Drittheils für die Brache, des zweyten für die Wintersaat, nur ein Drittheil zur Sommersaat bleiben sollte, da jedoch — nach der zwar sehr üblen, allein unter den Bauern allgemein herrschenden Gewohnheit — die unterthänigen Sommeraussaaten bedeutend ihre Winteraussaat übersteigen; so haben wir die Hälfte der ackerbaren Gründe als zur Sommersaat bestimmt angenommen, und auf ein Joch $2\frac{1}{2}$ Metzen Gerste, oder 3 Metzen Haber gerechnet.

Die dritte Klasse begreift dasjenige Getreide, welches von den um ihre Wirthschaft sorglosen Unterthanen jährlich im Herbste zu dem Ende gefordert werden sollte, um es denselben im kommenden Frühjahre zur Bestreitung der Aussaat wieder zu geben. Nach unserm Dafürhalten gehören zu dieser letzten Klasse $\frac{2}{3}$ der Unterthanen, folglich müssten $\frac{2}{3}$ der zur Aussaat überhaupt erforderlichen Körner in die Gemeindespeicher hinterlegt werden, das ist 1,776.394 Koretz oder 3,352.788 Metzen.

Aus dem Vorausgeschickten ergiebt es sich nun, dass die theils zur Verpflegung, theils zur Aussaat in den Gemeindespeichern aufzubewahrenden Getreidekörner 7,237.619 Koretz oder 14,275.238 Metzen betragen. Es entsteht daher aus dieser wiewohl nützlichen Einrichtung für die Unterthanen eine doppelte Last:

a) Wenn man für die Verreibung der Körner, deren Masse durch die Länge der Zeit oder durch die Mischung selbst sich ver-

mindert, $1\frac{1}{2}$ von Hundert in Abschlag bringt, so macht der diesfällige Abgang des Jahres 108.564 Koretz oder 217.128 Metzen aus.

b) Kann der ganze in den Speichern befindliche Getreidevorrath nicht anders als ein unfruchtbringendes Kapital betrachtet werden.

3. Zur Erhaltung und Aufbewahrung der Körner müssen 4500 Schüttböden erbaut werden, deren jeder im Durchschnitte über 1600 Koretz oder 3200 Metzen zu fassen fähig wäre. Die Erbauung eines solchen Speichers würde, gering angenommen, auf 4000 fl., folglich die Aufführung sämtlicher auf 18 Millionen Gulden zu stehen kommen. Ein nicht unbedeutendes Kapital, welches von den galizischen Unterthanen einzutreiben unmöglich ist.

Der gefertigte Präsident bemerkt, dass schon aus dieser oberflächlichen Aufzählung des Kostenaufwandes einer solchen Landes-Provisionirung die Unerschwinglichkeit und das Missverhältniss zwischen den Mitteln und dem Zwecke, den man dadurch erreichen wolle, in die Augen springe.

Die Lokal-Verhältnisse Galiziens und die bestehenden Gesetze sichern den Bauer — selbst in ungünstigen Jahren — gegen Hungersnoth. Gelangt er einst zu Eigenthum und Wohlstand, so wird er sein eigener Magazinieur für Missjahre sein, oder es wird die Gemeinde freiwillig — belehrt und unterstützt von ihrer Herrschaft — Assekuranz-Anstalten für theilweisen oder allgemeinen Misswachs treffen.

Allein die hier vorgeschlagenen Anstalten mit gesetzlichem Zwange einführen wollen, hiesse nach der Ansicht des Präsidenten, dem Lande eine grössere Kalamität auferlegen, als ihm jemals das ungünstigste Zusammentreffen aller Ursachen zufügen könnte.

Der Präsident hält es überhaupt für ein grosses Glück, dass die Militär-Magazine aufgehört haben, und wünschet nicht, dass dieses Uebel in vergrössertem Maasse durch die Anlegung so vieler tausend Landes-Magazine wiederkehre und permanent erhalten werde. Was in den folgenden Absätzen dem Kameral-Aerarium — ausser seiner Konkurrenz pro rata der Kameral-Güter — auferlegt werden will, zerfällt als unzulässig von selbst, und benimmt den darauf gefussten Vorschlägen von selbst alle Anwendbarkeit.

Soweit geht die Meinung des Präsidenten. — Nun wird in der Darstellung des Referenten nachstehendermassen fortgefahren:

4. Schon zu Zeiten Kaiser Josephs II. versuchte man in Galizien die Einführung der Gemeindespeicher. Allein, da die mit dieser Untehrnehmung verbundenen Beschwerlichkeiten, wie auch der Zustand der Provinz, der es an überflüssigen Kapitalien gebricht, berücksichtigt wurden, so darf man sich nicht wundern, dass nichts zu Stande kam. Theilweise Versuche wurden fast überall gemacht, aber die Bemühungen blieben ohne Erfolg, und zwar aus Mangel an Grundsätzen, oder aus falscher Anwendung derselben. Denn:

a) Sobald der Getreidepreis im Lande gestiegen war, verkaufte der durch die Handelsspekulation verführte Unterthan seine vorrätthigen Früchte (womit er den Bedarf und die Aussaat hätte bestreiten können) bloss in der Hoffnung, dass ihm das Nöthige aus dem öffentlichen Speicher gereicht werde.

b) Die Vorräthe wurden ohne Unterschied, ob das Jahr fruchtbar oder unfruchtbar war, im Frühlinge an die Unterthanen vertheilt. Daher kam es, dass dieselben beim angetretenen Missjahre ausser Stand waren, das aus dem öffentlichen Speicher genommene Getreide zurückzusetzen. Auf diese Weise ging das, was vielleicht durch mehrere Jahre zusammengebracht ward, auf einmahl verloren, und die Einrichtung des Schüttbodens musste vom neuen unternommen werden. Diese Behauptung bewähren die rückständigen Schulden, womit fast alle Gemeinden aus diesem Grunde belastet sind.

Die oben auseinandergesetzten Bemerkungen werden einer Hohen Landesstelle zu dem Ende mitgetheilt, um einleuchtend zu machen, warum die Einführung der Gemeindespeicher in Galizien nicht gelungen sey; und dass dieses Geschäft in einem von überflüssigen Kapitalien entblössten und doch mit schweren Steuern belegten Lande nur sehr langsam und mit der unserm Zustande angemessenen Vorsicht befördert werden könne und dürfe.

Wir schreiten nun zu dem vorhabenden Gegenstande selbst.

Erbauung der Gemeindespeicher.

Wenn die Schüttkästen nicht gross, nicht zweckmässig und nicht ausschliesslich zu diesem Gebrauche aufgeführt werden, so ist weder der erwünschte Erfolg, noch die ordentliche Fortdauer dieser Anstalt je zu hoffen. Ohne derlei Gebäude kann auch die Erhaltung und die Sicherheit der hinterlegten Körner nicht erzweckt werden. Wollte man also dabei ordentlich zu Werke gehen, so wäre zu veranlassen:

1. dass die Kunstverständigen Speicher-Abrisse von verschiedener Grösse entwerfen, und solche öffentlich bekannt geben. Die kleinsten Speicher dürften 1000, die grössten 8 bis 9000 Metzen fassen können. Zwischen diesen beiden Endpunkten sollen einzelne Gebäudeentwürfe in steigendem Verhältnisse von 500 Metzen bestehen. Die Abrisse sollen so beschaffen seyn, dass darnach sowohl von Holz, als auch vom harten Materiale, als von Stein und Ziegeln gebaut werden könnte.

2. Die Menge und Beschaffenheit der Materialien soll verhältnissmässig zu der Grösse des Speichers so genau angegeben werden, dass es auch für einen in der Baukunst nicht erfahrenen Menschen begreiflich und verständlich wäre.

3. Der Gemeindespeicher muss neben dem herrschaftlichen gestellt werden, indem diese Nähe sehr viel zur Bewachung und Sicherheit beiträgt.

4. Die Dominien werden den Grund, worauf der Speicher stehen soll, unentgeltlich abtreten.

5. Die Dominien sollen ebenfalls ohne Entschädigung das Materiale, wenn solches auf dem Grunde vorfindig — oder wenigstens jenes, welches daselbst zu haben ist, als: Bauholz, Steine, Sand, Kalk, Leim herbeischaffen; ausgenommen, die Gemeinden hätten eigene Waldungen, oder das Materiale wäre nur in so einer geringen Quantität vorhanden, dass die Herrschaften dadurch entweder in ihren Einkünften verkürzt, oder in Erhaltung der bereits bestehenden oder noch aufzuführenden Gebäude gehindert würden.

6. Die zur Bearbeitung und Transportirung der Baumaterialien, sowie zur gänzlichen Herstellung der Getreidebehältnisse erforderlichen Zug- und Handarbeiten werden die Gemeinden leisten. Dass dabei die Gleichheit zwischen den Arbeitspflichtigen nicht verletzt werde, darüber haben sowohl die Herrschaften, als auch die Dorfrichter strenge zu wachen.

7. Wo es an Baumaterialien gebricht, dort haben die Gemeinden den Ankauf derselben mittelst ihrer Dorfrichter und Geschworenen anderwärts zu besorgen. Um aber allen Bevortheilungen zu begegnen, werden die diesfälligen Verträge in Beiseyn der Herrschaften geschlossen.

8. Die in Bezug auf die Einführung der Gemeindespeicher angestossenen Kontrakte, sowie alle diesen Gegenstand betreffenden Urkunden sollen vom Stempel befreyt seyn.

9. Die in der Nähe liegenden Kammeralgüter, insofern sie mit Waldungen und Baumaterialien versehen sind, sollen auf Begehren der Mangel an Materialien leidenden Gemeinden das Nöthige um einen mässigen — unter die gewöhnliche Taxe herabgesetzten — und in sechsjährigen Raten zu zahlenden Preis verkaufen.

10. Das Dominium hat mit Zuziehung des Dorfrichters und der Geschworenen den Ueberschlag, was nähmlich die Herstellung des Ganzen im baaren Gelde kosten könne, zu machen, und den entfallenden Betrag nach Massgabe der aus dem Besitze der Grundstücke zu berechnenden Beitragsfähigkeit auf die Gemeindeglieder zu vertheilen. Die ausgemittelten Geldbeträge dürften nur ratenweise, und zwar so eingetrieben werden, dass die einzelnen Raten den sechsten Theil der gewöhnlichen Grundsteuer nicht übersteigen.

11. Die besagten Beträge sollten im Monate October und November eingehoben, bei dem Dorfrichter erlegt, und unter doppelten Schlüsseln, deren einen die Herrschaft, den andern der Geschworene aus der Gemeinde zu halten hat, aufbewahrt werden.

12. Für das eingelaufene Geld sollen alle Jahre Materialien angekauft, und zur Winterszeit an den Bauplatz gebracht werden.

13. Die Dächer der Schüttkästen können von Stroh seyn: dieselben werden vor Feuergefahr gesichert, wenn das zur Deckung bestimmte Stroh in den mit Wasser aufgelösten Leim getaucht wird.

14. Der Bau darf nicht eher begonnen werden, bis nicht alles Materiale in Bereitschaft und an dem Bauplatze selbst sich befindet.

15. Die etwa vorfindigen alten Getreidebehältnisse können und sollen zu dem beabsichtigten Zwecke angewendet werden.

16. Vermöge des durch die k. Buchhaltung unterm 15. July d. J. verfassten, und dem Landständischen Ausschusse mitgetheilten Ausweises beträgt der Gemeindespeicherbau-Dotirungsfond 2,601.216 fl. 43 kr. Der grösste Theil davon ist sammt den angewachsenen Interessen in dem öffentlichen Fonde; der kleinere, aus Praegravations-Strafkapitalien bestehend, bei Privaten angelegt ausgewiesen. Damit nun die Gemeinden aus diesem Fonde wenigstens zum Theil Hilfe erhalten, so wolle ein Hohes Landes-Gubernium bei Sr. k. k. Majestät einschreiten, dass

a) den Gemeinden die rückständigen Interessen ohne Verzug ausgezahlt werden;

b) dass es denselben frey gestellt seye, da das Kapital selbst den bestehenden Finanzanordnungen zufolge nicht gleich behoben werden kann, die Aerarial-Obligationen zu veräussern;

c) dass diese Obligationen, im Falle, wenn eine Gemeinde einen Kontrakt in Betreff der zu kaufenden Baumaterialien mit der Kammer schliessen sollte, an Zahlungsstatt ohne allen Abzug angenommen werden; endlich

d) dass die Rückzahlung der bei Privaten angelegten Kapitalien gegen eine sechsmonatliche Aufkündigung verlangt werde.

Die Art und Grundlage, nach welchen das Getreide in die Gemeindepespeicher gefordert und zugestellt werden soll.

1. Der Hauptzweck dieser Anstalt ist: einen Getreidevorrath sowohl zur Verpflegung der Unterthanen, als auch zur Bestreitung der Aussaat in den Missjahren zu gewinnen, ferner sich auch in den gewöhnlichen Jahren dagegen sicherzustellen, dass einzelne Individuen der Gemeinde das zur Aussaat nöthige Getreide — gleich einem fixen Kapital — nicht verschleudern. Um diesen Zweck zu erreichen, sollen also die Getreidekörner in den Schüttböden in drey Klassen getheilt werden:

a) Zur ersten Klasse gehören die zur Verpflegung bestimmten Früchte. Die Gattungen derselben sind:

der Roggen, welcher am meisten angebaut und allgemein gebraucht wird;

die Gerste;

das Heidenkorn;

der Mays — in den jenseits des Dniester liegenden;

der Haber — in den Gebirgskreisen;

der Weizen, als die theuerste Getreidegattung, die auch bei dem Landvolke nicht allgemein im Gebrauche ist, soll in die Gemeindepespeicher nicht gefordert, sondern dem Handel der Unterthanen überlassen werden.

Um die Masse des Getreides, womit diese Klasse versehen seyn soll, zu bestimmen, haben die Dominien folgender Methode sich zu bedienen:

Von der Seelenanzahl überzeugen sich dieselben aus den Militärconscriptionen. Man nimmt dann zu einer viermonathlichen Verpflegung eines jeden Individuums 3 Metzen $5\frac{1}{3}$ Garnetz Roggen an, und

so kommt der Hauptbetrag der für diese Klasse zu bewahrenden Körner zum Vorschein.

Wir haben den Roggen als die gewöhnlichste Getreidegattung zum Massstabe unserer Berechnung angenommen. Da aber nicht alle Körner gleichen Nahrungsstoff von der Natur erhalten haben, so glauben wir den Vergleich zwischen denselben folgendermassen anstellen zu müssen:

Der Mays wird dem Roggen gleichgehalten, und eines kann für das andere ohne Unterschied angenommen werden. Ferner sollen diejenigen Unterthanen, welche nicht im Stande wären, Korn (Roggen) in den Schüttkasten zu geben, statt eines Metzens dieser Fruchtgattung $1\frac{1}{4}$ Metzen Gerste und Heiden, dann $1\frac{1}{2}$ Metzen Haber liefern.

b) In die zweyte Klasse setzen wir dasjenige Getreide, welches für den Fall des Misswachses zur Bestreitung der Sommeraussaat bestimmt ist, und zu keinem andern Zwecke gebraucht werden darf.— Der Grund, warum die Winteraussaat in den Gemeindespeichern nicht enthalten seyn könne, wurde schon oben auseinander gesetzt. Das Quantum der Sommeraussaaten aber wird jedes Dominium nach der Ausdehnung der Gemeindegründe und nach der gewöhnlichen Anbauungsart bestimmen.

c) Die dritte Klasse begreift jene Sommeraussaat, welche jährlich wenigstens von denjenigen Unterthanen verlangt werden muss, die als üble Wirthe bekannt sind, und bei denen es daher zu befürchten wäre, dass sie ihr Getreide vor Rückkehr des Frühlings verschleudern werden. Allein diese in den Schüttkasten hinterlegten Körner müssen den Eigenthümern alle Frühjahre ausgefolgt werden.

2. Nach der aufgestellten Berechnung soll das Getreide der ersten und zweyten Klasse durch mehrere Jahre theilweise von den Unterthanen, und zwar in dem Masse abgefordert werden, dass ein Bauer, selbst in dem segenreichsten Jahre, nicht mehr als $\frac{1}{2}$ Metzen von jedem Joche bebauten Grundstückes zu geben habe.

3. Das Getreide der ersten Klasse, das zur Verpflegung bestimmt ist, soll im Stande der vollkommensten Trockenheit, es möge diese auch mittelst der Oeffen bewirkt werden, in die Gemeindespeicher geliefert seyn, damit solches daselbst auch durch längere Zeit ohne Schadengefahr aufbewahrt werden könnte.

4. Ueberhaupt soll das Getreide, welches in die Speicher geliefert wird, mit Hilfe der dazu tauglichen Maschinen von dem Unkrautsamen und allem, was fremdartig ist, gereinigt werden.

Aufsicht über die Gemeindespeicher.

1. Der Gemeindespeicher muss unter dreyfacher Sperre und Schlüssel verbleiben. Ein Schlüssel davon wird dem Dominio, der zweite dem Dorfrichter, und der dritte dem von der Gemeinde allein ohne Beistimmung des Dominiums alljährig zu wählenden, oder bloss zu bestätigenden Ausschussmanne übergeben.

2. Der Dorfrichter und der Gemeinde-Ausschussmann sollen in der Kirche feyerlich den Eid ablegen, dass sie das ihnen anvertraute Getreidebehältniss getreulich verwalten werden.

3. Die Nachtwachen müssen die Gemeinden nach der gewöhnlichen Reihe leisten.

4. Jedweder aus der Gemeinde ist verbunden, die etwaigen zum Schaden des Schüttkastens gereichenden Bevortheilungen dem Dominio oder auch dem k. Kreisamte anzuzeigen. Wenn die Anzeige grundhältig erscheint, so soll derjenige, der sie gemacht hat, eine Belohnung von 20 fl. aus dem Vermögen des Schuldtragenden erhalten.

5. Die Dominien sollen für die Sicherheit und Erhaltung der Speicher zur Verantwortung nicht gezogen werden. Diese Ahndung würde dieselben von der Beförderung der Anstalt zurückhalten. Es wäre übrigens auch ungerecht, sie dafür verantwortlich zu machen, was nicht unter ihrer unmittelbaren Aufsicht steht, sondern vielmehr ganz von der Wachsamkeit der Gemeinden abhängt.

Organisirungs-Vorschriften und Verrechnungsart.

1. Die Körner der ersten und zweyten Klasse können nur in dem Falle ausgefolgt und vertheilt werden, wenn ein ungewöhnliches Missjahr eintritt, oder wenn die ganze, oder wenigstens ein grosser Theil der Fechsung durch Wetterschaden zu Grunde gehet. Durch ein Missjahr verstehen wir jenes Jahr, wo die Getreidepreise dreyfach, oder wenigstens doppelt gestiegen sind.

2. Da die Getreidepreise mässig stehen, soll den Unterthanen keine Unterstützung verabreicht werden. Denn sie können das, woran es ihnen gebricht, viel leichter durch ihre Arbeit verdienen, indem in Galizien die Arbeitspreise nicht in dem nähmlichen Verhältnisse, wie die Getreidepreise fallen.

3. Der Speicher kann nur von 9 Uhr Früh bis 3 Uhr Nachmittag aufgemacht und offen gehalten werden, und zwar in Gegenwart aller derjenigen, denen die Schlüssel anvertraut sind, wie auch im Beiseyn zweyer Geschworenen oder auch Andern aus der Gemeinde. Sollte derselbe ausser den bestimmten Stunden oder nicht im Beiseyn der Geschworenen geöffnet gefunden werden, so haben diejenigen, die ihn öffneten die für die Veruntreuungsschuldigen verhängte Strafe zu gewärtigen.

4. Die Massgefässe müssen genau seyn und nie aus dem Speicher kommen.

5. Der Dominikal-Beamte oder Schreiber soll dreyerlei Vormerkbücher führen. In dem ersten werden die Unterthanen, welche Getreide in den Schüttboden geliefert haben, mit der Angabe der Klasse und Gattung der Frucht verzeichnet; in dem zweyten, die sich im Laufe des Jahres ergebenden Auslagen; in dem dritten endlich dasjenige, was von jedem Unterthan an ausgeborgtem Getreide nebst der Zinsaufgabe im Herbste hereingebracht werden soll. Die besagten Vormerkbücher müssen allen Unterthanen in Gegenwart des Dorfrichters und der Geschworenen laut und verständlich vorgelesen werden.

6. Es versteht sich von selbst, dass das auszuleihende Getreide nur in Gegenwart derjenigen, die in dem Artikel 3 begriffen sind, auszufolgen sey.

7. Im Monathe Oktober, nach geendigter Wintereinsaat, soll das in den Schüttkasten zufolge der Repartition einzuliefernde — wie auch das ausgeborgte — und zu allen drey Klassen gehörige Getreide ohne Verzug hereingebracht werden. Den Dominien soll die Freyheit einberaunt werden, diesfalls auch Zwangsmittel zu gebrauchen.

8. Der Ausleiher ist verpflichtet von einem jeden ausgeborgten Metzen $\frac{1}{18}$ als Zinsaufgabe zur Vermehrung des Fonds in der nähmlichen Körnergattung, in welcher geliehen worden, abzuführen.

9. Die Einnahms- und Ausgabs-Tabellen, wie auch alle Rechnungen müssen in einem Kasten, der dem Gemeindeausschussmanne zu übergeben ist, unter doppelter Sperre aufbewahrt werden; den einen Schlüssel davon bekommt das Dominium, den andern der Dorfrichter.

10. Der Dominikal-Beamte wird alles dasjenige, was in die Vormerkbücher einzutragen ist, entweder zur Zeit, als das Getreide ausgeliehen, oder aber, als es in den Speicher hereingebracht wird,

im Beiseyn der im Artikel 3 begriffenen Personen einschreiben, und die Rechnungen sogleich einsperren und zurückstellen. Dieselben dürfen keinen Augenblick während der Abwesenheit der Gemeindevorsteher bei dem Dominikal-Beamten belassen werden.

11. Die Körner der zweyten Klasse, die den ganzen Sommer hindurch in dem Speicher geblieben waren, müssen, um dem Verderben derselben vorzubeugen, geschaufelt werden. Die zu diesem Ende erforderlichen Arbeiten haben die Gemeinden zu leisten.

12. Da die Sommerfrüchte auch mit der Zeit die Vegetationskraft verlieren, so soll dasjenige Getreide der 2-ten Klasse, welches den Sommer hindurch im Speicher war, im kommenden Herbste gegen das neueingeärndtete vertauscht werden, und dazu sollen die Unterthanen gehalten seyn.

13. Das Dominium soll nach eingeholten Auskünften von Seite der Gemeinderepresäntanten und, wenn es die Nothwendigkeit erforderte, auch nach vorläufig vorgenommenen häuslichen Untersuchungen, alle Jahre auf Verlangen der Unterthanen bestimmen, was einem jeden aus dem Gemeindespeicher an Unterstützung dargeliehen werden kann. Der diesfällige Ausweis wird dem Dorfrichter zu dem Ende, um ihn in Vollzug zu bringen, übergeben.

14. Mit dem Ende des Jahres hat der Dominikal-Beamte die Einnahms- und Ausgabstabellen zu vollenden; die in dem Speicher vorfindigen Getreidekörner in Gegenwart derjenigen, die dazu aufgestellt sind, zu messen; und die Resultate über den Gemeindegeschüttboden dem k. Kreisamte zu übermitteln, ohne jedoch die Rechnungen beizuschliessen, die immer in den Händen der Gemeinde bleiben.

Remuneration der bei dem Gemeindespeicher aufgestellten Individuen.

1. Von dem in den Gemeindegeschüttböden angelegten Getreide wird ein von Hundert als Remuneration bewilligt.

2. Die Hälfte dieses Fonds erhält der Dominikal-Beamte oder Schreiber, für die bei der die Gemeinde betreffenden Angelegenheit gehabte Mühe. Die andere Hälfte aber wird unter den Dorfrichter und den Gemeinde-Ausschussmann getheilt.

Allgemeine Vorschriften.

1. Wenn die Masse des Getreides durch die jährlichen Zinsaufgaben so sehr angewachsen ist, dass sie augenscheinlich die

Erfordernisse und den Zweck der Anstalt übersteigt, so soll der Ueberschuss mittelst öffentlicher Versteigerung verkauft, das gelöste Geld aber zum Vortheile der Unterthanen, besonders zum Ankaufe des zur Beförderung des Ackerbaues nöthigen Viehes angeordnet werden.

2. Die zur Aufbewahrung der Getreidevorräthe bestimmten Gebäude sollen von dem Militär-Quartierbeitrage und der Klassensteuer auf immer frey erklärt werden.

3. Die Verhandlungen aller Art, wie auch die in dieser Angelegenheit von welcher Behörde immer erlassenen Bescheide sollen tax- und stempelfrey seyn.

4. Es soll durch ein besonders Privilegium die Versicherung gegeben werden, dass die Gemeinde-Schüttböden weder für die Schulden oder Rückstände der Gemeinden, noch auch für was immer für Nahmen habende Requisitionen der Exekution unterliegen können, sondern dass sie sich eines besondern Schutzes der Regierung zu erfreuen haben.

Dies ist alles, was das Landständische Kollegium in Folge der hohen Gubernial-Insinuate vom 4. Juny d. J. Z. 25.453, und 11. Juny d. J. Z. 29.753 in Betreff der Gemeindespeicher vorzutragen für seine Pflicht erachtete.

Lemberg am 26. 7-br 1818.

Бруліон німецького перекладу з латинського оригіналу, з допискою при кінці: übersetzt Bojarski, 12 карток fol., остатня стор. порожня. На першій стор. на переламці звичайні експедиційні формули: 5. Okt. 1818. Ad expedit. 7. 8-bris 1818. recepit eadem d. abgegeb. 15. 8-br 1818. Expedit 16 ejusdem.

Wy-
co wynosi majątek uposażający na budowę szpichlerzy gro-

		Liferunek naturaliów, który od skarbu ma być wynagrodzonym, wynosi w kapitałach																			
		Od liferunków dominikalnych						od liferunków duchowienstwa			od liferunków gromadzkich										
Krai	za rok	kwoty wynoszące niżej pięciu Ryńskich, od których nie oplaca się prowizya	za sprzedane przez Dominia Rewersa asse-kurujące za rok 1789	wynagrodzenie kwot dominikalnych, które ieszcze pozostały za rok 1790	za rok 1790	kwoty wynoszące niżej pięciu Ryńskich	za rok		kwoty wynoszące niżej pięciu Ryńskich	Razem	R.		kr.								
							1789	1790			1789	1790	R.	kr.	R.	kr.					
Galicya	104.178	54	362.229	34 $\frac{5}{8}$	4.222	12	1.265.44 $\frac{5}{8}$	18.421	10 $\frac{1}{8}$	21.848	4 $\frac{5}{8}$	2.799	49 $\frac{6}{8}$	271.221	21 $\frac{1}{8}$	1.003.340	9 $\frac{1}{8}$	36	27 $\frac{1}{8}$	1.789.563	46 $\frac{7}{8}$

k a z

madzkich; w kapitałach i procentach, z końcem Kwietnia 1818.

		Provizyje należące się od tychże kapitałów													
od dominikalnych		dachowieństwa					od gromadzkich					Według osobnego wykazu wynoszą penalia za pracgrawacyą oddanych, w kapi- tałach wraz z pro- centami		Summa całego funduszu uposażającego, na budowę szpichlerzy gromadzkich z końcem Kwietnia 1818	
k a p i t a ł ó w		z a r o k										Razem			
1789		1790					1789					1790			
P o 4 o d s t a		od 1. Maja 1793 do ostatniego Kwietnia 1793		od 1. Maja 1793 do końca Kwietnia 1818		do ostatniego Kwietnia 1793		od 1. Maja 1793 do końca Kwietnia 1818		do ostatniego Kwietnia 1793		od 1. Maja 1793 do ostatniego Kwietnia 1818		R. kr.	
do ostatniego Kwietnia 1793	R. kr.	od 1. Maja 1793 do ostatniego Kwietnia 1793	R. kr.	od 1. Maja 1793 do końca Kwietnia 1818	R. kr.	do ostatniego Kwietnia 1793	R. kr.	od 1. Maja 1793 do końca Kwietnia 1818	R. kr.	do ostatniego Kwietnia 1793	R. kr.	od 1. Maja 1793 do ostatniego Kwietnia 1818	R. kr.	R. kr.	R. kr.
2.500 15. ⁷ ..	29.743 4 1 ..	8.156 57 4 ..	103.416 30 6 ..	262 9 6 ..	6.237 36 5 ..	3.262 38 4 ..	77.433 41 6 ..	12.124 28 7 ..	286.453 36 5 29,590 59 6 ..	282.061 56 6 ..	2.601.216 43 3 ..				

Od ces. król. Buchalteryi.

W Lwowie dnia 15. Lipca 1818.

Eltmayer m. P.,
Buchhalter.

Lorak m. P.,
Official rachunkowy.

Kraus m. P.,
Wice-Buchhalter.

Köhler m. P.,
Radca rachunkowy.

XVIII.

Geschichte und Instruktion

über die Entstehung, Gebahrung und zu erfolgende Auflösung des Gemeindespeicherfonds in Galizien, unter kurzer Zusammenstellung der wesentlichsten diesfälligen Vorschriften und Verhandlungen nach chronologischer Ordnung. Verfasst von Karl Prociński. Ручкопис бібліотеки Оссолінських у Львові, ч. 2866.

A. Die Geschichte des Gemeindespeicherfonds.

I. Ursprüngliche Vorschläge zur Errichtung der Gemeinde-Schüttböden- und Speicher.

Schon im Jahre 1782 hat ein gewisser Georg Krsowitz den Vorschlag an Se. Majestät überreicht, die den Unterthanen zufließenden Prägravationsgelder nicht auf die Hand auszuzahlen, da sie solche nur verschleudern, sondern diese Beträge zur Errichtung der Gemeindschüttböden zu verwenden. Die Landesstelle hat sich damals nicht zu Gunsten dieses Vorschlags ausgesprochen (GWZ. 5342. 1782). Die h. Hofkanzlei hat laut Dekrets vom 31. August 1782 GZ. 6480 den Antrag des Guberniums nicht genug begründet gefunden und empfahl den Gegenstand der reiferen Ueberlegung.

Ein ähnlicher Vorschlag eines sichereren Lodomirski wegen Anlegung der Magazine zu Gunsten der Unterthanen auf jedem Dominium, wurde dem Gubernium einverständlich mit den Ständen laut Gebl. Vorakt. Z. 13407 ex 1783 mit dem Antrage h. Orts eingeschickt, dass diese übrigens sehr heilsame Anstalt bis zur Ausführung des Urbariums zu verschieben wäre, wo sie dann auf einer festen Basis begründet werden könnte. In einstweiliger Erledigung dieses Antrages wurde mit Hofkammerdekret vom 11. März 1784 die Belohnung für Unterthanen, die sich in der Agrikultur und Viehzucht auszeichnen, bewilligt und mit Circulare vom 1-ten April 1784, Z. 6688 kundgemacht.

II. Die Gemeindespeicher sind nicht mit direktem Zwang einzuführen und es sei hievon der Anfang auf den Kameralgütern zu machen.

Im Nachschlage zu diesem Hofdekrete wurde unterm 1-ten Juni 1784 d. a. h. Entschliessung herabgegeben, dass die Einführung der Gemeindespeicher zwar sehr wünschenswert, jedoch nicht mit direktem Zwang einzuführen sei. Es sei auf den Kameralgütern unter vorgezeichneten Modalitäten der Anfang zu machen und eine

Herrschaft vorläufig zum Muster auszustellen — dann sind weitere Anträge zu erstatten. (13694, 1784).

Sambor und Drohobycz wurden in Folge dessen für gewählt, und da diese Gemeinden auch einen Fond besaßen, bei denselben der Anfang gemacht. (6327, 1784).

Mit Hofdekret vom 30. Mai 1786, Z. 1056, wurde über das vorgelegte Verzeichniß der damals bestehenden Prägravations-Ersätze angeordnet, dieselben einzutreiben und zur Errichtung der Gemeindeschüttböden, dann Anschaffung der Körnervorräthe zu verwenden, weil diese Anstalt das sicherste Mittel ist, die Unterthanen stets aufrecht zu erhalten. Hiernach wurde ein Kreißschreiben erlassen (31155, 1786).

III. Von den nicht in Termino eingezahlten Prägravationsgeldern sollten 10% Interessen vorgeschrieben werden.

Mit Hofdekret vom 20. November 1786, Z. 2279, wurde über einen neuerlichen Ausweis der Prägravationsgelder die Eintreibung derselben zur besonderen Pflicht gemacht und die Verschreibung der 10% Interessen seit dem Verfallstermine angeordnet, und ein (diesbezügliches) Kreißschreiben erlassen (5683, 1787).

Das Hofdekret vom 24. Februar 1787, Z. 413, genehmigt den vorgelegten Idealplan eines Gemeindespeichers und verordnet die Prüfung der Rechnungen durch die Buchhaltung.

Mit Kreißschreiben vom 13-ten April 1787, Z. 7584, hat das Gubernium eine Instruktion sammt Formularen zur Rechnungslage für die den Gemeindespeicher verrechnenden Beamten hinausgegeben.

Mit Hofdekret vom 3. Juli 1787, Z. 1176, wird die Aufgabe von $\frac{1}{16}$ auf Kameralgütern und von den vorgeschossenen Aerialkörnern bestimmt und diese Mehraufgabe für den Gemeindespeicherfond gewidmet.

Zufolge Hofdekret vom 5. Dezember 1787, Z. 29758, soll auch bei Geldvorschüssen das $\frac{1}{16}$ für den Gemeindespeicher eingehoben und verrechnet werden.

Mit Hofdekret vom 5-ten Februar 1788, Z. 157, wurde ausgesprochen, die Gemeindespeicher sollen auf Kameralherrschaften durchgehends errichtet und der einjährige Bedarf zur Unterstützung der eigenen Unterthanen unterhalten werden. Zur Herstellung des Gebäudes sollen die Unterthanen Zug- und Handarbeit leisten. Die Privaten sind blos zur Nachahmung

aufzufordern, ohne Zwang eintreten zu lassen. Ferner wurde mit Hofdekret vom 22. Juli 1788, Z. 985, das für Böhmen ergangene Patent vom 9. Juni 1788 (17983) mitgeteilt und Gutachten verlangt, inwiefern selbes auf Galizien anwendbar sei, da Se. Majestät nach Thunlichkeit auch auf Privatgütern die Einführung der Schüttböden anbefohlen haben.

IV. Doppelstrafen und Assekurationsscheine für den Gemeindespeicherfond zu widmen.

Mit dem, im Grunde Hofdekrets vom 27. Juli 1789 erlassenen gedruckten Kreisschreiben vom 20. August 1789 (19261) wurden auch die Doppelstrafen für ein Eigenthum der betreffenden Unterthansgemeinden erklärt und ihre Widmung zu Gemeindespeichern ausgesprochen.

Hofdekret vom 31. August 1789, Z. 1150, bestimmte, die hinausgegebenen Assekurationsscheine für Lieferungen unter 5 fl. sollen entweder an der Kontribution angenommen und mittels baarer Bezahlung eingelöst werden — künftighin sind über Lieferbeträge unter 5 fl. keine Assekurationsscheine auszufertigen.

Mit Hofdekret vom 16. Januar 1790, Z. 57, wurde die Doppelstrafe zur Verbreitung des Schulwesens, den Gemeinden zur Errichtung der Speicher gewidmet (Kreisschreiben 2310, 1790).

Laut Hofdekret vom 10. September 1790 haben Se. Majestät die Kriegssteuer und die Lieferung mit Ende Oktober 1790 eingestellt, jedoch solle die Kriegssteuer pro anno 1790 ganz eingetrieben werden, was auch von den noch ausstehenden Lieferungsresten zu verstehen ist. (Gedrucktes Kreisschreiben 22603, 1790).

Diesem Hofdekrete ist die Erklärung der galizischen Stände schon vorausgegangen, welche im Patent vom 19. April 1790 mit folgenden Worten enthalten ist: „Haben sich die getreuen Stände Galiziens aus der gegen ihre Unterthanen hegenden Neigung und Sorgfalt von selbst herbeigelassen ad 2 die Naturallieferungsscheine für die von den Grundobrigkeiten in den Jahren 1789 und 1790 zu den Kriegsbedürfnissen geleisteten Naturallieferungen zum Besten der Unterthanen dergestalten zu widmen, dass der dafür ausfallende Betrag zur Dotirung der so nützlichen Gemeindespeicher verwendet werde. Ausserdem machen sie ad 3 für die Zukunft auf jenes 16 Massel Verzicht, so die Unterthanen bis jetzt bei Rückzahlung erhaltener Getreidevorschüsse zuzuschütten gehalten waren“.

V. Quellen zur Errichtung der Gemeindespeicher.

Mit Hofdekret vom 7. Oktober 1790, Z. 1271, wurden die bisherigen Quellen zur Errichtung der Gemeindespeicher angedeutet, als:

- a) die Prägravations-Ersätze und Strafen,
- b) die Interessen hievon,
- c) die $\frac{1}{8}$ -tel Aufgabe,
- d) der einjährige Vorrath auf Kameralgütern,
- e) die Doppelsteuer ehemals zur Verbreitung des Schulwesens,
- f) der ganze zweijährige Betrag der obrigkeitlichen Lieferungen von dem Jahre 1789 und 1790.

Im Einvernehmen mit den Ständen soll über die Ausführung der Gemeindespeicher Gutachten erstattet werden.

Zufolge Hofdekrets vom 24. Juni 1791, Z. 700, sollen auch die pro Jahr 1790 ausgefertigten Assekurationsscheine der Unterthanen, wenn sie nicht 5 fl. erreichen, baar zurückvergütet, jedoch nicht auf die Hand hinausgezahlt, sondern zur Dotirung der Speicher bei der Kreiskasse und Dominien zurückbehalten werden.

Im Grunde Hofdekrets vom 13. April 1792, Z. 535, wornach das Gubernium ein Kreisschreiben erlassen hat (13845 v. J. 1792), wurden alle Assekurationsscheine der Dominien zurückgefordert, weil sie durch die Erklärung der Stände ein Eigenthum des Fonds geworden sind, daher bei den Kreiskassen deponirt bleiben sollen. Die Interessenzahlung wurde sistirt, und für die bereits veräusserten Assekurationsscheine die Nachtragung des Aequivalents im Baaren und in Körnern verlangt.

Mit Hofdekret vom 19. Jänner 1793, Z. 237, wurde verordnet in der Regel auch unterthänige Lieferscheine zur Gründung der Speicher zu verwenden, was auch die Landesstelle bereits laut Z. 7271 im J. 1792 beschlossen hatte. Uebrigens wurde der mit Gubernialbericht vom 2. März 1792, Z. 7271, im Einvernehmen mit den Ständen erstattete Vorschlag zur Einführung der Gemeindespeicher mit dem besagten Hofdekrete zur weiteren Berathung zurückgestellt.

Diese hier beabsichtigte Widmung der unterthänigen Lieferkapitalien ist bekanntlich von Se. Majestät im J. 1821 (47224 v. J. 1821) aufgehoben worden.

VI. Sistirung der Speichererrichtung.

Mittels Hofdekrets vom 6. Juli 1793, Z. 961 (19802), ist wegen der damaligen Kriegszeiten und erschöpften Finanzen, die die Lieferscheine nicht einlösen konnten, die Speichererrichtung auf spätere Zeiten verschoben worden.

Der Stand des Fonds war damals mit Einschluss der Interessen bis 1-ten November 1792 — 1,505.555 fl. 40 $\frac{1}{2}$ kr.

Uebrigens soll mit Vorbereitungen zur Ausführung dieser wichtigen Anstalt fortgefahen werden.

Zufolge Hofdekrets vom 23. August 1794, Z. 1164, sollen die von Dominien eingehenden Beträge, sobald sie 50 fl. erreichen, fruchtbringend angelegt und die aus den öffentlichen Fonds entfallenden Interessen kapitalisirt werden. Von versicherten Prägravationskapitalien sollen 5%, von nichtversicherten 10% als Strafinteressen eingehoben werden. Kreisschreiben \therefore : Die 10% Strafinteressen haben nur bis 15. März 1814 gedauert, seit 16. März 1814 wurden selbe zufolge Hofdekrets vom 17. März 1814, Z. 11503, ohne Unterschied auf 5% bestimmt.

In Folge der mit Hofdekret vom 9-ten August 1806, Z. 13557, herabgelangten a. h. Entschliessung sollte in Ueberlegung genommen werden, auf welche Art zweckmässig die Getreidemagazine der Staatsverwaltung, die nicht entsprechend befunden wurden, mit der Anstalt der unterthänigen Gemeindespeicher vereinigt werden könnten, um beide Zwecke zu erreichen. Die Staatsverwaltung könnte dann bei eintretenden Verhältnissen ihren Bedarf dem Eigenthümer nach dem kurrenten Marktpreis ablösen — und mit Hofdekret vom 28. August 1806, Z. 14274, wurde bedeutet, dass nachdem der Friede hergestellt ist und die Staatsverwaltung nach und nach die Speicherfondskapitalien zurückzahlen werde, so sei die mit Gubernial-Berichten vom 21. Dezember 1804, Z. 50582, und 9. Mai 1806, Z. 16713, vorgetragene Angelegenheit, betreffend die Errichtung der Speicher zu reassumiren, das gesammte Fondsvermögen zu ermitteln, die bereits bestehenden Speicher zu erneuern und unter Anderen in Ueberlegung zu nehmen, ob die Unterthanen zur Ersparung der Bankkosten nicht etwa ihren Speicherbetrag statt Körnern in Geströh zusammentragen sollen; auch sei die Idee zu erwägen, ob nicht verlässlichen Dominien Beiträge aus dem Fond zu leisten wären, damit sie eine den Wert des Geldvorschusses vorstellende

Menge an Körnern beständig in Bereitschaft halten? Ob endlich nicht auch auf Unterthanen diese letzte Massregel auszudehnen wäre?

Das diesfällige Gutachten des Guberniums vom 9-ten September 1808, Z. 40264, erhielt mit dem Hofdekret vom 26. September 1808, Z. 19103, dahin die Erledigung, dass Se. Majestät über das von allen Länderstellen diesfalls erstattete und während der Anwesenheit der meisten Herren Länder-Chefs kommissionaliter zu Wien verhandelte Gutachten wegen Errichtung der dominienweisen Magazine zur Sicherstellung des Militär-Bedarfs platterdings zu verwerfen und lediglich in Absicht auf Galizien die weitere Aeusserung abzuverlangen geruhten, ob es nicht rätlich und tunlich wäre, die Gemeinden zur Hinterlegung des 16. Teils ihrer Roggen- und Haber-ernten in Garben zu vermögen, diese in Schober aufzuschichten und auf diese Art den Grund zu einer Magazinirungs-Anstalt zu legen. Die damaligen Verhältnisse gestatteten den Finanzen noch immer nicht, die Papiere des Speicherfonds zu realisieren.

Im Berichte vom 7. Jänner 1809 hat sich die Landesstelle im Einklange mit der Aeusserung der meisten Kreisämter dahin ausgesprochen, dass diese Verwahrungsanstalt der Getreidevorräthe durchaus unzulässig sei, woraus mit Hofdekret vom 29. März 1809 (Hfd. 4766) erwidert wurde, dass Se. Majestät die zwangsweise Abgabe des 16. Teils der Ernte in Garben zur Aufschichtung in Gemeindeschobern nach dem Antrage des Guberniums nicht einführen zu lassen befunden haben. Mit Kreisschreiben vom 2. Juni 1814 (18545 vom J. 1814) hat das Gubernium nach dem Gutachten der zu diesem Ende eingesetzten Kommission die näheren Bestimmungen über die Anwendung des Finanzpatentes vom 20-ten Februar 1811 auf die verschiedenen Teile des Fondsvermögens mit Rücksicht auf deren Natur und Eigenschaft festgestellt und hiernach sämtliche Kreisämter, Kreiskassen, die Staatsbuchhaltung und die Kammerprokurator zu ihrem Benehmen bei Behandlung der Geschäfte des Gemeindespeicherfonds belehrt.

Mit h. Hofdekrete vom 16. Februar 1815, Z. 2289 (10918 vom J. 1815), wurde eröffnet, der aus der Errichtung der Gemeindespeicher entspringende Nutzen ist unverkennbar für die Dominien. Se. Majestät befahlen daher auf diese schon so lange in Verhandlung stehende Anstalt das vorzüglichste Augenmerk zu richten und bis die obwaltenden Umstände die Ausführung dieses Vorhabens möglich machen, sei bei schicklicher Gelegenheit dem Güterbesitzer

begreiflich zu machen, dass sie bei der Ausführung dieser Anstalt nach und nach von der Unterstützung ihrer Unterthanen enthoben und ihnen überdies solches vom Staate zum Verdienste angerechnet werden würde (Kreisschreiben).

Laut der mit Hofdekret vom 26. November 1817 herabgelangten a. h. Entschliessung (Z. 27781) haben Se. Majestät dem Gubernium die Erstattung des Gutachtens anbefohlen, wie die in Böhmen und Mähren schon mit gutem Erfolg bestehenden Kontributionsschüttböden auch in den übrigen Provinzen eingeführt werden können, zumal die Erfahrung bereits gelehrt hat, dass bei guter Aufsicht die jährlichen aus $\frac{1}{10}$ -Aufgabe entspringenden Ueberschüsse an Körnern veräussert und aus der eingehenden Baarschaft ein Kontributions-Geldfond mit der Zeit gebildet werden kann, wodurch die Gemeinden in der Folge auch die Wohltat einer Erleichterung in ihrer Steuerschuldigkeit zu gewärtigen haben.

Laut Berichts vom 7. Dezember 1818, Z. 56113, ist das nach Einvernehmung der Stände erstattete Gutachten dahin ausgefallen, dass in Galizien die Gemeindegüterschüttböden nicht zwangsweise eingeführt, sondern deren Errichtung lediglich dem Uebereinkommen der Dominien und Gemeinden zu überlassen wäre. Uebrigens wurde zugleich um die Anweisung der von den unterthänigen Lieferungskapitalien rückständigen Interessen gebeten.

Mit Hofdekret vom 14. Jänner 1819, Z. 615, wurden die Ansichten der Stände im obigen Antrag berichtigt und unter neuerlicher Hindeutung auf die einfachen Grundsätze des für Böhmen unter 9. Juni 1788 erflossenen Patents die weitere Aeusserung verlangt.

Inzwischen wurde mit Hofdekret vom 4. März 1819, Z. 6446 (14623 vom J. 1819), aus Anlass eines specifischen Falls bei Mikulinec, Tarnopoler Kreises, der Grundsatz aufgestellt, dass die an Lieferungen der Dominien aus den Jahren 1789 und 1790 haftenden Rückstände nicht als auf den Grund und Boden haftende, sondern als Personalforderungen anzusehen sind, welche gegen den neuen Besitzer nicht geltend gemacht werden können, sondern im Rechtswege gegen den früheren Besitzer des Guts und dessen Erben anzuklagen sind.

VII. Organisirung des Gemeindespeicherfonds sammt Eröffnung des eigenen Journals für denselben mit dem 1. November 1819.

Unter 24. Oktober 1819 hat die Landesstelle beschlossen, den bis nunzu dem öffentlichen Staatsschatze einverleibt gewesenen Gemeindespeicherfond aus dem ersteren zu excludiren und mit 1-ten November 1819 ein eigenes Gemeindespeicherfonds-Journal für den letzteren eröffnen zu lassen. Diese wichtige Operation hatte zum Zwecke, das bis dahin verworrene Geschäft zu vereinfachen und das eigentliche Fondsvermögen in die gehörige Evidenz zu bringen, wovon eine bessere Gebahrung des Fonds abzuhängen schien.

Das Kameralzahlamt hat demnach alle bisher bei dem Kameralfonde als Depositen verrechneten, dem Speicherfond gehörigen Einkünfte in Geld und Papieren ausgeschieden und in das obgedachte Journal übertragen, welches monatlich der Buchhaltung zur Censur von demselben zugestellt wird.

Unter den bei dem Kameralfond verrechneten Speicherfonds-Einkünften waren jedoch die verzinslichen Assekurationsscheine nicht begriffen, sondern hierüber bestehen blos Vormerkbücher beim Kameralzahlamt, die Assekurationsscheine selbst befanden sich bei den Kreiskassen. Diese Papiere wurden demnach von den Kreiskassen dem Zahlamte für den Speicherfond zugerechnet, wo dieselben, so wie die vom Tage der ausgestellten Assekurationsscheine und des Anstands fälligen Interessen in Empfang gestellt worden sind, nachdem mit Hofdekret vom 12. Februar 1820, Z. 2644 (4330, vom J. 1820), das Gubernium ermächtigt wurde, sämtliche rückständige Interessen von den Gemeindespeicherfonds-Kapitalien nach den Liquidationsvorschriften flüssig zu machen. Demzufolge hat das Gubernium die Interessen von den Hofkammerobligationen angewiesen, und zugleich um die Anweisung der bedeutenden Interessen von den Assekurationsscheinen gebeten. Hierüber wurde mit Hofdekret vom 8-ten März 1821, Z. 5517, eine vollständige Eruirung des Fondsvermögens angeordnet.

Mittlerweile wurde das Gutachten von der Landesstelle wegen Errichtung der Gemeindespeicher nach den Andeutungen des hohen Hofdekretes vom 14. Jänner 1819, Z. 615 (GZ. 5845), vervollständigt und hierüber unter den GbZ. 50752, 61901 vom J. 1819, dann 58705 v. J. 1820, 37727 v. J. 1821 Berichte erstattet, worüber mit Hofkanzleidekret vom 23. August 1821, Z. 24097, die aller-

höchste Entschliessung Ser. Majestät vom 23. und 24. Juli 1821 herablangte. Se. Majestät haben anzuordnen befunden:

1. „Die Errichtung der Gemeindespeicher ist lediglich dem freien Uebereinkommen der Obrigkeiten und Gemeinden zu überlassen.

2. „Die Bestandteile des bisherigen Gemeindespeicherfonds haben Se. Majestät theils zur Tilgung der Vorspannmehrauslage für die Jahre 1818 und 1819, theils zur Zurückstellung an ihre Eigenthümer bestimmt, theils sich darüber die weitere Schlussfassung vorbehalten, und zwar:

3. „Da für Bukowina keine Lieferungs-Obligationen von den Jahren 1789 und 1790 vorhanden sind, so ist jener Teil der Vorspannmehrauslagen von den Jahren 1818 und 1819, welcher auf die Bukowina entfällt, durch die vorhandenen Prägravationskapitalien zu tilgen.

4. „Was von den Prägravationskapitalien erübrigt, ist zur Verminderung des Rückstandes an der gedachten Vorspannmehrauslage für Galizien zu verwenden.

5. „Gestatteten Se. Majestät, dass jene Posten der ad 3 und 4 bemerkten Kapitalien, welche im öffentlichen Staatsfonde anliegen, von dem Aerarium nach dem Normalwerte der dafür ausgestellten Obligationen angenommen werden.

6. „Der in Galizien noch unbedeckt bleibende Rest an der Vorspannmehrauslage ist aus den Interessen derjenigen Kapitalien des bisherigen Gemeindespeicherfonds zu berichtigen, welche aus den vergütenden Lieferungen der Gemeinden von den Jahren 1789 und 1790 entspringen. Jedoch haben Se. Majestät diesfalls ausdrücklich zu erinnern befunden, dass dieses nur dann statt zu finden habe, wenn diese Kapitalien den Gemeinden und nicht den einzelnen Gliedern derselben gehören, weil letztere nur nach dem sie treffenden Verhältniss zur Vorspannmehrauslage beizutragen hätten und der Rest der Vorspannmehrauslage dann aus den Prägravationskapitalien entrichtet werden müsste, welche Kapitalien a. h. dieselben oberwähnter Massen sowohl für die Bukowina als für Galizien zur Berichtigung der Vorspannmehrauslage bestimmt haben.

7. „Die Kapitalien, welche aus den vergütenden Lieferungen der Gemeinden vom J. 1789 und 1790 entspringen und die davon herstammenden Interessen, welche nach der Tilgung der Vorspannmehrauslage noch erübrigen werden, sind den Gemeinden, welchen

sie gehören, zu übergeben und als Gemeindevermögen nach den bestehenden Gesetzen zu behandeln und zu verwalten. Wären sie aber nicht das Eigentum der Gemeinden, sondern der einzelnen Gemeindeglieder, welche in den Jahren 1789 und 1790 geliefert haben, und wollten diese Gemeindeglieder resp. deren Erben ihren Anteilen nicht zu Gunsten der Gemeinden entsagen, so gebührt ihnen, wie bereits ad 6 erinnert worden ist, die verhältnissmässige Vergütung an Kapital und Zinsen. Endlich

8. „In Ansehung jener Kapitalien und Baarschaften, welche aus vergütenden Lieferungen der Grundobrigkeiten von den Jahren 1789 und 1790 entstanden sind, befehlen Se. Majestät, dass die Stände befragt werden: ob sie auf der von ihnen früher bestimmten Verwendungsart dieses Fonds beharren, oder ihm eine andere, den Vorteil der unterthänigen Gemeinden bezweckende Bestimmung zu geben wünschen, und dass ihre Erklärungen Ser. Majestät gut-ächtlich vorgelegt werden.“

Diese den sogenannten Gemeindespeicherfond auflösende allerhöchste Entschliessung wurde von der h. Hofkanzlei mit folgenden Bemerkungen herabgegeben:

„Ad 3, 4, 5. Bei der von Ser. Majestät bestimmt ausgesprochenen Absicht, dass jeder Gemeinde und jedem Mitgliede derselben sein Eigentum zugesichert bleibe, wird sich das Gubernium ohnehin bescheiden, dass unter den Prägravationskapitalien nur die Prägravationsstrafposten verstanden werden, indem die Prägravationsersatzte ein Eigentum jener bedrückten Gemeinden und einzelner Gemeindeglieder sind, welchen diese Ersatzte zugesprochen sind, und folglich sammt den Zinsen diesen ihren Eigentümern ungeschmälert vorbehalten bleiben müssen. Man erinnert daher das Gubernium an die bereits mit dem hierortigen Dekrete vom 8. März d. J., Z. 5517, ad 3 und 4 betriebene Ausscheidung der Strafen von den Ersatzposten, wie die eben daselbst angeordnete Richtigstellung jener Strafposten, die in die Reduktion nach der Skala des Patentes vom 20. Februar 1811 gefallen sind. Auch müssen, wie es sich von selbst versteht, jene Strafposten noch ausgeschieden werden, worüber noch nicht rechtskräftig abgesprochen ist oder in Anschauung welcher Nachsichtsgesuche in der Verhandlung stehen. Da es übrigens möglich ist, dass einige von jenen Privaten, bei welchen dergleichen Prägravationsstrafkapitalien anliegen, durch die unerwartete Aufkündigung derselben unter den

dermaligen Verhältnissen in einige Verlegenheit gesetzt werden würden, so hat sich das Gubernium wegen angemessener Erstreckung der Frist zur Abzahlung dieser Kapitalien in jenem Falle an k. k. allg. Hofkammer zu verwenden, falls nicht etwa die Stände dieser Verlegenheit dadurch abhelfen, dass sie diese Kapitalien übernehmen und den entsprechenden Betrag dafür aus jener Baarschaft berichtigen, welche aus den Interessen der obrigkeitlichen Lieferungsobligationen für die Jahre 1789 und 1790 vorhanden ist.

ad 6. jener a. h. Entschliessung wurde bemerkt: sei die beruhigende Nachweisung zu liefern, ob die unterthänigen Lieferungskapitalien von den Jahren 1789 und 1790 ein Eigentum der Gemeinden in Concreto, oder aber derjenigen Individuen sind, welche geliefert haben.

Bei Vorlegung der ständischen Aeusserung hinsichtlich der künftigen Bestimmung der zurückbleibenden Fondsreste wird sich das Gubernium sowohl über diese Aeusserung, als auch über die Bestimmung gutächtlich auszusprechen haben, welche jenen Prägravationsstrafbeträgen zu geben ist, die in Zukunft verhängt werden oder worüber gegenwärtig noch nicht rechtskräftig abgesprochen ist.

In Absicht auf die Lösung der hier der Landesstelle zu teil gewordenen Aufgaben wurde unter 19. September 1821, Z. 47224, der ständische Ausschuss über die denselben betreffende Frage zur Aeusserung aufgefordert, die Buchhaltung beauftragt, die zu der ausgesprochenen Fondsauflösung nötigen Ausscheidungen, Liquidationen und Nachweisungen zu leisten und das Kameralzählamt vorderhand hievon zur Wissenschaft und Nachachtung verständigt.

Nach der Erklärung des ständischen Ausschusses sollten die unterthänigen Lieferkapitalien aus den Jahren 1789 und 1790 mit dem neuen Fonde vereint bleiben, und dieser Fond zur Unterstützung der durch Hagel verunglückten unterthänigen Grundbesitzer bestimmt sein. Uebrigens hat der ständische Ausschuss die Einlösung der bei Privaten anliegenden Kapitalien aus den Interessen der Dom. Liefer-scheinen angenommen. Diese Erklärung wurde mit Gubernial-Bericht vom 17. Mai 1822, Z. 22391, h. Orts eingesendet und erhielt mit h. Dekret vom 13. Juni 1822, Z. 15872, die Erledigung, dass der ständische Ausschuss diese Angelegenheit vorzubereiten und bei der Landtagsversammlung zur Sprache zu bringen habe. Auch wurde vom h. Orte die den Ständen zu stellende Frage bei dieser Gelegenheit näher bezeichnet und bemerkt, dass über die unter-

thänigen Lieferkapitalien bereits die allerhöchste Entschliessung vom J. 1821 bestehe, daher von einer anderweitigen Bestimmung derselben keine Rede mehr sein könne, dass endlich der ständische Antrag wegen Unterstützung der durch Hagel beschädigten Grundbesitzer nicht zu allen Beziehungen entsprechend gefunden wurde. Hiernach erfolgte die weitere Aufforderung an die Stände am 4. Juli 1822, Z. 34821. Mit h. Dekret vom 29. August 1822, Z. 51180, wurde angedeutet, dass die Kapitalien und Zinsen der unterthänigen Lieferung von den Jahren 1789 und 1790 als ein Eigentum der Gemeinden und nicht der einzelnen Mitglieder derselben betrachtet und in diesem Sinne behandelt werden sollen.

Was aber jene Gemeinden betrifft, welche

a) ihre Assekurationsscheine verkauft, oder

b) mit denselben Aerarialvorschriften abgetragen, oder

c) die Lieferung gar nicht, oder nicht vollständig geleistet haben, — so ist der Ersatz an der Vorspannmehrauslage für die J. 1818 und 1819 von den ad b) bemerkten Gemeinden ganz, und von jenen ad a) und c) soweit die aufgelaufenen Zinsen nicht zureichen, durch die vorhandenen Prägravationsstrafkapitalien zu tilgen, weil Se. Majestät die letztgedachten Kapitalien überhaupt zur Vertretung jener Gemeinden oder Individuen zu bestimmen geruht haben, welche ihren Anteil an dem Ersatze der Vorspannmehrauslage nicht mit den zurückbehaltenen Interessen der Lieferungskapitalien vom Jahre 1789 und 1790 berichtigen können.

VIII. Ausscheidung der Prägravationsstrafen von den Prägravationsersatzten.

Das Hofdekret vom 26. August 1822, Z. 22507, deutete an, dass die Ausscheidung der Prägravationsstrafen von Ersatzten nur durch Kombinirung der einzelnen Posten mit den Entscheidungen, auf welchen sie beruhen, verlässlich geschehen dürfte, und bemerkte ferner, dass diejenigen Prägravationsbeträge, die zwischen den Jahren 1799 und 1811 bei Privaten angelegt waren, daher in die Scala des Finanzpatentes gefallen sind, kursmässig berechnet werden müssen.

Die Landesstelle nahm diesen Gegenstand in Erwägung und es wurde am 18. September 1822, Z. 50089, der Beschluss gefasst, die Ausscheidung sei ohne postenweise Kombinirung mit den Akten

blos nach den Vormerkbüchern der Buchhaltung mit Benützung der Gemeindespeicherfonds-Journalen zu bewirken, auch seien hiebei die dem Zahlamte infolge Anordnung vom 2. Juni 1814, Z. 18545, zugekommenen kreisämtlicherseits konstatirten Ausweise der Kreiskassen einzusehen, und als Grundsatz anzunehmen, dass diejenigen Prägravationskapitalien, welche ursprünglich als Doppelstrafen fürgeschrieben erschienen oder als solche bei der schon früher stattgehabten Vergleichung mit den Entscheidungen und den periodischen Kreiskasseausweisen bereits anerkannt wurden, unter die Bedrückungsstrafkapitalien, sonst aber, wo diese bestimmte und ausdrückliche Bezeichnung vermisst wird und daher die Eigenschaft des Kapitals zweifelhaft ist, solches der betreffenden Gemeinde, auf deren Namen es fürgeschrieben und aus deren Bedrückung es ohnehin entstanden ist, zugewendet, sofort auch in den Ausweis der Bedrückungskapitalien aufgenommen; endlich, wo aus dem Inhalte der Fürschreibung hervorleuchtet, dass in der vorgemerkten Kapitalssumme der Bedrückungsersatz und die Doppelstrafe mitbegriffen, die Ziffer der letzteren jedoch nicht bekannt sei, ein derlei Prägravationskapital halbirt und die eine Hälfte davon als Bedrückungsstrafe, die andere hingegen als Ersatz behandelt werden soll.

Was die Bedrückungs- und Misshandlungsstrafgelder anbelangt, welche aus den aus Russland und das ehemalige Herzogtum Warschau abgefallenen Kreisen herrühren, und die bereits vor dem feindlichen Einfall im J. 1809 an das Kameralhauptzahlamt von den Kreiskassen abgeliefert, — dann jene derlei Beträge, welche mit der Baarschaft der geflüchteten Kassen gerettet wurden, ist die Buchhaltung auf die Gubernialverordnung vom 25. November 1814, Z. 43711, gewiesen, wornach die oberwähnten Bedrückungsstrafbeträge für den galizischen Gemeindespeicherfond zu verrechnen sind, daher in den Ausweis der Bedrückungsstrafkapitalien gehören. Zufolge späterer Gubernialverordnung Z. 35676, sollen alle Dominial- und Rustikal-Lieferscheine des Zamościer Kreises als ein Eigentum der Lieferparteien der k. poln. Regierung ausgefolgt werden.

IX. Zusammenschreibung der Assekurationsscheine in einige Obligationen.

Das Hofdekret vom 19. September 1822, Z. 25917 (54326 vom J. 1822), missbilligte die Einleitung des Guberniums wegen

Zusammenschreibung der unterthänigen Assekurationsscheine in einige Obligationen zur Erleichterung der Interessenbehebung, und erklärte diese Zusammenziehung bloß bei den obrigkeitlichen Assekurationsscheinen für zulässig, weil nur letztere einen untrennbaren Fond bilden, die Ersteren aber, die bereits mittels allerhöchsten Entschliessung vom J. 1821 eine andere Bestimmung erhielten, nie damit vermengt werden sollen und ohnehin bald ihren Eigenthümern zurückgestellt werden müssen.

Uebrigens wurde zur zweckmässigen Erfüllung der allerhöchsten Entschliessung vom J. 1821 eine kommissionelle Beratung zwischen den Referenten in Militär-Kassa und Unterthanssachen mit Beziehung der Buchhaltung und des Hauptzahlamtes angeordnet, welche das Gubernium unterm 8. Oktober 1822, Z. 54326, verfügt hat, und infolge welcher Verfügung die sogenannte Liquidationskommission des Gemeindespeicherfonds in Wirksamkeit trat.

X. Liquidationskommission des Gemeindespeicherfonds.

Mit Hofdekret vom 26. Oktober 1822, Z. 30223 und 30224 (66339 vom J. 1822), sind folgende zwei Bemerkungen herabgelangt:

a) Man versieht sich, dass die Darlehen aus dem Gemeindespeicherfond nur aus den Interessen der obrigkeitlichen Lieferungsassekurationsscheinen bewilligt werden, weil die übrigen Bestandteile dieses Fonds bereits ihre Bestimmung haben.

b) Kann der Gubernial-Beschluss, dass alle zweifelhaften Prägravationskapitalien als einfache Ersätze und alle, bei welchen ein Strafbetrag begriffen, der Belauf des letzteren aber nicht zu entnehmen ist, zur Hälfte als Prägravationsersatz, und zur Hälfte als Strafe anzusehen seien, nicht unbedingt aufrecht erhalten, sondern es muss durch Einsicht der ursprünglichen Erkenntnisse das, was zweifelhaft ist, erörtert werden, weil einige wenige Fälle, wo die kreisämtlichen Erkenntnisse nicht aufzufinden sind, nicht zum Beweegrunde dienen können, sie in keinem Falle aufsuchen zu lassen.

Nach beiden Verfügungen hat sich die Liquidationskommission bei Ausscheidung der Prägravationsgelder gerichtet.

Nach dem Gubernial-Ratschlusse vom 30. Dezember 1822, Z. 71186, wäre ein Fond zur Unterstützung unterthäniger Grundholden nach folgenden Grundsätzen zu bilden:

1. Der Fond hätte zu bestehen: nebst den obrigkeitlichen und geistlichen Lieferungskapitalien, aus den nach Tilgung der Vor-

spannsmehrauslage verbleibenden Interessen und aus den Prägravationsstrafen.

Nach dem späteren, von Ser. Majestät genehmigten Entwurfe, Präsidialzahl 1587, J. 1825, soll der Fond bestehen:

a) aus den herrschaftlichen und geistlichen Lieferungsobligationen von den Jahren 1789 und 1790;

b) aus den durch die angelegten Zinsrückstände von diesen Lieferscheinen gebildeten Lieferkapitalien;

c) aus den Prägravationsstrafkapitalien, insoferne solche nicht für die Vorspannsmehrauslage pro 1818 und 1819 bestimmt wurden, und überhaupt aus allen Geldstrafen, welche in Streitigkeiten zwischen Obrigkeiten und Unterthanen von den politischen Behörden verhängt wurden.

2. Zur Erlangung einer Unterstützung aus diesem Fonde wären alle unterthänigen Grundbesitzer in Galizien und in der Bukowina berechtigt, mit Ausnahmen:

a) der galizischen Gemeinden, wo Gemeindespeicher bereits bestehen;

b) der Bukowiner Gemeinden vorderhand, — selbe können erst an die Reihe der Betheiligten, wenn keine Bedürftigen sonst vorkämen.

3. Die Unterstützung wäre nicht als Geschenk (so wie es die Landstände nennen), sondern als Darlehen zu gewähren, und

4. nicht von Amtswegen, sondern auf vorläufiges Ansuchen.

5. Gegen Rückzahlung in 5 gleichen Jahresraten sammt 4^o/_o Zinsen.

6. Als zur Verleihung geeignete Baarschaft ist erklärt:

a) die laufenden Interessen von den Assekurationsscheinen;

b) die jährlich eingehenden Renten und Interessen von den dargeliehenen Unterstützungen;

c) die in den Fond einfließenden Strafbeträge.

7. Anspruch auf Unterstützung sollen alle Unglücksfälle gewähren, welche den Ertrag oder das Kapital der Landwirtschaft in bedeutendem Masse treffen. Insbesondere

8. Feuer- und Wasserschäden, Viehfall durch eine Seuche, Hagel und Misswachs.

9. Gesuche um Unterstützung wären zu sammeln und dann auf einmal von einer aus Gubernialräten und Gliedern des stän-

dischen Ausschusses zusammengesetzten Kommission zu würdigen, allenfalls unter Vorsitz des Herrn Landeschefs.

10. Die Unterstützung hätte nach denselben Grundsätzen, wie bei Elementarschäden, zum Steuernachlass und ex offio zu geschehen.

11. Hätten die Gemeinden für die Darlehen in Solidum zu haften.

12. Die Vorschreibung der Gebühr bei den Kreiskassen hätte wie bei der Grundsteuer gemeindenweise zu geschehen, und

13. die Einhebung von den Einzelnen, dann die Abfuhr an die Kreiskasse hätte in derselben Zeit und Art, wie bei Steuern, statt zu finden.

14. Die Evidenzhaltung würde der Buchhaltung obliegen und der landständische Ausschuss hätte alle Jahre der Landtagsversammlung eine Uebersicht über die Gebahrung und den Stand des Fonds zu liefern.

Hiernach wurden zur Zahl 71186 vom J. 1823 Anträge erstattet, welche bis auf einige unbedeutende Abänderungen (GZ. 52783 vom J. 1826) von Ser. Majestät bestätigt worden sind.

Unter 21. August 1823, Z. 47299, hat die Landesstelle über den Antrag der Fondsliquidationskommission folgende Beschlüsse gefasst, und selbe sowohl der eben genannten Kommission, als auch der Buchhaltung zur Darnachachtung vorgeschrieben:

1. Zur Deckung der Gemeindespeicherfondsauslagen werden alle jenen Kapitalien an Bedrückungsersätzen und Strafen sammt den davon eingegangenen Interessen, dann alle durch Zerstückelung der Kapitalien entstandenen Reste, insoferne diese Kapitalien und Kapitalsreste den Betrag von 5 fl. M. nicht erreichen, bestimmt. Von einem Kapital, das ursprünglich 5 fl. nicht erreichte, dürfen ohnehin keine Interessen verrechnet werden. Hiezu wurden auch

2. alle fremdartigen Kapitalien, als Strafen für Misshandlungen, patentwidrige Verborgung des Branntweines, Unfolgsamkeit der Dominien gegen kreisämtliche Verfügungen in Unterthanssachen, insoferne solche bei dem Gemeindespeicherfonde in Empfang stehen, sammt den davon eingeflossenen Interessen, desgleichen

3. diejenigen Zinsen gewidmet, welche die von Ersatz- und Strafkapitalien eingegangenen und von Zeit zu Zeit kapitalisirten Interessen getragen haben.

Die Gemeinden verlieren dadurch im Grunde gar nichts, weil sie auf jeden Fall zu den Auslagen beitragen müssen. Und wenn auch eine und die andere Gemeinde hiezu etwas mehr hergeben

sollte, als etwa durch die förmliche Umlegung auf selbe entfiel, so ist dieser Entgang zu gering, um ihnen fühlbar werden zu können, und wird ihnen durch die Ersparnung der weiteren Auslagen ersetzt, welche eine allzuängstliche Ausscheidung und Berechnung der geringeren Kapitalbeträge, Reste und der hievon eingeflossenen Interessen unausweichlich verursachen müsste.

4. Was die Art der Zurückzahlung der Bedrückungsersatzkapitalien und der davon eingegangenen Interessen an die Gemeinden anbelangt, so sollen denselben

a) in Fällen, wo das Kapital noch so erliegt, wie es ursprünglich angelegt worden ist, die Schuldurkunden, sowie sie vorliegen, hinausgegeben;

b) baares Geld an Kapitalien und Interessen, welche beim Zahlamte erliegen, wieder ganz erfolgt;

c) die Interessen von Staatsobligationen bis 16. März 1811, einfach in Bankozetteln oder mit $\frac{1}{2}$ in Wiener Währung und von da bis Ende Oktober 1822 mit der Hälfte in Wiener Währung hinausgezahlt, weil auch die Kreditsabteilung die diesfälligen Interessen eben so zahlt, — endlich werden

d) die zwar vor Eintritt der Skala eingegangenen, aber erst nach Eintritt derselben angelegten, dann die nach Eintritt der Skala eingeflossenen Interessen von Kapitalien, die bei Privaten anliegen, für die ganze Skalazeit, d. i. vom 1-ten Januar 1799 bis 16. März 1811, einfach in Bankozetteln erfolgt, weil die Skalaberechnung bei jeder derlei einzelnen Interessenpost, welche fast immer vermengt mit mehreren anderen und vielfältig zerstückelt angelegt wurde, zumal bei der Verschiedenheit der Perioden ebenfalls mit zeitraubenden Schwierigkeiten verbunden ist, und weil der hier etwa sich ergebende, ohnehin geringe Entgang den Gemeinden auf der anderen Seite dadurch wieder zu Gute kommt, dass der hieraus entstandene Ueberschuss ebenfalls zur Bestreitung der Gemeindefondsenauslagen verwendet wird, die sonst auf selbe besonders angelegt werden müssen.

Dagegen waltet

e) kein Umstand ob, die noch vor Eintritt der Skala eingeflossenen und vom 1-ten Jänner 1799 angelegten, dann die seit dem 16. März 1811 weiters eingegangenen Interessen von Bedrückungsersatzkapitalien in Wiener Währung zu erstatten.

f) Die nämlichen Grundsätze sind auf die Strafkapitalien und die davon eingegangenen Verzugszinsen (die als Kapitalien behandelt werden) anzuwenden.

5. Hat die Buchhaltung die Zensurirung der Gemeindespeicherfonds-Journalien ohne Verzug vorzunehmen, damit am Schlusse der Liquidation die gehörige Rechnungsrichtigkeit hergestellt werde.

Die Genehmigung dieser Beschlüsse erfolgte mit h. Hofdekrete vom 25. September 1823, Z. 29587 (GZ. 57427, vom J. 1823). Mit Hofdekret vom 8-ten Juli 1824, Z. 19476 (GZ. 43551 v. J. 1824), wurde bewilligt, dass die Gemeindespeicherfondsauslagen aus dem nach der allerhöchsten Entschliessung vom 23. und 24. Juli 1821 noch vereinigt bleibenden Teile des Gemeindespeicherfonds zu bestreiten sind. Im Grunde der Gubernialverordnung vom 6-ten März 1825, Z. 10741, sollen die Lieferungsreste nur von jenen Personen, welche im J. 1790, d. ist zur Zeit der Fälligkeit dieser Abgaben und der geschehenen Schenkung die betreffenden Güter besaßen, jedoch ohne Interessen eingebracht und für den Fall, wenn einige von den Personen nicht mehr aufzufinden oder verarmt wären, abgeschrieben werden.

XI. Genehmigung der obbezeichneten Beschlüsse sammt deren Modifikation.

Ueber die obbezogenen Gubernialaufträge Z. 71186, v. J. 1823, erfolgte die allerhöchste Entschliessung (52782 vom J. 1826) folgendes Inhaltes:

„Ich genehmige den vom Gubernium über die Verwendung der von den Jahren 1789 und 1790 herrührenden obrigkeitlichen Lieferungskapitalien zur Unterstützung unterthäniger Grundholden in Galizien gemachten Antrag mit den von den Ständen vorgeschlagenen Modifikationen und mit dem Beisatze in Absicht auf die Prägravationsgelder, dass diese bei jener Bestimmung zu verbleiben haben, welche ihnen durch meine Entschliessung auf den Vortrag der Kanzlei vom 8. März 1821 (GZ. 47224) gegeben worden, und dass die Gemeinden nicht für die erteilt werdenden Vorschüsse zu haften haben, da diese nach dem Antrage ohnehin sammt den davon entfallenden Zinsen so wie die landesfürstlichen Steuern eingebracht werden sollen.“

(Die von den Ständen gemachten Modifikationen sind folgende:

a) alle galizischen Gemeinden ohne Unterschied, sie mögen einen Speicher oder andere Quellen besitzen oder nicht, sollen auf die Unterstützung aus dem neuen Fonde gleichen Anspruch haben;

b) die Dominien haben die Gebühr für die einzelnen Grundbesitzer vorzuschreiben, von ihnen einzusammeln und an die Kreis-kassen abzuführen, für derlei rückständige Gebühren aber keineswegs sowie für Steuerrückstände zu verantworten).

1. Dies ist nun das Gesetz über die Errichtung des neuen Unterstützungsfonds für die unterthänigen Grundbesitzer in Galizien. Unter Einem wurde der Buchhaltung angetragen, das erwähnte Dominikalvermögen genau auszuscheiden und einen verlässlichen Ausweis desselben vorzulegen, um hiernach beim Zahlamte einerseits die Beausgabung des ausgeschiedenen Vermögens teils bei dem Gemeindespeicherfonde, andererseits die Beeinnehmung desselben bei dem zu eröffnenden Unterthansunterstützungsfonde unbedenklich einleiten zu können. Zugleich wurden die Bestandteile des neuen Unterstützungsfonds bezeichnei als:

a) sämtliche verzinsliche Assekurationsscheine und der Geistlichkeit von den Jahren 1789 und 1790;

b) sämtliche Lieferbeträge unter 5 fl. von denselben Jahren der Dominien und der Geistlichkeit;

c) sämtliche nachträgliche Ersätze für veräusserte obrigkeitliche Lieferscheine und für die rückständig gebliebenen Naturalleistungen im J. 1790;

d) die Interessen von den ad *a)* besagten Assekurationsscheinen.

Da übrigens im Grunde der von den Landständen am 24. November 1821, Z. 696 (GZ. 65956) gegebenen Erklärung sämtliche bei Privaten fruchtbringend angelegten Bedrückungsstrafkapitalien nunmehr für den neuen Unterstützungsfond im Wege der Ablösung aus der Interessenbaarschaft der obrigkeitlichen und geistlichen Lieferungen zu übernehmen sind, so sind alle derlei Prägravationsstrafkapitalien als eingelöst in den Ausweis des Dominikalvermögens aufzunehmen, dafür ist aber der Betrag derselben aus den Interessen der obrigkeitlichen und geistlichen Assekurationsscheinen in Abschlag zu bringen und der Durchführungsantrag mit Rücksicht auf den Ersatz der Vorspannmehrauslage pro 1818 und 1819 zu erstellen.

Unter die vom neuen Fonds zu übernehmenden Bedrückungsstrafkapitalien müssen auch alle jene bei dem Gemeindepespeicherfonde in Empfang stehenden Privatschuldscheine gerechnet werden, welche aus mehreren gemischten Posten von Strafen und Ersätzen bestehen, da hier die Ausscheidung umso weniger (?) tunlich ist, als diese Urkunden sich nicht zerstückeln lassen. Sollten die Dominal-Interessen zu dieser Ablösung nicht zureichen, so ist der allenfällige Abgang auszuweisen.

2. Hat die Buchhaltung die Manipulationsvorschrift über die Verrechnung und Evidenzhaltung des neuen Fonds zu entwerfen und diesen Entwurf abgesondert vorzulegen.

Gleichzeitig wurde mit Bezug des h. Hofdekretes Z. 21863 vom J. 1826 (50470, v. J. 1826), verordnet, nachdem die Uebergabe der unterthänigen Assekurationsscheine sammt der davon herrührenden Baarschaft an die unterthänigen Gemeinden geschehen soll, dies aber früher nicht erfolgen kann, bis nicht zuvor die volle Ueberzeugung erreicht wird, ob die Vorspannmehrauslage pro 1818 und 1819 durch schon eingeflossene Bedrückungsstrafgelder und durch die Interessen der unterthänigen Assekurationsscheine vollständig gedeckt sind; so sind

1. die baaren Hinausreste zu ermitteln, welche manchen Gemeinden nach Abschlag des auf dieselben entfallenden Anteils von dem Erstatze der Vorspannmehrauslage gebühren und die diesfalls zu verfassenden Kreisausweise mit einer Hauptübersicht unter Beifügung der erforderlichen Bemerkungen vorzulegen.

2. Die etwa nach der Tilgung der Vorspannmehrauslage übrig bleibenden Bedrückungsstrafgelder genau auszuweisen und zur gedachten Tilgung nicht jene mitzubeziehen, welche zweifelhaft, d. h. ob sie Ersatz, oder Strafgerlder sind oder noch in der Verhandlung stehen.

3. Die Prüfung der Speicherfonds-Liquidirungs-Operate in Betreff des Kalküls, dann die Revision und Erledigung der Speicherfonds-journale zu beschleunigen, damit

4. die Liquidirungs-Kommission ihre Arbeiten abzuschliessen und die weiteren Anträge zur gänzlichen Auflösung des Speicherfonds erstatten, und

5. die Zerteilung und Umschreibung der laut Gbrl. Dekr. Z. 42170, in drei Serien oder Abteilungen zusammengeschriebenen Assekurationsscheine und deren Hinausgabe, sowie die Flüssig-

machung der currenten Interessen vom 1. November 1827 an unbedenklich einleiten kann.

Der von der Buchhaltung nachgewiesene Betrag an der für die Jahre 1818 und 1819 zu ersetzenden Vorspannmehrauslage wurde von der Landesstelle mit der Verordnung vom 25. Februar 1824, Z. 73896, und 12. September 1828, Z. 55578, zusammen mit 470.218 fl. 46 kr. Wiener Währung aus dem Gemeindepespeicherfonde angewiesen.

Die im Zuge der Verhandlungen wiederholt berührte Frage wegen der weiteren Vergütung der Vorspannmehrauslage vom J. 1820 angefangen, erhielt durch die allerhöchste Entschliessung vom 19. Jänner 1830, GZ. 20451, ihre definitive Erledigung, indem im J. 1830 Se. Majestät den Unterschied zwischen der Militär- und Zivil-Vorspann aufzuheben und den Ersatz der Mehrauslage für das Vergangene den Gemeinden nachzusehen geruhten.

Ueber die Anfrage der Buchhaltung vom 6. Oktober 1829, Z. 19337, wurde dieselbe mit der Gubernial-Verordnung vom 18. Dezember 1829, Z. 62491, belehrt:

a) Da die Lieferungen nach dem Massstabe der ehemals bestandenen Dominikal- und Rustikalsteuer ausgeschrieben wurden, so scheint es keinem Anstande zu unterliegen, dass auch bei der Umlegung der Vorspannmehrauslage und bei Ausmittelung der Lieferungsguthabungen derjenigen Ortschaften, welche ehemals zu anderen Dominien gehörten oder konzentriert waren, gegenwärtig aber getrennt sind, sowie umgekehrt — auf diesem Massstabe zurückzuführen wäre, da den Gemeinden die Verteilung der für dieselben entfallenden Guthabung umso weniger überlassen werden kann, als solche nur zu Streitigkeiten Anlass geben würden.

b) Die in Verlust geratenen Assekurationsscheine, worüber bis nunzu keine Duplikate ausgefertigt wurden, sind auszuweisen und die Verhandlungen der Amortisirung und der Ausfertigung der Duplikate zu beschleunigen.

Mit dem hohen Dekrete vom 31. Dezember 1829, Z. 30428 (4901 v. J. 1830), wurde die a. h. Entschliessung bekannt gegeben:

„Die von dem Gemeindepespeicherfonde dem Landesbetterfonde geleisteten Vorschüsse sind zurückzuzahlen. Sollte der Speicherfond jedoch keine Gelegenheit haben, dieselben vollkommen sicher fruchtbringend anzulegen, so sind sie bei dem allgemeinen Tilgungsfonde unter den für diesen Fond angelegten Geldern festgesetzten Bestim-

mungen fruchtbringend zu machen. Welche allerhöchste Willensmeinung auch für die übrigen, zu kurrenten Bedürfnissen entbehrlichen Gelder des Speicherfonds zu gelten hat.“

XII. Die Buchhaltung legt die drei ersten Gemeindespeicherfondsauflösungsoperate vor.

Die Buchhaltung hat mit der Berufung vom 17. März 1830, Z. 6300, die Liquidation über die Assekurationsscheine für Naturallieferungen aus dem J. 1789 und 1790 als erste Abteilung des Gemeindespeicherfondsauflösungsgeschäftes und auch die Liquidation über die bis Ende Oktober 1829 fälligen, den Gemeinden baar herausgezählten Interessen von den unterthänigen Assekurationsscheinen als zweite Abteilung des Auflösungsgeschäftes mit Bericht vom 8. Oktober 1830, Z. 22892 (65689 vom J. 1830), der Landesstelle vorgelegt. Mit dem h. Dekrete vom 9. April 1831, Z. 8276, (GZ. 24241 v. J. 1831), wurde bekannt gemacht, dass der aus dem Landesbetterfonde mit 34.000 fl. gebührende Vorschussersatz mittlerweile angewiesen wurde. Laut Gubernialverordnung Z. 25096 v. J. 1831, musste der Gemeindespeicherfond wegen der ganz vergriffenen Baarschaft einen Betrag von 25.000 fl. aus dem Kaiser-Uhlanen-Regiments-Errichtungsfonde als Vorschuss entlehnen. Mit dem Gubernial-Dekrete Z. 22621 v. J. 1832 wurde eröffnet: Bereits im verflossenen Jahre haben Se. Majestät die Frage wegen Errichtung von Gemeindespeichern in Galizien wieder in Anregung zu bringen befunden und die vereinigte Hofkanzlei hat sich in den hierüber erstatteten Auskünften an jene Verhandlungen bezogen, in deren Folge die dem Gubernium am 23. August 1821, Z. 24097 (GZ. 47224), bekannt gemachten allerhöchsten Entschliessung vom 23. Juli jenes Jahres erflossen und mit derselben unter Anderem anempfohlen worden ist, dass die Errichtung von Gemeindespeichern in Galizien lediglich dem freien Uebereinkommen der Obrigkeiten und Gemeinden zu überlassen sei, dann, dass jene Kapitalien und Baarschaften, welche aus den vergüteten Lieferungen der Gemeinden entspringen, den Gemeinden, welchen sie gehören, übergeben, und als Gemeindevermögen nach den bestehenden Vorschriften verwaltet werden sollen. Mit Bericht vom 18. Juni 1832, Z. 15694 (43962 v. J. 1832), hat die Staatsbuchhaltung auch die Liquidation über die beim Gemeindespeicherfonde beeinnahmten Prägravationsersatz- und Strafkapitalien nebst Interessen, ferner über die hievon fällig

gewesenen und kapitalisirten Interessen; endlich über die baar vorhandenen Prägravationsstrafgelder bis Ende Oktober 1829 als dritte Abtheilung des Gemeindespeicherfondsauflösungsoperates überreicht. Laut Gubernialverordnung Z. 63091 v. J. 1832, hat das Zahlamt angezeigt, dass selbes aus dem Kaiser-Uhlanen-Regiments-Errichtungsfonde im J. 1821 entlehnten Vorschüsse — da es nunmehr die Baarschaft des Gemeindespeicherfonds zuliess — und zwar im Gesamtbetrage von 34.078 fl. W. W. zurückersetzt habe.

Mittlerweile wurden im Zuge anderer Verhandlungen auch die Assekurationsscheine unter 5 fl. sammt den von denselben ungebührlich bezogenen Interessen ausgemittelt, und es zeigte sich, dass zur diesfälligen Ausgleichung zwischen dem Staatsschatze und dem Gemeindespeicherfonde, ersterer dem Letzteren 354 fl. 20 kr. W. W. zu ersetzen habe, um deren Anweisung die Landesstelle mit Bericht vom 20. März 1833, Z. 12140 (43405 v. J. 1833), die hohe Hofkammer gebeten hat. Hierauf wurde mit h. Hofkammerdekret vom 27. Juni 1833, Z. 24763, nach vorläufiger Berichtigung der Ziffer durch die Centralhofbuchhaltung auf 353 fl. 35 $\frac{3}{4}$ kr. W. W. und nach Abschlag des dem Staatsschatze gebührenden Interessenhereinersatzes von 191 fl. 43 $\frac{1}{4}$ kr. W. W., eigentlich auf den Betrag von 161 fl. 52 $\frac{1}{4}$ kr. W. W. die obangetragene Ausgleichung genehmigt und hiernach die nötigen Durchführungen angeordnet.

Hiernach hat die Landesstelle unter 19. August 1833, Z. 43405, an das Zahlamt die nötige Weisung erlassen und zugleich verordnet: die Lieferungsguthabung aus Beträgen unter 5 fl. der Dominien und der Geistlichkeit zusammen zu 335 fl. 7 $\frac{3}{8}$ kr. für den neuen Unterstützungsfond in Empfang zu stellen, dagegen den hievon entfallenden Rustikalanteil mit 18 fl. 28 kr. den betreffenden Gemeinden mittels der Kreiskassen hinauszuzahlen.

B. Auflösung des Gemeindespeicherfonds.

Die Staatsbuchhaltung hat ihre Anträge zur Auflösung des Gemeindespeicherfonds auf Beratungen der Liquidations-Kommission basirt. Letztere hat aber keine Beratungsprotokolle geführt, sondern es wurde in der wöchentlichen Sitzung das Liquidations- und Auflösungs-Geschäft beraten, hierauf die Beschlüsse gefasst und brevi manu der Buchhaltung zur Nachachtung bei ihren diesfälligen Arbeiten empfohlen; nur einzelne Bruchstücke von Kommissions-

arbeiten befinden sich bei der Buchhaltung, welche sie bei ihren Anträgen benützte.

Zufolge der den Fond auflösenden allerhöchsten Entschliessung vom J. 1821 zerfiel die Aufgabe der Kommission und sohin der Staatsbuchhaltung in die rechnungsmässige Beantwortung folgender Fragen:

1. Wie gross ist das Lieferungs-kapital jeder Gemeinde für die Jahre 1789 und 1790, und wie viel macht dieses Kapital bei allen aus?

1,211.546 fl. 26 kr.

2. Wie viel betragen die bis Ende Oktober 1829 (Auflösungstermin) hievon fälligen Interessen?

650.586 fl. 20¼ kr.

(Die Interessen seit 1. November 1829 erliegen als Deposit beim Gemeindespeicherfonde zu Gunsten der Gemeinden nach Abschlag dessen, was hievon zur Tilgung der Vorspannmehrauslage v. J. 1818 und 1819 verwendet worden ist).

3. Wie gross ist der Ersatz an der Vorspannmehrauslage für die Jahre 1818 und 1819 für Galizien und Bukowina, und wie viel entfällt hievon, nach der ausgesprochenen Grundlage der Verteilung, insbesondere in Galizien, auf jede einzelne Gemeinde?

Galizien . . 445.055 fl. 14 kr.

Bukowina . 25.163 „ 32¼ „

Summa 470.218 fl. 46¼ kr.

Strafgelder:

Bukowina ge-

winnt 25.163 fl. 32¼ kr.

für Galizien 58.541 „ 55¾ „

zusammen 83.705 fl. 28 kr.

4. Welche Gemeinden Galiziens sind in dem Falle, dass ihre Vorspannmehrauslage aus den Prägrationsstrafgeldern nach den vorausgeschickten gesetzlichen Bestimmungen vertreten werden soll, welcher Ersatz an dieser Vorspannmehrauslage muss für jede Gemeinde insbesondere und für alle Gemeinden zusammen getilgt werden?

Rest aus In-

teressen der

galiz. Ge-

meinden . . 386.513 fl. 18 kr.

in Allem 470.218 fl. 46¼ kr.

5. Wie viel betragen die Prägrationsstrafkapitalien

Strafkapitalien in öffentlichen Fonds sammt Baarschaft

samt ihren Interessen überhaupt? und wie viel die Ersatzkapitalien samt ihren Interessen?

6. Wie viel erübrigt von der Summe der Strafkapitalien samt ihren Interessen nach Abschlag des Ersatzes an der Vorspannmehrauslage für die J. 1818 und 1819 für Bukowina und für jene galizischen Gemeinden, die diesfalls aus den Strafgeldern vertreten werden sollen?

7. Welcher Herein- oder Hinausrest ergibt sich bei jeder galizischen Gemeinde an Interessen von den unterthänigen Lieferkapitalien von d. J. 1789 und 1790 nach Abschlag des zu bedeckenden Ersatzes von der Vorspannmehrauslage pro 1818 und 1819 und wie viel macht dieser Interessenhinausrest im Ganzen bei allen Gemeinden aus?

8. Wie hoch beläuft sich die Summe der herrschaftlichen Lieferkapitalien für die J. 1789 und 1790 und wie hoch die hievon bis Ende Oktober 1879 fälligen, im Gemeindepespeicherfonde bereits eingeflossenen Interessen?

9. Wie viel betragen die noch in Verhandlung stehenden Bestandteile des Gemeindepespeicherfonds samt ihren Interessen?

10. Wie hoch wird die Summe jener Fonds-Obligationen ausfallen, welche das Aerar nach ihrem Steuerwerte gleich dermal wegen Tilgung der Vorspannmehrauslage übernehmen muss? (Es sind in öffentlichen Fond angelegten Kapitalien gemeint,

und bei Privaten samt Interessen bis Ende 8-ber 1829

84.818 fl. 46½ kr.

Strafersätze in öffentlichen Fond 63.379 fl. 08 kr.
bei Privaten 12.138 „ 14 „
% bis E. O.
1829 44.507 „ 09 „
baare Kassa-
reste 2.238 „ 18 „

Summa 122.262 fl. 49 kr.

Strafgelder überhaupt bis Ende 8-ber 1829 . 84.818 fl. 46½ kr.

hievon auf

V. - Sp. - M.

Auslage . . 83.705 „ 28½ „

bleibe 1.113 fl. 17⅔ kr.

Gesammthinausrest bis Ende 8-ber 1829 . 264.073 fl. 01¼ kr.

Kapital . . . 455.104 fl. 17¼ kr.

Interessen bis Ende Oktober

1829 betrag. 239.587 fl. 55 kr.

Wiener Währung.

Im öffentl.

Fonde . . . 7.250 fl. — kr.

bei Privaten 3.543 „ 04 „

Summa 10.793 fl. 04 kr.

§ 5 der allerhöchsten Entschliessung v. J. 1821).

11. Welche bei Privaten anliegenden Kapitalien werden den Ständen im Grunde ihrer erwähnten Erklärung zur Einlösung mit Interessen von herrschaftlichen Lieferkapitalien überwiesen?

12. Wie viel betragen die zur Deckung der Gemeindespeicherfondsauslagen bestimmten Bestandteile und wie verhält sich dieser Betrag zu den bisherigen Auslagen selbst?

Die hiezu bestimmten Bestandteile betragen 36.858 fl. 09 $\frac{1}{2}$ kr.

13. Welche Reste bleiben nach Tilgung der Vorspannmehrauslage und nach Hinauszahlung des Gemeindevermögens und überhaupt nach Ausscheidung aller fremden Bestandteile des ehemaligen Gemeindespeicherfonds zurück, die eigentlich zur Organisirung des unterthänigen Unterstützungsfonds bestimmt sind?

Nach dem von der Staatsbuchhaltung mit Rücksicht auf die Hauptbestandteile dieses Fonds und deren Bestimmung gefassten, hohenorts zweckmässig gefundenen Plane, sollte die Lösung der hier aufgestellten und überhaupt aller mit dem Auflösungsgeschäfte verbundenen Fragen in 4 Abteilungen oder Hauptoperationen in Antrag gebracht und somit die Auflösung dieses Fonds in 4 Operationen bewerkstelligt werden, wovon die vorerwähnten 3 ersten bereits vorgelegt worden sind, und nur die IV. Abteilung, nämlich die Liquidation der nach Ausscheidung fremden Eigentums verbleibenden Reste des Gemeindespeicherfondsvermögens, woraus das unterthänige Unterstützungsfond gebildet werden soll, sammt dem Antrage zur Organisirung desselben noch rückständig war.

Mit der Gubernial-Verordnung vom 10. Juni 1835, Z. 9049, wurde nebstbei aufgetragen, einen Ausweis über die Forderungen jeder Gemeinde an Lieferungs- und Prägravations-Kapitals-Interessen, dann an Prägravationskapitalien selbst im Baaren zusammenzustellen, um darnach die Frage über die Verwendung dieser Gemeindeguthabungen in Ueberlegung nehmen zu können. Diesem Auftrage wurde mit dem hieramtlichen Berichte, Zahlen 23238, 37086 vom J. 1839 entsprochen.

In Gemässheit mit dem hohen Hofkanzleidekrete vom 27. Dezember 1838, Z. 33576, herabgelangten allerhöchsten Entschliessung vom 20. Dezember 1838 steht die Frage in Verhandlung, ob das aus den ständischen Naturallieferungen für die Jahre 1789 und 1790 herstammende, bisher einen Teil des nun zu organisirenden Unterthan-Unterstützungsfonds bilden sollende Vermögen der neuen galizischen Landesanstalt gewidmet werden soll, oder nicht. Hiedurch hat es aufgehört, ein unbezweifeltes Bestandteil des neuen Unterstützungsfonds für verunglückte Grundholden zu sein, welcher Umstand bei der mit der Gubernial-Verordnung vom 10. Jänner 1835, Z. 9049, vorgezeichneten Auflösungsoperation des Gemeindespeicherfonds berücksichtigt werden müsste, und zwar bezüglich der IV. Abteilung, welche die Liquidation der für den neuen Unterstützungsfond verunglückter Grundholden — übrigbleibende Bestandteile des ehemaligen Gemeindespeicherfonds hätte umfassen sollen.

Diese Abteilung zerfiel sonach nunmehr in 2 Abteilungen von Operationen. Es wurde nämlich der Buchhaltung mit der Gubernial-Verordnung vom 2. Dezember 1839, Z. 72436, angedeutet — in der IV. Abteilung der Auflösungsoperation des Gemeindespeicherfonds:

a) Die Liquidation des aus der ständischen Naturallieferung in den Jahren 1789 und 1790 herstammenden Vermögens zum Behufe der gleichmässigen Ausscheidung, wenn es eine andere Widmung erhält — und in der

V. und letzten Abteilung: b) die Liquidation der noch erübrigenden Bestandteile für den neuen Unterstützungsfond verunglückter Grundholden folgen zu lassen.

Demgemäss wurde bereits die IV. Abteilung mit dem hierämtlichen Berichte vom 7. Juni 1841, Z. 1378, der Landesstelle mit den diesfalls erforderlichen Anträgen vorgelegt.

Es blieben daher noch rückständig: die obgedachte V. Abteilung, welche erst nach Realisirung der Durchführung der IV. Abteilung im Gemeindespeicherfonds-Journale von Seite des Kameralzahlamtes verfasst werden kann — endlich der Entwurf zur Organisirung des neuen Unterstützungsfonds, für welchen ein eigenes Journal eröffnet werden soll, und wohin die diesem Fonde eigentümlichen Reste des Gemeindespeicherfonds im Baaren oder dann in Staats- v. Privat-Papieren aus dem Journale des letzten Fonds zu übertragen sein werden.

C. Realisirung oder Durchführung
der **Gemeindespeicherfondauflösungsoperate** in den diesfälligen
Journälen des Kameralzahlamtes.

I-te Abteilung.

Auf die hierämtlichen Anträge wurden in Folge der Gubernial-Verordnung vom 10. Jänner 1835, Z. 9049, sämtliche Assekurations-scheine von d. J. 1789 und 1790 der Herrschaften, Geistlichkeit und Unterthanen am 7. April 1835, Art. 18—471, beim Gemeindespeicher-fonds-Journale im Gesamtbetrage von 1,666.695 fl. 41 $\frac{1}{3}$ kr. W. W. zum Behufe der Umschreibung derselben in Naturallieferungsobligationen beausgabt, dann hievon statt der herrschaftlichen und geistlichen Assekurationsscheine im Gesamtbetrage v. 455.027 fl. 42 $\frac{2}{3}$ kr. W. W. nachstehende auf den galizischen Unterstützungsfond für unterthänige Grundbesitzer lautende Naturallieferungs-Obligationen, als:

Nr. 10.436 v. 1. 9-ber 1829 á 2 $\frac{0}{10}$ Serie 485 über 120.494 fl. — kr. W. W.

„ 10.437 „ dtto. „ „ „ 486 „ 366.193 „ 53 „ „ „

„ 10.438 „ dtto. „ „ „ 487 „ 28.239 „ 49 „ „ „

ausgefertigt und als Deposit bis zur Organisirung und Eröffnung des neuen Fonds beim Gemeindespeicherfonde Art. 229—231 beeinnahmt, von welchen Obligationen auch die fälligen Interessen halb-jährig bis nunzu als Deposite für den neuen Unterstützungsfond beim Gemeindespeicherfonde einfließen.

Statt der unterthänigen Assekurationsscheine im Gesamtbetrage von 1,211.667 fl. 58 $\frac{2}{3}$ kr. W. W. wurden gemeindeweise Naturallieferungs-Obligationen zu 2 $\frac{0}{10}$ vom 1-ten 9-ber 1829 ausgefertigt und mittels der Kreiskassen den betreffenden Parteien zum Behufe der künftigen eigenen Behebung der Interessen im gewöhnlichen Wege gegen Empfangsbestätigungen zugestellt — welche letztere hieher von den Kreiskassen übermacht und sonach in hierämtliche Aufbewahrung genommen worden ist

Einige herrschaftliche und unterthänige Assekurationsscheine sind in Verlust geraten, demnach konnte ihre Umschreibung in Naturallieferungsobligationen nicht stattfinden, was erst in der Folge zu geschehen hat, sobald die in der Verhandlung schwebende Amortisirung derselben zu Stande gebracht sein wird.

II-te Abteilung.

In Gemässigkeit der hohen Verordnung vom 25. Februar 1838, Z. 6061, wurden die seit der Errichtung des Gemeindespeicherfonds

dasselbst eingeflossenen Interessen von den Assekurationsscheinen für die Jahre 1789—1790 für die Zeit vom Ausstellungstage derselben daselbst beausgab und gegenseits beeinnahmt, und zwar:

a) als Deposit für die galizischen Gemeinden: laut Journals-	
Art. 1 bis 18 v. J. 1839	105.629 fl. 12 $\frac{3}{4}$ kr.
„ 159 „ 321 „ „ „	89 „ 05 „

b) als Deposit für den nun zu organisirenden Unterstützungsfond verunglückter Grundholden laut Journals-

Art. 19 bis 26 v. J. 1839	95.835 fl. 10 kr.
-------------------------------------	-------------------

c) als Deposit bis zur weiteren Entscheidung laut Gemeindepespeicherfonds-Journals-

Art. 28 bis 158 v. J. 1839	76 fl. 34 kr.
--------------------------------------	---------------

Ad a) Von den Interessen der unterthänigen Assekurationsscheine und zwar für die Zeit vom Ausstellungstage derselben bis Ende d. J. 1827 ist die Vorspannmehrauslage für die Jahre 1818 und 1819 in Abschlag gebracht und eigentlich der sich ergebende Hinausrest als Guthabung der Gemeinden beeinnahmt worden, demnach die letzteren mit den weiteren Interessen für die Jahre 1828 und 1829 erst die obbezeichnete Gesamtinteressen-Guthabung der Gemeinden bilden. Diese sowohl, als auch die weiteren an den Bestandteilen des Gemeindepespeicherfonds den Gemeinden gebührenden Guthabungen wurden, wie bereits schon gesagt (BZ. 23230 vom Jahre 1839), für jeden Kreis besonders nachgewiesen. Die Frage, was die Gemeinden mit dem Gelde anfangen sollen, ist noch nicht in Ueberlegung genommen worden. Mit der allerhöchsten Entschliessung vom 2. April 1832, GZ. 22621, wurde übrigens der Landesstelle befohlen in Erwägung zu ziehen: wieferne der Anteil jeder Gemeinde an dem Naturallieferungsvergütungsfonde unbeschadet der früheren allerhöchsten Entschliessung vom 23. und 24. Juli 1821 auch zur Errichtung der Gemeindepeschüttböden zu verwenden wäre.

Ad b) Diese von den herrschaftlichen und geistlichen Assekurationsscheinen eingeflossenen Interessen sollten bis zur Organisation des neuen Unterstützungsfonds beim Gemeindepespeicherfonde als Deposit erliegen — indessen sind hier bereits 80.000 fl. infolge hohen Anordnungen beim allg. Staatsschuldentilgungsfonde angelegt, demnach beausgab, und statt derselben die Empfangsbestätigungen der Staatsschuldentilgungsfonds-Hauptkassa beeinnahmt worden.

Ad 3. Der späteren Anordnung zufolge sind sie in die IV. Abteilung aufgenommen, demnach für die galizische Kreditanstalt aus-
geschieden worden.

III. Abteilung.

Die Staatsobligationen (ursprünglich alle Hofkammerobligationen), welche in dieser Abteilung behandelt wurden, sind aus Prägravations-Ersatz- und Straf-Stammkapitalien nebst Interessen entstanden.

Die aus Prägravations-Ersätzen und deren Interessen entstandenen Obligationen sind das Eigentum der Gemeinden; die aus Strafkapitalien — das des nun zu organisirenden Unterthansunterstützungsfonds.

Einige dieser Obligationen sind aber aus beiden ebengedachten Teilkapitalien entstanden. Im Grunde der Gubernial-Verordnung vom 19. Februar 1819, Z. 11669, sind daher die Obligationen der Gemeinden beim Gemeindespeicherfonde am 29. April 1839 (?) zur Ausfolgung an die letzteren mittels der Kreiskassen beausgabt worden. Da die aus Prägravationsstrafkapitalien entstandenen Obligationen ursprünglich auf die Gemeinden lauteten, so sind sie auf den gedachten Fond umgeschrieben und als Deposit für denselben beim Gemeindespeicherfond beeinnahmt worden. Jene Obligationen hingegen, deren Kapitalien gemengt waren, sind zertrennt und deren Ersatzkapital auf die Gemeinden — dann das Strafkapital auf den Unterstützungsfond umgeschrieben, endlich sowie die früheren behandelt worden. Da in Folge des hohen Hofkammerdekrets vom 28. September 1792, GZ. 30942, keine Hofkammer-Obligationen unter 50 fl., und gemäss des hohen Hofkammerdekrets vom 12. Mai 1824, Z. 15231 (GZ. 34001), keine Obligation mit Kreuzerbeträgen ausgefertigt werden darf, — so wurden die zur Umlegung in den öffentlichen Fond nicht geeigneten Prägravationsersatzkapitalien oder deren Guldenteile aus der Baarschaft des neuen Unterstützungsfonds abgelöst und als baares Deposit für die betreffenden Gemeinden und zwar als Ablösungsbeträge beeinnahmt.

Die bei Privaten angelegten Kapitalien enthielten grösstenteils sowie die Hofkammerobligationen vermengte Beträge. Sind sie aus blossen Prägravationsersatzkapitalien entstanden, so wurden deren Schuldurkunden den Gemeinden zum Behufe der eigenen Interessenbehebung ausgefolgt. Jene Kapitalien aber, welche fremdartige Beträge enthielten, sind ganz dem Unterstützungsfonde anheimgefallen, nach-

dem von denselben die Prägravationsersatzteilkapitalien baar abgelöst und als Deposit für die Gemeinden beim Gemeindespeicherfonde beeinnahmt worden sind.

Die Interessen von den besprochenen Gemeindegapitalien sind bis Ende Oktober 1829 ausgemittelt, und als Deposit beim gedachten Fonde für die Gemeinden am 30. Juli 1839 beeinnahmt worden.

Da übrigens von den umgeschriebenen Obligationen der Gemeinden die Interessen auch weiterhin beim Gemeindespeicherfonde eingeflossen sind, so wurde eine nachträgliche Berechnung derselben mit dem Berichte vom 26. Juni 1840, Z. 325, vorgelegt, welche hierauf sowie die ersteren behandelt worden sind.

Viele von den an die Gemeinden ausgehändigten Obligationen gehören cumulativ mehreren Gemeinden, daher kommen noch immer Fälle vor, dass deren Kapital auf die einzelnen Gemeinden verteilt und auf die letzteren mit ihren Teilkapitalien unter Beobachtung der bereits bezogenen hohen Hofkammerdekrete GZahlen 30942 v. J. 1792 und 34001 v. J. 1824 umgeschrieben werden müssen.

Um diese Verteilung bewirken zu können, müssen die Gubernial-Dekrete, d. i. die Kreisamts- und Gubernial-Erkenntnisse der an diktirten Prägravationsersätze zur Hand genommen werden, wo man gewöhnlich — wenn nicht die Repartition selbst, wenigstens den Masstab derselben findet.

IV. Abteilung.

Die mit der Gubernial-Verordnung vom 18. Juli 1841, Z. 44765, dem Kameral-Zahlamte aufgetragene Durchführung dieser Operation ist bis zu dem Augenblicke noch nicht zu Stande gebracht worden. Diese Durchführung wird lediglich im Wesentlichen darin bestehen, dass das laut hierämtlicher Liquidation für die neue gal. Kreditanstalt entfallende, aus den herrschaftlichen und geistlichen Lieferkapitalien stammende Passivvermögen von 36.614 fl. 7½ kr. C. M. und 560.033 fl. 43¾ kr. in Staatspapieren beim Gemeindespeicherfonde einerseits beausgabt, andererseits aber als Deposit für die letztere beeinnahmt werden wird. Das Aktiv-Vermögen dieser Anstalt besteht in den Interessen von den beim allg. Staatsschuldentilgungsfonde angelegten Kapitalien, von welchen jene seit ihrer Anlegung noch rückständig sind, und erst nach Aufkündigung der Kapitalien selbst — somit bis zum Rückzahlungstage der letzteren — auf einmal werden berichtet werden.

Die übrigen Forderungen im Baaren und Papieren haften hinter den Parteien aus und werden mittels der Kreiskassen für die Kreditanstalt eingebracht werden.

Censur der Gemeindespeicherfonds-Journäle.

Die überhaupt für die Censur der Journäle der politischen Fonde bestehenden allg. Vorschriften sind auch bei der Censur dieser Journäle zu beobachten. Dieselben werden vom Kameralzhamt monatlich dokumentirt zur Censur hieher überreicht. Hiebei muss eine besondere Aufmerksamkeit auf die von den nicht in Termino eingezahlten Raten der Unterthansunterstützungs-Vorschüsse gebührenden 4% Verzugszinsen gerichtet werden, demnach muss dabei der mit Gubernial-Verordnung festgesetzte Termin zur Rückzahlung der Vorschüsse und deren Raten gegenwärtig gehalten werden, nachdem überdies auch über die Richtigkeit der Berechtigung der Vorschüsse und der von denselben etwa gebührenden Verzugszinsen Aeusserungen von Fall zu Fall bei Bewilligung der Extabulirung dieser gewöhnlich landtäflich versicherten Vorschüsse von der Landesstelle abverlangt werden. Diese Journäle werden hieramts blos nach den verschiedenen Rubriken ihrer Einnahmen und Ausgaben kontirt und darnach die erforderlichen Rechnungsabschlüsse verfertigt. Die Erledigungen über dieselben sind bereits den Rechnungslegern bis einschliessig des Jahres 1840 hinausgegeben worden.

XIX.

Verzeichniss

der in Departements-Aufbewahrung befindlichen, den Gemeindespeicherfond betreffenden verschiedenen Elaborate, Vormerkbücher und Journäle nebst Beilagen der letzteren.

1. Hauptausweise über die den Unterthanen für ihre in den Jahren 1789—1790 geleisteten Lieferungen gebührenden Vergütungen an Kapital und Interessen nach Abzug der Assekurationsscheine pro 1789, die sie veräussert haben — dann der ärarischen Forderungen für die denselben in Notjahren an Naturalien und baarem

Gelde geleisteten Vorschüsse und was nach Abzug dessen den Unterthanen von den Naturallieferungsvergütungen vom Jahre 1789 zur Abstossung ihrer Privatschulden an den Speicherfond von der Lieferung pro Jahr 1790 übrig bleibt — und welche Gemeinden noch im Rückstande haften, nebst Ausweisen der zu den Gemeindespeichern von den Obrigkeiten, der Geistlichkeit und den Unterthanen gewidmeten Beiträge 8 Bände. Alle diese Ausweise — von 18 Kreisen sind in 8 grossartigen steif gebundenen Bänden vorhanden.

2. Haberlieferungsausweise ex an. 1789 für alle Kreise, 2 Bände.

3. Naturallieferungsausweise „ „ 1790 „ „ „ 2 Bände. Auf Grundlage dieser Ausweise vom Jahre 1789 und 1790 sind die Assekurationsscheine und hernach statt derselben die Naturallieferungsoobligationen für die Gemeinden ausgefertigt.

4. Vormerkbuch über die in drei Obligationen zusammengeschriebenen Lieferungsassekurationsscheine v. J. 1789 u. 1790, 1 Bd.

5. Dtto über die statt der unterthänigen Assekurationsscheine v. J. 1789 und 1790 umgeschriebenen und neu ausgefertigten 4% Naturallieferungsoobligationen, 1. Band

6. Vormerkbuch über die unterthänigen Prägravationsersätze 1 Band.

7. Vormerkbuch über die unterthänigen Prägravationsstrafposten 1 Band.

8. Protokoll über die unterthänigen Prägravationsersatzposten seit Ursprung hier 1 Band.

9. 18 Stück Ausweise über die vom Aerarium zu vergütenden Assekurationsscheine, über die von den Dominien, der Geistlichkeit und den Unterthanen in den Jahren 1789 und 1790 geleistete Haberlieferung sammt den bis Ende April 1820 zu 4% gebührenden und mit Rücksicht der auf die Berechnung derselben Bezug nehmenden höchsten Finanzvorschrift fälligen Interessen.

10. Dtto über die vom Gemeindespeicherfonde zu verabfolgenden Assekurationsscheine, über die von den Dominien, Geistlichkeit und Unterthanen in den Jahren 1789 und 1790 geleistete Haberlieferung sammt den bis Ende 8-ber 1822 berechneten Interessen.

11. 18 Stück Repartitionen der Vorspannmehrauslage für die Jahre 1818 und 1819 auf die Rustikalgrundsteuer vom J. 1775

und derselben Tilgung mit den bis Ende 8-ber 1827 fälligen Interessen von den unterthänigen Assekurationsscheinen über die in den Jahren 1789 und 1790 gelieferten Naturallieferungen, dann die nach Abschlag der Interessen zur Hinausvergütung der betreffenden Gemeinden und zur Bedeckung der mit Prägravationsstrafgeldern aus dem Gemeindespeicherfondsvermögen ausgefallenen Interessen.

12. 18 Ausweise über die vom Aerarium zu vergütenden Assekurationsscheine für die von den Dominien und der Geistlichkeit in den Jahren 1789 und 1790 geleisteten Naturallieferungen sammt den bis Ende 8-ber 1822 gebührenden 4 $\frac{1}{2}$ % Interessen mit Rücksicht auf die Berechnung derselben Bezug nehmenden Finanzvorschriften.

13. Die für jeden Kreis in einem mit der Aufschrift versehenen Umschlagsbogen befindlichen Ausweise:

1) über die Prägravationsstrafkapitalien sammt Interessen, welche beim Kameralzahlamt in Verwahrung sind;

2) über die Prägravationsersatzkapitalien sammt Interessen, welche beim Kameralzahlamt in Verwahrung sind;

3) über solche Prägravationsersatzkapitalien, welche noch in der Verhandlung stehen und beim Kameralzahlamt schon in der Verwahrung sind;

4) über solche Prägravationsersatz- und Strafkapitalien, welche noch in der Verhandlung sind und beim Zahlamte nicht in Verwahrung stehen;

5) über solche Interessen von Kapitalien des Gemeindespeicherfonds, welche zwar in den letzteren eingeflossen, nunmehr aber aus demselben wieder zurückgezahlt werden sollen;

6) über jene zu Gunsten des Gemeindespeicherfonds beim Kameralzahlamte in Verwahrung stehenden Beträge, von welchen nicht bestimmt werden kann, ob sie zu Prägravationsstrafen oder Ersätzen gehören;

7) über fremdartige Beträge, welche beim Gemeindespeicherfonde verrechnet wurden und zur Tilgung der Vorspannsmehrauslage bestimmt sind;

8) über solche Bestandteile des Gemeindespeicherfonds, welche von keiner Bedrückung, sondern von einem Vermächtnisse herkommen.

14. Gemeindespeicherfonds-Liquidationsoperat, bestehend aus mehreren Haupt- neben den summarischen Ausweisen: B. N. VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI.

15. Ausweise für alle Kreise über die in öffentlichen Fonds bei Privaten angelegten Prägravationsersatz- und Strafkapitalien und die von denselben bis Ende 8-ber 1822 gebührenden Interessen (ein Fascikul, Nr. 15).

16. Verschiedenartige Ausweise, Verzeichnisse und Verarbeitungen bez. auf den Gemeindespeicherfond und dessen Liquidation (Fasc. Nr. 19).

17. Ausweise nach verschiedenen Rubriken über die Einnahmen und Ausgaben, welche dahin und dem Gemeindespeicherfonds-Journ monatlich eingetragen wurden (Fasc. Nr. 17).

18. Vormerkbücher (2 Bände) über die an die Kreiskassen, das Kameralzahlamt und die Kreisämter in Gemeindespeicherfondsangelegenheiten erlassenen Gubernial-Verordnungen.

19. Journäle dieses Fonds für die Jahre 1820—1840 im festen Einbände (nebst den für das Jahr 1841) nebst allen Einnahms- und Ausgabedokumenten.

Lemberg am 4. August 1858.

Gelesen und mit den Vorschriften und Verhandlungs-Akten übereinstimmend gefunden.

Drescher, m. p.

XX.

Поданє пароха о. Фаленцкого до цісаря в справі утиску підданих 1785 р.

Ad Nrum. 22 ex Julio 1785.

Augustissime Imperator.

Quod maximas gratias referre audeam Augustissimae Majestati Domino Nostro Clementissimo pro eo regendi modo et pro illa humanitate, quâ respicis et tractandam jubes miseram plebem horum regnorum hucusque quasi sub gottico jugo gementem; non adulando neque suum lucrum aliquod spectando, utpote de stirpe nobili natus, id me facere determinavi; verum ut ex hoc conjiciat Augustissima Majestas, etiam in regnis Galliciae et Lodomeriae reperiri ejusmodi

homines, qui intentam ab Augustissima Majestate suorum subditorum felicitatem et boni communis incrementum bene intelligunt in eoque partem aliquam voluptatis jam jam praegustant.

Quod attinet dimensionationem agrorum pro statuendo futuro urbario brevi inchoandam, permittat Augustissima Majestas pauca sed verissima pro parte Russicae plebis dicere. Imprimis pro certissimo habendum est, multas in regno Galliciae et Lodomeriae reperiri tales villas, pagos, in quibus majorem partem agrorum aut saltem aequalem possidet dominus haeres, et alteram partem pagi communitas ita, ut in aliquibus locis plus quam milleni in uno pago ex tali portione terrae vitam suam sustentare debent, ex quali unus Dominus vivit et luxuriat.

Secundo certum est, uti nobis parochis ex libris Matrices constat, in dies crescere numerum hominum, non computando collonistas ex aliunde convenientibus. Sed ecce dum crescit numerus subditorum, crescit avaritia dominorum, qui minime contenti, quod sat amplos ab antiquo coluerint agros, his annis multos agros, per emethones possessos, sibi appropriarunt et in praediales agros converterunt, nullo habito respectu, quod per id communitatibus, populationi et monarchiae multa damna importentur, dum modo avaritiae illorum et libidini satisfiat. Ego optime novi, quam multae in his oris reperiantur familiae absque ulla portione terrae, plerumque nullum opificium callentes, variis incommodis expositae, quasi in diversorio, in angulo domus sibi ab alio ad tempus permissio degentes¹⁾, quae, Deus bone! quam graviter quotidie laborare debent, ut vitam suam cum prolibus suis ducere possint. Nullum autem juvamen habendo, neque ex beneficio glebae ad alendum hominem a Deo creatae²⁾, neque ab industriae et arte, sed unice manibus propriis vitam sustentando, ad opera servilia sese conducendo, nullum certum modum, ex quo vivere possint, habendo, quam multis eo ipso exponantur periculis debilitatis, abortus, ea nemo est, qui non videat. Et dum unus homo, parum ad bonum publicum conferens, luxuriando vitam ducit, centeni misere vivunt vel ejus bono pereunt.

Talis est conditio inquilinorum multorum in Gallicia et Lodomeria degentium. Hinc ratio aequitatis et boni communis postulare videtur, ut Augustissima Majestas jubeat exquirere ab advocatis vel parochis, quot mere emethonales agri per dominia emethonibus sint

¹⁾ В pykon. degens. ²⁾ В pykon. creata.

recepti. Jubeat examinare latitudinem dominicalium agrorum, in uno pago plerumque in aliquot praedia divisorum; disponat majorem partem dominicalium agrorum exdividere in subditos, relicta portione terrae pro necessitatibus victus quotidiani domini cum sua familia, quae portio terrae in majoribus pagis, ubi unus nobilis est possessor, ibique residet, non debet excedere duos laneos. Hunc agrum dominicalem, et non alium ex sylvis eradicandis successu temporis eruendum, communitas pagi, si est numerosa, teneatur colere, inseminare, metere, ad horreum frumenta conducere, in reliquo vero proportionate ad latitudinem agri a subdito possessi haeredi parata pecunia solvere. Si autem dominia tam multos agros colendos habebunt, uti habent modo, si toto anno subditi dies laboratiles peragere obstricti forent, nullomodo poterunt defendi ab oppressione nobilium et dominorum, qui ab antiquo iniquissima illa opinione imbuti, dicere etiam saepius consverere, quod ad Deum pertineat subditi anima, ad dominum particularem corpus et omnia; idcirco variis iisque inenarrabilibus modis injuria eos afficiunt. Summo mane, etiam mensibus Maii, Junii, Julii, Augusti ad laborem dominicalem eos expellunt in eoque usque ad enervationem virium tam hominum quam jumentorum ad occasum solis, aliquando ad seram noctem laborare cogunt; in montanis regionibus vecturas longe transportandas, pro quatuor equis, sed plerumque, uti hic parvulis et miserrimis, pondere 15 cetnarorum et plus aliquando aggravant, arbitraria pecunia tam pedestres, quam jugales dies conducunt etc. etc. etc.

Verum quidem est, multas reperiri leges, leges sanctissimas, prudentissimas, ipsam aequitatem spirantes, quae bonum illorum miserulorum hominum cavent ac defendunt, sed hae multis in locis non observantur. Omnino itaque designandi sunt custodes legum. Omnino per dominos commissarios circulares visitandi sunt pagi, convocanda communitas, sed non in praesentia domini, inquirendum est ex subditis singillatim ad se accersitis, num non habeant aliquam injuriam a dominio? Examinandi sunt etiam parochi. Omnino idque serio animadvertendum est in circulares officialistas, num aliquem favorem magnatibus, nobilibus, dominiis non praestent, quod justo semper timeri debet, praesertim in memoriam revocetur illud poëtae effatum: Munera, crede mihi, placant hominesque Deosque — qualia munera a pauperrima galliciensi plebe sperari nequeunt.

Haec ego et me ipsum ad pedes Majestatis sterno atque humilime rogo, ut nomen meum incolis galliciensibus non reveletur. Signatum in Szerzyny, in regno Galliciae, in circulo Duklensi, die 19 Maii 1785.

Ignatius Falecki in Szerzyny m. p.

(Узято з рукоп. Оссол. ч. 525, т. II).

XXI.

Реферат Станового Виділу в справі преґравацій 1785 р.

Ad Nrum 26 de praetto 19 Februarii 1785-ti.

Regium Gubernium vigore supremi Decreti Aulici ddo 24 Januari a. c. communicat Collegio Statuum, dum consignationem praegravationum a dominiis rusticorum in prothecollo guberniali per unum annum adnotatarum, quam projectionem patentium publicandarum obviantium praegravationi rusticorum, eum in finem, ut Collegium Statuum det semper suam fundatam opinionem.

Votum. Materiam tam magni momenti examinaturus, agitur enim de justitia et aequitate, inter duplicis generis individua, quae totam societatem politicam componunt, ut opinionem meam ordinate substernam, ad singula puncta 1-o Connotationis Praegravationum subditorum, 2-o projectionis patentium publicandorum respondere in propositum duxi. Utinam explicatio haec, in notitia locali fundata, saltim injuriosam toti genti opinionem, acsi domini rusticorum suorum tyranni essent, in contrariam convertere possit!

Connotatio praegravationum subditorum.

1. Erutum est, quod in aliquibus dominiis bijugalis rusticus tantum pro 9 corethis insemnationis agri et pro 2 corethis insemnationis faenicij habeat, et ex hac possessione duos dies bijugales septimanatim praestare debet, et pecudes alere, et rusticus, qui medietatem huius campi possidet, medietatem etiam laborum praestat, et ex hoc campo cum tota sua familia victitari debet.

Praegravatio a dominiis rusticorum intelligi debet, quando dominium exigit aliquid a subditis suis, quod contra antiqua inventaria et usum, aut contra patentales publicatas per supremum regimen esse invenitur. Nihil innutum est in Connotatione Praegravationum,

an dominia actualia obligationes laborandi duos dies bijugales septimanatim non habita ratione possessi campi, sua propria autoritate imposuerunt? In quo casu reprehensionem, quinimo poenam merentur. Si autem hanc obligationem jam ab antiquissimis temporibus inventariis confirmatam, possesso per rusticos campo annexam invenerunt, nihil post revindicationem innovaverunt, tunc de praegravatione rusticorum argui non possunt. Ex ratione, quia bonae fidei possessores, regulando se secundum inventaria antiqua, quae hucusque cujusdam pacti taciti inter dominia et rusticos vim habent, nihil novi exegerunt a rusticis suis, neque contra patentalia peccasse potuerunt, ex eo, quia diminutus tantum ad tres dies labor rusticorum per supremam legem est, proportio autem inter praestandas dominii obligationes necdum stabilitata. Non exigunt dominia plures dies, quam duos; exigunt hos duos dies in fundamento antiquorum inventariorum et usu, qua ratione ergo possent inculpari de praegravatione rusticorum?

Campus pro 9 aut 3 (uti in secundo puncto Consignationis exponitur) corethis inseminationis videtur exiguus esse, sumpta proportione annexarum ad hunc campum obligationum, praecipue si proportio sumitur a rusticis in aliis ditionibus haereditariis Suae Majestatis sitis, ubi proprietas respectiva tam dominiorum, quam rusticorum, constituto urbario, jam est scrupulosissime segregata. In Galicia autem, ubi mutuuum lucrum tam dominiorum quam rusticorum, principale fundamentum omnium primitivarum institutionum erat et per consequens, ubi rusticus, nisi convictus experientia de suo futuro emolumento, obligationem praescriptam a dominio in se asumperat, et ubi ex hac ratione omnia emolumenta (abstractis campis aratilibus), uti ex sylvis, piscinis, fluviis, pascuis et pratis, inter dominia et rusticos communia erant, exiguitas campi aratilis non deberet videri inproportionata obligationibus, si rusticus gaudet aliis extra campum emolumentis, ut id hucusque practicatur in aliquibus dominiiis, e. g.¹⁾ permissione ultra commoditatem suam ex sylvis dominicalibus evehendorum et venandorum lignorum ad proximas civitates pro lucro rusticorum, construendorum curruum, rotarum et aliorum utensilium necessariorum, fabricandarum scandularum et secamentorum pro doliis trabearum etc., libera piscatione in piscinis et fluviis, quae semper uti proprietas dominiorum reputabatur, edu-

¹⁾ Знач. exempli gratia.

catione pecudum et pecorum, cui ansam dominicales pascuae et prata dedere etc. Sumendo haec omnia emolumenta, nonne plus quam aequivalentia sunt defectis camporum aratiliū? Cum de his omnibus emolumentis in Connotatione Praegravationum subditorum nihil innuitur, notitia tamen localis supponere suadet, in his dominiis, ubi rustici exiguos campos habent, aliquibus ex praecensitis emolumentis gaudere, quapropter meae superiori opinioni non adhaerere non possum.

Addendum adhuc censeo, quod quamvis haec dominia, de quibus tam in primo quam secundo puncto Connotationis Praegravationum agitur, mihi ignota sint, adhuc minus horum dominiorum localis situatio, non sine fundamento tamen asserere possum, quod non est possibile in his dominiis, ubi rustici sic hos campos habent, ut aliqui, hoc est sexta aut octava pars totius communitatis non inveniantur, qui ditiores aliis sunt, quamvis nec plus campi possideant, nec minus obligationum dominiis praestant, quam alii. Hac assertionem, cujus veritatem Regium Gubernium indagare poterit, probatur generaliter rusticos in Galicia pauperes esse non ob praegravationem laboribus aut oppressionem a dominiis, sed ob pigritiam ipsorummet rusticorum et crapulosam potationem.

2. In aliis dominiis inventi sunt subditi, quorum unus non plus quam tres corethos agri et sex aut octo vecturas foeni possident, et tamen tempore aestivali ad tres dies jugales, et hyemali ad duos dies laboris adstricti sunt. Minores autem rustici, qui tertiam partem tantum horum camporum possident, aestate ad tres et hyeme ad duos dies laborum pedestrium obligantur.

Opinio ad primum punctum potest inservire et ad secundum. Explicandum tamen muneris mei censeo, quomodo labores jugales debiti a subdito per dominia exigantur. Quamvis rustici fundos, quibus jugales labores annexi sunt, possident, tamen non quavis septimana, imo non quovis die praestatio[nes] dierum jugalium per dominia ab iisdem requiruntur, sed saepius et audeo dicere maxima ex parte rustici obligati jugales labores septimanatim praestare, illos laboribus pedestribus absolvunt, sine duplicatione diei pedestris pro uno die jugali. Oeconomia horum regnorum et lucrum proprium dominiorum id exigunt, ut non solum rustici, verum etiam equi et boves eorum ita caute et proportionaliter aplicentur, ut rustici et sibimet ipsis, et dominio laborare commodum tempus habeant, et in equis aut

bobus suis, onerando eos nimio labore detrimentum non patiantur.

In patentalibus Bohemicis urbarialibus in primo systemate permissum fuit, ut dominia pro uno die jugali possent duos dies pedestres a suis exigere rusticis; in ultimo systemate Bohemico urbariali non amplius septimanatim permissum fuit dominiis, quam unum diem jugalem ex tribus septimanatim praestandis convertere in duos dies pedestres. Haec explicatio et differentia inter praestationes Bohemicas et Galicianas inservire potent ad explicanda supra-mentionata et sequentia puncta. Adnotandum adhuc hoc loco censeo, quod in aliquibus districtibus, praecipue circulo Liscensi sive Sano-censi rusticis meridie ad laborandum exeuntibus detruncatur semper tota dies laboratilis. Nec hoc praetermittendum est, quod in plurimis, audeo dicere, fere omnibus pagis quando rusticus possidens campum, cui obligatio laborandi duobus pecoribus est annexa, aliqua infortunia aut etiam negligentia vel potatione pecora sua perdit, tunc dominia contenta sunt de pedestribus laboribus ob spem emendationis rustici, etiam aliquot annos pro jugalibus pedestres labores percipiunt.

3. Aliqua dominia pascua, in quibus rustici pecora sua pascere solent, propria autoritate arant et in agrum convertunt.

Quamvis non innuatur in hac quaestione, an haec pascua sint proprietates dominiorum, an vero rusticorum, ex rationibus tamen, quas fusius exposui in opinione mea de condonatione camporum in haereditatem rusticis ddo 16 Febr. a. c. sub Nro 22 censere aliter non possum, nisi quod haec pascua proprietates sint dominiorum indubitata. Si itaque haec pascua proprietates dominiorum sint, qua ratione rustici conqueruntur, quod dominia iisdem uti proprietate sua utantur et convertant in agrum secundum circumstantias aut lucrum proprium? Usus horum pascuorum per rusticos etiam ab antiquissimo tempore non est argumentum pro decidenda proprietate propter rusticos, secundum axioma juridicum: *Mala e fidei possessor nunquam praescribit*. Haec mea opinio de pascuis non contradicit illi, quam sub Nro 1-o exposui, numerando inter emolumenta rusticorum exiguos campos habentium etiam pascua pro educandis pecudibus et pecoribus. Illi enim habent pascua aut ad ripas fluviorum et fluminum, aut in montibus, qui arari non possunt, isti autem habent pascua in planiciebus aratilibus, aliquando a dominiis concessa, aliquando negligentia dominiorum per rusticos usurpata,

praecipue in pagis non a longo tempore pedetentim fundatis, ubi copia rusticorum necdum fuit proportionata amplitudini latifundorum. Quando successu temporis dominia aut incultos hos agros collere, aut adaugendo communitatem hos campos, quibus primi coloni pro pascuis utebantur, pro colonis novis in agrum convertere volebant, tunc statim primi rustici fiducia numerositatis seducti et aliunde proclives ad rebellionem, jam sibi injuriam inferri putabant, ex eo, quod asueti ex circumstantia paucitatis rusticorum ad utendum campis circuitis pro pascuis, pro proprietate sua hos campos sine ullo fundamento reputabant. Hoc est verissimum et naturale fundamentum praetensionum omnium communitatum rusticalium ad pascua, quae pro proprietate dominiorum reputari debent. Pro majori argumento adnotari censeo, quod in plurimis pagis, vel maxime sumendo totum regnum a Leopoli versus orientem, rustici praetendant praeter campos consuetos, prata et pascua in aliquibus locis concessa a dominiis, adhuc certum circuitum circa et prope pagum, quem appellant *Wygon*, id est locum ad congreganda pecora, antequam ad pascua conducantur. Hic locus aliquando continet extensionem aratilis campi usque ad 200 corethos. Praetensio haec rusticorum, quamvis infundata, dicam plus, nociva et rei agrariae et toti societati, uti id inferius probabo, invaluit. Et inveniuntur hi circuitus ita extensi, ut in aliquibus pagis 200 aut 300 corethi inseminari possint. In hos circuitus pigri rustici ordinarie ad pascendum vitulos, pullos equinos et sues, semper sine pastoribus expellunt. Quid inde fit? damna innumerabilia in segete tam viridi quam matura et in acervos accumulata, quae sine pastoribus pecora causant. Ex his omnibus adverti facile potest, quanta circumstantiae sunt examinandae, antequam decidi poterit, si dominia arando pascua, quibus rustici utuntur, praegravant rusticos, an non?

4. Saepius tam rustici, quam hortulani in laboratilibus diebus ordinariis praegravantur.

Ad hanc propositionem uti nimis generalem nihil respondendum censerem, si ex altera parte dominia conquerentia et petentia a Collegio nostro substernendas remonstraciones Altissimo Loco de inoboedientia et negligentia rusticorum non darent locum ad opinandum, quod haec praegravatio etiam stricto et circumstantiali examine indigeat, ut inter praegravationes numerari possit.

5. Erutum est, quod hinc et inde duo rustici bijugales in simul jungunt boves et equos suos

et sic arare debent, quibus tamen insimul nonni unus dies laboris defalcatur.

Si de his duobus conjunctis bijugalibus rusticis quilibet dat unum equum aut bovem et possidet tamen campum, ex quo in fundamento antiquorum inventariorum duobus bobus aut equis laborare adstringitur, tunc si pro uno pecore dimidium diei tantum detruncatur, nihil injustum videri poterit. Sed si iidem rustici duos boves aut equos secundum obligationem annexam campo cum suo collega jungunt et arant, et tantum pro ambobus unus dies laboratilis detruncatur, tunc fit eo major injustitia et injuria laborantibus rusticis, quod in plurimis pagis, praecipue versus orientem a Leopoli, quilibet dies aratro absolutus, sit ille duobus aut tribus jugis, hoc est quatuor aut sex pecoribus absolutus, pro duobus diebus laboratilibus, et aliquando pro tribus (quando tres rustici jungunt pecora sua) defalcatur. Notandum adhuc est, quod in aliquibus locis, quamvis rustici possident campum aequivalentem secundum introductum antiquitus usum proportionis inter campos possessos et obligationes ad hosce adnexas, obligationi, ut duobus pecoribus dies laboratiles praestent, tamen ex ratione consuetudinis introductorum cum bifurcis temonibus currum uno pecore tamen laborant, et hic curus-pecoris labor pro toto uno die rustico defalcatur. Quando autem ibidem pro se ipso rusticus laborat, tunc alterum pecus adjungit; regula autem generalis in antiquo tempore erat, ut rusticus non obligetur ad majores et fortiores, nec minores labores domino per diem (excepto tamen tempore exeundi ad laboreñ, quia pigrities innata rusticis eorum regnorum retinet illos domi usque ad 10 horam matutinam), quam eos, quos sibimet in cultura agri praestat; haec regula in tempore, in quo mutuum lucrum dominiorum et rusticorum suprema lex fuit, in hoc passu tamen pro beneficio rusticorum evenit, ex eo, quia dominia persuasa in multitudine et divitiis rusticorum suorum invenire posse proprium lucrum, maluerunt sacrificare aliquas formalitates vero et stabili lucro futuro suo, quod ex auctione popularitatis sperabant. Ex his omnibus praemissis concludi etiam poterit, quod multae circumstantiae examinandae sunt, antequam praegravatio a dominiis rusticorum hoc in passu decidatur.

6. Invenitur in aliquibus dominiis, praesertim in regnis Starosciis, quod a rusticis praeter illum parvum censum ex fundo debitum (Grundzins) praetenditur alius relictionis laboris census, nempe ut rusticus ex suis praestandis septima-

natim quinque diebus duobus in natura laboret, tres autem dies praestandos parata pecunia reluat, ex motivo, quod haec pecuniaria relutio in antiquis inventariis et ex iisdem porrecta fassione fundetur.

Expositio ipsa hujus praegravationis, quod in fundamento antiquorum inventariorum et porrectae fassionis dominicalis fundetur usus, ut rustici duos dies laboratiles in natura praestent, alteros vero tres debitos parata pecunia reluant, — expositio, inquam, ipsa contradicere videretur culpae praegravationis, ex eo, quod in aliquo fundamento et quidem firmo, quia in antiquis inventariis controllatis per porrectas fassiones dominicales usus hic sit fundatus, si lex suprema abrogans omnes dies laboratiles excedentes tres per septimanam, verosimilitudinem praegravationis huicce casui non daret. Dixi verosimilitudinem, quia nullibi antiqua inventaria non observabantur sic scrupulose quam in Starosciis, ex eo, quia rustici in Starosciis, qui se laesos crediderant, habebant etiam in antiquo regimine forum, judicia Referendarii regni, in quo de oppressione a dominiis conqueri potuerant et semper justitiam obtinuerant. Si ergo usus supramentionatus ab aliquo possessore innovatus et non in fundamento primevae institutionis aut lustrationis introductus fuisset, tunc pro certo rustici laesi a foro competenti justitiam exegissent et obtinuissent. Dixi adhuc verosimilitudinem praegravationis, ex eo, quia quamvis dies laboratiles excedentes tres per septimanam suprema lege sint aboliti, haec lex aliter intelligi non potest, nisi de diebus in natura praestandis, relutiones autem aliorum dierum in parata pecunia, uti fundatae in antiquis inventariis, huic legi subesse non potuerant, nisi per claram explicationem hujus legis a suprema voluntate, quae illam stabiliverat, etiam relutiones pecuniariae abolitae fuissent.

7. In aliquibus cameralibus dominiis plerumque nullum individuale inventarium invenitur, verum ad subditales obligationes semper communitas in concreto obligatur.

Hic casus potius pro vitio administrationis sub antiquo regimine, quam pro praegravatione subditorum reputandus est. Nullibi enim in tota olim Polonia tam levibus obligationibus rustici adstringebantur, quam in bonis, quae olim bona mensae regiae, nunc vero cameralia nuncupantur. Si inventaria individualia desunt, hoc est adscribendum negligentiae aut etiam privato lucro praeteritorum administratorum. Si quispiam tamen conaretur seditate haec inventaria, uti esse

deberent, acquirere, non est dubitandum, quin eadem aut in archivo thesauri regni Poloniae, aut in archivo thesauri cameralis regni Poloniae non invenisset. Ex ratione, quia lustratores omnium starostiarum, tenutarum, advocatiarum etc. debuérant in anno 1765 haec inventaria individualia conficere. Et si haec bona ad mensam regiam pertinebant, camera eundem ordinem ubivis introduci praecordinavit. Cum hic casus sit particularis et in illo disordo tantum et non praegravatio allegetur, nullam amplius explicationem annectendam censeo.

8. Inveniuntur rustici in Galicia, qui circiter 6 fl. 43 cr. plus solvunt nomine census inventarialis, quam incola Austriacus, qui tamen omnia sua producta multo melius vendere potest, et hi rustici Galiciani praeter hunc censum adhuc dies laboratiles praetori sine ulla solutione praestare debent.

Ut comparatio haec inter incolam Austriacum et rusticum galicianum sit justa, requiritur ad hanc formandam notitia perfectissima minutissimorum emolumentorum, quibus tam in Austria, quam in Galicia rustici gaudent, et obligationum, quibus iidem rustici subsunt; requiritur adhuc notitia exacta proportionis inter possessos campos et obligationes ad eosdem adnexas, cognitio mensurae communis granorum, secundum quam demensuratio camporum sumi debet. Nota mihi quidem est proportio inter mensuram communem Austriacam, Metze, et mensuram Galicianam Korzec, ex portionibus militaribus avenae, quia illa continet octo portiones militares, ista autem sexdecem, sed aliae circumstantiae praecipue in Austria, ex quibus eruenda esset justa comparatio, penitus mihi sunt ignotae. Quinimo convictus notitia consuetudinum practatarum in Galicia, quod in nullo regno census pecuniarii solvuntur a rusticis tam exigui dominiis, quam his in regnis, intelligere non possum, qua ratione rusticus Galicianus, qui nunquam qua censum pecuniarium (computando etiam vecturas semotas vulgo Powoz, Podroszczyzna, quae cassatae sunt) 6 fl. 43 cr. solvebat, qua ratione, inquam, posset in solutione superare hac summa rusticum Austriacum? Ex his omnibus expositis clare patet, quod nullam in hoc puncto possum dare fundatam opinionem. Quoad secundum punctum hujus praegravationis, quod nempe rustici Galiciani dies laboratiles gratis patronibus praestare debeant, non possum non censere hunc abusum uti injustissimum inter praegravationes numerari debere.

9. Existunt praeterea diversae extraordinariae praestationes, quae quidem in cadastris inventariorum seu colonnis non continentur, sub fine tamen ejusdem praenotatae et conscriptae sunt.

Inventaria his in regnis diversa forma conscripta, per lustrationes in starostiis, per contractus venditionis, exdivisiones inter consuccessores et alios publicos in bonis haereditariis actus, auctoritate publica confirmata, vi taciti contractus inter subditos et dominia praedita. Ad probandam hanc assertionem duas consuetudines ab immemorabili tempore observatas in Galicia eo ponam.

1. In institutione primitivarum coloniarum uti id ex praxi etiam nunc in nostris oris secundum consuetudinem ab immemorabili tempore conjicere possumus, haec observabatur methodus. Qui campum desertum habuit, signum e ligno paenes viam publicam erexit, tot clavis instructum, quot annis rustici advenientes ibique sedem figere volentes libertate a solvendo censu et omni labore dominio praestando gaudere debuerant, et hoc ordinarie fiebat ad 6, 7 usque 10 annos; elapsis his annis fiebat contractus inter colonos et fundi dominum, quantum eorum quis pro certis agri jugeribus domino laborare vellet et quales dationes dare. Isti porro contractus tum quia longa annorum serie et auctoritate publica confirmati, tum quia spontanei et non per violentiam impositi, tum quia pro re secundum communem aestimationem justo pretio taxata, ab hominibus non fraude delusis, sed aliquorum annorum tempore deliberantibus acceptati omnino validi censi debent.

2. Auctoritatem publicam his inventariis dedit praxis indagandorum inventariorum a communitate rusticorum in starostiis per lustratores, in bonis autem haereditariis quilibet novus haeres aut possessor quocumque jure intromissionem ad bona accepit, statim veritatem inventariorum ab ipsismet rusticis indagabat, quia haec inventaria summam reddituum continebant. Haec idea inventariorum fundata in millenni et fere generali praxi, probat, quod neque forma conscriptionis inventariorum, id est, sint illa conscripta in cadastris seu colonnis aut etiam punctatim, solute et continue, neque prioritas in ordine praestationum dat majus aut minus robur obligationibus in his tacitis contractibus expressis; non enim modus scribendi neque ordo obligationum expressarum, sed res ipsa et jus adverti debet. Aliter in omnibus etiam actis publicis, contractibus et transactionibus prioritas in ordine punctorum aut forma scribendi diversitatem

punctorum causare deberent. Ex his expositis etiam hoc punctum pro praegravatione recognosci non potest.

10. Aliqua dominia quaerunt in perceptione decimae ovium, optimas et adhuc factas oves eligere.

Hoc punctum pro meliori intelligentia in binas dividendum est quaestiones. 1-o. An sit praegravatio rusticorum, quando dominia individua ex debita decima eligunt, et 2-o, quando factas oves accipiunt? Quoad primam quaestionem videtur primo ictu oculi, quod dominia habentia jus ad perceptionem decimae ovium, et hac ratione repraesentando in electione hujus debita decimae iudicem et partem, non possunt non praegravare rusticos suos. Sed considerando ex altera parte, quod haec sit sors omnium dationum in natura debitarum, non in praepotentia, sed in vera politica fundata, ut nempe hac methodo cogantur dantes decimam in natura ad curandum quam optima producta multiplicare ita, ut decima percepta illa, quae restant, illis lucrum adferant, praecipue in regione, ubi ob pigritiam rustici nullam curam gerunt de pecoribus suis. Sub hoc aspectu hanc perceptionem optimarum partium pro debita decima pro praegravatione iudicari censere nequeo.

Quoad secundam quaestionem, si inveniantur aliqua dominia, quae postpositis suis propriis lucris, percipiunt oves factas et ipsismet damnum causant, nam perceptis e. g. 10 ovibus factis ex tota communitate, ruinant fundum duorum ovium percipiendarum anno futuro, tunc haec inconsequens perceptio isti causans damnum, non solum ipsimet, sed etiam communitati, pro praegravatione reputari non potest. Attamen facillime huic obviari valet, si nempe statuatur per supremam legem, ut tantum vervices et arietes pro decima sumantur tam a senioribus ovibus, quam ab anniculis; aut ut decimae in fine Aprilis, in quo tempore his in oris nulla fere ovis facta invenitur, [eligantur].

11. Hic inde dies auxiliares, vulgo Szarwarki ad labores ordinarios applicantur et a rusticis medium campum possidentibus exiguntur, ad reparationes mansionum dominicalium gratis adhibentur, et ad vecturas a dominiis suis arendatorius contractats etiam gratis obligantur.

In humillima repraesentatione, quam Collegium nostrum substravit Altissimo Loco dd-o 10 Novembris 1784 intuitu dierum auxiliarium Szarwarki patet clare opinio Collegii nostri, qua ratione secundum justitiam et antiqua inventaria hi dies applicari debeant;

ad hanc me refero. Explicandum adhuc mei muneris censeo praegravationem in hoc puncto exhibitam, quod nempe rustici medium campum possidentes etiam ad dies hos auxiliares obligantur. Si rustici medium campum possidentes ad eandem quantitatem dierum auxiliarium obligantur, quos rustici totum campum habentes praestant, tunc praegravantur; si autem iidem primi rustici ad medietatem tantum dierum auxiliarium obligantur, tunc eo justior haec repartitio videtur, quod haec praestatio non individualis, sed communis sit, ac a quolibet individuo sumpta proportione praestari debeat.

12. Subditi sunt obligati dominiis suis certam quantitatem canabis praeparare, ac fungos et nuces deportare.

Obligatio praeparandae canabis in certa et proportionata quantitate a quovis rustico fuit fundata in inventariis antiquis, quae obligatio, quamvis aliquando adnotata in fine inventarii fuit, idem robur habuit, ac si in initio extitisset, ut superius dixi sub Nr. 9. Nec gravis haec obligatio rusticis esse potuit, ex rationibus sequentibus: quia divisus proportionaliter in totam communitatem labor levior erat, quia mater familias, quae canabim domi praeparabat, tempore commodo, hoc est tempore residuo a cura danda oeconomiae domesticae id effectuare potuerat, quia in fine hic labor non tam pro lucro dominiorum particulari, quam pro lucro totius regni eveniebat, ex eo, quod nunquam expensis culturae canabis correspondebat lucrum, quod ex tela dominiis proveniebat. Colebatur canabis tamen in quantitate, tum quia praeparatio canabis non multi constabat, tum quia oeconomia pro dando carbaso in parte salarii famulitio necessitatem fabricandarum telarum exegit, tum quia, quamvis dominia ex campo inseminato canabi tantum lucrum non habeant, quantum habuissent, si alio grano illum inseminassent, venditio tamen hujus producti toti regno insigne lucrum adferebat, quid quantitas ejusdem extraneam pecuniam advehébat, et hoc peculiare commercium fuit, uti id exposui in mea opinione de cassandis censibus opificalibus dd-o 9 Febr. a. c. N-o 13. Expositis his omnibus circumstantiis obligatio haec praeparandae canabis potestne pro praegravatione numerari? Cassata est quidem haec obligatio per supremam legem, hac de ratione pro praegravatione deberet reputari; Collegium tamen Statuum non potest non sperare, quod ad humillimam repraesentationem dto 28 Aprilis 1784 intuitu dierum aestivalium, in quibus etiam praeparatio canabis numeratur, Sacra-

tissima Majestas per justitiam et clementiam suam habendo rationem damnorum tam propter publicum, quam propter particulares ex hac cassatione emergendorum, hanc obligationem praeparandae canabis secundum antiqua inventaria restaurare dignabitur. Obligatio deportandorum fungorum ac nucium in inventariis fundata non potest reputari pro praegravatione, nisi dominia hanc obligationem in natura dandarum nucium et fungorum in reversionem pecuniariam quotannis solvendam, non habita ratione defectus horum naturalium, propria autoritate convertissent. In quo casu non solum praegravationis, quinimo depactationis dominia rea censerem. Haec obligatio parvi momenti videtur, ita tamen aestimari non potest in his bonis, ubi plus sylvarum quam camporum invenitur. Quapropter ut justitiae satisfiat et praegravationibus hoc in puncto obvietur, censerem per supremam legem statuendum, ut in his bonis dominia, quae jus fundatum in antiquis inventariis habent percipiendarum nucium et fungorum, haec producta nisi in natura et in tempore, in quo copia horum productorum crescit, percipiant. Haec parvi momenti obligatio habet etiam aliquod bonum pro parte moralitatis rusticorum: utilius enim est, quod rustici diebus festis recreationis causa post meridiem in sylvam ad colligendas nuces et fungos vadunt, quam quod ex otio in tabernis tempus potatione consumunt.

13. Subditi tenentur circa hortos dominicales fossas gratis fodere, ad quem perficiendum laborem totum possidentes campum rustici quatuor diebus, medium autem campum possidentes rustici duobus diebus laborare obligantur.

Praenotandum est, quod stabiliendum tantum urbarium totum rusticum, ut ita secundum expressionem germanicam dicam, Ganzer Bauer, et medium, Halber Bauer, stabilire poterit, haec expressio sumpta secundum consuetudinem aliorum regnorum hisce in regnis in sensu adequato sumi non potest, ex rationibus sub N-ro 8-vo expositis. His praemissis quoad principale objectum praegravationis censeo, cujuscumque speciei rustici sunt, si ad conducendas fossas circa hortos dominicales extra dies laboratiles obligantur, tunc praegravantur. Sed si haec fossae conducuntur circa campos proximiores pascuis, aut potius circuitibus pagorum, quos superius explicavi in fine Numeri 3-tii, tunc hic labor pro praegravatione, etiamsi sit extra dies laboratiles, numerari non potest. Quia hic labor proportionate secundum possessos campos divisus, in ulnas aut orgias pro quolibet individuo, levior est, quia hae fossae ex ratione commoditatis com-

munitatis, aut abusu facilitatis dominiorum pro commodo communitatis principium sumentes, propter securitatem segetis dominicalis propinquioris his pascuis non nisi secundum justitiam a lucrantibus (hoc est a rusticis in haec pascua vitulos suos, pullos equinos etet. expellentes) confici debeant. Unico verbo, omnes labores extra dies laboratiles antiquis inventariis stabilitos, pure pro commodo dominiorum applicati, pro praegravatione numerari possunt; labores autem etiam extra dies laboratiles plus pro commodo communitatis rusticorum et securitate proprietatis dominiorum ex ratione commodi communitatis expositae exacti pro praegravatione reputari nequeunt.

14. Subditi aliqui contra obligationes inventarii ad remotiora loca erga defalcationem trium dierum, quamvis diutius in itinere restent, vecturis obligantur, et insuper si in hoc itinere aliquis rusticus equum suum perdit, eidem nulla bonificatio datur. Si domini autem in hoc itinere equus perit, ad solvendum illum rusticus adstringitur.

Omnes obligationes, quae contra antiqua inventaria aut patentes exiguntur, pro praegravatione numerari debent. In exposito hoc casu eo major apparet praegravatio, quod et contra inventaria, uti asseritur, et contra patentes ddo 3 Junii 1775 § 8 hae remotae vecturae obligantur praestari seu exiguntur. Interitus alicujus equi in itinere plurium circumstantiarum eget examine, antequam responsabilitati dominiorum adjudicari debeat. Si hae vecturae mittuntur tempore, quo viae sunt impracticabiles, aut si hae vecturae oneratae sunt nimis, tunc interitus equi boni et aliis laboribus non enervati posset imputari dominio. Sed noscendo ex altera parte vitium rusticorum galicianorum, quod non solum de pecoribus suis nullam curam gerunt, in itinere equos sine ulla ratione ad currendum cogunt, ad quamlibet in via aquam accedunt et equos ad bibendum asuefaciunt, cibum suo tempore non subministrant, sed etiam quando inebriantur, quod fere semper in remotioribus viis illis accidit, praecipue a tempore, quo viae a dominio dandae praescriptae sunt, carnifices, ut ita dicam, suorum equorum sunt. Supponi debet, quod maxima ex parte rusticorum ipsorum culpa est, quando equi pereunt.

15. Erutum est, quod duo bijugales rustici simul sua juga jungere debent, ex quibus unus cum pecoribus laborare debet, alter vero ad pedestres labores dominio obligatur.

Si hoc principium est fundatum, quod debitus labor consistit in obligatione laborandi et non otiandi, tunc casus expositus pro praegravatione numerari non potest.

16. Nonnulla dominia subditalibus opificibus demeritam mercedem non, uti justum est, in parata pecunia, verum detruncatione debitarum ab illis praestationum persolvunt, qua modalitate opificibus fit saepe injuria.

Modalitas haec persolutionis opificibus eo minus pro praegravatione reputari potest, quod cum plerumque opifices hujates potatores sint, dominia ab iisdem praestationes in fundamentis debitas aliter recipere non possunt, nisi illis aliquando extra necessitatem suam quid ad laborandum darent. Si autem laborem opificum dominia aestimant infra pretium justum quacumque modalitate, tunc praegravant opifices.

17. In plurimis locis singularis census officialis exigitur.

Ad hoc punctum ad opinionem Collegii nostri ddto 9. Febr. a. c. N. 13 me refero.

18. Hinc inde circa perceptionem contributionum hucusque moris est, nomine discretionis pro quietantia extradenda tres cruciferos et pro consensu nuptiali usque ad octo flor. exigere.

Haec duo capita non solum pro praegravatione, quinimo pro depactatione numerari debent, ex eo, quia hae exactiones contra patentalia et libertatem individuorum, qua debent gaudere jure naturae in electione uxoris aut mariti, exiguntur.

19. Invenitur aliquibus in locis aliis redditibus adjunctus census nomine Pogłowne, alias capitalis, qui solvitur a possessoribus casarum in fundo dominicali erectarum.

Si hic census capitalis Pogłowne solvitur praevio quodam pacto inter dominia et habitantes in casis in dominicali fundo erectis, aut in fundamento inventarii, tunc nulla est praegravatio, ex eo, quod non nomenclatura, sed res ipsa pro praegravatione sumi debet. Si autem hi census sine ullo fundamento [solvuntur], tunc pro onerosissima praegravatione reputari debent.

20. Hinc inde, praecipue vero in camerali dominio Samboriensi sequentes, subditos aggravantes et ad emigrationem causam dantes praestationes exiguntur:

A. Electionale accidens pro electione praetorum et juratorum;

B. Taxae festivales, quae pro accidentali officialibus oeconomicis persolvuntur;

C. Taxae pro satrapis (hayduki), qui pro vigilia arcis et servitio officialium applicabantur;

D. Hybernae seu contributio pecuniaria pro exercitu in regimine polonico instituta, modo vero contributio rusticalis pro exercitu caes.-regio eundem scopum attingit.

Haec omnia puncta, praecipue A. B. C., uti ab infidelibus et non controllatis officialibus oeconomicis inventa fuisse videntur, uti gravissimas depactiones aboliri esse, et debere censeo. Quo ad punctum D, haec datio fundata fuit in constitutione regni; omnes enim Starostiae et bona mensae Regiae hanc contributionem solvebant; sed cum omnes dationes contributione rusticali sublatae sint, et hanc etiam justissime abolendam esse censeo.

21. In aliquibus locis rustici debent adhuc solvere dominiis certum censum salarem, Solowe, et praestare dies laboratiles, Powaby nuncupatos.

Si hic census sine ullo fundamento exigitur, pro praegravatione numerari debet. Quoad dies laboratiles Powaby nuncupatos, explicandum censeo, quod dies aestivales, qui in inventariis fundati per dominia a rusticis exigebantur, diversis nomenclaturis appellabantur, Dni Letnie, Gwały, Tłoki, Powaby, Daremszczyzna, in hoc ergo puncto ad opinionem meam in humillima repraesentatione Collegii ddo 28 Apr. 1784 me refero.

22. Aliqua dominia exigunt hucusque a subditis suis censum molinarium, Sucha Miara nuncupatum, in natura a rustico $\frac{3}{4}$ corethi solvendum, et si pretium frugum elevatur, tunc temporis rusticus hunc censum in parata pecunia reluere debet.

Census hic molinaris Sucha Miara, exactus ubi nulla reperitur mola, pro gravissima praegravatione non reputari non potest. Ubi autem mola dominicales existunt et hic census in fundamento cujusdam pacti inter dominia et communitates existunt, ut nempe quilibet rusticus certam mensuram segetis annuatim dominio det et per totum annum libertate molendi sine ulla solutione aut mensura gaudeat, uti id in aliquibus locis practicatúr, uti non solum pro praegravatione hic census, sed potius uti proficiuus communitati judicandus est. Ex ratione, quia rustici reddunt hunc censum tempore, quo in

abundantia segetem habent et quia hic census proportionate ordinatus semper minor invenietur, quam si quavis vice, quando rusticus ad molendam segetem etiam in minima quantitate venit, deberet $\frac{1}{16}$ reddere. Intuitu relutionis in parata pecunia censeo, quod, si optio penes rusticum manet dandae $\frac{1}{16}$ in natura aut reluendae eiusdem in parata pecunia, uti id exposui in opinione mea de molis manuariis ddo 29 8-bris 1783, tunc nulla potest illis fieri praegravatio. Beneplacita vero dominiorum pro decernenda relutione saepius locum darent praegravationibus.

23. In quibusdam locis subditi tempore dedicationum ecclesiarum, vel si quaedam arenda contrahi nequit, 10 aut pluribus quartis cremati onerantur, et praeterea ad persolvendum unum florenum polonicalem, imo aliquando ad persolvendum censum propinatorium pro confugo suo aredatore coguntur.

Cum hi omnes abusus nullatenus fundati esse possunt, quia contra omnem justitiam, uti obligatio bibendi plusquam natura exigit, introducti sunt, hinc illos necessarie aboliendos per supremam legem, et contra transgressores publicandae hoc in puncto legis severissimas poenas constituendas esse censerem. Uno verbo, omnes abusus sub hac polonica nomenclatura *Narzuty* comprehensos, quae significat intrusio alicujus rei invito quodam, in perpetuum sub severis poenis prohibendos esse censerem.

24. Saepius subditus ad obligationem filandi juxta placitum domini obligatur et debet aliquas spisas filorum praeter obligationes inventariales filare, pro quibus solvitur illi pretium juxta placitum domini.

Modus distribuendae canabis aut lini in plurimis et fere omnibus pagis est: post praeparationem canabis aut lini dominium sumit duas portiones unius aut alterius, quas in praesentia praetoris aut juratorum ponderat, ut sint aequales, unam assumit dominium et pro diebus laboratilibus filari curat, alteram portionem sumit praetor aut juratus et domui filat. Fila haec, ex duabus his portionibus canabis perfecta, inserviunt pro regula proportionis sumendae inter canabim praeparatam et fila perfecta. Si hac methodo ubique canabis dispartitur, tunc pro praegravatione numerari non potest, quia haec methodus est fundata in proportione ponderis et controllata per juratum est. Quoad secundum punctum, si dominium non convenit cum suo rustico de pretio filandarum spisarum, extra inventaria les

antequam filentur, tunc imprudenter agit ex eo, quod post perfectam filationem possunt oriri contestationes et ex his posset dari locus praegravationibus.

25. Intrudunt aliqua dominia rusticis erga solutionem et olera, quorum superflui habent.

Ad hoc punctum me refero ad finem opinionis meae ad Nrum 23.

26. Subditus pro administranda justitia praeter taxas judiciales Expenszczyzna etiam officialibus oeconomicis ova, pullos et alia quaeque donare tenetur. In circulo Stryjensi nomine taxae citationis solvitur unus florenus pol. et in casu obvientis processus injuriarum poenale pecuniarium, praeter quod aliquot litrae cerae in templo deponendae assignantur.

Collegium nostrum submitit jam suam opinionem ddo 3 Mai 1784 de gratis administranda rusticis justitia, quam Sua S-sima Majestas patentibus suis confirmare dignata est. Qua propter omnes has exactiones, dationes, poenas pecuniarias et pias injustitias, uti infundatas, abrogandas esse censeo.

27. In plurimis locis, praecipue oppidis, officiales oeconomici ad expensas partium litigantium tota die potant.

Hunc abusum particularem uti nocivum particularibus dominiis et bono publico severe poeniendum censeo.

28. Aliqua dominia in casu mortis subditorum suorum heredibus carentium sibi successionem plerumque appropriant.

Hoc dominia faciunt in fundamento legis ab antiquissimo tempore latae, de jure Caduci, cujus copiam adjunxi ad opinionem Collegii nostri ddo 12 Januarii a. c. de successione inter rusticos haereditarios campos habentes.

Josephus Bratkowski.

XXI.

Жалоба громад Ступницї і Котованї на утиски з р. 1800.

Punkta Pretensyi Gromady wsi Stupnicy y Kotowani względem uciemieżania okrutnego i krzywđ wielkich tymże poczynionych przez Zwierzchność dworską do Prześwietnej komisyi Cyrkularnej podane.

Summa pojedyncza	Summa ogółem
złr. pol. gr.	złr. pol. gr.

1-szy. Nadzwyczajną pańszczyznę nad inwentarz robimy codziennie, ponieważ należy

Summa pojedyncza	Summa ogółem
złr. pol. gr.	złr. pol. gr.

się od iednych po trzy dni na tydzień, a od niektórych po dni dwa; tak pierwszy iako y drudzy na każdy tydzień tak piesi iako i ciagli odra-
biali po dni sześć, a że mamy w roku tygodni 46 roboty, na każdy tydzień ino dni sześć, — więc na rok ieden cały wynika dni 288, z tych wytrąca się na każdy tydzień powinney pań-
szczyzny od pociężnego gruntu trzechdniowego dni trzy, wynika dni 144; po wytrąceniu nale-
żącey pańszczyzny zostaje dni ciągłych 144, z tych ieszcze wytrąciwszy dni świąt, w których się nie robiło, 75, więc zostanie nadrobionych w każdym roku dni 69, a przeto za lat dwa y pół wynika każdemu gospodarzowi dni ciągłych nadrobionych 172, dzień ciągły rachue się po złr. pol. dwa, więc wynika za dni ciąg-
łych 172 345 — — —

Summa odrobionej pańszczyzny przez gro-
madę Stupniczańską y Kotowańską, w którey gospodarzy po trzy dni ciąglem robiących, więc od tych wynosi dni nadrobionych 1072½, dzień pociężny po złr. pols. dwa rachuiąc pociężny, wynosi — — 14.145 —

Item każdemu gospodarzowi z gruntu dwudniowego ciąglem robiącemu sześć dni na tydzień, potrąciwszy na każdy tydzień po dni dwa pańszczyzny powinney, którey wynika dni 96, te odtrąciwszy od dni 288, zostanie 192, z tych wytrąciwszy dni świąt uroczystych 75, zostanie się 117 dni odrobionych nadaremnie, więc za lat dwa y pół wynika dni ciągłych nadrobionych 292½. Dzień pociężny rachue się po złr. pols. dwa, więc wynika każdemu gospodarzowi ciąglem dni dwa robiącemu za lat dwa y pół 585 — — —
których znajduie się w Stupnicy y Kotowani

Latus facit . . . — — 14.145 —

	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus . . .	—	—	14.145	—
grunt mający dwudniowy ciągły trzynastu, tym wynika dni ciągłych nadrobionych za lat dwa y puł 3802. Dzień pociężny rachuje się po złr. pols. 2, wynika za wyż wyrażone dni .	—	—	1.606	—
Item każdemu mającemu grunt pieszy trzydniowy tegoż także przymuszono robić sześć dni na tydzień, otóż na cały rok wynika dni 288, z tych wytrąca się na każdy tydzień trzydniowey pieszey pańszczyzny powinney po dni na tydzień trzy, wynika tey dni 144, po wytrąceniu należącey pańszczyzny pieszey zostaje dni 144, z tych ieszcze wytrąciwszy dni świąt uroczystych, w które nie można robić, 75, więc zostaje nadrobionych w każdym roku dni pieszych 69, więc za lat dwa y puł wynika każdemu pieszemu trzechdniowemu gospodarzowi dni pieszych nadrobionych przymusem 172½. Dzień pieszy rachuje się po groszy 24, otóż wynika złr. pols. każdemu				
	130	—	—	—
Zaczym wszystkim trzydniowym pieszo robiącym, których rachuje się sześciu, to za lat dwa y puł czyni Summa dni 1035, rachuiąc każdy dzień po groszy 24 wynika				
	—	—	828	—
Każdemu zaś poddanemu grunt dwudniowy trzymającemu, z tego pieszo pańszczyznę robiącemu, którzy przedtem tylko po dwa dni pańszczyzny robili, teraz przymuszeni są że robią po dni także sześć, więc na rok ieden wynika dni pieszych 288, z tych wytrącić trzeba należącey pańszczyzny pieszey na tydzień ieden dni dwa, wynika tey na rok cały 96, te odtrąciwszy zostaje 192, z tey odtrąciwszy dni świąt uroczystych 75, zostaje się ieszcze dni 117, więc za lat dwa y puł wynika każdemu pieszo robiącemu po dni dwa przymusem				
Latus facit . . .	—	—	16.579	—

	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus	—	—	16.579	—
nadrobionych dni 292½. Dzień pieszy kładzie się po groszy 24, więc za wyż wyrażone dni wynika każdemu dwa dni pieszo robiącemu ogółem zaś iedynastom poddanym pieszo po dni dwa robiącym wynika dni nadrobionych 3217½. Dzień po groszy 24 pols. rachuiąc wynosi	234	—	—	—
	—	—	2.574	—
2-do. Szarwarku do naprawy drogi we wsi odrabialiśmy przedtym za przeszłych PP. na rok po iednemu dniowi, a teraz przymuszeni iesteśmy na każdy rok odrabiać po dni pięć, więc za cztery dni odrobionych, dzień rachuiąc ciągly po złr. pols. 2, a przeto należy się każdemu na rok po złr. pols. 8. Otóż za lat dwa y pół przymuszonych dni szarwarkowych 10 każdy musiał odrobić, za które należy się A ponieważ w Stupnicy y Kotowani znaiduie się ciągłych 54, więc tymże za dni 540 należy się ogółem	20	—	—	—
Pieszy zaś każdy odrobił prócz zwykłego dnia iednego odrobił dni 4 na rok, więc za lat dwa y pół czyni dni 10, dzień ieden po groszy 24 rachuiąc wynosi każdemu pieszemu	—	—	1.080	—
Więc siedemnastu pieszym wynika ogółem dni 170, dzień pieszy rachuiąc po groszy 24 wynika	8	—	—	—
	—	—	136	—
3-tio. W roku 1805 za bywszego ekonoma pana Pińkowskiego niegdy Stefan Wadowski poddany podczas roboty szarwarkowey przez nagle gonienie, bicie okrutne y karę 10-ciu kiiów złamał nogę prawą, z której okazyi w niedziel 6 umarł.				
4-to. Na stróżę dobową czyli wartę, na której musimy poniewolnie we dnie y w nocy co tylko każą robić tak zimie iako y lecie, wszelkie roboty przymuszeni iesteśmy pełnić,				
Latus facit	—	—	20.369	—

	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus	—	—	20.369	—
którey stróży a bardziey niewoli musi każdy poddany na rok ieden odrobić 5 dni y 5 nocy, przez co wielką krzywdę ponosimy, gdyż ani dnia ani nocy spokoju nie mamy dla siebie, więc za lat dwa y pół czyni dni y nocy 12 y pół, rachnie się doba, to iest dzień y noc po złr. pol. 1 groszy 10, więc za 12 y pół wynika każdemu	20	—	—	—
Ogółem zaś wszystkiey gromadzie stupniczańskiey y kotowańskiej za lat dwa y pół wynika dni stróży dobowey 887 y $\frac{1}{2}$, rachniąc dzień y noc po złr. pols. 1 y groszy 10 czyni	—	—	1.420	—
5-to. Sztuka przędzy bywało przedzie się na lokciowe motowidło za przeszłych PP., a teraz przymuszeni iesteśmy prząść na arszynowe motowidło. Chciawszy najać, aby sztukę przędzy sprzedzono na arszynowe motowidło, to teraz musimy płacić po złr. pols. trzy, a przedtym, gdy przedzono sztukę z przędzy na lokciowe motowidło, to się płaciło po złotemu polskiemu iednemu, więc mamy krzywdy na każdej sztuce przędzy przez przyczynienie arszynowego motowidła złotych pols. 2, zaczym szkoduie każdy za dwie sztuki przędzy oddaney do dworu przez lat dwa na złr. pols.	4	—	—	—
Otóż za 71 sztuk przędzy na arszynowe motowidło teraz postanowione krzywdy gromadzie stupniczańskiey y kotowańskiej, którey się rachnie osady 71, więc przez lat dwa za sztuk przędzy 142 wynosi	—	—	284	—
6-to. Przedtym, gdy się wozilo z pola zboże, siano, tedy ieden człowiek z wozem wyieżdżał do wożenia na pańszczyzne, a teraz po dwóch ludzi do woza iednego przymusem postanowiono, przez co krzywda mizernym				
Latus facit	—	—	22.037	—

	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus . . .	—	—	22.073	—
poddanym dzieie się, gdyż najmniąc drugiego człowieka płaci mu się za każdy dzień groszy 24. Co każdego roku takowego najemnika najmniey 10 razy potrzebuie się, więc przez lat dwa na takowego każdy expensował prócz wikt	16	—	—	—
więc 71 poddanych mają sprawiedliwey prentensyi za 2 roki	—	—	1.136	—
7-mo. Gdy siedzi na gruncie iednym w chałupie oyciec y syn ożeniony lub dwóch braci ożenionych, tedy każdy przymuszony iest, aby dni 12 na rok każdy odrobił prócz pańszczyzny z tego gruntu sześciodniowey ; tak też y cudzy gdy komoruie lub męszczyzna lub kobita, a osobliwie których mężowie na żołnierzy do woyska zabrani, to y te bez względu muszą komornego nie wiedzieć za co (chyba za wodę, co piią i po ziemi chodzą) dni 12 na każdy rok odrobić, czego nigdy nie bywało. Nawet gdyby w szlacheckim domie takowy komornik lub komornica znaydowała się, y tych dwór przymusza do niestosowney pańszczyzny, więc takowych bidnych ludzi dzień ieden groszy 24 rachue się, więc za lat dwa y pół za dni 30 należy się każdemu . . .	24	—	—	—
Więc komornikom, komornicom w Stupnicy y Kotowani mieszkaiącym, których iest 15 robiącym na każdy rok po dni 12, więc za lat dwa y pół odrobionych dni czyni 450, dzień rachuiąc po groszy 24 wynika	—	—	360	—
8-vo. Drwa na opał y chrust na ogrodzenie mieliśmy zawsze podług potrzeby bezpłatnie od przeszłych panów, a teraz za furę paliwa po dni dwa robimy, a za chrustu y kula ¹⁾ furę na ogrodzenie po dni cztery odrabiamy,				
Latus facit . . .	—	—	23.569	—

¹⁾ Рутенізм зам. кіля, колов. I. Ф.

	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus . . .	—	—	23.569	—
więc każda fura drew na paliwo kosztuje złr. pols. dwa, a każda fura kula y chrustu kosztuje złr. pols. cztery. Otóż drew każdy wziął na rok po trzy fury, y to bez noża y sie- kiery, tylko zbierane gałęzie, więc za lat dwa y pół wynika każdemu po fur 7, fura po złr. pols. 2, czyni summy za drwa	14	—	—	—
Więc za lat dwa y pół od 71 gospodarzy z gro- mady stupniczańskiey y kotowańskiey za fur drew 490, fura po złr. pols. 2 rachuje się, więc za zapłacone drwa niesprawiedliwie wynika	—	—	980	—
Gdyż nawet za Wiel. Brześcianańskiego, prze- szłego pana, to każdy gospodarz miał furę iedną drew na każdy tydzień wyznaczonych bez- płatnie, chrustu na ogrodzenie y kula siła tylko komu było potrzeba w gromadzie stupniczań- skiey y kotowańskiey; za terażnieyszego Wiel- możnego Pana y dziedzica gromada koto- wańska w roku 1805 y 1806 wzięli chrustu y kula na ogrodzenie każdy gospodarz po fur 4, więc za każdą furę odrobił dni 4, więc fura 1 chrustu y kula kosztuje złr. pols. 4, a za tym za fur 4 zapłacił każdy poddany	16	—	—	—
Rachuje się w gromadzie kotowańskiey osia- dłości 24, więc czyni ogółem summy fur chrustu y kula 96, fura po złr. pols. 4, więc wynika za wyż wyrażone fury	—	—	384	—
9-no. Przeciw naszych gruntów mamy łąki czyli sianokosy, na których znajdują się krzaki, których oddawna używaliśmy, nawet podczas urbaryi na nas te zamierzano, a teraz te sobie dwór przywłaszczył te zarośliny, któ- rych zabroniony iest nam użytek, że ani ich kopać ani rąbać nie wolno, a my z tego pań-				
Latus facit . . .	—	—	24.933	—

	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus	—	—	24.933	—
szczyzne robimy, co dla nas jest wielką krzywdą.				
10-mo. Gdy nas wysyłaia w podróż iechać, więc tam y nazad wieziemy ciężar, iednak nam nie przyimuią dzień ieden pańszczyzny za dni dwa, y takowych nieprzyiętych dni ma każdy na ieden rok po dni 20, więc za lat dwa y pół wynika każdemu dni nieprzyiętych 50, dzień ciągłem odrobiony rachuię się po złr. pols. 2, więc wynosi każdemu ciągłem robiącemu				
	100	—	—	—
A że ciągłych poddanych w Stupnicy y Kotonani rachuię się 54, zacyz czyni summy ogólnie wszystkim dni 2500, rachuiąc dzień każdy po złr. pols. 2 wynika				
	—	—	5.000	—
11-mo. Gdy woziemy gnoie, tedy dozorecy, to iest ekonom y gumienny, iada na koniach y biią to ludzi to chudobę, a przez to wołów zdechło sześć przez nagle wożenie ciężaru i prędką iazdę. Woły byli tych poddanych niżej wyrażone własne:				
Pierwszy Marcina Rendackiego wartuiący najmniey zł. 16	288	—	—	—
Drugi Tymka Homy także wartuiący najmniey zł. 16	288	—	—	—
Trzeci Dańka Nakielskiego też samo wartuiący zł. 16	288	—	—	—
Czwarty Iwaśka Boyka też samo wartuiący zł. 16	288	—	—	—
Piąty Staśka Macana też samo wartuiący zł. 16	288	—	—	—
Szósty Michayła Luczyszaka też samo wartuiący zł. 16	288	—	—	—
wynika Summy za sześć wołów ogółem 96 .	—	—	1.536	—
12-mo. Podczas bronowania to po trzech stoi nastawników na niwie y ci gonią y biią				
Latus facit	—	—	31.469	—

	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus . . .	—	—	31.469	—
to ludzi to konie, a przez to chudobę y ludzi w niwecz obracają.				

13-to. Za przeszłych panów podczas żniwa bywało wychodziliśmy na pańszczyzne o śniadanych godzinach, to iest o godzinie 8, a teraz przed wschodem słońca, to iest o godzinie 4, co iest dla nas krzywdą wielką, a gdy które z poddaństwa nie wyidzie o wschodzie słońca, tedy za to białą, a gdy się zacznie robota, tedy chodzą nadstawnicy z charapami, kłami y temi ludzi niewinnie białą, katując, przez co nieieden sierpem z boiaźni rękę skaliczył.

14-to. Przez przymus robimy nad inwentarz, iak tylko żniwa nastaną, to od wschodu słońca godzin 5, a po zachodzie słońca godzinie iedne, znosząc snopy y kopy składając, co czyni godzin sześć, więc sześć godzin daremnie robimy na każdy dzień, za które godziny pretentuiemy w każdym dniu odrobione po groszy 8, więc za dwa miesiące wytraciwszy święte dni wynika przez 50 dni żniwem odrobionych godzin 300, za te dni wynika groszy 640, iednemu za odrobionych codzień 6 godzin po groszy 8, więc wynika za iedno lato dla iednego po złr. pols. 13 groszy 10, a za lat dwa wynika summy każdemu po

.	26	20	—	—
Więc na 71 osady stupniczańskiey y kotowańskiey wynika ogółem za odrobione godziny ogółem 21300	—	—	1.893	—
Item komorującym, którzy odrabiają po dni 12 na każdy rok, z których dni wynika godzin 72, więc za 6 godzin w każdym dniu odrobionych muszem należy się groszy 8, zaczym za godziny w 12 dniach odrobione czyni złr. pols. 3 gr. 6,				
Latus facit . . .	—	—	33.362	—

	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus	—	—	31.469	—
więc za lat dwa wynika odrobionych godzin 144, za które likwiduje się	6	12	—	—
Zaczyn dla 15-tu komorujących wynika ogółem summy nayprzód godzin przez lat dwa odrobionych 2160, więc za wyż wyrażone godziny wynika	—	—	96	—

15-to. Gdy po zachodzie słońca snopy ludzie znoszą y kopy składają, tych dozorey przymuszają prętko biegać, których bijąc za temi kłami rzucają, przez co niejednego to w głowę to po nogach przez pocisk ciężko kłiem po tyrańsku uderzano, przez co kobita ciężarna, Jacka Kretowicza żona imieniem Konstancya poroniła, y druga z teyże samey przyczyny na pańszczyźnie będącey w czasie żniwa przez wielkie bieganie y okrutne bicie dozorców nastawionych żona Wasyla Wadowskiego imieniem Marya także poroniła, co iako iest prawda istotna, przysięgę te niewiasty y ich mężowie na to ofiarują.

16-to. Za przeszłych panów tyłą nam miarkę wydzielano czyli wymierzano, żeśmy iednego dnia do południa mogli ją wyorać, a teraz takowe nam mierzą miarki, że ledwo ie można wyorać za dwa dni, a gdy u którego słabe ciągło, to aż trzeciego dnia dooruie wydzieloney miarki, y takowych dni na wiosnę każdy orze 30, a w iesieni 30, więc nadaremnych dni, co iest z krzywdą naszą, każdy orze na wiosnę dni 15, a w iesieni 15, a to się dzieie przez powiększenie miarki y tey przyczynianie nad dawniejszą miarkę wydziałową, a przeto ma każdy pretensyi za 30 dni wiosnowych y iesiennych w każdym roku nad słuszność odrobionych, których za lat dwa rachuje

Latus facit	—	—	31.565	—
-----------------------	---	---	--------	---

	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus	—	—	31.565	—
się 60, dzień po złr. pols. 2 szacuiąc, a przeto każdemu wynika	120	—	—	—
Ogólnie wszystkim ciąglým, których znaiduię się 54, wynika dni zarobionych 3240, każdy po złr. pols. 2 rachuiąc, czyni	—	—	6.480	—
17-to. Chrustu podług inwentarza wozilo się po fur 2 za dzień pańszczyzny, teraz za dzień pańszczyzny przymuszeni iesteśmy po fur 4 wozic, których naymniey każdy wozil przez rok ieden dzień ieden po fur 4, więc każdy nad slusznosc dwie fury wozil, przeto za takowe potraca się złr. pols. 1, więc za lat dwa wynika pretensyi każdemu złr. pols. 2.	2	—	—	—
Summa 54 ciąglým oznacza fur 108, y za te wynika	—	—	216	—
Item drew i kołów za dzień pańszczyzny wozilo się po iedney furze za przeszlych panów, a teraz musimy wozic po fur trzy, y takowym wożeniem każdy odbył pańszczyzny dni dwa na rok, więc za dni dwa pańszczyzny musiał każdy wywieść drew lub kula fur 6, więc należących fur podług inwentarza odtraca się dwie fur za dni dwa pańszczyzny, a za 4 fury poniewolnie wywiezionych kładnie się pre- tensyi za pracę dwóch ludzi y pary ciąglą złr. pols. 2 gr. 12. Więc przez lat dwa wynika za fur drew 8 każdemu po złr. pols. 4 gr. 24	4	24	—	—
Teraz 54 poddanym wynika za 432 fur drew wywiezionych do dworu	—	—	259	6
18-vo. Len, konopie podług inwentarza przedtym moczyliśmy, międlili, czesali we dworze, a teraz przymuszeni iesteśmy len, ko- nophie do siebie zabierać y te wymoczyć, wy- międlić, zczesać y gotowe przedziwo do dworu oddawać na wagę, przez co na tym mamy				
Latus facit	—	—	38.529	6

	Summa pejedyncza		Summa ogółem	
	złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus	—	—	38.529	6
wielką krzywdę, że musimy do wagi niewinnie po dwa powisma przedziwa lnu y po 2 konopi dodawac, to iest dokladać corocznie, więc za lat dwa od każdego wynosi lnu powisem 4 y konopi powisem 4, powismo rachuiąc po groszy 10, tak lanne iako y konopne, których rachuię się in Nr. 8, więc za takowe należy się każdemu	20	20	—	—
Rachuiąc ogólnie od 71 osiadłości wynika prze- dziwa powisem lannych y konopnych za lat dwa 568, iedno powismo rachuiąc po gr. 10 wyniknie	—	—	189	10

19. Iwan Hryćkiw siedząc na pociężnym gruncie trzechdniowym w roku 1805 na sustentacyą siebie, żony y dzieci czworga wziął zakładu ięczmienia zmieszanego z żytem korzec ieden we dworze, a gdy mu ten korzec zboża na sustentacyą żony y dzieci nie wystarczył, przeto przymuszony był własną swoją krowę sprzedać; otóż za ten zakład wzięto temuż do dworu wołów 4 z iarzmem y brone y ieszcze do tego pan Pinkowski temuż Iwanowi Hryćkowi na nogę y rękę kaidany założył y rydlem kopać cały dzień kazał; a gdy mu żona iego podczas takowey pracy ieść przyniosła, tedy żonę iego za to po plecach charapem bił podług upodobania, y po tym temuż gront na tym roku uprawiony [odebrał], bo ten więcej jak 100 wozów oborniku na 14 zagonów nawoził, któren od dwoch lat bez sposobu życia zostaię z czworgiem dzieci y żoną, gdyż w tak przykrym czasie y drogim krzywdę wielką mu Zwierzchność dworska uczyniła, bez żadney przyczyny sprawiedliwej, gdyż ten człowiek siedząc 15 lat na tym gruncie ten po gospodarsku podług możności

Latus facit	—	—	38.718	16
-----------------------	---	---	--------	----

	Summa pojedyncza	Summa ogółem
	złr. pol. gr.	złr. pol. gr.
trans latus . . .	— —	38.718 16

uprawiał, a do tego że iest maigister, robić potrafi plugi, wozy, y iest w gromadzie użyteczny, a do tego trzyżwy, a teraz ten z przyczyny dworu podupadł, bo przez zabranie czterech wołów iego własnych y odebranie gruntu, na którym siedział y z niego żył, więcey utratny bez te dwa roki iak na 1000 złr. pols. Zaczym ten Iwan Hryćkow tak ciężko skrzywdzony będąc, uprasza prześwietszey kommissyi, aby mu był grunt ten sam powrócony y 4 woły z iarzmem y broną oddane, tudzież nadgroda, że się przez te głodne lata do ostatniego zniszczył, sustentuiąc czworo dzieci y żonę, z okazji odebrania gruntu y zabrania 4 wołów przez Zwierzchność dworską.

20-mo. Fuzye do dworu pozabierano iedne u Iwana Pawlucha wartuiąca złt. ryńskich 3 12 — — —
 Drugą u Fed'ka Homiaka wartuiącą złr. ryń. 4, 16 — — —
 o które prosiemy prześwietney kommissyi, aby nam były za nich pieniądze powrócone albo fuzye oddane, które gdy odbierzemy, natychmiast ie poprzędamy.

21-mo. Nawet komornice w szlacheckich domach tulące się nie mają spokoju, bo tych urzędnicy dworscy nabiegaiąc za temisz domy szlacheckie, w tych ubogie niewiasty biiąc gwałtem na pańską robotę przymuszaią niezważaiąc na to, że są sieroty bez mężów, bo iedney w rekruty wzięto męża, a druga Maryanna Wierzbicka w wdowim stanie zostaiąc z córką imieniem Iewką iuż od lat 30 mieszka w domie szlacheckim Imé. Pana Eliasza Bereźnickiego; tę tedy Iewkę córkę Wierzbickiey wdowy przysłany ze dworu na dzień 11. czerwca r. b.

Latus facit . . .	— —	38.718 16
-------------------	-----	-----------

Summa pojedyncza		Summa ogółem	
złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
—	—	38.718	16

trans latus . . .

trzy razy kiiem okrutnie uderzył, z chałupy za włosy wyciągnął y powtóre trzy razy kiiem tyrańsko uderzył po plecach i tę przyprowadziwszy do dworu kazawszy położyć dano teyże plag 20, y do lamusa wsadziwszy przez godzin 2 niewinnie więziono.

22-do. Iak tylko nad nami zaczął panować Wielmożny Iegomość pan Antoni Dwer-nicki, terażnieyszy nasz dziedzic, tak bez-prawnie nas przez te dwa roki y pół nad-zwyczaj karano, bo bito kiiem po głowie, po plecach, po rękach, a potym pokładano, trzy-mano tym sposobem : ieden na nogach siedział, a drugi na głowie, a dwóch kiiami biło, a na ostatek nogami kopano y zbytkowano się nad nami podług upodobania y ukontentowania woli swoyey, czyniąc okrucieństwa wielkie, co im tylko popędliwość wyuzdana kazala, tak z nami postępowano nie iak z ludźmi, ale gorzey, niż z nierozumnemi zwierzętami, gdyż ledwo takie okrucieństwo u którego gdzie pana znajduie się, iak w naszym do-minium dzieie się.

		Liczba Plag.				
Gdyż Iwanowi Łazorakowi za iednym						
razem dano	81	81	—	—	—	—
Wasyłowi synowi tegoż Iwana						
Łazoraka	25	25	—	—	—	—
Iwanowi Pawluchowi za iednym						
razem dano	50	50	—	—	—	—
Olexemu synowi tegoż Iwana Pa- włucha	9	9	—	—	—	—
Staśkowi Macanowi	50	50	—	—	—	—
Stefanowi Fabikowi raz 15, 2-gi raz 50	65	65	—	—	—	—
Michayłowi Nakielskiemu	50	50	—	—	—	—

		Liczba Plag.	Summa pojedyncza		Summa ogółem	
			złr. pol.	gr.	złr. pol.	gr.
trans latus . . .	—	—	—	—	38.718	16
Onofremu Wadowskiemu . . .	25	25	—	—	—	—
Wasyłowi Bachdaiowi raz 12, 2-gi raz 10	22	22	—	—	—	—
Iwanowi Bachdaiowi	12	12	—	—	—	—
Iwanowi Kasprowi 6, France żonie iego 4	10	10	—	—	—	—
Wasyłowi Wadowskiemu	25	25	—	—	—	—
Iwanowi Macanowi	25	25	—	—	—	—
Dańkowi Kretowiczowi	4	4	—	—	—	—
Andrusiowi synowi iego	16	16	—	—	—	—
Wasyłowi Macanowi	25	25	—	—	—	—
Hrynkowi Andruszkowi	25	25	—	—	—	—
Iwanowi Homiakowi	30	30	—	—	—	—
Stasiowi Wołosiańskiemu	24	24	—	—	—	—
Wasyłowi Kasprowi	6	6	—	—	—	—
Stefanowi Geremeszowi raz 15, 2-gi raz 25	40	40	—	—	—	—
Seńkowi Geremeszowi	15	15	—	—	—	—
Iwanowi Pawluchowi	15	15	—	—	—	—
Olexemu Pawluchowi raz 18, 2-gi raz 10, Taśce żonie 18	46	46	—	—	—	—
Seńkowi Kretowiczowi	25	25	—	—	—	—
Annie Hrynka Pawlucha żonie	25	25	—	—	—	—
Stefanowi Wołosieńskiemu	51	51	—	—	—	—
Ilkowi synowi tegoż	20	20	—	—	—	—
Iackowi Kretowiczowi	25	25	—	—	—	—
Seńkowi synowi tegoż	6	6	—	—	—	—
Stefanowi Macanowi	25	25	—	—	—	—
Stefanowi Potoczniakowi	30	30	—	—	—	—
Staśkowi Stolarczukowi	25	25	—	—	—	—
Iwanowi Matoliczowi	30	30	—	—	—	—
Pawłowi Woytowiczowi	25	25	—	—	—	—
Ludwikowi Woytowiczowi	10	10	—	—	—	—
Michajłowi Niekielskiemu	15	15	—	—	—	—
Petrowi Mendzelukowi raz 8, 2-gi						

	Liczba Plag.	Summa pojedyncza złr. pol. gr.	Summa ogółem złr. pol. gr.
trans latus . . .	—	—	38.718 16
raz 8, 3-ci raz 8, 4-ty raz 5, 5-ty raz 8	37	—	—
Dańkowi Niekielskiemu raz 8, 2-gi raz 6, 3-ci raz 10	24	—	—
Iwanowi Bereśkiemu 25	25	—	—
Michailowi Łuczyszynowi raz 8, 2-gi raz 15, żonie Taśce 8	31	—	—
Michailowi Wadowskiemu 10	10	—	—
Olexie Wadowskiemu 6, Annie żonie tegoż 3	9	—	—
Fedkowi służącemu tegoż 9	9	—	—
Hryńkowi Potoczniakowi i Maryśce żonie tegoż 10	10	—	—
Iwanowi Potoczniakowi raz 10, 2-gi raz 15	25	—	—
Frankowi Mazurowi 10	10	—	—
Petrowi Niekielskiemu 20	20	—	—
Seńka Kretowicza Wasylowi sy- nowi 15	15	—	—
Iwanowi Węgrowiczowi 25	25	—	—
Nikole Niekielskiemu 18	18	—	—
Staśkowi Szczerbanowi 18	18	—	—
Iwanowi Grudzieńskiemu 25	25	—	—
Wasylowi Niedbalskiemu 5	5	—	—
Jackowi Beszekowi 18	18	—	—
Iewce córce Maryanny Wierzbi- ckiey iednego dnia raz 3, 2-gi raz 3, 3-ci raz 20	26	—	—
Mikołaiowi Bereskiemu 20	20	—	—
Andrusiowi synowi Stefana Pachol- czyszynego 15	15	—	—
Hrynkowi Smole 10	10	—	—
Iwanowi Pilczakowi raz 10, 2-gi raz 10, 3-ci raz 10, 4-ty raz 18, 5-ty raz 2	50	—	—

	Liczba Plag.	Summa pojedyncza złr. pol. gr.	Summa ogółem złr. pol. gr.
trans latus	—	—	38.718 16
Ianowi Krzanowskiemu mielni- kowi	25	25	— —
Iakubowi synowi tegoż	14	14	— —
Leśkowi Łudczyszakowi raz 20, 2-gi raz 5, 3-ci raz 3, 4-ty raz 3	31	—	— —
Iwanowi Łużeckiemu razowo	12	12	— —
In Summa Summas całej gromady Stu- pnicy y Kotowani kaźni plag.	1533	—	— 38.718 16

23-tio. Mamy y w tym krzywdę wielką przez Zwierzchność dworską, która nas nagleniem, przymuszaniem robiących na pańszczyźnie y ustawicznym biciem uciemieża, a przeto nie można naiemnika na odrobienie pańszczyzny dostać, a gdy się trafi któremu poddanemu, że zachoruje lub iak zaydzie w odrobieniu pańszczyzny, a że nie ma swoich dzieci, któreby mogły pańszczyzne odrobić, przeto cudzego dla wyż wymienionych przyczyn na służbę parobka ani dziewczki choćby naydrożey płacił nie dostanie, bo się każdy obawia, żeby nie był tak traktowany na robocie pańszczyźnianey, iak my traktowani bywamy, a iezeli który się na służbę naymuie, tedy to sobie warunek ostrzega, żeby go gospodarz na pańszczyzne nigdy nie posyłał, tylko aby w domu robił czeladnik, a gospodarz zawsze żeby pańszczyznę odbywał.

24-to. Pogłowne które P. Pinkowski ekonom nad słusność przebrał, a gdy o to żaliliśmy się, że tenże kwity fałszywe dawał nam, bo więcey brał od nas a w kwitach mniej pisał, które od nas niesłusnie do kilkadziesiąt złr. pols. wybrał, y te od niego Wiel. dziezie odebrał, iednak z tych przebranych pieniędzy ani grosza nie powrócił.

24-to. I na to niema żadney uwagi Zwierzchność dworska, że Pan Bóg przykazał dni święte szanować, a nam w dni święte każą wozić cegłę, wapno, iodły, dęby, krokwy, łaty, zboże, choć się prosimy, aby nam folga y za pieniędzy w dni święte była, iednak nasza proźba w tey mierze skutku nie otrzymała, ale musieliśmy rozkazowi zadość czynić gwałcąc święte dni, których zgwałconych było naymniej od każdego poddanego po razy pięć, bo gdyby który od takowey dyspozycyi miał się uchylić, tedyby za to nie uszedł ciężkiej cielesney kary. Przeto niech Prześwietna Komissya Cyr-

kularna raczy zważyć te dla nas wynikające tak wielkie krzywdy y ciężkie uciemiężenia przez całe dwa lata y puł. Zaczym iak nayupokorniey suplikuiemy, aby te nasze punkta Prześwietna Komissya do protokołu raczyła przyiąć, y nas swoją powagą y mocą do mizernych poddanych y biednych ludzi przy świętey sprawiedliwości zachować... podług inwentarza tu^ż załączonego pod latus... przy zwykley pańszczyźnie y spisanych pretensyach łaskawie utrzymać y te pretensye nasze, ile są sprawiedliwe, w dekrete [wyrazić raczyła].

Kopiu одержав я 1888 року від о. Івана Яворського, тоді завідателя парафії в Липю.

XXII.

Жалоба громади Лубянок на утиски з р. 1818.

Iaśnie Wielmożna Pani

Nayłaskawsza Dziedziczko y Dobrodzieyko!

Nizey na podpisie wyrażona gromada wsi Lubianek Wyższych y Niższych podaie naypokornieyszą proźbę do Iaśnie Wielmożney Pani Nayłaskawszey Dziedziczki y Dobrodzieyki względem pokrzywdzenia swego, które przez Wiel. Pana Raczkowskiego kommissarza ponosi, a to w następującym wyszczególnieniu:

1-mo. Gdy iuż po upłynieniu roku trzeciego, iak grónta podług urbarialnego pomiaru, które używaliśmy, od nas przez geometryczny pomiar odebrane zostały a bardzo w małej proporcji nam nadane, tak orne grónta y sianożęci, a pastwiska całkiem odebrane; że niemamy żadnego utrzymania y wsparcia, swoiey familii czym wyżywić y chudobę wywindować, co niewiemy z iakowych powodów takowe nieznośne uciemiężenie i nędzę cierpimy, a powinności wszelkie y podatki monarchiczne, z wyniszczeniem się iuż nietylko z chudoby, ale z ostatnych fantów, odbywać y opłacać zmuszeni iesteśmy.

2-do. W czasie oświadczenia nam geometrycznego pomiaru przez Wiel. Pana Raczkowskiego podawaliśmy proźbę, by raczył łaskawie względ litości nad nami y dziećmi naszymi mieć, nie krzywdząc nas na gróntach. Żadnego miłosierdzia nie okazał, ale ieszcze surowo cielesnie gospodarzów karać rozkazał, którą karę niewinnie ucierpieli y bez żadney winy.

3-tio. Na ostatek, chociaż już tak w małej proporcji grónta wymierzone, lecz w tym roku przez dyspozycję Wiel. Pana Raczkowskiego urąb lasu przez trzeci miesiąc uczyniony, tak dzienną iako i nocną porą nieustannie zagraniczne ludzi drzewo wywożą, a sianożęci nasze, co do pożytku przychodziło, całkiem zdezelowane zostało, a swemu poddaństwu nietylko wywieść, ale na ramionach wynieść na opał zgnilego y naydrobniejszego chrustu nie wolno; gdy któren gospodarz poszli swoje dzieci lub służące do lasu, zdrętwiąłego chrustu na ramionach wynieść na opał, do koszul obdzieraia, cielesną karę utrzymuia, nagich ludzi puszczaią y ieszcze pieniężną kwotę płacą. A nie iest że to wielkim uciemierzeniem y nędzą nas mizerynych ludzi, że zagranicznym ludziom wolno kupić lub odrobić y wywieść, iak ich potrzeba wymaga, a poddaństwu niewolno ani kupić, ani odrobić? Ani w potrzebach naszych wymagaiących do gospodarstwa żadnego ratunku niemamy, co wszelkie powinności pańskie od tychże gróntów odbywamy, y podatki monarchiczne oplacamy, a równie żadnych względów litości nie otrzymuiemy. — A gdy Iasnie Wielmożna Pani Nayłaskawsza Dziedziczka y Dobrodzieyka iako matka swoich dzieci w tym wyszczególnieniu kredytu nie pozwoli, niech raczy uczynić rewizyę, nie posyłaiąc officialistów z rządu tuteyszego, ale z obcych ludzi, a przekona się w tym, iak niezmierną krzywdę w swoich dobrach ponosi, więc nie przez poddaństwo ale przez tuteyszego państwa tak w wielkiej proporcji las dezelacyi podpadł, a poddaństwo własne żadnym użytkiem nie obfituie, ale zagraniczne y obce ludzie. A zatym dopraszamy się iak naypokorniej Ias. Wiel. Pani y Nayłaskawszey Dziedziczki iako matki swoich dzieci, aby raczyła względ litości nad nami okazać, którego z naygłębszą submissią oczykiwać będziemy.

Lubianki, 26. czerwea 1818 roku.

Gromada lubianecka podpisuie się:

Wawryk Woleynik,

podpisuie się, iako zagranice wydali pobereznicy dębów 30 bez pieniędzy tylko za kwartę wódki, na to y Iuramentem poprawić ofiaruie.

Semko Baszarzyński, Fedko Waszczuk, Iurko Kłymow, Iwan Dwyhało, Hryćko Batiuk, Iusko Baryluk, Hrynko Lewczuk, Iwan Kardasz, Kindrat Słota, Pawło Byczyk, Fedko Batiuk, Lucko Ciesecki, Fedko Kalba, Hrycko Sztokayło, Iacko Szczerbluk, Wasyl Demkow, Kost

Dwyhailo, Andruch Kuczma, Iwan Demkow, Lesko Sławuta, Semko Demkiw, Fedko Gałysz, Fedko Pelych, Danyło Gałysz, Pawło Dacyszyn.

На зверхній переламці адрес: Do Jaśnie Wielmożney Pani, Naytaskawszey Dziedziczki y Dobrodzieyki proźba od gromady Wyższych y Niższych Lubianek podana. Оригінал у моім посіданю.

XXIII.

Резолюція Станіславівського ур. окружного на жалоби гром. Бабче в справі утисків з 19. січня 1824.

Nr. 15.852. Der Solotwiner Cammeralgemeinde Babcze.

Ueber die von der Gemeinde Babcze zu verschiedenenmahlen vorgebrachten Beschwerden, welche eigentlich als ein Rekurs gegen die Dominikalentscheidung vom 27-ten November 1817, Zahl 853, zu betrachten sind, wird nach vorläufiger kreisämtlichen Untersuchung mit Freilassung des binnen 14 Tagen an die hohe Landesstelle einzureichenden Rekurses folgendes entschieden:

1-tens. Beschweret sich die Gemeinde, dass die Naturalroboth nach den verschiedenen vorgefallenen Grundzertheilungen und Grundzerstücklung zertheilt, und bei manchen Theilen erhöht worden sey, ohne dass angegeben werden könne, wie, warum und wann dieses geschah. Die Verwaltung selbst gesteht, dass früher Grundzerstücklungen statt hatten, welche jedoch seit mehreren Jahren eingestellt seyen und genau überwacht werden, und dass durch diese Grundzerstücklungen und die hiedurch herbeigeführten Vertheilungen der Roboth einzelne Unterthanen verkürzt seyn können. Hiebei zeigte sich zugleich, dass bei Vergleichung des Robothstandes, welcher nach dem Stockinventar 1046 Hand- und 1375 Zugtage betrug, jetzt aber 2782 Hand- und 986 Zugtage ausmacht, die Zugfrohen sich zwar um 389 Tage vermindert, dagegen die Handfrohen um 1636 Tage vermehrt haben; wogegen sich aber auch ergab, dass sowohl die Zahl der unterthänigen Ansässigkeiten, als auch vorzüglich ihr Grundbesitz sich bedeutend vermehrt habe, da nach dem Stockinventar die Unterthanen nur auf 214 Pflüge Ackergrund 182 Fuhren Wieswachs und auf 182 Pflüge ackerbare Berge besaßen, dermalen aber der unterthänige Grundbesitz nach dem Resultate der neuen Reambulirung 946 Joch 539 $\frac{3}{4}$ Klafter

Acker und 2168 Joch 557 □ Klafter Wiesen, somit sechsmal so viel als das Stockinventar ausweist, beträgt.

Da beide Theile zur Behebung dieses Klagpunkts die Regulirung des Inventars in Antrag gebracht haben, so wird bei dem Umstande, dass die Zerstückung der unterthänigen Gründe durch mehrfältige Vorschriften, insonderheit des Patents vom 10-ten May 1787, dann die Kreisschreiben vom 17-ten April und 5-ten Juny 1788 ausdrücklich untersagt, und mit dem § 17 der Instruktion für die k. Staatsgüter-Administration die Theilung zu grosser oder die Vereinigung zu kleiner Bauernansässigkeiten auf Staatsgütern zwar empfohlen, hiebei aber die Beistimmung der politischen Behörden bedungen worden ist, da ferner mit der hohen Gubernial-Verordnung vom 14-ten November 1806, Z. 46.527, (mit welcher den Kreisämtern ein Auszug der oberwähnten Instruktion für die k. Staatsgüter-Administration mitgetheilt wurde) bestimmt wurde, dass falls die Zertheilung oder Vereinigung eines unterthänigen Grundes rätlich und ausführbar sey, das Dominium die Anzeige an das Kreisamt zu erstatten, dieses sich die nähere Ueberzeugung zu verschaffen, und dann den Antrag der hohen Landesstelle vorzulegen, oder wenn es sich um Vereinigung früher zu einer Ansässigkeit gehörigen getheilten Gründe handelt, das Kreisamt selbst hiezu die Bewilligung zu ertheilen habe, so wird hiemit bestimmt, dass über den dermaligen Grundbesitz und die hiemit dermalen verbundenen Schuldigkeiten ein genaues Inventar aufgenommen, zugleich der ursprüngliche auf dem Stockinventar begründete Stand der unterthänigen Ansässigkeiten und die der vorgefallenen Zerstücklungen ersichtlich zu machen, und dann im Einvernehmen mit der Gemeinde auf dem Grunde des Stockinventars eine Regulirung und Feststellung der unterthänigen Ansässigkeiten und Schuldigkeiten entworfen, und dieser Entwurf zur weiteren Veranlassung anher vorgelegt werde, wozu der k. Verwaltung, da hiezu auch Localerörterungen nothwendig seyn werden, die nur in der günstigeren Jahreszeit vorgenommen werden können, der Termin bis Ende Mai 1824 bestimmt wird.

2-tens. Hat sich die Gemeinde beschwert, dass selbe früher die Kleingaben nicht in natura geleistet, sondern relürt habe, seit 10 Jahren selbe aber wieder in natura leisten müsse, wobei die Gemeinde bat, womit diese Naturalgabe eingestellt, und die Gemeinde bei dem von Kaiser Joseph II. eingeführten Urbario, durch welches alle Gaben zu Geld berechnet wurden, erhalten werden wolle.

Hierüber wird die Entscheidung besonders erfolgen.

3-tens. Ist der Beschwerdpunkt hinsichtlich der Gemeindepfeicherschüttung und der Aufgabe von 2 Garnez behoben, da die Bevollmächtigten die Verbindlichkeit des Rückersatzes des Vorgeliehenen und der gesetzlichen Aufgabe eingesehen haben.

4-tens. Hat sich die Gemeinde über die Holzzufuhr deshalb beschwert, weil selbe früher für die Niederösterreichische Klafter 6 fl. W. W. an Fuhrlohn, jetzt aber nur 8 Robotstage erhalte, während selbe zu 5 Fuhren 10 Tage bedürfe. Hierüber wird entschieden, dass die Verwaltung nicht verhalten werden könne, jene Arbeiten, welche selbe mit der inventarmässigen Frohne zu bestreiten im Stande ist, den Unterthanen zu bezahlen; was dagegen die Robothsvergütung von 8 Tagen für die Zufuhr einer Niederösterreichischen Klafter Holzes, wozu 5 Fuhren erforderlich sind, betrifft, so wird bei dem Umstande, dass die Entfernung von Babceze in den Holzschlag, dann auf die Coctur nach Maniawa und zurück 3 Meilen beträgt, welche die Unterthanen im Sommer nach dem Robothspatente in einem Tage zurückzulegen schuldig sind, dass jedoch im Sommer ebenso wie im Winter den Unterthanen für jede Niederösterreichische Klafter harten Holzes 8 Zugtage abgeschrieben, somit dieselben für diese Zufuhr hinreichend entschädigt werden, hiemit bestimmt, dass es bei dieser Ausmass so lange zu verbleiben habe, bis nach dem von der Verwaltung geäusserten Vorbehalte eine ämtliche Ausmass der Entfernungen und Bestimmung der diesfälligen Robothsvergütungen erfolgen wird, und welche die Verwaltung in Gemässheit der früheren kreisämtlichen Weisung vom 13-ten Juny 1819, Zahl 5399, gleich bei Eintritt der besseren Jahreszeit anzusuchen hat, um jeder ferneren Beschwerde vorzubauen.

5-tens. Die Angaben der Unterthanen, dass von selben früher jeder nicht abgearbeitete Zugtag mit $7\frac{1}{2}$ kr., dann jeder Handtag mit 4 kr. reluiert, dass dann diese Reluition auf 15 und $7\frac{1}{2}$ kr., ferner auf 30 und 15 kr. CM. bestimmt worden sey, kann von der Verwaltung nicht in Abrede gestellt werden, sondern dieselbe bemerkt blos, dass da der eigentliche Versteuerungspreis bei der Gemeinde Babceze für den Zugtag 11 kr. und für den Handtag 6 kr. CM. beträgt, hiernach die Schuldigkeit pro 1823 fürgeschrieben; jedoch hieran pro 1823 noch nichts eingehoben, pro 1821 und 1822 ab noch der Betrag von 308 fl. $57\frac{1}{2}$ kr. CM. rückständig sey.

Da durch den Dominicalspruch vom 27. November 1817, Zahl 853, anerkannt, und bei der Untersuchung eingestanden ist, dass die Unterthanen zur Reluirung der rückständigen Roboth verhalten werden, da ein solcher Fürgang eine Uebertretung der §§ 17 und 35 des Patents vom 16-ten Juny 1786 ist, so wird er ein für allemal untersagt, der Verwaltung die Einhebung der rückständigen für 1821, 1822 und 1823 fürgeschriebenen Beträge verbothen und aufgetragen, jedem Unterthan, der hierauf schon etwas abgestellt hat, das Abgestattete durch Gutschreibung auf die herrschaftlichen Zinsen oder Abschreibung in den Steuerbüchern zu ersetzen.

Hiebei wird der Gemeinde bedeutet, dass ihrem Gesuche, womit selbe nach dem alten Urbar behandelt und die Roboth ganz aufgehoben werde, nicht willfahrt werden könne, weil die Roboth derselben zur Zufuhr des Holzes nach der Coctur Maniawa unumgänglich nöthig ist, und die Verwaltung nicht gezwungen werden kann, die Roboth sich reluiren zu lassen, und dann die Holzzufuhr wieder baar zu bezahlen. Zugleich wird der Gemeinde, welche ebenso wie die übrigen Solotwiner Gemeinden, sich stets auf das alte Urbarium bezieht, und in dem in Händen habenden diesfälligen Urbarialinventar vom J. 1789 ein besonderes Privilegium zu besitzen glaubt, bedeutet, dass durch die mittels Patents vom 19. April 1790 erfolgte Aufhebung des Urbariums das in der Frage stehende Urbarialinventar ein dermalen ganz ungiltiges Document geworden sey, dass die Gemeinde daher die irrige Meinung, dass selbe durch Nichtabarbeitung ihrer Schuldigkeiten eine Nachsicht derselben zu erzwingen vermöge, umsomehr aufzugeben habe, als der Herrschaft allerdings das Recht zustehet, gegen den Nachlässigen nach Vorschrift des § 17 des Patents vom 16-ten Juny 1786 und gegen den Ungehorsamen nach dem Patente vom 1. September 1781 zu verfahren.

Sollte übrigens ein Theil der Roboth entbehrlich seyn und der Fall eintreten, dass ausser der Holzzufuhr die Roboth nur auf einem über 2 Stunden Weges entfernten Ort gebraucht werden könnte, und beide Theile eine Reluirung wünschen, so bleibt ihnen rücksichtlich der entbehrlichen Roboth ein freiwilliges, und wenn es auf mehr als 3 Jahre geschlossen werden soll, der kreisämtlichen Bestätigung zu unterziehendes Uebereinkommen unbenommen, auch erforderlichen Falls der Verwaltung vorbehalten, auf dem

Grunde des Schlussabsatzes im § 35 des Patents vom 16-ten Juny 1786 die kreisämtliche Hilfe anzusuchen.

6-tens. Haben sich die Unterthanen beschwert, dass selbe Viehzinse bezahlen müssen, ohne herrschaftliche Hutweiden zu besitzen, daher selbe verlangen nach den Grundsätzen des alten Urbars von den Viehzinsen befreit zu werden.

Ueber diesen Punkt hat die Gemeinde eine abgesonderte Entscheidung abzuwarten.

7-tens. Da die Unterthanen sich über das Holzfälle bloß deshalb beschwerten, weil sie glauben nach ihrem sogenannten Privilegio zu keiner Roboth verbunden zu seyn, so werden selbe mit dieser ganz ungegründeten Beschwerde sowie mit ihrem unstatthaften Verlangen um Bezahlung dieser Arbeit mit Hinweisung auf die erwähnte Aufhebung des alten Urbars ganz abgewiesen.

8-tens. Was die Beschwerde der Unterthanen betrifft, dass von denselben jährlich 7 Scharwarkstage gefordert werden, so haben die Unterthanen selbst gestanden, dass diese Scharwarkstage nicht alle gehörig abgearbeitet, und nur zu der Reparatur der Strassen verwendet werden. Dagegen hat sich die kreisämtliche Commission durch die Localrevision, und der gefertigte Kreishauptmann bei einer im October v. J. vorgenommene Bereisung überzeugt, dass so wie man von der Salmenstrasse abweicht, die Seitenwege und Communicationsstrassen sich in sehr schlechtem Stande befinden, und an vielen Orten der Herrschaft, wo der feste Boden nur einer unbedeutenden Nachhilfe bedarf, wo das Holz zu Brücken etc. gleich bei der Hand ist, doch Strassen und Brücken muthwillig vernachlässigt seyen. Auch bewähren die von der Untersuchungscommission eingesehenen Dispositionsprotocolle, dass jede Reparatur erst nach mehrmaliger Anordnung erzielt werden konnte.

Da nun die Unterthanen nach den bestehenden Vorschriften, insonderheit nach dem Kreisschreiben vom 4-ten November 1789, und der hohen Gubernial-Verordnung vom 26-ten October 1804, Zahl 42.397, zur Herstellung und Erhaltung der zum öffentlichen und Gemeindewohl erforderlichen Wege und Anstalten die nöthigen Arbeiten unter dem Titel der Scharwarken zu leisten haben, da überdiess die Herstellung ordentlicher Strassen besonders in den bis nunzu so sehr verwahrlosten Gebirgsgegenden nicht nur unter die ersten und nothwendigsten Polizeimaassregeln, aber auch unter die ersten und vorzüglichsten Mittel zur Beförderung des gegen-

seitigen Verkehrs, zur Erleichterung des Erwerbs und Verbreitung der Kultur gehört, so wird hiemit entschieden, dass die Unterthanen nicht nur Wege und Brücken ihres Territoriums stets in fahrbarem Stande zu erhalten haben, sondern dass auch nach und nach auf eben die Art wie von Jablonica bis zur Krzywiecer Grenze bereits eine sehr zweckmässige Strasse hergestellt worden ist, die Communicationswege überhaupt durch verhältnissmässige Zutheilung der Gemeinden ohne Ueberspannung der Arbeit nach und nach dauerhaft und zweckmässig hergestellt werden, wodurch sodann in Zukunft auch die jetzt fortwährend nothwendige Reparatur derselben erleichtert, insonderheit aber den Unterthanen selbst bei Leistung ihrer Schuldigkeiten eine bedeutende Erleichterung zugehen wird. Bei dem hiedurch auch der Herrschaft in vieler Hinsicht zugehenden Vortheile wird jedoch dieselbe erinnert, dass die Ausführung dieser so wichtigen Anstalt jedoch nicht blos den Unterthanen aufgebürdet werden könne, sondern dass es auch unter die Pflichten des Dominiums gehöre, hiebei aus eigenen Mitteln zu konkurrieren, was besonders in der dortigen Herrschaft bei dem Ueberflusse an sonst ohnehin nicht zu verwendender Frohnen, nicht nur keinen Nachtheil, sondern in Zukunft bedeutende Vortheile gewähren wird.

Die sogenannten Manipulationswege, dass heisst die Wege, die blos in die Holzschläge, Brettmühlen und andere Orte führen, von denen die Herrschaft allein den Vortheil bezieht, dürfen nicht durch Scharwarken hergestellt werden, sondern hat die Herstellung, die man der Herrschaft zum eigenen Vortheile und zum Besten des Unterthans empfiehlt, auf Abschlag der gewöhnlichen Roboth zu geschehen.

9-tens. Ueber die Angabe, dass die Unterthanen bei der Geldabfuhr misshandelt, und ihnen das Geld ungezählt abgenommen worden sey, haben die Bevollmächtigten ausgesagt, nichts bestimmtes angeben zu können, sondern es müsste erst die Gemeinde beauftragt werden, dass jeder einzeln seine Klage vorbringe und erweise. Dieser Klagpunkt ist somit keine Beschwerde der Gemeinde selbst, sondern eine Beschwerde Einzelner, welche falls sie hierüber zu klagen willens sind, ihre diesfälligen Beschwerden persönlich mit den gehörigen Beweismitteln ordentlich und abgesondert anzubringen haben.

10-tens. Die Beschwerde, dass die Gemeinde zu dem Baue der Kirche beitragen musste, hat sich dahin aufgeklärt, dass

die Gemeinde zu der neuen Kirche einen Glockenthurm auf eigene Kosten erbaute, dass ihr hiefür der Baubetrag von 333 fl. mit dem hohen Gubernial-Dekrete vom 1-ten October 1822, Zahl 52.406, zurückbewilligt, angewiesen, und hierauf von dem Unterthan Roman Krawczuk, dem von der Gemeinde die Aufsicht über diesen Bau übertragen worden war, zwar 300 fl. erhoben, jedoch der Gemeinde nicht zurückerfolgt seyen, weil er behauptet noch Forderungen an die Gemeinde zu haben; hierüber hätte sich die Gemeinde bei ihrer und des Roman Krawczuk vorgesetzter Obrigkeit, nämlich bei der Verwaltung beschweren sollen, und wird daher der Gemeinde verhothen, dass selbe mit Umgehung der Verwaltung mit der diesfalls im Monath November 1823 vorgebrachten Klage das Kreisamt unnöthigerweise behelliget, über welche daher die k. Verwaltung die gehörige Verhandlung vorzunehmen, und die Gemeinde die diesfällige Entscheidung abzuwarten hat.

11-tens. Hinsichtlich des Beschwerdpunktes, dass die Unterthanen weniger Grundstücke besitzen, als ihnen in den Grundertragsbögen zur Steuer fürgeschrieben seyen, gestehen die Unterthanen selbst, dass ihnen die Vorschrift selbst, Reclamationen [einzureichen], gehörig bekannt gemacht worden sey. Die angebliche Beschuldigung, dass sie diese Vorschrift damals nicht verstanden und deswegen keine Reclamationen einlegten, verdient umso weniger Glauben, als von mehreren andern Gemeinden der Herrschaft Reclamationen eingelegt wurden, somit nicht zu glauben ist, dass dieser Gegenstand nicht sich hätte auch in der Babczer Gemeinde verbreiten sollen. Indessen wird der Gemeinde bedeutet, dass jene Unterthanen, welche sich durch das neue Steuerprovisorium verkürzt glauben, sogleich ihre diesfälligen Reclamationen bei der Herrschaft als Steuerbezirksobrigkeit nach der bestehenden Vorschrift anzubringen haben, welche selbe sodann ohne Zeitverlust anher zur weiteren Verhandlung vorzulegen hat.

12-tens. Die Angabe der Unterthanen wegen Entrichtung der Marktgelde für die auf den Markt nach Solotwina gebrachten Waaren ist durch das eigene Geständniss der Verwaltung bewährt, und der Umstand, dass selbe unter Vorwissen und Bestätigung der k. Staatsgüter-Administration mittelst öffentlicher Licitacion verpachtet werden, dient zu keiner Entschuldigung, da die Einhebung der Markt- und Standgelde als ein Prohibitum generale schon durch den § 63 des Robothpatents vom 16-ten Juny 1786, dann durch

mehrfältige spätere Vorschriften ganz untersagt worden sind, und hier auch nicht einmal unter dem Titel eines Weidezinses angesprochen werden können, da bei dem Markte Solotwina nach der eigenen Aussage der Verwaltung keine herrschaftlichen Hutweiden bestehen, auf welchen den Marktgästen das Weiden ihres Viehes gestattet würde. Daher diese gesetzwidrige Angabe hiemit aufgehoben, und der Verwaltung die alsogleiche Einstellung derselben aufgetragen wird, es wäre dann, dass sich die Verwaltung mit einem besondern Privilegium ausweisen könnte.

Ueber den Schluss des Gemeindegesuchs, nämlich über die Bitte der Gemeinde, selbe bei ihrem angeblichen, von Seiner Majestät Kaiser Joseph II. erhaltene Privilegio zu erhalten, wird der Gemeinde nochmals mit Rückweisung auf das Patent vom 19. April 1790 bedeutet, dass selbe in dem in Händen habenden alten Urbarialinventar nichts weniger als ein Privilegium in Händen habe, dass nach den [durch] Allerhöchst Seine Majestät selbst ausgesprochenen Grundsätzen die Herrschaft zur Robothabolizion nicht gezwungen werden könne, dass somit die Gemeinde den Einflüsterungen derjenigen, welche selbe mit derlei falschen Vorspiegelungen zu täuschen und zu fortwährenden Widerstand gegen die Herrschaft zu verleiten suchen, ferner kein Gehör mehr zu geben, sondern ruhig und folgsam die inventarmässigen Schuldigkeiten leisten, und falls die Gemeine oder Einzelne in etwas sich bedrückt glauben sollten, zur Abhilfe ohne Privatkrämerei im vorgeschriebenen Wege zu gehen haben.

Stanislawow, den 19. Jänner 1824.

Підпис нечиткий.

Оригінал у моїм посіданю.

XXIV.

Жалоба громади Грималова на аграрні кривди з р 1849.

Copie simplex.

An Ein Hohes Ministerium zu Wien. Die Gemeinde Grzymalow bringt ihre Beschwerden wegen Grundentziehung gegen die Grzymalower Herrschaft vor.

Hohes Ministerium! Die gefertigten Gemeinden sind bemüsst ihre Beschwerden gegen die Grzymalower Herrschaft nachstehend vorzubringen.

Seit J. 1814 hat die Grzymalower Herrschaft den unterthänigen Besitzstand, wie er früher bestanden hatte und geregelt worden war, eigenmächtig zum Nachtheile geändert, die auf demselben Besitze haftenden Inventarial-Schuldigkeiten bedeutend vermehrt u. derweise die Unterthanen sehr überbürdet. Seit Jahr 1815 bis einschliesslich 1844 waren die benannten Gemeinden, welche durch diese Besitzänderung u. Uiberbürdungen allerlei Art sich verkürzt fühlten, bei den bestehenden Behörden wegen Wiederherstellung des früheren Besitzstandes, der Zurückführung der früheren Inventarialschuldigkeiten in den früheren gesetzlichen Stand, der ungerechten Abforderung des Bienenzehends, da die früher uns angehörigen Bienen-Gärten, auf deren Grunde wir das Bienenzehend leisteten, entzogen wurden — dann wegen Unfug der von uns zu Gunsten der Herrschaft willkürlich geforderten Wachen u. Scharwarken, wegen der uns vom Dominio eigenmächtig aufgelegten Militär-Exekution, wegen Entziehung des uns üblichen Hutweiden- und Holzungs-Rechtes, endlich wegen Ausmittlung der aus der Uiberhaltung angehörigen Prästationen und vorbehaltenen Vergütung eingeschritten und vermochten bis dazu unsere Rechte nicht geltend zu machen.

Um dem H. Ministerium die Procedur des ganzen vor sich gegangenen Geschäftes klar auszuweisen, schliessen wir alle in der Sache gefällten Entscheidungen bei:

A) Mit dem k. k. Kreisamt-Erlasse dto 19. Juni 1816 Z. 2343 sind wir mit unserer Klageforderung wegen Abstellung des Bienenstockzehends an das Dominium als die erste Instanz verwiesen, dass über die Grundtauschung im besonderen Wege verhandelt werden wird, uns angeordnet, u. wir sind beauftragt worden, die uns von der Herrschaft zugetheilten Grundstücke provisorisch in Besitz zu nehmen.

B) Der Bescheid des k. k. Kreisamts dto 8. Juli 1816 Zl. 3483 weiset uns auch hinsichtlich der vorgebrachten Klage wegen Uiberhaltung mit Wachen u. Scharwarken zu herrschaftlichen Diensten eben an das Dominium als die erste Instanz zurück, verspricht hinsichtlich der uns aufgebürdeten Militär-Exekution eine Rechtfertigung vom Dominio zu fordern.

C) Der Bescheid der k. k. Lemberger Prokuratorur dto 8. Juli 1816 Zl. 5991 beauftragt dem Tarnopoler Kreisamte die Beschleu-

nigung der Verhandlung des Grundstreites, u. lässt uns die Stiftbriefe u. Privilegien im Originale nachzuweisen.

D) Mit dem kreisämtlichen Bescheide dto 14. August 1816 Z. 4311 wurde das Dominium beauftragt, die uns durch dessen unbefugte Militär-Exekutions-Einlegung zugefügten Auslagen zu ersetzen.

E) Mit dem Kreisamtsschreiben dto 28. März 1817 Z. 1915 wurden wir auf das hohe Hofkanzlei-Dekret vom 27. Okbr. 1816 Zl. 17005 verwiesen, aus dem das k. k. Kreisamt keine Herstellung des vorigen untethänigen Grundbesitzes, sondern nur eine diesem letzteren entsprechende Entschädigung uns hoffen lässt.

F) Mit dem Kreisschreiben dto 23. Juni 1817 Zl. 7596 wurden wir hinsichtlich der Grundregulirung aus Anlass, weil das Dominium die hiezu nötigen Aktenstücke noch nicht eingesendet hat, zur Geduld verwiesen.

G) Mit dem Kreisschreiben dto 6-ten 8-ber 1818 Zl. 5572 wurden wir aus der Ursache der von der k. k. Provinzialstaats-Buchhaltung nicht mitgetheilten Urbarial-Akten eben an die Geduld verwiesen.

H) Der kreisämtliche Bescheid dto 6. Juli 1820 Z. 3365 verständigt die Gemeinden, dass die definitive Entscheidung über die Grundregulirung der Höheren Instanz vorbehalten sei, beauftragt die Dominien die Nachtwachen und Scharwarken zu herrschaftlichen Diensten abzustellen, die Naturalroboth im Grunde des Stock-Inventars vom J. 1773 aufzulösen u. für die im J. 1820 von uns geforderten Frohnen zu vergüten.

I) Der kreisämtliche Bescheid dto 1-ten 8-ber 1824 Z. 6813 erklärt, dass wir im irrigen Wahne bleiben, wenn wir die Zurückstellung der uns eigenmächtig abgenommenen Gründe hoffen, — sohin unsere Rechte auf die uns abgenommenen Gründe aufgeben müssen; beauftragt zugleich die Ergänzung des Rustikal-Besitzstandes u. lässt die Grundregulirungs-Angelegenheiten durch einen gütlichen Vergleich zu finalisieren.

K) Der kreisämtliche Bescheid dto 24. August 1825 Z. 9452 beauftragt dem Dominium den Unfug mit der Auswahl des Bienenstockzehends abzustellen.

L) Der kreisämtliche Bescheid dto 19. Febr. 1826 Zl. 1884 schliesst aus dem angegebenen Umstände, da der unmittelbar vor der Regulirung bestandene Grundbesitz sich mit Verlässlichkeit

nicht erheben lässt, dass der regulirte faktische Besitzstand erhalten werde.

M) Der kreisämtliche Bescheid vom 21. März 1826 Zl. 3011 fordert vom Dominio, ob dessenseits der kreisämtliche Auftrag vom J. 1816, der in 30 Tagen vollzogen werden sollte, endlich nach einer Frist von 10 Jahren d. i. im Jahre 1826 vollzogen sei, zur Rechtfertigung.

N) Unterm 19. Juni 1826 Zl. 1255 beantwortet uns das Dominium, dass unsere Klagen hinsichtlich der Wahl der Bienenstöcke bei Abforderung des Bienenzehends nach seinem Ansinnen von keiner Wichtigkeit seien, und die Bienengärten, da sie bei der Grundregulirungskommission uns entzogen wurden, nicht mehr zugesprochen werden können.

O) Der kreisämtliche Bescheid dto 19-ten 7-br 1826 Zl. 10461 hat eine Commission wegen des uns üblichen Holzungsrechtes den Termin auf den 10-ten 8-br d. J. festgesetzt.

P) Der kreisämtliche Bescheid vom 3-ten X-ber 1826 Zl. 16741 hat das Recht den Gemeinden Grzymalów, Mazorówka, Podlesie, Bucyki, Tarnoruda, Faszczówka, Soroka, Nowosiółka, Zielona, Pajówka hinsichtlich des geübten Holzungsrechtes zugestanden, bei einem aber das Hutweidenrecht ausgeschlossen.

Q) Unterm 9. Juli 1826 Zl. 7780 verständigt uns das k. k. Kreisamt, dass laut h. Hofkanzleidekrets dto 17. April 1823 Zl. 10526 die Dominien für die Prästationen, die über jene des Stockinventars willkührlich erhöht worden sind, verpflichtet seien uns zu vergüten.

R) Das hohe k. Landrecht mit dem Erlasse vom 3. Juni 1839 Zl. 1163 hat die Pupilar-Gelder per 944 fr. W. W. u. 419 fr. russ. Silber als ersiegt für uns anerkannt.

S) Das k. k. Kreisschreiben vom 13-ten 9-ber 1844 Zl. 12715 verständigt uns, dass der H. Bezirkscommissär den Regulirungsprozes im Commissions-Wege durchzuführen angewiesen worden sei.

Das h. Ministerium wolle aus den angedeuteten Entscheidungen gütigst ersehen, dass unsere Klagen wegen Bedrückungen aller Art, die wir von den Herrschaften erdulden mussten, seit J. 1815 bis zu der Zeit, also volle 33 Jahre in einem fort an die Behörden vorgebracht waren, und dennoch hatten alle Entschei-

dungen, derer einige auch uns willkommen waren, nicht den geringsten Einfluss, um unserem Elende Einhalt zu thun.

Vor der Regulirung hatten wir doppelt so viel Acker besessen, die Hälfte derer ist uns eigenmächtig von der Herrschaft entzogen u. den herrschaftlichen Gründen zugetheilt worden, u. um diese unsere Verkürzung zu bewirken, liess man eine Grundregulirung, um die niemand angesucht hat, vorzunehmen. 7 Jahre weigerte sich die Gemeinde Grzymalów die ihr neu zugetheilten Gründe anzunehmen, bebaute kein Feld u. entrichtete dennoch alle Steuer. Endlich durch höchstes Elend gezwungen, auf Gutheissen des Kreisamtes, musste die Gemeinde die ihr angebotenen Gründe übernehmen. Seit der Zeit entschieden die Behörden für uns eine Ergänzung in Feldern, eine Vergütung, u. dennoch haben wir laut aller gefällten Entscheidungen keine mindeste Vergütung, weder für Gründe noch Bienengärten, noch für die dem Dominio ungebührlichen Prästationen, noch für die muthwillig auferlegte Execution erhalten, — unsere Holzungs- u. Weidungsrechte sind in Verfall gekommen u. man verweist uns immer an die Geduld u. verspricht Commissionen. Wir wissen aber wirklich nicht, auf wie viele Jahrhunderte sich unsere Geduld erstrecken u. nach wie vielen Jahrhunderten endlich eine heilbringende Commission zu Stande kommen wird.

Die Gefertigten wagen soher, schmachend in dem tiefen Elende, ihre Bitte dem H. Ministerium zu unterbreiten. Ein H. Ministerium wolle, berücksichtigend das Elend der Gefertigten, allergnädigst eine Commission zu veranstalten geruhen, unter derer Schirm es den endesgefertigten Gemeinden möglich wäre, der gerechten Schlichtung der Sache entgegen zu hoffen. Alle innen angedeuteten Bescheide sind die Endesgefertigten im Stande, so es von Nöthen, nachzuweisen.

Grzymalów am 1. November 1849.

Jan Siemianowicz, Józef Walczyk.

Bevollmächtigten und Deputirten der benannten Gemeinde.

На сю жалобу видало міністерство внутрішніх справ ось яку резолюцію:

E. 29. Novbr. 849. № 24289

Der Herr Landeschef von Galizien werden aufgefordert, die nötige Einleitung zu treffen, dass diese angeblich über 30 Jahre

verzögerte Angelegenheit ohne Aufschub in die Verhandlung genommen u. mit thunlichster Beschleunigung der meritorischen Erledigung zugeführt werde.

Jedenfalls ist der Stand dieser Angelegenheit bis 15. l. Mts. anher anzuzeigen.

Wien am 23. November 1849.

Für den Minister des Inneren
Eminger.

Сю резолюцію вислано львівській краєвій губернії, яка вислала її до тернопільського староства ось із яким порученням:

№ 68072

Dem k. k. Tarnopoler Kreisamt zur unverzüglichen Befolgung des hierortigen Erlasses vom 13. August 1846 Z. 39578 u. Erstattung der Anzeige über den Stand der diesfälligen Angelegenheit längstens bis 15. d. Mts., ohne es auf eine weitere Betreibung ankommen zu lassen.

Vom k. k. Landesgubernium.

Lemberg den 1. X-ber 1849.

Староство звернуло ся ось із яким наказом до грималивської домінії:

E. 9. X-ber 849

20092, 12319, 16881, 5830, 1149, 1669

20092

Wird dem Dominium Grzymałow mit dem Auftrage zugemittelt, die auf der zuliegenden Eingabe gefertigten dortigen Gemeinde-Bevollmächtigte Jan Siemianowicz u. Josef Walczyk in die Amtskanzlei vorzurufen, ihnen sofort die angeschlossene, von denselben unterm 1. November v. J. unmittelbar bei dem h. Ministerium in Wien überreichte Beschwerde punktweise vorzuhalten, dann die von denselben darüber gegebenen näheren Auskünfte u. Aufklärungen, wie auch die allfälligen näheren Beweismittel zu jedem der vorgebrachten Klagpunkte zu Protokoll zu nehmen u. das sonach aufgenommene Protokoll mit seinen eigenen Bemerkungen zu weiteren geeigneten Veranlassungen zuversichtlich binnen

14 Tagen anher vorzulegen, wobei dem Dominium insbesondere eingebunden wird, sich von jeder gesetzwidrigen Aufforderung gegenüber der klagenden Gemeinde auf das sorgfältigste zu enthalten, worüber der dortige H. Dominikal-Repräsentant Eigner, in dessen rechtliche Gesinnung man das volle Vertrauen setzt, persönlich zu wachen u. jede wie immer geartete Ungebühr ferne zu halten habe.

Tarnopol 4. Jänner 1850.

Piwocki.

praes: 9. Jänner 1850.

Який був результат цього аж так сильно приспіненого процесу, — не знаємо, правдоподібно повне зеро.

Publicationen

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Czarnecki-Gasse 26.

Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigiert von Prof. Michael Hruševskij, bis jetzt erschienen Bde I—LXXIV (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Literaturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) à 6 Kr.

Publicationen der Sectionen und Commissionen der Ševčenko-Gesellschaft:

A. Die historisch-philosophische Section publizierte bis jetzt:

1. Neue Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filozofičnoj sekyi) B. I—IV u. VI—IX enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševskij (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XII Jahrh., III—IV bis zum J. 1340, VI—VII bis zum J. 1569), VIII—IX Verfassung und soziale Verhältnisse im XIV—XVII Jahrh. Preis I, II u. V B. à 4 Kr., III u. IV B. 5 Kr., VI u. VII B. 4-50, VIII u. IX B. 4-50. Bd. V. enthält Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh. Preis 2 Kr.
2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—XXIV.
3. Ukrainisch-ruthenisches Archiv I Band: Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dom in Lemberg — 3 Kr. II Band: Materialien zur Geschichte des Bauerntums und der Oekonomie Galiziens im XVIII—XIX Jhd. — 4 Kr.
4. Juridische Zeitschrift, bis jetzt X Bde, à 2 Kr.
5. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde à 3 Kr.
6. Juridische Bibliothek, bis jetzt III B. à 2 u. 3 Kr.

B. Die philologische Section publizierte bis jetzt 9 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoj sekyi), enthaltend: Bd. I. und IV. eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Koniskij, Preis à 3 Kr. Bd. II. u. III. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Literatur, von Michael Dragomanov (erster Theil). Preis à 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratskij, 6 Kr. B. VI. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde von M. Dykariv. Preis 4 Kr. Bd. VII. Abhandlungen aus der ukrainischen Volkskunde und Literatur von Michael Dragomanov (Zweiter Theil). Preis 5 Kr. Bd. VIII—IX, Die Korrespondenz d. J. Holowačkyj, Preis 7 Kr.

Ukrainische Bibliothek, Bd. I—III. Sämmtliche Werke von J. v. Fed'kovyč. Bd. I. Gedichte, Preis 6 Kr., B. II. Erzählungen, Preis 4 Kr., Bd. III. Dramatische Werke 1A Theil, Preis 3 Kr., 2 Theil, Preis 3 Kr.

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Section publizierte bis jetzt 9 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaction; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratskij und Vlad. Levickij, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevyč. Preis jeder Abtheilung 2 Kr.

D. Die Archaeographische Commission publizierte bis jetzt folgende Werke:

1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Bd. VII (Lustration vom J. 1570). Jeder Bd. kostet 4 Kronen, III Bd. 5 Kr.
2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Literatur. Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evan-

gelenkreis. Bd. III. B. Apokryphe Apostelgeschichten. Bd. IV, Eschatologische Apokryphen, IV. B. V, Denkmäler der religiösen Polemik aus dem XVI—XVII Jh. Bdtd. I u. V. Preis 4 Kr., Bd. II u. III à 5 Kronen.

3. Kotljarevskyj, Die travestierte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.

E. Die Ethnographische Commission publiziert:

1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnograflěny) Zbirnyk); bis jetzt erschienen 17 Bände. Preis Bd. I—IV u. VII—X u. XII—XIII à 3 Kronen, Bd. V—VI u. XVII à 4 Kr. Bd. XI 6 Kr. Bd. XVI 6 Kr. Bd. XVII—XVIII à 3 Kr.
2. Materialien zur ukrainischen Ethnologie. Bd. I. Preis 8 Kr. (Enthält Abhandlungen über neueste archäologische Funde, über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobrudža, der galizischen Kürschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Ornamentik, mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie, Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen, Bd. III, 4 Kr. (Neue archäologische Funde, Volkskalender, Aus der galiz. Volksindustrie, Hochzeitslieder und Gebräuche a. d. Gouv. Černyhiv, Die Corporationen der Dorfjugend in der Ukraine, Bd. IV, 4 Kr. Die Huzulen (zweiter Theil, Bd. V, 6 Kr. Die Huzulen (dritter Theil). Bd. VII. Die Huzulen (vierter Theil) 6 Kr. Bd. VIII. Das Kind in der ukr. Volkskunde, 4 Kr.

Chronik der Gesellschaft, enthält die Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft, Sectionen und Commissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1—26 ukrainisch und deutsch.

Diese und andere Publikationen der Gesellschaft sind in der Buchhandlung der Ševčenko-Gesellschaft in Lemberg, Theaterstr. 1, vorrätig.
